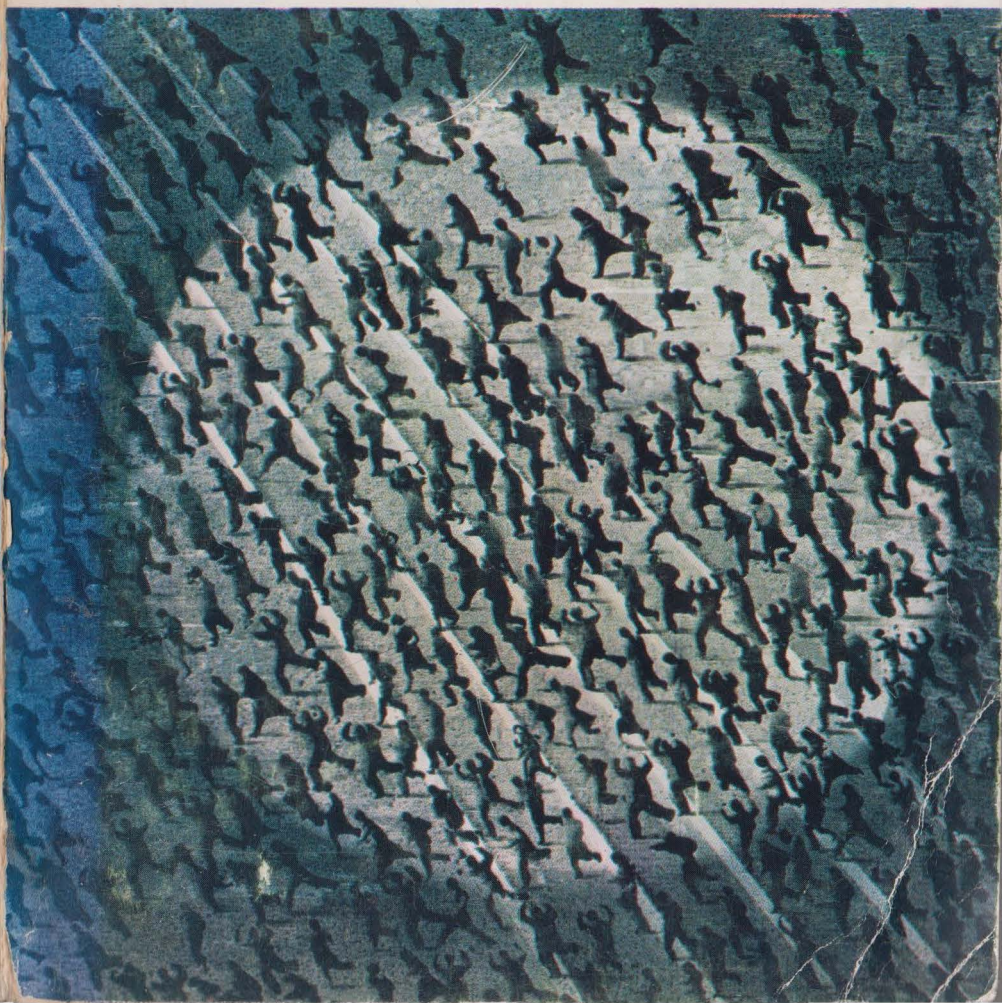
35

PAYEL YAYINEVİ

DİRENME GÜNLÜĞÜ

Mikis Theodorakis

Theodorakis ★ DİRENME GÜNLÜĞÜ

MİKİS THEODORAKİS

□

DİRENME GÜNLÜĞÜ

PAYEL YAYINLARI : 35
Günümüzün Sorunları Dizisi : 2

Kapak düzeni : Derman Över • Kapak filmleri : Ebru Grafik • Kapak baskısı : Çetin Ofset • Dizgi - baskı : Hilâl Matbaacılık Koll. Şirketi • Cilt : Numune Mücellithanesi.

İnsan için ÖZGÜRLÜK'ten daha zorunlu ve değerli hiç bir şey yoktur. Yiyeceğin, düşüncelerin, huzurun olmasa bile dayanırsın. ÖZGÜRLÜK'ün yoksa, o zaman sen de yoksun demektir. Çünkü o zaman insan olarak kabul edilemezsin.

ÖZGÜRLÜK nedir? ÖZGÜRLÜK sorumluluktur. İnsanın sorumlu olmasıdır. Kitle ve toplum içinde sana düşen yerin verdiği ÖZGÜRLÜK payını her an, her durumda elde tutmaktır.

ÖZGÜRLÜK, hem kendinin hem de başkalarının çıkarı için her an ve her durumda başkalarıyla birlikte düşünmem, plân kurmam ve karar vermemdir.

Bunları, ister kişi, ister parti olsun, kendi adına yaptığında ben ÖZGÜR değilim demektir. Çünkü ÖZGÜRLÜK benim her an ve her durumda sorumlu olmam hakkıdır. ÖZGÜRLÜK GÖREV'dir.

Mikis **THEODORAKİS**

Yapıtın özgün adı : Journal de Résistance

•

Yayın hakkı (Copyright) : Flammarion, 1971

•

Türkçe yayın hakkı : Payel Yayınevi, 1974

•

Birinci basım : Kasım 1974

Bu yapıtın Türkçe yayın hakkı Flammarion'un Türkiye temsilcisi olan ONK Copyright Ajansı aracılığıyla satın alınmıştır.

MİKİS THEODORAKİS

DİRENME GÜNLÜĞÜ

Türkçesi
AHMET ANGIN

PAYEL YAYINEVİ
İstanbul

THEODORAKİS yurdumuzda çok az tanınan ya da aydın çevrelerce yalnız şarkıcı ve besteci olarak bilinen bir sanatçıdır. Doğrusunu söylemek gerekirse, biz de, elinizdeki kitabı çevirinceye kadar THEODORAKİS'i, daha önce (1963'te) dilimize çevirdiğimiz KAZANCAKİS'in ALEKSİ ZORBA adlı romanından yapılmış filminden ötürü ve çoğu kimseler gibi salt besteci olarak biliyorduk. Kitabını okuyup dilimize çevirdikten sonra, onun ne kadar çok yanlı, ne derece yaratıcı ve pek az sanatçıda bulunabilecek bir cesarete sahip olduğunu anladık.

MİKİS THEODORAKİS gerçekten duyan ve duyduğunu müziğe dönüştüren eksiksiz bir besteci. Şu satırlarımızı okuyanlar, kitabı bitirdiklerinde sözlerimizde ne kadar haklı olduğumuzu göreceklerdir kanısındayız. Gizlendiği ya da tutuklu bulunduğu en tehlikeli anlarda bile yaratıcılığını yitirmeyen, işkence edilen arkadaşlarının acısını dile getiren bu 1.90 m. boyundaki dev, bir taraftan bazılarının «boyu uzun olanın aklı kısadır» yollu sözlerini yalanlarken, bir taraftan da yurdunun gerçekleri gerektirdiğinde usta bir politikacı ve taktikçi olmayı bilmiş bir insandır. Biz, kendi açımızdan THEODORAKİS'i biraz da NAZIM HİKMET'e benzetiyoruz. Çevirisini verdiğimiz şiirleri, belki çeviri oldukları ve her çe-

virinin aslından çok şeyler yitirmesi âdeta bir kural olduğu için, okuyucu bizi tamamen haklı görmeyebilir, ancak ikisinin şiirleri kendi dillerinden okunduğunda, söylediklerimiz daha haklı görünüyor. Şahsen aynı şeyi LORCA ve NERUDA için de söyleyebiliriz. Fakat özellikle NAZIM, THEODORAKİS ve NERUDA arasındaki en büyük benzerlik, kaba kuvvetin karşısında asla boyun eğmemiş olmalarıdır. Bizce de bu YENİLMEZLİK'in ta kendisidir.

MİKİS Sakız adasında doğmuşsa da, babası Girit'in Hanya kentindendir ve sanatçı bu bakımdan kendini Giritli sayar. Onun bu özelliği kendisini Kazancakis'e yaklaştırıyor. Biri Girit'in Kandiya, diğer Hanya kentinden olan iki dev sanatçı.

THEODORAKİS bugün kırk yedi yaşında. Myrto adındaki karısı, Margarita ve Yorgos adındaki çocuklarıyla, son Kıbrıs harekâtına kadar Fransa'da oturmuş, Avrupa'nın büyük merkezlerini ve hatta Amerika'yı dolaşmış, birçok sanat çalışmaları yapmıştır. Bilindiği gibi, Türkiye'nin Kıbrıs müdahalesi üzerine Gizigis Cuntası yıkılmış ve Yunanistan'da genel siyasal af çıkarılarak yurt dışında bulunan kaçaklar da yurtlarına dönmüşlerdir. MİKİS bu işte acele etmiş, af çıkar çıkmaz yurduna dönmüş ve kitapta okuyacağınız üzere, birlikte hapis yattığı, siyasal faaliyet gösterdiği, aynı zamanda Akropol'den işgal sırasında Nazi bayrağını indirdiği için «Ulusal Kahraman» sayılan Manolis Glezos ile birlikte «Demokratik Sol» adıyla bir parti kurmuştur.

Bildiğimiz kadarınca elinizdeki bu eser, İsveçce, Fransızca, İtalyanca, İngilizce ve Danimarka dillerine çevrilmiştir. Yazar 1970'te Atina'dan ayrılmış, 1971'de Fransa'da kitabı yayınlanmış, arkasından Yunancası Roma'da çıkmış ve üzerine «Demokrasi Sayfaları Yayını» kaydı konmuştur.

Fransızca çeviri Jean Critikos (Yunanca: Yannis Kritikos: Giritli Jan) ve Pierre Camberousse tarafından yapılmış-

tır. Bu çevirinin ön kısmında bir KRONOLOJİ ve SÖZLÜK bölümü yer almaktadır. KRONOLOJİ'nin dipnotunda, bu bölümün Danimarka çevirisinden alındığı belirtilmektedir. Biz, Yunancasında bulunmamasına rağmen, yararlı olduğu kanısıyla her iki bölümü de çevirimize aldık. İngilizce çeviri, Fransızca'dan yapılmış olduğu kaydedilmesine rağmen, sözlük kısmı pasajlar arasında parça parça yer almaktadır, yani Fransızca'daki gibi bir bütün meydana getirmiyor.

İsveççe çevirisinin adı «Att Erövra Freicheten», İtalyancasınınki ise «Conquistare la Libertà» (Özgürlüğü Fethetmek) tir. Fransızca çevirinin adı «Journal de Résistance» (Direnme Günlüğü) olmakla beraber, onun hemen altında «La Dette» sözcüğü yer alıyor. «Dette», Fransızcada daha çok «Borç» anlamında kullanılır. Elimizdeki Yunanca baskısında ise «Direnme» gibi bir isim bulunmamakla beraber, kitabın adına «TO HREOS» denmiş ki, bu sözcük önce «BORÇ» anlamına geliyor, fakat aynı zamanda «Görev» anlamını da vermektedir.

THEODORAKİS'in bu kitabı, CUNTA'nın Yunanistan'da yedi yıllık egemenliği sırasında olup bitenlerin, sadece bir kısmını ortaya seriyor. THEODORAKİS hem milletvekili, hem de dünya çapında bir sanatçı olduğu için CUNTA onu kolay kolay yok edemedi. Ama, milletvekili olduğu halde Selânik'ten Atina'ya giderken yolda yakalanıp işkence ile öldürülen Tsaruhas, kaçamasınlar diye bacak kemikleri kırılanlar, Papandreu'lar (baba-oğul), Strasbourg'da ifade vermek için Papandreu'nun yardımıyla CUNTA'nın Avrupa'da kurduğu gangster şebekesinin elinden kurtulup bütün bildiklerini komite önünde anlatan Konstantinos Melitis ve Pantelis Marketagis gibi Norveç'ten siyasal iltica hakkı alanlar, Türkiye'yle ilgisi olup önce buraya gelen, sonra da Paris'e giderek CUNTA'nın marifetlerini Türk okuyucusuna anlatan Kosta Daponte gibi gazeteciler ve Vlahu ile daha niceleri var. Bakalım, bunlardan neler bulacak ve neleri, CUNTA'nın nice marifet-

lerini okuyucularımıza aktarmayı başaracağız? Temenni ederiz ki, dünyanın tüm cuntaları devrilip giderken, artakalan birkaç heveslinin iştahı kursağını tıkasın ve dünya halkları gerçek özgürlüklerine bir an önce kavuşsunlar.

İstanbul: Ekim 1974 Ahmet ANGIN

KRONOLOJİ

29 Temmuz 1925 — Mikis Theodorakis Sakız adasında doğdu. Dünya Savaşı sırasında Yunan kraliyet ailesinin Almanlara karşı duyduğu yakınlık ve sonuçsuz kalan Türkiye istilâsından bir yıl sonra, Yunanistan'da cumhuriyet ilân edildi. Theodorakis'in babası İçişleri Bakanlığı'nda Bütçe görevlisi olduğu için görevinde sık sık yer değiştirmiştir. Bu nedenle Theodorakis'in gençliği çeşitli illerde geçmiştir.

1932 — Yanya. Theodorakis Bizans ilâhileri okumayı öğrenir. Babası Giritli, annesi de Küçük Asya'dan gelme olduğu için, daha küçükken Yunan folklor şarkılarının çok yönlü törelerini öğrenir.

3 Kasım 1935 — Ordu, monarşinin geri gelmesi için hileli bir referandum yapma yoluna gider (% 97) ve Yunanlılara yeni bir kral kabul ettirilir: Yorgos II, tahta geçer.

1935 — Argostoli. Yedi bin nüfusu olan bir kent ve bir piyano. Theodorakis piskoposun isteği üzerine Kutsal Cuma günü kilisede «İsa'nın Acısı» nı çalar.

9 Mayıs 1936 — Selânik'te yapılan bir gösteri sırasında polis ve jandarma otuz kişiyi öldürür, birkaç yüz kişiyi de yaralar. Bu olay üzerine, genç bir şair olan Yannis Ritsos «Kitabe» (Mezartaşı Yazısı) adında bir dizi şiir yazar; bu, bir ananın, oğlunun ölümüne ağlamasıdır. Theodorakis yirmi iki yıl sonra bu şiirlerin sekizini besteleyecektir.

4 Ağustos 1936 — Kral Yorgos II, Yannis Metaksas'a bir dikta iktidarı kurdurur. Metaksas halka «komünist tehlikesi» ne karşı koymak amacıyla ülke yönetimini ele aldığını açıklar. Komünistler 250 kişilik bir parlamentoda sadece 15 sandalye işgal etmektedir.

1937 — Theodorakis, Patras Lisesi'ne gider. Daha sonra ailesi, Patras'ın güneyindeki Pirgos kasabasına yerleşir. İlk kemanı ile akordeonunu alır, küçük bir orkestra kurar ve ilk bestelerini yazmaya başlar.

1939 - 1943 — Tripolis. Theodorakis, burada «Kaptan Zaharias'ın Şarkısı» (1939 - A. Valaoritis'in bir şiirine dayanarak) nı yazdı. İkinci Dünya Savaşı sırasında bu şarkı, Yunan deniz direnme hareketinin simgesi oldu. Theodorakis koro ve orkestraları yönetir, bir orkestra kurar ve kendi bestesi olan «Bizans Şarkısı» adını verdiği «Kasiani» nin de çalındığı ilk konserini verir (1942).

7 Nisan 1939 — İtalyan birlikleri Arnavutluğu işgal eder.

Eylül 1939 — Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı patlak verir.

28 Ekim 1940 — Mussolini'nin bir ültimatomuna karşı Yunanlıların «Ohi!» (Hayır!) demesinden sonra, Yunanistan'la İtalya arasında savaş başlar. Theodorakis Milliyet-

çi Gençlik Örgütü üyesi olarak kentin hastanesinde yaralıların tedavisiyle ilgilenir.

5 Nisan 1941 — Almanlar, müttefikleri olan İtalyanlara yardım etmek amacı ile Yunanistan'ı işgal ederler.

27 Nisan 1941 — Almanlar Atina'ya girer. Ülke üç işgal bölgesine ayrılır: Alman, Bulgar, İtalyan. Tripolis İtalyan bölgesi içindedir.

31 Mayıs 1941 — Manolis Glezos ile Apostolos Santas, işgal kuvvetlerine karşı sembolik bir direnme hareketi olarak Atina Akropolü'ndeki gamalı haç taşıyan Alman bayrağını indirirler.

27 Eylül 1941 — E.A.M. (Ulusal Kurtuluş Cephesi - Yun.: Ethniko Apeleftherotiko Metopo.) kurulur. Daha sonra bu cephe silâhlı E.L.A.S. (Ulusal Halk Kurtuluş Ordusu - Ethnikos Laikos Apeletherotikos Stratos.) örgütünü kuracaktır.

28 Ekim 1941 — Yunanlıların Mussolini'ye «Ohi!» (Hayır!) deyişinin yıldönümünde, Atina yakınındaki Imitos tepesinde üç harf parıldar: E.A.M.

1941 - 1942 Kışı — Yunanistan halkı açlık içinde kıvranmaktadır. Yüz binlerce insan açlıktan ölür.

25 Mart 1942 — Yunan Kurtuluş Savaşı kahramanı Theodoros Kolokotronis, doğum yeri olan Tripolis'de gömülür. İlk Kurtuluş Savaşı gününün yıldönümünde, mezarının başında yapılan gösteride Theodorakis bir İtalyan subayını dövme suçu ile tutuklanır. Cezaevinde ilk olarak iş-

kence görür. Kendisiyle birlikte tutuklananlarla tanışarak komünizm ile ilk ilişkisini kurmuş olur. Kurtulunca, direnme hareketine katılmasının kendisi için görev olduğunu anlar.

1943 Yazı - 1944 Yazı — Theodorakis bu kez, Tripolis'deki İtalyan polis şefi tarafından tutuklanır. Bu şef Festuccio'dur. Festuccio onu uyarır: İtalyanlar yenilmiştir. Almanlar birkaç gün içinde bölgenin kontrolünü ele alacak ve o zaman Theodorakis ile daha birçokları tevkif edilecektir. Ertesi günü ailesi onu Atina'daki Nea Smirni (Yeni İzmir) mahallesinde oturan bir amcanın yanına gönderir. Hemen arkasından Almanlar Tripolis'e gelir. Theodorakis'i boş yere ararlar. Arkadaşlarından yarım düzinesi yakalanıp idam edilir. Theodorakis Atina'da E.P.O.N. (E.A.M.'ın gençlik hareketi - Yun.: Eniaia Panelladhiki Organosis Neon: Tr.: Birleşik Elenlerarası Gençlik Örgütü) üyesi olur. Atina Konservatuvarı Müdürü F. Oikonomidis, Theodorakis'i kendi öğrencileri arasında kabul eder.

Theodorakis bir gizli evrak nakli sırasında tutuklanır. Nakil işine katılan arkadaşına gözlerinin önünde işkence edilir ve öldürülür; kendisi ise mucize kabilinden kurtulur. (Henüz bir öğrenci olmasına rağmen kimlik kartı üzerine «Bestekâr» diye yazmış, bu sıfat Almanları etkilemişti.)

Theodorakis, B.B.C.'nin Yunanca bir programını dinlemeye gittiği evin kızı Myrto Altinoğlu ile karşılaşır (1943).

E.L.A.S. (E.A.M.'ın askerî örgütü) üyesi olur. 1944 yazında çeteler ülkenin dörtte üçünü kontrolleri altına almışlardır. Kurtarılan bölgelerde barış hazırlığı yapılmaktadır. Demokratik bir bünye ile yeni bir öğretim sistemi kurulur. Yüzyıllık sözde bir bağımsızlıktan sonra

çeteciler, Yunan halkının Yunanistan'a sahip olması için bir çıkar yol görürler. Fakat Yunanistan'ın İngiliz müttefikleriyle sürgündeki Yunan hükümeti ve işbirlikçi rejimi başka türlü karar vermişlerdir.

12 Ekim 1944 — Churchill ile Stalin, Yunanistan'ı Britanya'nın «çıkar çevresi» içinde kabul etme konusunda anlaşırlar. Theodorakis, Faliron'daki Düzeni Sağlama Şefi Vasilis Zanos ile karşılaşır. Birlikte Luftwaffe kurmaylığının silâhlarını alırlar. Silâhları, Yannis Ksenakis'in mensubu bulunduğu «Lord Byron» öğrenci grubuna götürürler. Ksenakis, dünyaca tanınmış bir bestekâr olacaktır.

14 Ekim 1944 — Britanya kurtarıcı ordusu Pire'ye çıkar. İngiliz ordu komutanlığı ile eski politikacılar çetelerin kendi komutaları altına girmesini isterler. Fakat çeteler, bir savaş öncesi durumuna dönmek istememektedir.

3 Aralık 1944 — Theodorakis kendi Nea Smirni grubu ile yeni «işgal kuvveti»ne karşı yapılan bir gösteriye katılır. İngiliz birlikleri silâhsız kalabalığa ateş açarlar. Ölü ve yaralılar vardır. Theodorakis bir Yunan bayrağını ölmüş bir arkadaşının kanına bulayarak barikatlara doğru yürümeye devam eder. Bir İngiliz tüfeğinin dipçiği ile yere yıkılır.

4 Aralık 1944 — Britanya, Yunanlı çetelerin dağıtılması emrini verir. E.L.A.S. Atina'ya kuvvet gönderir. Yunan başkenti için altı hafta süren çetin savaşlar olur. 7.500 mukavemetçi İngilizler tarafından Afrika'daki Libya (El Daba) kampına gönderilir. Hür dünyanın bundan duyduğu hoşnutsuzluk hep aynıdır. Theodorakis «Arkadaşlarımın çoğu, enselerine sıkılan birer kurşunla öldürülmüştür» der.

13 Şubat 1945 — Varkiza kentinde mukavemetçi grupların silâhsızlandırılması için anlaşmaya varılır ve aynı zamanda, işgal sırasında vatan hainlerini yargılama konusunda söz verilir. Buna rağmen anlaşmanın, siyasal isteklerini bertaraf etmek için halk ordusunu silâhsızlandırmayı amaç tutan tek yanlı bir girişimden başka bir şey olmadığı çabucak anlaşılır. Theodorakis ilkbaharda, sokak ortasında «hoşnut olmayan» bir grup vatandaşın saldırısına uğrar (bu, hükümetin kullandığı saldırgan gruplardan biridir) ve birkaç hafta sonra, bir dostunun evinde bir matbaanın gizlendiği ortaya çıkarılınca tutuklanır. Nüfuzlu dostları onu uzun bir hapisten kurtarırlar. Tevkif edilen arkadaşlarından çoğu, cezaevinden ancak yirmi yıl sonra çıkacaktır.

1 Haziran 1945 — İşbirlikçilerin davaları üç idam hükmü ile sonuçlanır, fakat bu idamların hiç biri infaz edilmez. Alman işgali sırasında, birçok Yunanlının ölümünden, doğrudan doğruya sorumlu bulunan kukla hükümetin başı Yannis Rallis bile ölüme mahkûm edilmez. Siyasal hayat, Milliyetçiler tarafından göz göre göre, zorla ele geçirilmiştir: partizanlar komünisttir, yani *Şeytan*'ın görevli ortağıdırlar. Savaş sırasında Almanlar tarafından direnişle mücadele için kurulmuş bulunan Yunan taburları şimdi hükümet tarafından «millet düşmanları»na karşı mücadelede müttefik olarak kabul edilmektedir. Hepsi bir yana, Hitler de bir antikomünist idi.

Ocak 1946 — Theodorakis E.P.O.N.'un bir kongresinde kültürel direnme politikasıyle ilgili fikirlerini açıklar.

26 Mart 1946 — Atina'da gelecek (31.3'de) parlamento seçimleri nedeniyle bir gösteri yapılır. Kalabalık «Kaptan Zaharias'ın Şarkısı»nı söyler. Theodorakis en öndedir. Gös-

tericiler Sintağma (Anayasa) alanına varmadan önce polis kuvvetlerinden oluşmuş bir duvar onları durdurur. Kısa bir emir ve Theodorakis'in etrafı çevrilir, askerler üzerine atılıp kendisini döverler. Baygın bir halde yere düşer ve ambülânsla kaldırılır. Uyandığında, etrafı ölülerle çevrilidir, mermer bir masanın üzerinde yatar. Burası bir hastanenin morgudur.

27 Mart 1946 — Bir sabah gazetesi, bir gün önceki gösterilerde bir kişinin öldüğünü haber verir. Bu Theodorakis'tir. Dostları onu güvenilir bir kliniğe kaldırır ve orada kafatasına ameliyat yapılır. İki ay sonra hastaneden çıktığında, gözlerinden birinin görme yeteneğinde azalma vardır.

1 Eylül 1946 — Kralcılar bir referandumla kralın geri gelmesini kabul ettirirler. Güçlü bir baskıya rağmen, bu geri dönüş için, çok az bir çoğunluk lehte oy verir.

27 Eylül 1946 — Kralcı azınlığın ve ulusal iştiraksizliğin kralı olarak Yorgos II, Yunanistan'a gelir. Onun ordusu adına da «kızıl» avına devam edilir.

12 Mart 1947 — Truman doktrini ilân edilmiştir. Büyük Britanya Yunanistan'ın iç mücadelesindeki çıkarlarından vazgeçme zorunda kalmıştır. Yerli müttefikleri çok zayıf olduklarını göstermişlerdir. Eski Dünya Devleti için bu görev yerine getirilecek gibi değildir. Birleşik Devletler, ilân edilen anlaşmaya göre ülkeyi milyonlarca dolara boğarak Yunanistan'ı Batı dünyasının içinde tutma «sorumluluğu» nu üzerine alır, bu dolarlar aslında askerî örgütlenmeyi hedef tutmaktadır. Bu tarihten sonra Birleşik Devletler Yunan iç politikasının gidişini tayin edecektir.

Temmuz 1947 — Yalnız bir hafta içinde Atina'da, aralarında Theodorakis'in de bulunduğu 10.000 mukavemetçi tutuklanır. İki hafta sonra tutuklular büyük acılarla, Ege Denizi'nde, Atina ile Korent arasındaki çorak Psitalia adasına nakledilir. Şiddetli sıcaklar hüküm sürerken tutuklulara su verilmez. İki hafta sonra Türkiye kıyısına yakın bir ada olan İkaria[1]ya götürülürler. Theodorakis orada, üç yıl önce Luftwaffe[2]nin kurmaylığını, birlikte silâhsız hale getirdikleri Vasilis ZANOS ile tekrar karşılaşır. İkaria'da biraz özgürlük vardır. Sık sık ZANOS'u görür ve arkadaşlarından öğrendiği halk şarkılarını besteleyerek not eder.

7 Eylül 1947 — Sofulis'in yönettiği bir koalisyon hükümeti kurulur. Bu hükümet «kızıllar»a karşı bir koalisyon tutumunu kabul ettiği için daha başından başarısızlığa mahkûmdur. Buna rağmen, tutukluların büyük bir kısmı, bu hükümetin çıkardığı af kararnamesinden yararlanacaktır. Theodorakis ile Zanos aynı vapurla Atina'ya dönerler. Kısa bir süre sonra yeniden insan avı başlar.

24 Aralık 1947 — Markos Vafiadis yönetiminde bir partizanlar hükümeti dağlarda yerleşir. Artık iç savaş resmileşmiştir. Theodorakis K.K.E.[3]dan silâhlı partizanlara katılma emrini alır. Fakat, Atina çevresindeki yollar kapalıdır. Bu nedenle Theodorakis kışı Atina'da geçirmek zorunda kalır. Arandığı için akraba ya da dostlarının yanına gidemez. Dostu Pavlos (Papamerkurios) ile birlikte gecelerini kayalıklarda ya da inşaat yerlerinde geçirir. Theo-

---

[1] Sisam adasının batısında bir Yunan adası. **(T. Çev.)**

[2] Alman Hava Kuvvetlerinin adı. **(T. Çev.)**

[3] Yunan Komünist Partisi'nin baş harflerinden oluşmuş kısa adı. Buna Yunanca «Kapa Kapa Epsilon» da denir. **(T. Çev.)**

dorakis Pire tiyatrosunda bir iş bulmadan önce, ciğerlerinden hastalanır. Sözü geçen tiyatronun baş kadın oyuncusu Melina Merkuri'dir. Piyano çalmak ve koro repetisyonlarına katılmak için Konservatuvar'a gizli olarak gider. Her çarşamba Myrto Altinoğlu ile bir kahvehanede randevusu vardır. Oradan sinemaya giderler. Theodorakis sinemada bir paket temiz giysi ile tuvalete gider ve pis giysilerle döner. Bir gün Nea Smirni'deki yakınlarının yanına gitmekten kendini alakoyamaz. Gittikten birkaç saat sonra polis kapıyı çalar. Tam o sırada Pavlos da geri dönmektedir. İkisi de tutuklanır. İşkence sırasında Pavlos'un omurga kemiklerinden birisi kırılır. Ölüme mahkûm edilir ve idam mangasının önüne dek götürülür. Theodorakis daha sonra Pavlos'un anısına «Ölü Kardeşin Şarkısı»nı yazacaktır.

Haziran 1948 — Theodorakis, Nea Smirni'de poliste yapılan sorgusundan sonra bir Liberty-ship[1] ile tekrar İkaria'ya götürülür. Orada Vasilis ZANOS'un ölümünü öğrenir. Theodorakis burada, hükümet birliklerinde askerken partizanlarla meydana gelen bir çatışma sırasında vurulan Tripolis'deki dostlarından Makis KARLİS'in de ölümünü öğrenecektir. Theodorakis, bu kardeş kavgasının iki kurbanına adanmış senfonik bir eser yazacaktır.

Aralık 1948 — İkaria'ya sürülen fakat henüz askerliklerini yapmamış olan gençler Makronisos adasına nakledilir. Attik'in güney-doğusundaki bu adada hükümet, «kızıl virüs»ün bulaşmış olduğu yurttaşlar için bir eğitim merkezi kurmuştur. Köklü bir eğitim. Adadaki 30.000 tutuklu,

[1] Amerikalıların II. Dünya Savaşı'nda seri halinde yaptıkları nakliye gemileri. İsim «özgürlük gemisi» anlamına gelir. **(T. Çev.)**

daha çok hükümetin partizanlara karşı kullandığı rehinelerdir. Kin, en küçük bir fırsatta bu tutukluların katli ile boşanacaktır.

Bir akşam, hiç kullanılmamış yollar üzerinde yapılan yorucu ve yıpratıcı bir çalışmadan sonra Theodorakis, ilk olarak «Zanos ve Karlis'in Ağıtı» nı okur. Makronisos'daki tutuklular arasında şair Yannis Ritsos da vardır. Hem Theodorakis'in, hem de onun tüberküloz başlangıcı bu devreye rastlar.

29 Şubat 1949 — Theodorakis'le birlikte tutuklanmış 5.000 kişi denize açılan bir boğazda toplanır. Eğitme işi yeniden başlayacak demektir. Kalabalık üzerine ateş açılır. Yüzlerce insan ölmüş ve yaralanmıştır. Hayatta kalanlar, hükümete karşı bir yurtseverlik bildirisini imzalamaya davet edilir: bu, Kraliyet Ordusu'na katılabilmek için bir formalitedir. Bu işe, 35 kişi hayatta kalıncaya dek devam edilir. Bunların 15'i daha sonra idam edilecektir. Diğer 20 kişi arasında, geleceğin solcu günlük gazetesi yazarı P. Paraskevopulos da bulunmaktadır (1967'de Leros'a götürülmüştü). E.D.A.'nın müstakbel milletvekili Leonidas Kirkos da imzalamayı reddetmiştir. Bilincini yitirene dek defalarca denize sokulup çıkarılan bir çuvalın içine sokulmuştu (Kirkos 21.4.1967'de Averof cezaevine sokulacaktır). Theodorakis her gün «muvazzaf askerlik hizmeti» ne çağrılmanın ne anlama geldiğini görmüştür.

25 Mart 1949 — Bağımsızlık Savaşı'nın başlama yıldönümünde, Makronisos'daki «yolunu şaşırmış» tutuklular, eski Hitlerci Gençlik üyesi olan Yunan Kraliçesi Frederika tarafından ziyaret edilir (Mart 1947'de Yorgos II ölünce, yerine kardeşi Pavlos, yani Kraliçe Frederika'nın kocası geçmiştir).

26 Mart 1949 — Bu kaba ve trajik karşılaşmanın ertesi günü Theodorakis'in sınıfına Ulusal Ordu içinde «yer verilir». Bunlardan 300 kişi (aralarında Theodorakis de vardır) imza etmemeyi kararlaştırırlar. Aynı akşam, ünlü cellât Loris (kurbanlarının kemikleri üzerinde işkence yapma uzmanı) Theodorakis'i ele alır. Theodorakis bir masaya bağlanır, sonra Loris profesyonel bir ustalıkla bacağını burmaya başlar. *İşlem*, Loris'in özel uzmanlığı ile son bulur: Theodorakis'in sağ bacağını kırmıştır. Bir doktor Theodorakis'in derhal 401 numaralı askerî hastaneye kaldırılmasını emreder; buraya, ölmek üzere olan tutuklular sevkedilmektedir; Theodorakis'in babası bir rastlantı eseri olarak oğlunun hastanede bulunduğunu öğrenir. Oraya gider. Birkaç kez tanımadan oğlunun önünden geçer. Theodorakis onu görür, fakat konuşamaz. Çenesi yerinden çıkmıştır. Theodorakis iki ay sonra 401 numaralı askerî hastaneden çıkacaktır.

Eylül 1949 — İç savaşın son çatışmaları. Hükümet zaferi kazanmıştır.

1950 Yazı — Bu hareketli ve korkulu yıllara rağmen Theodorakis, Atina Konservatuvarının sınavını kazanır. «Askerlik hizmeti» ni sürdürür. Bir grup müzisyenle birlikte Aleksandrupolis (Dedeağaç) e gönderilir. 15 gün sonra, yüzbaşı suçlarının listesini öğrenince saçlarını kestirir, hücreye sokar ve Makronisos'a göndermekle tehdit eder. Sonra Selânik'teki bir hastaneye sevkedilir, orada midesi yıkanır ve akıl hastaları servisine yerleştirilir. Burası, aşağı yukarı Makronisos'tan beter bir yerdir. Burada da sopadan başka bir dil bilinmez; akıl hastalarını susturmak için sadece döverler. Theodorakis'in babası yardımına koşar. Atina'ya, daha sonra da Girit'e nakledilir; orada depo sorumlusu olarak görevini sürdürür.

Ağustos 1951 — Demokratik Sol Birlik Partisi E.D.A.[1] kurulur.

1952 Yazı — Theodorakis ordudan ayrılır. Askerlik görevini bitirmiştir. Atina'da önce «Proodheftiki Allaghi»[2], sonra da Avghi[3] de müzik eleştirmeni olur. Bu arada Orfeus balesinin müziğini besteler.

1953 — Theodorakis ilk film müziğini yazar. 15.000 drahmi başlık karşılığında, o sırada tıp öğrenimini bitirmiş olan Myrto Altinoğlu ile evlenir. Theodorakis onun ilk hastası olur. On yıllık acılar vücudunda izler bırakmıştır. En kötüsü «*Makronisos humması*» dır. Yalnız toplama kampında kalışının anısı bile, kendisini yıllarca yatakta kalmak zorunda bırakan felçlerin başgöstermesine yeter.

1954 — Theodorakis bir öğrenim bursu alır ve Paris'e gider. Eugène Bigot'nun yönettiği konservatuvara devam eder.

1955 — Paris'e gelişinden altı ay sonra Theodorakis öğretmen okulunda «Piyanoda Küçük Sonat» ını çalar.

5 Ekim 1955 — Kral Pavlos bütün parti liderlerini bertaraf ederek, pek tanınmamış genç bir politikacı olan Konstantinos Karamanlis'i yeni hükümet başkanlığına atar. Karamanlis yönetiminde geçecek olan 8 yıl görünüşte sakin olacaktır. Fakat adalar ve cezaevleri daima siyasal tutuklularla dolup taşmıştır. Görünürdeki demokrasi, tüm muhalifleri hiç acımadan ezmektedir.

---

[1] Yunanca: Eniaia Dhimokratiki Aristera. **(T. Çev.)**

[2] Yunanca «İlerici Değişim» demektir. **(T. Çev.)**

[3] Yunanca anlamı: «Şafak». **(T. Çev.)**

1956 — Theodorakis'in ilk uluslararası sinema başarısı. Powel ve Pressburger'in «Girit'te Gece» sinin müziğini yazar. Artık ilk arabası olan Opel'i satın alabilecektir.

1957 — Theodorakis, Moskova'daki Gençlik Festivali'ne Yunan delegasyonu üyesi olarak katılır ve orada «Orkestra ve piyano için ilk süit» i sayesinde altın bir madalya alır.

1958 — Myrto, kursunu yaparken, Theodorakis bir gecesini Yannis Ritsos'un «Kitabe» sini okuyarak Opeli'nin içinde geçirir. Geri dönmeden önce şiirlerinden sekizinin müziğini yazar. Bu olay, daha sonra varlığının dönüm noktasını teşkil edecektir. Theodorakis'in uluslararası ünü artar. Böylece kendisine Londra'da Margot Fonteyn için «Antigone» ve Paris'te Ludmilla Tcherina için «Teruel Âşıkları» ve «Barutlu Ateş» adı ile üç bale ısmarlanır. Baleler 1959'da birbiri ardına Covent Garden ile Sarah-Bernhardt Tiyatrosu'nda büyük bir başarı kazanır.

1959 — Kızı Margarita Kasım ayında doğar. Aile Yunanistan'ı ziyaret eder ve Theodorakis orada eski ilişkilerini yenileyip yenilerini kurar.

1960 — Bestekâr Manos Hacidhakis «Kitabe»yi çalar. Kendi orkestrasını kendi yönetir; solisti Nana Muskuri'dir. Buna ait plak çok büyük bir başarı sağlar ve hatta Theodorakis'in geçmişine rağmen Yunan radyolarında çalınır. Fakat Theodorakis tatmin edilmiş değildir. Bu nedenle, içinde kendisinin de buzuki çaldığı bir oskestra kurar. Solist olarak Grigoris Bithikotsis ile birlikte «Kitabe» nin kendine ait versiyonunu çalar: bu, tamamen aşağılanmış, fakat çok canlı olan halk törelerine dayanan bir müziktir. Theodorakis ulusal çapta bir polemik kasırga-

sının içine sürüklenir. Halk, Theodorakis ve Hacidhakis taraftarı olmak üzere ikiye ayrılır. İki taraf toplantılarda, kahvehane ve gazete sütunlarında karşılaşırlar. Müzikle ilgili dış görünüşün ardından 30 - 40 yıllarının derin siyasal anlaşmazlığı gizlenmektedir. Başı eğik olan halk, bestecilerin çatışmasında kendini gösterme olanağı bulur. Theodorakis çatışmaya katılmak üzere Yunanistan'a dönmeye karar verir. Bu karar, gençler arasında politik bir bilinçlenme ile aynı zamana rastlar. Theodorakis çatışmaya, sürekli bir şekilde yeni şarkı ve operalarla katılarak bu evrimin temsilcisi halini alır. Theodorakis: «Halkıma hiç bir şey olmadığı söyleniyor» der. «Ben müziğimle ona yurdumuzun büyük ve güzel olduğunu ve her şeyi yapabileceğimizi söylüyorum. Yunanistan mutlu yaşayabilir.»

Mayıs 1960 — Bu ay oğlu Yorgos doğar. Theodorakis bütün Yunanistan'da turneler yapmaya başlar. Bölge jandarmaları, çoğu zaman bu konserlere engel olmaya çalışır. Halkın gitmesi engellenir, âletler kırılır ve konserlerde hazır bulunmak üzere provokatörler gönderilir. Naussa'da, bu türdeki kargaşalar sırasında Theodorakis mikrofonu alır: «Ölü Kardeşin Şarkısı'nı hemen şimdi yazdım, der; bu, iç savaşla ilgilidir. Düşmanlar sonunda birbiriyle dost olur. Bizi birleştiren şey, ayırandan daha güçlüdür.»

Yunanistan'da seçim hazırlıkları yapılmaktadır. Karamanlis rejimi düşmek üzeredir. «Antigone» nin Stuttgart operasında temsili sırasında Theodorakis iktidarın korunması için Yunanistan'da halka yapılan baskıya karşı olduğunu söyler. Tehdit edilir: «Yunanistan'a dönersen öldürüleceksin!» Theodorakis, Atina hava alanına varacağı gün ve saati belirterek cevap verir. Orada, şarkılarını söylemekte olan bir grup öğrenci tarafından karşılanır.

29 Ekim 1961 — Karamanlis seçimleri «kazanır». Daha sonra bunun, çağdaş Yunan tarihinde en büyük skandallardan biri olduğu açığa vurulacaktır. *Perikles planı* (bunun genel sekreteri Yorgos Papadopulos idi) nı uygulayarak subaylarla erlerin her biri, çok defa 30 ayrı yerde oy kullanmış, uzun zaman önce ölmüş kişiler seçim listelerinde yer almışlardır, vb.. Yorgos Papandreu, rejime karşı «üstesinden gelinemez mücadele» için muhalefeti bir araya toplar. İlerdeki yıllarda Yunanistan, işçi ve öğrenci gösterileri kadar, sık sık iktidarın kötüye kullanılışı ile de dikkatleri çekecektir.

Mart 1962 — Öğrenimde daha fazla kredi (% 15) sağlamak için yapılan bir öğrenci gösterisinde Theodorakis polislerle öğrenciler arasına girer ve pek çok darbe yer. Aynı akşam Lambrakis Gençliği'nin marşı olan şarkıyı yazar.

1962 Yazı — Theodorakis'in tüberkülozu açıkça kendini gösterir. Londra'daki Edward VII Sanatoryumu'nda ve Atina yakınındaki bir sanatoryumda iki ay yatar. Çıktıktan sonra 30 kişilik «Küçük Atina Orkestrası» (M.O.A.)[1]nı kurar.

Aralık 1962 — 1958'den beri casuslukla suçlandırılarak hapiste yatan direnme kahramanı Manolis Glezos serbest bırakılır (21.4.1967'de Leros adasına götürülecektir).

21 Nisan 1963 — Barış hareketi ilk Marathon yürüyüşünü tertipler. Aralarında Theodorakis'in de bulunduğu binlerce kişi tevkif edilir. Yalnız milletvekili Grigoris Lambrakis (E.D.A.) dokunulmazlığından yararlanarak yürüyüşü sonuna kadar sürdürür. Lambrakis tanınmış bir sporcu-

[1] Yunanca : «Mikri Orhistra Athinon.» **(T. Çev.)**

dur: Balkan oyunlarında defalarca şampiyon olmuştur. Doktor ve Atina üniversitesinde agreje[1] öğretim üyesidir.

22 Mayıs 1963 — Selânik'te yapılan bir Barış Mitingi'nde Lambrakis, sokak ortasında ve polislerle jandarmaların gözü önünde vurulur. Öldürücü bir yara almıştır. Yine E.D.A.'nın milletvekili olan Yorgos Çaruhas da, yediği darbeler sonunda başından yaralanmıştır.

27 Mayıs 1963 — Lambrakis şafakta ölür. Özellikle ülke gençleri arasındaki büyük üzüntü, resmî makamlara karşı bir kin halini alır. Nihayet olacakları, hükümet anlar, halk zaten anlamıştır: cinayetin arkasında rejim vardır. (Küçük azınlık arasından bazı sorumlular mahkûm edilecektir. Eylül 1969'da cunta, işin başlıca suçluları olan iki jandarma subayının itibarını iade edecektir.)

28 Mayıs 1963 — Atina'da yarım milyon insan «Lambrakis yaşıyor!» (Lambrakis zi: Z)[2], «Demokarsi!», «Her genç bir Lambrakis olsun!» diye bağırarak gösteri yaptı.

31 Mayıs 1963 — «Kurbanların kanının katilleri boğması bir yasadır. Halkımızın kanını içen o cinayet loncası içindeki Mafia, ölümcül bir hata işlemiştir. Kurban olarak Lambrakis'i seçmekle, onun yargıç ve intikamcısını da beraber seçmiş bulunuyor. Bir tek Lambrakis onların tümünü mezara götürmek için yeter de artar bile. Bir Lambrakis'in kaybıyla onun anısını ısıtıp aydınlatacak olan

---

[1] Liseden yüksek sınıflarda ders verme hakkına sahip kimse. Bir tür üniversite öğretim üyesi. **(T. Çev.)**

[2] Yunanca «zi» «yaşıyor» demektir. Halk gösteride yalnız «Z» demekle bunu belirtmiş oluyordu. Vasilis Vasilikos'un dilimize çevrilen kitabı «Ölümsüz» (E Yayınları) deki «Z» de bunu belirtiyor **(T. Çev.)**

binlerce güneş, binlerce Lambrakisçi kazanılmıştır.» (Theodorakis'in günlük *Athinaiki* gazetesinde çıkan makalesinden).

1 Haziran 1963 — Siyasal kaynaşma büyüdü — özellikle Lambrakis'in öldürülmesinden sonra —, sonunda Konstantinos Karamanlis istifa etti.

8 Haziran 1963 — Yirmi bilim adamı, sanatçılar, işçiler, öğrenci ve gazeteciler birleşerek «Lambrakis Gençliği» adlı bir örgüt kurdu: LAMBRAKİSTLER. Daha sonra Theodorakis «Lambrakist» lerin başkanı seçildi.

3 Kasım 1963 — Parlamento seçimleri. Yorgos Papandreu'nun Merkez Birliği en güçlü parti olarak görünür, fakat kesin bir çoğunluk sağlayamaz. Papandreu, E.D.A.'nın desteğini reddeder, çünkü hem solu, hem sağı vurmak isteğindedir. Bu tavır, yeni bir seçim karşılaşmasını zorunlu hale sokar.

16 Şubat 1964 — Parlamento seçimleri. Theodorakis Pire'nin ikinci bölgesinden milletvekili seçildi. Merkez Birliği oyların % 53'ünü alarak bir hükümet kurar. Fakat, Papandreu hükümeti ancak ismen vardır. Her ne kadar birçok reformlar — bu arada öğretim reformu da vardır — yapmayı ve siyasal tutukluların çoğunu serbest bırakmayı başarırsa da, gerçek iktidar hâlâ ordu ile yönetim içindeki kralcı reaksiyonerlerin elinde bulunmaktadır. Seçimlerden kısa bir süre sonra Kral Pavlos ölür. Yerini oğlu Konstantinos alır.

Ekim 1964 — Theodorakis, büyük oratoryosu olan «Aksion Esti» (Lâtince: Dignum Est - Lâyıktır) yi verir. Zamanını sanat ve siyasal faaliyetler arasında geçirir.

15 Aralık 1964 — Theodorakis'e mektup: «Eğer polis sana daha önce söylememişse, bil ki, elimizden kurtulamayacaksın! Sen de Lambrakis gibi öleceksin!.. K.K.K. (Ku Klux Klan)».

15 Temmuz 1965 — Papandreu ordunun kontrolunu eline almaya, yani Yunan hükümetinin gerçek lideri olmaya çalışırken, genç Kral Konstantinos tarafından azledilir. Kral, ancak birkaç ay sonra yeni hükümet başkanının ardında bir parlamento çoğunluğunu sağlayabilecektir. Parlamento oyununun kurallarını bu şekilde çiğneyerek 21 Nisan 1967'de askerler tarafından iktidarın alınmasını haklı bir duruma sokacak siyasal krizi hazırlamıştır. Ondan sonraki haftalarda başgösteren şiddetli gösteriler, sayıları gittikçe artan Lambrakistler tarafından kuvvetle desteklenmiştir.

19 Temmuz 1965 — Yunan ordusu alârm halindedir. Yorgos Papandreu tahriklere yol açmamak için, azlinden sonraki günlerde ortalıkta görünmemiştir. Fakat şimdi Atina'nın dışındaki evinden kentteki bürosuna gideceğini açıklar. Yolda, yaklaşık olarak bir milyon insan tarafından alkışlanır.

21 Temmuz 1965 — Theodorakis bir konuşma yapar. Lambrakist olan 23 yaşındaki genç iktisat öğrencisi Sotiris Petrulas tarafından kalabalık arasında omuzlarda taşınır. Akşam üzeri ise Petrulas başının üzerinde patlayan bir gözyaşartıcı bomba ile ölür. Polis cesedi yok eder.

22 Temmuz 1965 — Sabahleyin birkaç Lambrakist, Kokinia'da bir grup ajanı, Petrulas'ı gömerken yakalar. Theodorakis'e haber verilir. Mahalle halkının yardımıyla cesedin alınması sağlanır. Ertesi gün yüz binlerce insan ka-

tedralden Atina mezarlığına kadar cenazeye refakat eder. Theodorakis, öldürülen dostu için bir şarkı yazmıştır, kafile içinde sözleri ağızdan ağıza uçar. Krallık kuvvetinin demokrasiye indirdiği darbeden sonra Lambrakist gençlik patlayıcı bir güçle büyümüştür. Ülkede 200'den fazla Lambrakist Kulübü kurulur. Üyelerin gerçek sayısı bilinmemektedir. Fakat örgüt içinde 50.000'den fazla Yunan genci vardır. Theodorakis birden, Yunanistan'da mevcut en büyük siyasal örgütün başkanı oluverir. Lambrakistler politik ve sosyal bir çalışmaya girişir. Ağaç diker, kiliseleri restore ederler, kan verirler, kültür evleri, kütüphaneler kurarlar, konserler tertiplerler. Yaptıklarına karşılık birçok dinamitli saldırılar olur. Mahallî polisle jandarma bu saldırıların arkasında bulunmaktadır. En küçük fırsatta Lambrakistler tutuklanır, yahut işlerinden kovsunlar diye patronlar üzerinde baskı yapılır.

1 Ocak 1966 — Kral Konstantinos «Yeni Yıl» konuşmasını yapar. «Biten yıl içinde, sağlam ve yapıcı siyasal tartışmaların, gerçeğin şeklini bozan çetin çekişmelere dönüştüğüne esefle tanık oldum» der. Sonra komünistleri siyasal kargaşadan sorumlu olarak gösterir. Böylece, Yunan halkının en az % 70'ini komünistlikle suçlamış olur (Merkez Birliği'nin % 53'ünden aşırı sola kadar). Theodorakis'in müziği doğrudan doğruya Kral nutkunun bir sonucu olarak Devlet radyosunda yasaklanır. Polisin, satın alanların adını öğrenmek için harcadığı bütün çabalara rağmen plaklarının satışı iki misline çıkar. Sendikalar, genellikle siyasal gösteriler halinde son bulan «Theodorakis konserleri» tertip eder. Ocak ayında «Lambrakistlerin Manifestosu» ortaya çıkar. Theodorakis: «Kimiz? Ne istiyoruz? Bizimle neden mücadele ediyorlar?» diye yazar. Bu kitap kraliyet ailesine şiddetle çatmaktadır. Daha çok, hesap vermek zorunda olmayan «Kraliçe

fonları» yöntemini hedef alır. «Kraliçe fonları» belirli sayıdaki vasıtasız vergilerden sağlanmaktadır. Bu, iç savaştan sonraki imar devrinden kalma bir şeydir. Kral ailesini popüler bir hale sokmak için, sadaka dağıtan «Sosyal Bakanlık» ın fonksiyonları ona verilmekteydi. Şimdi ise, bütün malların dağıtılıp dağıtılmadığı soruluyordu.

22 Mayıs 1966 — Binlerce Yunanlı ve yabancı konuk, Lambrakis'in üçüncü öldürülme yıldönümünün anılışı olan Marathon'dan Atina'ya doğru yapılan barış yürüyüşüne katılır.

10 Temmuz 1966 — Kuzey Yunanistan köylüleri, tahıl fiyatlarından memnun değildir. Kafile halinde Selânik'e giderler. Onları askerî bir birlik durdurur. Sonuç: 140 yaralı. Ondan sonraki sekiz ay içinde, Kral'ın parlamento aleyhtarı davranışlarına karşı gösteriler artar. Nihayet Kral, muhalefetin baskısına boyun eğerek, 28 Mayıs 1967'de parlamento seçimi yapılacağını ilân eder.

19 Nisan 1967 — Theodorakis, Papandreu nezdinde, faşist tehdidine karşı bir vatansever birlik cephesi kurulması için teşebbüste bulunur.

20 Nisan 1967 — Theodorakis gününü Nea Smirni'deki evinde geçirir. Myrto Theodorakis, Philips plak şirketi tarafından davet edilen kocasının Hollanda hazırlığını yapmaktadır.

21 Nisan 1967 — Saat 00.04'de, sağcı bir dostu ona telefon ederek uzun zamandır korkulan askerî darbenin yapıldığını haber verir. Saat 00.06'da Theodorakis'le bir dostu ilk *«Direnme Çağrısı»* nı hazırlar.

Daha sonra hükümet darbesini yapanların, Kral'ın generalleri değil de, gizli istihbarat subayı Yorgos Papadopulos ile meslekdaşı birkaç albay olduğu anlaşılır. Yalnız, yapacakları darbe 23 Nisan için öngörülmüştü. Şimdi, Yunan silâhlı kuvvetlerinin bünyesi içinde bir rejim değişikliği olmuştur. Fakat diktatörlüğün niteliği aynı kalmaktadır. Olağanüstü askerî durum ilân edilir, aralarında 40 ve 50 yıllarının birçok mahpusu da bulunan binlerce kişi tutuklanarak, cezaevi halinde kullanılan adalara gönderilir. Etkili bir polis devleti kurulur ve bunda savunma ile güvenlik için millî gelirin % 30'u kullanılır. Kamu Düzeni Bakanlığı bu yönetimin en düzgün kuruluşudur. Telefon rehberinde 11 sütunluk yer işgal eder. Millî Eğitim'inki ancak 2,5'tur. Sansür ile işkence yeni rejimin en asil deyimleri halini alır. İktidarın Cunta tarafından alınması NATO'nun *Promete* (Dış anlaşmazlık halinde iç düşmana karşı seferberlik) planı uygulanarak yapılmıştır. Cunta'nın NATO kurmaylığı ile işbirliği tam olacaktır.

23 Nisan 1967 — Theodorakis roneotip[1] ile yazılmış ikinci bir beyanname yayınlar.

28 Nisan 1967 — Yunan Paskalyası'nın Kutsal Cuntası. Albaylar, Ortodoks Yunan uygarlığının «Yeniden Diriliş Bayramı»nı nutuklar ve Resmî Dualar[2]la hazırlar. Theodorakis, ilk tutuklamalar dalgasından kurtulan Lambrakistlerle olan birinci randevusu için kente gitmek üzere saklandığı yerden çıkar. «Nea Elladha» (Yeni Yunanis-

---

[1] Bir tür teksir makinesi. **(T. Çev.)**

[2] Aslı Lâtince «Te Deum laudamus: seni överiz Tanrı» olup kiliselerde okunan bir dua. Yunancada «Dhoksasi o Theos» dur, «Tanrı'ya şükürler olsun» anlamına da gelir. **(T. Çev.)**

tan) adlı bir direnme gazetesinin yayınlanmasına karar verilir.

12 Mayıs 1967 — Rejim, ilk yasak eserler listesini yayınlar. Bunda, aralarında bazı klâsik trajedilerin de bulunduğu birkaç yüz kitap adı vardır.

1 Haziran 1967 — Ordunun 13 numaralı emri:

1 — Karar verdik ve emrediyoruz:

Bütün ülke için geçerli olup yasaktır:

a) Sanatı komünizmin hizmetinde olduğundan, halen dağıtılmış bulunan «Lambrakist Gençlik» adlı komünist örgütün eski lideri bestekâr Mikis Theodorakis'in müziği ile şarkılarını söylemek ve dağıtmak,

b) Sözü geçen şarkılar halk arasında hırsları ve mücadeleleri tahrik ettiğinden 6 Mayıs 1967 tarihli 8. kararname ile kapatılan komünist gençlik tarafından kullanılmış bütün şarkıları söylemek.

2 — Bu emre uymayacak olan vatandaşlar derhal askerî mahkemeye sevkedilecek ve «olağanüstü askerî durum» şartları uyarınca yargılanacaktır.

General Odysseus ANGELİS

(Alman bestekârı Paul Dessau karma koro ve dokuz enstrümanla çalınmak üzere bu metni, Theodorakis'in şerefine müziğe uygulamıştır.)

12 Temmuz 1967 — «23 yaşındaki Athanasia Panagopulu, yürürlükteki yasayı çiğnemek suçu ile tutuklanmış ve Atina mahkemesine verilmiştir. Evelpidon, No: 37'deki evinde pikabına Mikis Theodorakis'in bir plağını koymuş, sonra da sesi sonuna kadar yükseltmiştir. Kadının elin-

de bulunan on iki plak müsadere edilmiştir.» (Günlük *Eleftheros Kosmos* gazetesi).

21 Ağustos 1967 — Theodorakis tevkif edildi. Emniyet'in Bubulina sokağında, 18 numaradaki kurmaylık binasına götürüldü.

17 Kasım 1967 — Theodorakis «Güneş ve Zaman» ı yazdı.

2 Kasım 1967 — Theodorakis, Yurtsever Cephe'deki dostlarına karşı hazırlanan davada tanıklık için kabul edilmeyişini protesto etmek amacıyla açlık grevine başladı. On gün sonra bilinçsiz bir halde Averof Cezaevi'nin hastanesine nakledildi. Resmî makamlar Theodorakis'in tanıklık yapmasını reddetti, çünkü tevkifinin, dostlarına ihanetten ileri geldiği ve sonuç olarak kendisinin de örgüte ihanet ettiği izlenimini kamuoyunda uyandırmak isteğindedirler.

9 Kasım 1967 — Selânik'teki bir askerî mahkeme, Mikis Theodorakis'in yasak müziğinin bir plağını satmak suçu ile 24 yaşındaki Konstantinos Davutis adlı bir tüccarı, geçen çarşamba günü dört yıl hapse mahkûm etmiştir.» (A.F.P.).

15 Kasım 1967 — Yurtsever Cephe olarak sabotaj faaliyetleriyle suçlandırılan 31 kişi (15 erkek, 16 kadın) nin davası Atina askerî mahkemesinde başladı. Bu, Theodorakis'siz bir Theodorakis davası şeklinde cereyan edecektir. Emniyet'ten Yüzbaşı Lambru tanıklığı sırasında Theodorakis'in, bu topluluğu kendi kurmuş olmasına rağmen örgütün başı olmadığını iddia etti. Lambru, Theodorakis'in sadece Yunan Komünist Partisi'nin aşırıcıları tarafından

kullanıldığı ve karar verme yetkisinin çok kısa bir zamanda elinden alındığını söyledi. Sanıkların sorgusundan, hepsinin işkenceden geçtiği anlaşıldı.

13 Aralık 1967 — Nisan darbesinin, generallerin değil de albayların eseri olduğunu bir türlü kabul edememiş olan Kral Konstantinos, Cunta'ya karşı cephe almak için bir hükümet darbesi yapmayı dener. «Kendi Elenleri» ne hitap eden mesajında birçok şeylerle beraber şunları da söyler: «Son 25 yılda komünist azınlık, kalleşlik ve şiddet yollarından sosyal ve pratik kuruluşlarımızı yıkmayı denemiştir. Bu bize, yıkıntı ve çöküntüyü getirmiş, ülkenin gençliğine bulaşmış ve hatta ırkımızın varlığını tehlikeye sokmuştur.» Theodorakis bu «hükümet darbesi» sırasında Averof cezaevindedir. Kışkırtıcının o olduğu öğrenilince tutuklular arasında bir panik havası doğar. Geniş çapta bir katliamdan korkulmaktadır.

24 Aralık 1967 — Tutuklulara Noel'i birlikte geçirme izni verilir. Tutukluların «Averof Üniversitesi» adını verdikleri grupları, o sırada Bubulina sokağında hücresinde yatmakta olan Theodorakis'in yazdığı şarkılarla bir «dünya prömiyeri» teklif eder. Sonra, soğuğa karşı korunmak için Yunan folklor raksları oynanır.

Rejimin başı Yorgos Papadopulos (14.2.1967'den itibaren Meclis başkanı) Noel nedeniyle birkaç yüz tutukluyu affeder. Theodorakis bunlara dahildir ama serbest bırakılmaz.

22 Ocak 1968 — Atina Yargıtayı'nda Theodorakis'in avukatı Hristoforos Aryiropulos, Noel affına dayanarak müvekkilinin tahliyesini ister. Anlaşılan bu af, yalnız 6 aydan az olan cezalıları kapsamaktaydı. Buna rağmen mahkeme Theodorakis'in 3 mahkûmiyetini kaldırır, 8 aylık diğer

ikisinin de mahkûmiyet süresini 4 ay 15 güne indirir. Artık bir kurtuluş olanağı doğmuştur. Besbelli ki rejim, uluslararası baskı karşısında boyun eğmiş bulunmaktadır. Fakat, aynı zamanda, Theodorakis'in, tahliyesinden sonra Leros adasındaki toplama kampına nakledileceği anlatılır. Burası bir cezaevi olarak değil, *toplum için bir tehlike* teşkil eden yurttaşlara mahsus bir toplama kampı olarak kabul edilmektedir. Böyle bir nakil işi için bir karar alma zorunluluğu yoktur.

27 Ocak 1968 — Birçok adlî dalaverelerden sonra Theodorakis serbest bırakılır. İstihbarat Bakanlığı Genel Müdürü Sideratos «Politikaya katılma yolunda her türlü davranıştan vazgeçerse, müziği için konan yasak kalkacaktır» diye bir açıklama yapar. Böylece, bir anlaşmanın yapılmış olduğunu ima etmiş olur. Theodorakis bir Reuter Ajansı muhabirine: «Ben uzlaşma kabul etmem» der.

28 Ocak 1968 — Theodorakis beş ay süren davasız hapisten sonra evinde uluslararası basını kabul eder. Daha sonraki aylarda serbest bırakılma işi göz hapsine dönüşür. Yüzbaşı Lambru durmadan evine gider ya da günün veya gecenin her saatinde telefon eder.

12 Mayıs 1968 — Milletvekili Yorgos Çaruhas (22 Mayıs 1963 deki Lambrakis olayının ikinci kurbanı) bir yıldan fazla bir süre gizlendikten sonra Selânik dışında Emniyet tarafından öldürüldü.

12 Haziran 1968 — İstihbarat Bakanlığı Genel Müdürü bir basın toplantısında, Theodorakis'in müziği ile ilgili yasağın tekrar yürürlüğe girdiğini açıkladı. Zaten bu yasak hiç bir zaman kaldırılmış değildi.

13 Ağustos 1968 — Alekos Panagulis adında bir genç öğrenci Meclis Başkanı Papadopulos'a karşı başarısız bir suikaste teşebbüs etti.

21 Ağustos 1968 — Emniyet görevlileri, Vrahati'deki yazlık evine giderek Theodorakis ile ailesini buldu ve bir dağ köyü olan Zatuna'ya nakletti.

29 Eylül 1968 — Oyların % 92'si ile Yunan Anayasası'nın diktatörlük olduğu fiilen «onaylandı».

3 Kasım 1968 — Yarım milyon insan Yorgos Papandreu'nun cenazesini mezarlığa kadar izleyerek: «Kahrolsun cunta!» - «Demokrasi!» ve «Anayasa'ya Ohi[1]» diye bağırdı. Resmî makamlar duruma el koymadan önce, polisle çatışmalar oldu.

Kasım 1968 — Bir Alman televizyon ekibi Theodorakis'in şarkı bantlarını alarak Zatuna'dan döndü.

16 Mart 1969 — İngiliz gazetecisi John Barry, *The Sunday Times* gazetesinde Zatuna'ya gittiğini ve Theodorakis'den gizlice birçok bandlarla birlikte bazıları Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri U Thant'a mahsus birçok mektubu kaçırabildiğini açıkladı. Theodorakis bandlara yeni şarkılar ve gözaltına alınış şartlarını anlatarak kaydettirmiştir.

21 Nisan 1969 — Cunta zorla yapılan defileler ve şovenist nutuklarla ikinci yıldönümünü kutladı. Theodorakis

---

[1] Yunanca'da «Hayır» anlamına gelir. «Oşi» okunur, fakat genellikle Batı'da «Ohi», Yunancada ise «Oxi!» şeklinde yazılır. **(T. Çev.)**

Marc Marceau (*Le Monde*'un Atina muhabiri ve *Albaylar Yunanistanı* (1967) nın yazarı) ya karşı bir şarkı yazdı.

19 Ekim 1969 — Theodorakis'in Atina'nın kuzeyindeki Oropos Cezaevi'ne nakledildiği resmen açıklandı. Bunu haklı göstermek için, orada kendisine bakmanın daha kolay olacağı bildirildi.

26 Mart 1970 — Bir İskandinav parlamenter heyeti, yanlarında Theodorakis'e yardım için Danimarkalı bir akciğer hastalıkları uzmanı olduğu halde Yunanistan'a gitti, fakat bu delegasyon Atina havaalanından kovuldu.

9 Nisan 1970 — Theodorakis bir tüberküloz depreşmesinden sonra Sotiria Cezaevi hastanesine kabul edildi.

13 Nisan 1970 — Saat 17.30'da Fransız politikacısı Jean Jacques Servan - Schreiber, yanında Theodorakis olduğu halde Bourget havaalanına indi. Fransız, «Demokratik Savunma» komisyonu mahkûmlar yararına girişimlerde bulunmak üzere Yunanistan'da iken birden, beklenmedik şekilde, Meclis Başkanı Papadopulos'un kişisel aracılığı ile Theodorakis'i alıp götürme fırsatını ele geçirmişti. Daha sonra cuntanın 21 nisan 1970'teki üçüncü yıldönümü nedeniyle affetme niyetinde olduğu 322 kişilik tutuklu listesinde Theodorakis'in de bulunduğu öğrenilecektir. Şüphesiz Theodorakis'i serbest bırakmakla ayın 15'inde Strasbourg'da, İnsan Hakları Komisyonu tarafından hazırlanmış Yunan cezaevlerindeki işkencelerle ilgili 1200 sayfalık uzun raporun yayımlanmasına karar verildiğinde, Avrupa Konseyi bakanlarını etkilemek amacını gütmüşlerdi. Yayımlanma işi, cuntanın delegeleri para ile elde etme teşebbüslerine rağmen 17 ülkenin oyu ile onaylanacaktır. Theodorakis ambülânsla alandan ayrıldıktan

sonra, uçakta yazmış olduğu bir bildiriyi Servan Schreiber'e okudu: «Hâlâ özgür bir insan olduğumu anlıyamıyorum. Birkaç saat önce tamamen tecrit edilmiş halde idim. Şimdi, trajik geçen üç yıldan sonra, artık özgür bir havayı teneffüs edebilirim. Fakat, özgürlüğün tadı hâlâ acıdır, çünkü karımla iki küçük çocuğum ve arkadaşlarımın çoğu Atina'da acı çekmeye devam etmektedir. Benim bu akşam, burada olmam, uluslararası dayanışmanın ve birçok Avrupalı dostların sayesindedir.»

11 Mayıs 1970 — Theodorakis bir mitingde karşılıklı yardımlaşma konusunda bir konuşma yaparken, Myrto Theodorakis'le çocukları Margarita ve Yorgos Paris'e varırlar. Üç genç Fransız'ın yardımıyla Yunan polisinin elinden kaçınayı başarmışlardır. Yirmi saattan fazla bir zaman Yunanistan'la Sicilya arasında, çürük bir tekne içinde fırtına ve deniz tutmasına karşı mücadele ettikten sonra sağ salim karaya çıkmışlardı.

Ole Wahl OLSEN

YUNAN DİRENMESİNİN SÖZLÜĞÜ

ADALET 'Yunan adaleti': İnsan toplulukları içinde var olan ve daima olacak olan en iyi adaletlerdendir.» (Albay PAPADOPULOS)

ALTINCI FİLO: Yunan politika ufkunda ne zaman bir kriz belirirse, Faliron Körfezi'ne demirlediği görülen Amerikan Akdeniz filosu.

AMNESTY INTERNATIONAL: Avrupa Konseyi'nde bir danışma statüsüne sahip olup dünyanın çeşitli ülkelerindeki siyasal gerginliklerin ortaya koyduğu sorunlarla ilgilenen uluslararası örgüt. Aralık 1967'de Yunanistan'da yaptığı bir kovuşturma sonucunda, cunta polisinin sistematik bir işkence uyguladığını kanıtlayan inkâr edilemeyecek doğrulukta bir rapor tanzim etmiştir.

ANDREAS (Papandreu): Eski Yunan başbakanının oğlu; Yunanistan'da daha çok küçük adıyla tanınır. Savaş sırasında Birleşik Devletler'e iltica etmiş, orada üniversite tahsili yapmış, Harvard'da siyasal bilgiler profesörü olmuş ve John Kennedy'yi başkanlığa getiren neo-liberal akıma katılmıştır. 1961'de Yunanistan'a dönen Andreas Papandreu darbeden önce ülkede kesin bir rol oynamıştır, çünkü ile-

rici olan davranışları kesin olduğundan, babasının gelenekçi partisini aşıp yıkan dinamik bir merkez-sol koruyuculuğu altında yurdunun siyasal dengesini açıkça sola doğru yönetmiştir. Bunun üzerine, kendisini ordu içinde cumhuriyetçi bir örgüt (Bak: ASPİDA) kurmakla suçlama yoluna giderek prestijini yıkmak isteyen Saray ile Sağ'ın boy hedefi olmuştu. 21 Nisan 1967'de cunta tarafından tevkif edildi, ondan sonraki yıl, çeşitli Amerikan siyasal ve üniversite çevrelerinin birçok baskıları sonucu serbest bırakıldı. Onun üzerine İsveç'e, sonra Kanada'ya iltica ederek Toronto Üniversitesi'nde bir kürsü aldı. Silâhlı mücadeleyi öğütleyip o zamana kadar Ulusal Direnme Konseyi'ne katılmayı reddeden bir direnme örgütünü (P.A.K.) kurdu.

ASFALİA: Sözlük anlamı «Güvenlik» tir. Yunan «Genel Emniyeti» ne verilen ad olup yurdun güvenliğini, gizli şebekeleri ve «yıkıcı» adı verilen her türlü eylemin baskısını yıkmakla görevli polis örgütüdür.

ASPİDA: (Yunanca: KALKAN demektir). Sağ Cephe tarafından, Merkezci hükümetçe açığa çıkarılan bir komplodur. Bununla ilgili söylentiler Ocak/Şubat 1967'de (darbeden üç ay önce), Papandreu'yu iktidara getirmek, ittifakları yıkmayı sağlamak ve yirmi sekiz Papandreu taraftarı subayın Nasırcı bir cunta kurmakla suçlandığı bir davanın açılmasına sebep olmuştur. Bu fazla gürültülü dava çok hızlı, yani sekiz oturumda görüldü ve sanıkların suçluluğu kanıtlanamadığı gibi Andreas Papandreu'nun bunda rol oynadığı da ispatlanamamıştı. Aslında, ordu içindeki Merkezci unsurların temizlenmesi söz konusu idi.

AVGİ: (Yunanca: ŞAFAK demektir). 21 Nisan 1967'den itibaren yayınlanması yasak edilmiş, solcu E.D.A. partisinin günlük gazetesi idi.

BABALİS: Atina Emniyet örgütünün ünlü işkencecisi.

BUBULİNA (sokağı): 1971'e kadar, rejim muhaliflerinin, tutuklanır tutuklanmaz «toplandıkları» Atina Emniyet binası. «Taraça» sı ile ün kazanan bu bina bir ortaçağ tedhişinin sembolü halini almıştır. Orada yapılan işkenceler Avrupa Güvenlik Konseyi İnsan Hakları Komisyonu'nun raporunda büyük bir yer tutar.

BULGARLAR: Sağcı Yunanlıların komünistlere taktığı küfür niteliğinde bir sıfat.

CENAZE ALAYI: Çağdaş Yunan tarihinde törenli ulusal cenaze alayları, çok uzun süre baskı altında tutulan hırsların patlak verdiği kesin anlardır. Kalabalık, çok eski bir koro gibi tüm cenaze alayı boyunca ölü ile, binlerce ses tarafından yansıtılan sarsıcı bir diyaloga girişir ve bu sırada ortalığı binlerce yıllık «Athanatos» (Ölümsüz!) çığlığı deler. Alman işgali sırasında şair Palamas'ın cenazesi sırasında böyle yapılmıştır; bunda, Sikelianos ölüm medhiyesi yerine ateşli bir yurtseverlik şiirini okumuştur. E.L.A.S.'ın eski şefi General Sarafis'in cenaze alayı, Anglo-Amerikan müdahalesine karşı bir gösteri vesilesi olmuştur. 1963'te yarım milyon insan, öldürülen milletvekili Grigoris Lambrakis'in cenazesine eşlik edecektir. Bu tören, Merkez Birliği'nin iktidara gelmesiyle, savaş sonrası Yunan tarihinin liberalleşmeyi hedef tutan bir dönüm noktasını teşkil eder. Papandreu'nun düşüşünden sonra, krallığın kuvvet gösterisine karşı yapılan bir gösteri sırasında Sotiris Petrulas'ın cenaze alayı görülür. Nihayet 3 kasım 1968'de, cuntanın yarattığı terör havasının içinde Yorgos Papandreu'nun cenaze alayı gerçek bir kargaşa halini alacaktır: dört yüz bin kişiden fazla —yabancı muhabirlerin tahminine göre— insan eski baş-

bakanın cenazesine «Özgürlük!», «Kahrolsun cunta!», «Biz asıl bugün oy veriyoruz!» haykırışlarıyle eşlik eder. Darbecilerin kabul ettirdiği referandumdan bir ay sonra, rejime karşı yapılan bu ilk kitle gösterisi, çapı bakımından psikolojik bir dönemeç noktasını teşkil eder ve Yunan halkının «Kabul etme» ile «Pasiflik» efsanesini kesin surette yıkar.

CİNAYETLER: Resmî bir «katıksız ihtilâl» efsanesine rağmen cunta, muhalifleri ortadan kaldırmak için defalarca cinayet tertiplerine başvurmuştur. Bunların en önemlilcri arasında ASPİDA işine karışan subayların savunucusu Rodoslu avukat Mandilaras'ın 1967'de öldürülmesini gösterelim. Bir kaza olduğuna inandırmak için cesedi denize atılmış, ve adadaki bir kumsalda bulunmuştu. Cinayetin işlendiği akşam Lambrakis'in yanında bulunmuş olan E.D.A. milletvekili Yorgos Çaruhas 8 Mayıs 1968'de tevkif edildi. Birkaç saat sonra Selânik Emniyeti'nde öldürülürcesine dövüldü. Bir kalp krizini vesile eden polis, ailesinin tabutu açmasına engel oldu. Defin günü kızı tabutun üstüne atıldı ve açmayı başardı; böylece babasının kanlar içinde yaralı bereli yüzünü gördü.

Bir de şunlar var: Darbenin yapıldığı gün, güpegündüz Atina'da, sokak ortasında öldürülen Maria Kalabru ve iki gün sonra, milliyetçi sloganları tekrarlamayı reddettiği için Atina hipodromunda keyfî olarak öldürülen eski mukavemetçilerden Panayotis Ellis.

DAG (VUNO-OROS): Yunanistan'da yeraltı eyleminin eş anlamlısı bir sözcüktür. «Dağ hükümeti» «Direnme»nin ve daha sonra iç savaş sırasında ayaklanan komünistlerin hükümetidir.

DEMOKRATİK SAVUNMA: 1967 yazında kurulmuş, merkez

sol eğilimli bir direnme örgütü. Patlayıcı bir aygıtı evinde kullanan profesör Karayorgas'ın tevkifi, bu örgütün en büyük şebekelerinden birini ele verecek ve 1970 Nisan'ında 34'ler davasının başlamasına sebep olacaktır.

DİONYSSOS: Binbaşı Manusakis'in komutasına verilmiş, Atina'nın kuzey-doğusundan yirmi kilometre kadar ötede askerî bir toplama kampı. Gençlerin ve daha çok Lambrakist Gençlik'in her gün kötü işlemlere uğratıldığı ve sistemli bir beyin yıkama işine tabi tutulduğu «yeniden eğitme» işinde ihtisas kazanmış bir yerdir. Bu kampın varlığı ancak 1968 yılı başında uluslararası kamuoyuna açıklanmıştır. Askerî polis şefi Albay Vasilis Yoannidis sorguları orada kendisi yönetiyordu.

E.A.M. (Ulusal Kurtuluş Cephesi): 1941'de Yunan Komünist Partisi'nin girişimi ile kurulmuş gizli bir örgüt olup Nazi işgaline karşı süratle, başlıca direnme hareketi halini almıştır. E.A.M. 1944'te sırf kendi kuvvetleriyle ulusal toprakları kurtarmış ve o zaman Britanya müdahalesine karşı koymak zorunda kalmıştır.

E.D.A. (Yun.: Eniaia Dimokratiki Aristera): Demokratik Sol Birlik: Yunan Komünist Partisi iç savaştan bu yana yasaklandığı ve sadece gizli bir örgüte sahip olduğu için 1951'de kurulmuş yasal bir partinin kısa adı. Yani E.D.A. çok ılımlı bir program ve esnek bir görüşle bütün ilerici kuvvetlere açılarak eski Komünist Partisi'ni toparlamış oluyordu. O da 1967 askerî darbesinden sonra yasaklanmıştır.

E.K. (Merkez Birliği): Yorgos Papandreu'nun partisi. (Yun.: Enosis Kentru)

E.L.A.S. (Ethnikos Laikos Apeleftherotikos Stratos: Ulusal Halk Kurtuluş Ordusu): İşgal sırasında E.A.M. tarafından kurulmuş askerî örgüt.

ELYTİS ODYSSEAS: 1911'de Girit'te doğmuş Yunanlı şair; Mikis Theodorakis onun «Aksion Esti» (Layıktır, değer) adlı yapıtı üzerine oratoryosunu bestelemiştir.

ELLİ KRUVAZÖRÜ: (HELLI olarak da yazılır.) Hükümet darbesinden sonra içinde siyasal tutuklulara işkence yapılan kraliyet bahriyesine ait bir savaş gemisi idi.

(Bu, bizim Hamidiye'ye tekabül eden eski bir Yunan savaş gemisidir. Adını taşıdığı Elli (Helli) mitolojik bir Yunan kahramanı olup Friksos'un kızkardeşidir; Friksos Hellespont'da boğulmuştur. Helen, Elen sözcüğü de bundan gelir. Dişisi Eleni olup hâlâ kadın adı olarak kullanılır). *(T. Çev.)*

E.P.O.N. (Yun.: Enaia Panelladiki Organosis Neon): Helenlerarası Gençlik Örgütü: 1943'de E.A.M.'ın desteği ile kurulmuş sağcı bir parti.

E.R.E. (Yun. Ethniki Rizospastiki Enosis-Radikal Ulusal Birlik): 1956'da Konstantinos Karamanlis tarafından kurulmuş sağcı bir parti.

ESSO-PAPPAS: Standard Oil'in Yunanistan'da ve Yunan asıllı bir işadamı olan Tom Pappas adında Bostonlu bir işadamının kurduğu petrol tesisi. Nixon'un seçim kampanyasını finanse eden ve gerçek bir sanayi imparatorluğunun başında bulunan bu adam (Tom Pappas) Yunan kamuoyu için, Amerika'nın Yunanistan'a el koyuşunu sembolize etmektedir. 1967'de yayınlanan bir mülâkatta C.I.A. ya dahil olduğunu kabul etmiştir.

ESTİA: Anti-komünizm ve Yahudi aleyhtarlığı ile tanınmış aşırı sağcı bir gazete. Kyru ailesine aittir.

FALANGA (Falaka): Yunan polisi'ne mahsus işkence tarzı;[1] bu, korku içinde dahi folklorun kendi değerlerini kaybetmediğini gösterir. «Amnesty International» ve «İnsan Hakları Komisyonu»nun raporlarına göre «falanga»nın teknik usulü şöyledir: Tutuklu bir sıranın üstüne bağlanır. Bir sopa, ya da kurşun bir boru ile tabanlarına vurulur. Bu işlemin süresi bir ilâ dört saat arasında değişir. Genellikle kurbanın ayakkabıları çıkarılmaz, beyindeki yankılanma daha güçlü olsun ve ayaklar şişsin diye. Bu ilk safhadan sonra tutuklu çözülür ve bütün vücuduna vurmaya devam edilerek sıranın etrafında koşturulur. Ayaktaki yaralar yaklaşık olarak dört ayda kabuk bağlar. Ayak tarağında kırılmalar nadir şeyler değildir ve kurban bütün yaşamı boyunca topal kalabilir.

GLEZOS (Manolis): Almanların Atina'ya girişinden bir ay sonra, 31 Mayıs 1941'de Akropol'den Nazi bayrağını indirdiği için dünyaca tanınan direnme kahramanı. 1959'da Karamanlis hükümeti tarafından casuslukla suçlandı. 1961'de cezaevinde iken Atina milletvekili seçildi, fakat seçilmesi kabul edilmedi. 1962'de, lehine açılan bir uluslararası kampanya sonunda serbest bırakıldı. 21 Nisan 1967'de tekrar tevkif edilerek Leros adasına götürüldü. 1971 Temmuzunda serbest bırakıldı.

GRAMMAOS (dağı): Yunanistan'ın kuzey-batısında, Arnavut-

---

[1] Anlaşılan bu sözlüğün yazarı Gerard Pierrat'nın, «Falaka» hakkındaki bilgisi çok dar. Bizde de varlığından habersiz olduğu için onu Yunanlılara has sanıyor. Ancak onun anlattığı usul ile bizdeki arasında bir uygulama farkı da yok değil. **(T. Çev.)**

luk sınırı yakınında, Ağustos 1949'da Yunan iç savaşının son olayının meydana geldiği Pindos dağlarından biri.

HACİDAKİS (Manos): Bestekâr, «Pire Çocuğu» şarkısının yazarı. 50-60 yılları arasında büyük bir ün yapmıştır. 1959'da Mikis Theodorakis'in «Epitafios» (Kitabe) sinin başarı sağlamasından sonra Hacidakis onunla rakip durumuna girdi ve Yunanistan iki müzik kampına ayrıldı.

HALIKARNASSOS: Girit adasında, kadınlar için kurulmuş toplama kampı. 1970'te kapatılmıştır.

HIRİSTİYAN-GREK UYGARLIĞI: Bu başarılı deyim tek başına, askerî rejimin karmaşık ideolojisini kapsar. Kendi kendini «Hıristiyan Greklerin Yunanistan'ı» sloganı ile belirleyen bir sonucu kapsar.

HÜKÜMET DARBESİ: Çağdaş siyaset mitolojisinde bu gibi darbelerin çoğunu birbirinden ayırmak gerekir. *1961 seçimi ile ilgili hükümet darbesi*, seçimi kazanmak için ordu ile hükümet tarafından yaratılan terör havasıdır. *Anayasal hükümet darbesi* ile Kral Konstantinos oyların % 53'ünü kazanarak iktidara gelmiş olan Papandreu'yu «istifa» ettirmiştir. *Albayların hükümet darbesi* sayesinde şimdiki hükümet kurulmuştur. Eğer, önlenmesi için ön tedbirler alınmış olmasaydı, birkaç günde Kralın onayı ile gerçekleşecek olan *Generallerin hükümet darbesi* ve nihayet Kral Konstantinos'un, albayların elinden iktidarı almak için giriştiği ve tam bir fiyasko ile sonuçlanan *karşı-hükümet darbesi*.[1]

---

[1] Çevirdiğimiz kitap Gizigis'in yaptığı darbeden önce yazıldığı için Papadopulos'u deviren darbe burada yer almamıştır. **(T. Çev.)**

İOANİDİS (Yarbay): Askerî polis şeflerinden ve rejimin «sert» adamlarından biri.

KANELLOPULOS (Panayotis): Evlenme yolu ile Konstantinos Karamanlis'in amcası ve 1963'te E.R.E. partisinin başında onun halefi. Fakat Karamanlis'ten daha liberal bir anlayışa sahiptir. Üniversite'de yetiştiği için belirli bir entellektüel prestijden yararlanmıştır. Nisan 1967'de Başbakan iken, askerî darbenin yapıldığı gece evinde tutuklanmış ve ondan bu yana uluslararası kamuoyuna hitap ederek rejimi suçlamış ve askerî mahkemelere giderek savunucular için tanıklık etmiştir.

KARAMANLİS (Konstantinos): 1955'ten 1963'e kadar başbakanlık yapmıştır. Sağcı E.R.E. partisinin lideri idi. Egemenliği, Lambrakis olayı, Saray ile olan anlaşmazlığı ve merkeziyetçi bir çözüme taraftar Kennedy yönetiminin iktidara gelmesiyle son bulacaktır. Prestiji çeşitli skandallarla sarsıldığı için, kendi «Colombey[1]» i haline sokmayı düşündüğü Paris'e kaçmıştır. Fakat 1967 darbesi eski politik sınıfı gölgeye ittiğinden — aynı ideolojinin ilhamı ile de olsa — onun, bir «kurtarıcı» olarak geri dönme şansını yitirmiştir. Ondan sonra Karamanlis cuntayı suçlamak üzere iki defa sükûneti bozdu: 1967'de Kral'ın karşı darbesinden bir gün önce ve 1969'da rejimin Avrupa Konseyi tarafından mahkûm edilmesi yaklaşırken.

KARAPANAYOTİS: Atina Emniyeti'nin ünlü işkencecilerinden biri.

KİUPİS: Emniyet işkencecileri arasında, henüz eşikte mesleklerini uygularken kurbanlarını ölüme götürecek ve baş-

[1] General de Gaulle'ün özel ikametgâhı. **(T. Çev.)**

larına birtakım belâlar açacak işlere girişmemelerini öğütleyen çok değerli «tabip» lerden biri..

K.K.E.: Yunanca Komünist Partisi adının baş harfleri. Bu parti, yine Yunan Komünist Partisi'dir. (Yunanca: Komünistikon Koma Eladhos.)

KOKİNİA: Pire'nin kenar mahallelerinden biri. 17 Ağustos 1944 şafağında Kokinia, SS'ler tarafından yıkılmıştır. Halk alanda toplanmış ve diz çökme emrini alırken direniciler, kukuleteli espiyonlar tarafından ihbar edilmiş, sonra herkesin önünde işkence ile öldürülmüştür. Gün biterken, yüz elliden fazla yurtsever bu şekilde kurban edilmiş, çoğu geri dönmeyecek olan altı bin kişi de bu işkenceye tanık olmuştur.

KOLİANİS: Yunan Komünist Partisi'nin sekreteri. Ağustos 1968'de Yunanistan dışında yapılan 12. Genel Kurul toplantısında bir bölünme olmuş, hareketin Yunanistan'da uğradığı başarısızlığın sorumluluğu, Parçalidis ile siyasal büronun diğer üyeleri üzerine yüklenerek görevlerinden alınmış ve partiden uzaklaştırılmışlardır. Yunanistan'da «İç büro» ya dahil olan bu üyeler, bunun üzerine partinin sorumluluğu ile bütün örgütünü yönetme işini üzerlerine almışlardır. Böylelikle Sovyet taraftarı «Kolianis eğilimi» ile Çekoslovakya'ya müdahaleyi kabul edenler ve ulusal hareket içinde otonomi ile bağımsızlık taraftarı Yunan komünistlerinden oluşan «İç büro» arasında kesin bölünme meydana gelmiştir. Mikis Theodorakis ikisini birleştirmeyi denedikten sonra, 1970 ilkbalarında son kısım taraftarı bir tutuma girmiştir.

KOLLİAS: Lambrakis işinde Yargıtay Savcısı ve Kraliçe Frederika'nın güvenilir adamı. Lambrakis davasının soruş-

turması sırasında yargıçlara etkide bulunduğu için Papandreu hükümeti tarafından işine son verilmiştir. 1965 Temmuzunda Papandreu'nun düşmesinden sonra görevine iade edilmiş ve cuntanın «sivil bir paravana» ya ihtiyacı olması nedeniyle, askerî darbeyi izleyen saatlerde kendisine başbakanlık teklif edilmiştir. Bu görevi, kendisiyle beraber sürgüne gittiği (Aralık 1967) Kral Konstantinos'un karşı darbesine kadar işgal etmiştir.

KOLONAKİ (Meydanı): Atina'nın «şık» mahallesinin merkezinde olup (Yunanca: «Küçük sütun»)[1] — biçiminden ötürü — sanatçıların, aydınların ve kozmopolit burjuvaların buluştuğu bir yerdir.

KOMÜNİST: Yunanistan'da Sağ Cephe'nin iktidarda bulunduğu otuz yıldan beri bu deyim, fark gözetmeksizin genellikle hırstan kendini kaybetmiş, gericiliğe yakınlığı olmayan herkesi kapsar. Öyle ki insan, her zaman bir başkası için «komünist» olabilir.

KÖPRÜ: Karamanlis hükümetinin eski Dışişleri Bakanı Bay Averof tarafından düşünülmüş olup, buna göre eski rejimin adamları Cunta'yı liberalleşme ve «uygarlaşma» yo-

---

[1] Gérard Pierrat tarafından hazırlanıp eserin çevirisinin baş tarafına konmuş olan anlam niteliğindeki «bidet» sözcüğü Fransızca «ufak tefek at, taharet çanağı» demektir. Yunanca'da ise bir «kolona» sözcüğü vardır ki, İtalyanca'daki «colona»dan gelir. Yunanca'da buna «-ki» takısı eklenince «küçük sütun» anlamını alır. Biz, Pierrat'nın yanlışını çıkarma amacını gütmemekle beraber Yunan dilinin en güvenilir sözlüklerinden Proias'ın «Kolonaki»yi yer ismi ve özel isim olarak aldığını ve «kolona» sözcüğünün aynı sözlükte «sütun» anlamında kabul edildiğini açıklamayı yararlı buluyoruz. Buna rağmen KOLONAKİ, Pierrat'nın verdiği anlamı tarihsel bakımdan taşımaktadır. **(T. Çev.)**

luna sokmak için kendileriyle Cunta arasında bir köprü atmaları gerekirdi. Bu, sevimli ve şairce bir imge halini almış olup baskı yapanla işbirliği etme gibi eski bir fikirden başka bir şey değildir.

KUKUE: Yunanca «Hindistancevizi» demektir ve «Komünist» anlamında kullanılır. K.K.E.'un halk dilinde kısaca okunuşundan oluşmuştur.

K.Y.P.: Kayıt Merkezi, ya da Albay Papadopulos'un uzun zaman etkisi altında kaldığı ve davranışları Amerikan servislerininkilere sıkı sıkıya bağlı olan İkinci Büro. (Yun.: Kentriki Ypiresia Pliroforion.)

LADAS (Albay): Güvenlik, sonra da İçişleri Bakanlığı'nın Genel Sekreteri. Cunta'nın «sert» adamlarından biri olup azgın ve efsaneleşmiş kabalığa sahip bir anti-komünisttir.

LAMBRAKİSTLER: Genç Lambrakist Örgütü üyeleri. 1964'te milletvekili Lambrakis'in öldürülmesinden sonra Mikis Theodorakis'in başkanlık ettiği bir örgüttür. Lambrakist Gençler, bestecinin kışkırtması ile geniş bir kültürel direnme hareketine girişmişti: kütüphane ve kulüpler kurmak, burslar vermek, halk şarkılarının geliştirilmesi, vb. elli binden çok üyesi olan ve ülkede üç yüz şubesi bulunan örgüt, çok kısa bir zamanda histerik bir koro halinde haykırarak Sağ kanat tarafından kapatılmasının istenmesine yol açmıştır. Hükümet darbesinden sonra «Lambrakistler» Emniyet tarafından acımasız bir şekilde kovalanmış ve işkencelere uğratılmışlardır, çünkü olup bittiyi kabul etmeme ve eski militanların ihtiyatlılığını sarsmaya kararlı yeni bir siyasal neslin kuvvet ve dinamizmini temsil ediyorlardı.

LAMBRU (Vasilis): Cunta işkencecilerinin en ünlüsü, Emniyet Müdürü ve THEODORAKİS'in, şiirlerinden birinde «Muhteşem Süleyman» adını verdiği kimse, Nazik, tatlı dilli ve sade olup Bubulina sokağının üstadıdır; çoğu zaman tutukluların karşısında, onları kendi emrindekilerin sadık ellerine teslim etmenin içini yaktığını ifade etmiştir. Tabiî kendisi de «seanslar» a katılmaktan çekinmeden.

LEROS: 1967 sonlarında Yaros adası tutuklularını bir araya toplamak için iki sürgün kampının açıldığı On İki Ada'dan biri. Kamplar 1971'de kapatılmıştır.

LİAPİS: Askerî mahkemelerde savcı. Bütün büyük davalarda rastlanan lânetli hayal: «Ulusal Fransız İhtilâli» nin Fouquier - Tinville'i.

MAKAREZOS (Albay): Nisan 1967'den bu yana Koordinasyon Bakanı olup, ekonomik bakımdan kendisine biraz hak verilen, Cunta'nın tek üyesi.

MAKRONİSSOS: 1948'den beri ilerici fikirlere sahip olduklarından şüphe edilen bütün Yunanlıların nakledildiği bir «ulusal eğitim kampı» haline sokulmuş Sunion Burnu ucunda, Ege Denizi'nin insan oturmaz, kayalık küçük bir adası. Nazi kamplarının açığa çıkmasından üç yıl sonra «Özgür dünya» bu vahşetin yeniden belirmesine karşı gözlerini kapadı. Direnme ile Demokratik Ordu'nun bütün seçkin tabakası burada, sayısız deneyler sonunda bertaraf edildi; bu deneyler şunlardı: coplama, boğma, kısa yoldan öldürme, «falanga», gömme gösterileri, susuzluk işkencesi. Makronisos, Yaros, Limnos, İkaria ve Ayios Eustratios adalarının zindan bölgesi idi. Burada çilelerini yüz binden fazla insan çekecektir. Fakat Makronissos

anlatılabilir mi? Bir gün Ritsos'un da söyleyeceği gibi.. ki o da THEODORAKİS gibi buradan yakayı kurtarmıştır: «Cehennem gibi Makronissos da anlatılamaz. Söylenecek hiç bir şey yoktur.»

MALLİOS: Atina Emniyeti'nde Lambru'nun yardımcısı bir işkencesi.

METAKSAS (General): 1936'da Kral Yorgos II'nin Başbakanı. Kralın isteği üzerine bir genel grevi vesile ederek «4 Ağustos Rejimi» adıyla tanınan ve 1941'de Alman istilâsına kadar süren bir dikta rejimi kurmuştur. Metaksas Rejimi kendini birçok yönü ile gösterir: olağanüstü uygulama, polis terörü, sürgünler, faşist eğilimli bir ideoloji (21 Nisan 1967'deki) gibi..

OHI (Yun.: OXI! - HAYIR!): 28 Nisan 1940'da Yunan halkının, Mussolini'den gelen ültimatoma verdiği karşılık. Bu, ulusal bir bayramın kutlanma vesilesi olmuştur.

ORADOUR[1]: Yunanistan'da, işgalden bu yana bunlardan on tane kadarı sayılabilir. En korkunç şekilde ün kazanmış olanlarının isimlerini sayalım: Kalavrita, Peloponez'de bir köy: 11 aralık 1943'te Almanlar kadınlarla çocukları kiliseye kapatıp ateşe verdiler, sonra erkeklerle delikanlıların on dört yaşın üstünde olanlarını mezarlığa götürerek mitralyöz ateşine tuttular. Bu hareketin bilânçosu, bin yüz ölü idi. 15 ağustos 1943'te 97'si on beş yaşından aşağı çocuklardan ibaret 317 köylü Kommeno - Arta'da öl-

[1] Tam isim Oradour-sur-Glane olup Fransa'da Haute-Vienne'in bir kasabasıdır. 1944'te Almanlar buradaki 642 kişinin hepsini öldürmüştür. Bu bakımdan Oradour kitle halinde öldürme yapılan yerlerin sembolü olmuştur. **(T. Çev.)**

dürüldü. Livadia yakınında 10 haziran 1944'te 296 köylünün SS'ler tarafından sadik bir hırsla öldürüldüğü Distomos. 6 Nisan 1944'te Klissura'da 233 köylünün idam edilmesi, vb. Yunan Direnişi'nin kurbanlar listesi sonsuzdur.

OROPOS: Eube yarımadası karşısında Attik Sürgün Kampı. Burası THEODORAKİS'in son hapsedildiği yerdir.

P.A.K.: Andreas Papandreu tarafından kurulmuş, sol-merkez eğilimli Elenlerarası Direnme Hareketi. (Yun.: Paneliniko Apelettherotiko Kinima.)

P.A.M.: Yurtsever Cephe (Türkçe tam anlamı: Yurtsever Diktatörlük Aleyhtarı Cephe).

PANAGULİS (Alekos): 13 Ağustos 1968'de, açıklamasını Cunta'nın pek inanılmayacak hale soktuğu şartlarla ve dava işleyişinin asla açıklığa kavuşmasına yardım etmediği, Albay Papadopulos'a karşı yapılan suikastın kahramanı. Burada önemli olan şey Panagulis'in bu suikastı, kendi başarısızlığını diktaya karşı kesin direnmenin ilk davranışı haline sokacak bir cesaret ve idealizm ile üzerine almasıdır. Panagulis 1968 Kasım'ında ölüme mahkûm oldu ve bu kararın dünyada yarattığı nefret Cunta'yı, İhtilâl Konseyi içinde ciddî bir anlaşmazlığın çıkması pahasına idamdan vazgeçirtti. Panagulis daima, zafer kazanışını, kendini affettirmemeyi haklı gösteren insanlık dışı şartlar altında tutulmuştur ve tutulmaktadır.

PAPADOPULOS (Albay): 21 Nisan 1967 hükümet darbesiyle sonuçlanacak olan komployu düşünüp organize eden kimse. Bu, ancak gizlilik içinde rahat edebilen ve görünüşteki yanlarını tatmin için iktidarı çok seven doğuştan kötü ruhlu bir adamdır. Yırtıcı bir hırsla birleşen bu entrika

içgüdüsü, şüphesiz eşitlerine karşı uyguladığı ve birçok iç krizi fazla güçlükler çıkmaksızın yenme olanağını buluşunu izah eder. Keza Yunan kamuoyu ile dışarda, Ladas ve İoanidis gibi «sertler» grubu karşısında başkanlığını yapacağı «liberal» bir grubun tezini değerlendirmek için kişiliği ile diğer albaylar arasında bir fark bulunduğu fikrini öne sürmeyi de sever.

Yani taktiği, bütün şartlarda daha az kötü biri imiş gibi görünmektir. Fakat Yunan halkının uzun bir sabra sahip olması gereğini de hesaba katmalıdır.[1]

PAPANDREU (Yorgos): Halk arasında «İhtiyar» diye adlandırılır. Kasım 1963'ten temmuz 1965'e kadar başbakanlık etmiştir. İktidara geçişi sırasındaki yirmi ay, 1936'dan bu yana tek «liberal» safhayı teşkil eder. Olağanüstü bir politika cambazı, halk ile duygusal bağlar kurmayı bilen parlak bir hatip olup politik eylemi, anlaşmazlıklarıyla, geçici istekleriyle, parlamento oyunlarındaki tavizleriyle otuz yıllık Yunan tarihini özetler. Sebep olduğu düş kırıklığı temsil ettiği umut ölçüsünde olmuştur. Belki sadece başarısızlığında gerçekten büyümüş ve bununla kişiliğinin etrafında hemen hemen umutsuz bir gayretkeşlik yaratmıştır. Bu bakımdan ölümü kendisine, en güzel siyasal rövanşını alma olanağını sağlamıştır.

PATTAKOS (Stilianos): General. Papadopulos ve Makarezos üçlüsünden biri. Askerî darbenin başarı sağlamasına kesin surette yardımda bulunmuştur, çünkü Atina bölgesindeki zırhlı birlikler talimgâhının komutanı idi. Suratsız ve çok güdük serbestliği ile kamuoyunun kısa zamanda dikkatini çekmiştir. Yaptığı gaflar çok büyük bir ün sal-

[1] Kitap, Gizigis darbesiyle Papadopulos'un kenara itilmesinden önce yazılmıştır. **(T. Çev.)**

mıştır: «Yaros sevimli bir yerdir.», «Yunanistan'da siyasal tutuklu yoktur», «Avrupa Konseyi, bir öküzün boynuzuna konan bir sinekten başka bir şey değildir.» vb. Bu garnizondan gelme çekiciliği sayesinde, Cunta'nın, nisbî bir popülerlikten yararlanan tek üyesidir. Politik rolü oldukça siliktir.

PETRULAS (Sotiris): Öğrenci, Lambrakis Gençlik üyesi, 1965 yazındaki kriz sırasında, Atina'nın merkezinde yapılan bir gösteride polis tarafından öldürülmüştür.

PİŞMANLIK BEYANI (Yun.: Dilosis Metanoias): Çağdaş Yunan tarihinde, engizisyon işkencesiyle cayma eyleminde rol oynamaktadır. Bu beyanla, şüpheli her şahıs, resmen komünizmi reddedip serbest kalabilmekte ve «ulusal toplum»a tekrar katılmaktadır. 1936'dan bu yana binlerce ilerici lider ve militan, bu beyanı imzalamayı reddettiklerinden yıllarca tutuklu kalmışlardır. Bu beyan, çoğu zaman imzalayanlar ile imzalamayanlar arasında bölücü bir etken rolünü de oynamıştır.

PLANLAR: Yunanistan'da, âdet olduğu üzere, kendisine kötülüklerinden hiç bir şeyi kaybettirmeyen eski, büyüleyici adlar taşırlar. *Periklis Planı:* 1961'de Yunan ordusu tarafından, seçimler sırasında Konstantinos Karamanlis'in hükümet partisi yararına yapılan doğrudan doğruya müdahale için uygulanmıştır. Bununla amaca ulaşılmış, fakat bu seçim darbesi ciddî bir krize yol açarak muhalefeti kızıştırmış ve 1963'te Sağ'ın bozguna uğramasına sebep olmuştur. *Prometeus Planı:* Yunanistan'da komünist bir kuvvet darbesi ihtimaline karşı NATO Kurmaylığı tarafından tertiplenmiştir. 21 nisan 1967'nin fesatçıları tarafından ülke, Papandreu taraftarı partiyi yeniden başarıya götürecek olan seçimlere hazırlanırken de bu plan

tam olarak uygulanmıştır. *Poseidon Planı:* Bir kaçma olayı nedeniyle öğrenilmiştir. Yunan istihbarat servislerince, 1969'da Avrupa'ya kaçan Yunan siyasilerini önlemek için tasarlanmıştı.

RENKSİZLEŞME: Bir Yunan vatandaşına artık «kızıl» olarak bakmama ve siyasal dosyasını polisten kaldırtmaya yarayan hareket. Esas bakımından «Beyan: Dilosis» e dayanır. (Bak: Pişmanlık Beyanı.)

RİGAS FERRAİOS: Bağımsızlık savaşı kahramanlarından birinin adı olup Yunanlı öğrenciler, kurdukları gizli bir örgüte bu adı vermişlerdir.

RİTSOS (Yannis): 1909'da Momemvasia'da doğmuş bir şair. Aragon 1971 Nisan'ında onun için «Hayatta olan en büyük şair» demiştir. İlerici fikirlerinden ötürü 1948'den 1952'ye kadar sürgünde idi; 21 nisan 1967'de yeniden tutuklanıp Yaros ve Leros adalarındaki kamplara götürüldü. On sekiz ay serbest bırakıldıktan sonra Sisam adasında ikamete memur edildi. Sağlık durumu 1970'de serbest bırakılmasını gerektirdi. Epitafios (Kitabe) adını taşıyan 1936'da yayımlanmış şiirlerinin tümü Mikis Theodorakis tarafından bestelenmiştir. Bestecinin ilk büyük başarısını 1959'da bu sağlamıştır. «Romiosini» (Rumluk) adındaki diğer bir derlemesi de 1965'te bestelenmiştir.

SERTİFİKA: Yunan vatandaşının, sahip olmadığı takdirde hiç bir şey yapamayıp işsiz kaldığı belge; bir tür kimlik kartı. Bunun en kaçınılmaz olanı, 1945 iç savaşından sonra resmî ya da yarı resmî her göreve aday olan, ya da üniversiteye yazılmak, bir ehliyet almak, vb. için istenen YURTSEVERLİK SERTİFİKASI'dır.

SPANOS (Sözlük anlamı: KÖSE): Emniyet'in ünlü işkencecilerinden.

SEFERİS (Yorgos): 1900'de İzmir'de doğdu, 1963'te Nobel edebiyat armağanını aldı. Şiirlerinden birçoğu Theodorakis tarafından bestelenmiştir: «Mitoloji», «Epifania» (6 Ocak yortusu), «Raven». Hükümet darbesinden beri sessiz kalan Seferis 1969'da yeni rejime karşı açıkça bir tutum takındı: «Bu, büyük çabalarla hayatta tutmayı başardığımız tüm entellektüel değerlerin bir bataklıkta, yavaş yavaş durgun sulara gömüldüğü zorunlu bir uyuşukluk halidir.»

TARAÇA: Atina'daki Bubulina sokağında bulunan Emniyet binasının taraçası. Askerî darbeden sonra büyük bir işkence yeri halini almıştır. Binanın alt tarafında, işkenceye uğratılanların çığlıklarını bastırmak için bir motosiklet çalıştırılırdı.

T.E.A. (Yun.: Tağmata Ethnikis Asfalias - Ulusal Güvenlik Taburları): Kuruluşları iç savaşa kadar uzanan bu taburlar, başlarında muvazzaf bir subayın bulunduğu, silâhlı köylülerden oluşan askerlere yardımcı kuruluşlardır. Genellikle bir terör havası yaratmak ve oylamanın sonucuna etkide bulunmak için seçim sıralarında — özellikle 1961'de — müdahalede bulunmuşlardır.

ULUS: Fransa'da kesinlikle milliyetçiliği hatırlatan bu kavram, Yunanlı mantalitesinde, daima büyükler tarafından tehdit edilen ulusal bağımsızlığa bağlanır. Onun için, çoğu zaman Sol'un dilinde ve özellikle Theodorakis'in yazılarıyle beyanlarında rastlanır.

ULUSAL DİRENME KONSEYİ: Eylemlerini birbirine uydurmak amacıyle 1971'de Cunta'ya karşı direnmek için en

önemli örgütler tarafından kurulmuştur: Yurtsever Cephe, Demokratik Savunma, Özgür Yunanlılar ve Özgürlük Savunucuları.

VLAHU (Eleni): «Messimvrini», «Kathimerini», «Ikones» adlı bir dizi sağcı gazetenin sahibi. Yeni rejimi protesto amaciyle yayınını durdurarak Londra'ya sığındı.

YASA 509: 1947'den bu yana, iç savaştan sonra uygulanan ve ondan sonraki bütün hükümetlerin yönetimi altında daima yürürlükte kalmış olağanüstü yasa. Bu yasa K.K.E. ile yakından ya da uzaktan ilişkili her türlü hareketi ve «varolan Devlet ile sosyal rejimi şiddet kullanarak devirme amacını güden» her türlü örgütü yasa dışı sayar. Her türlü yorum mümkün olduğu için de bu yasayı kabul etmeme olanağını önler. Metaksas diktatörlüğü (1936) nden miras kalmış her türlü casusluk suçu için ölüm cezasını öngören başka bir yargı ile tamamlanmıştır. Casusluk mefhumu da, kendiliğinden en yaygın yorumlara yol açtığı için otuz yıldan fazla bir süredir sürdürülen bu uygulama boyunca Beloyanis idam edilecek, Glezos hapse atılacak ve askerî rejime muhalif olanların pek çoğu çok ağır cezalara çarptırılacaktır.

YURTSEVER CEPHE yahut P.A.M.: 1967 mayısında Mikis Theodorakis tarafından kurulan ve E.D.A.'nın eski kadrolarını bir araya toplayan örgüt. 1967'de bestecinin tutuklanması ile Theodorakis - Filinis şebekesi dağıldı. Şubat 1968'de K.K.E.'nin resmen dağılması, Sovyet taraftarı Kolianis'e muhalif olarak İç Komünist Partisi'ne yaklaşan Yurtsever Cephe'de tepkiler yaratmıştı.

ZAHARİADİS (Nikos): İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Yunan Komünist Partisi Genel Sekreteri. İşgal sırasında

Dachau kampına sürüldü. 1945 mayısında Yunanistan'a dönünce Komünist Partisi'nin yönetimini tekrar ele aldı ve kralcı - faşist rejime karşı mücadeleye sürükledi. 1949 da demokratik ordunun bozguna uğramasına, hareketin tamamen tecrit edilmesine rağmen 1950'deki Yunan Komünist Partisi'nin III. Kongresi'nde Zahariadis dogmatik ve Stalinci anlayışını onaylattı. 1956 Mart'ında XX. Kongrenin karşı darbesi, yurt dışında toplanan 6. Merkez Kurulu Genel Toplantısı'nı, Parti'ye N. Zahariadis tarafından kabul ettirilen Stalinci anlayış ve iç savaş sırasında işlenen hatalara karşı ciddî bir suçlama işini onaylama yoluna soktu.

Gérard PIERRAT

YERALTI

21 nisan 1967 cuma günü, Yunanistan'da askerî darbe beni, Federico Garcia Lorca'nın etkisi altında yakaladı. Gerçekten, bir ay önce son yapıtımı bitirmiştim: Lorca'nın Yunanca'ya çevrilmiş yedi şiirinden oluşan bir şarkılar dizisi: çünkü büyük İspanyol şairi, yapıtını dilimize adapte ettirmek için Odysseas Elitis'in kendisininkine eş sesini bulmuştu.

Darbeyi izleyen ve benim yeraltına geçtiğim ilk haftalar, şu günlüğün de tanık olduğu gibi benim, ne olursa olsun, beste yapmama engel oldu.

Cuma, 21 Nisan 1967

Sabah saat 2. Evimde, çalışma odama kapanmış bulunuyorum. Likavitos'da yapılacak olan İkinci Halk Müziği Beste Haftası'nı hazırlıyorum. Besteci Hristu, Ksarhakos, Loizos ve Leontis ile telefonlaştım. Amacım şu: «Metasenfonik» (senfoni sonrası) müzik eserleri sunmak.

Saat 3. Daha yeni yattım; telefon çaldı. Bir kadın dostum: «Sintağma alanında tankların dolaştığını haber aldım. Askerî bir darbe söz konusu galiba!» dedi.

Haberin doğruluğunu anlamak için Parti binasına ve bazı yöneticilere telefon ediyorum. Hatlar kesik. Karımı uyandırdım. Myrto sâkin. Bana:

— Çabuk giyin! diyor. Ben evrakı yakarım.

Ona soruyorum:

— Çocukları uyandırmaya gerek var mı?

— Hayır. Bırakmak daha iyi.. Bozulurlar sonra! diye karşılık veriyor.

Ayrılmadan önce odalarına giriyorum. Acaba onları bir daha ne zaman görürüm? Kapıda son defa olarak Myrto'yu öpüyor ve gecenin içine dalıyorum. Gün ışımaya başlıyor. Sokak boş. Bizim evden iki adım ötede Parti'nin mahalle sekreteri oturuyor. Avluya giriyorum. Bir köpek üstüme atılıp girmemi önlüyor. Biraz ötede, anayolda iki polis görüyorum. Yannis'in evine koştum. Uyandırdım onu. «Diktatörlük! diyorum. Koş, sekreter ile Kostas (Yürütme Kurulu Üyesi)ı uyandır. Kostas bir albayın evinin karşısında oturuyor.. Dikkat et!. (Bu Albay Papadopulos idi). Ve onlara buraya gelmelerini söyle.» İlk direnme hücresini kurmayı düşünüyorum.

Radyo askerî marşlar yayınlamaya başladı. Eve telefon ediyorum. Hat henüz kesilmemiş. Karım acele fısıldıyor: «Buradalar!» ve kapatıyor. Sekreter geliyor. «Kostas'ı aramaya gidiyorum!» dedi. Zaman geçiyor. Gelmediler. Yoksa tutuklandılar mı? (daha sonra kendilerini yakalayan bir polis devriyesi ile karşılaştıklarını öğrendim. Kaçmayı başarmışlar. Bugün biri Leros'a sürüldü, diğeri üç yıl gizlendikten sonra tutuklandı.)

Radyo açık duruyor. Şimdi kraliyet fermanını dinliyoruz:

«Anayasa'nın 9'uncu maddesi uyarınca Biz, Elenler Kralı Konstantinos, ülkenin düzen ve güvenliğini tehdit eden tehlikeler nedeniyle, tüm Yunan topraklarında yürürlükte olan Anayasa'nın 5, 6, 8, 10, 12, 14, 18, 20, 95 ve 97'nci maddelerini kaldırıyoruz.»

Bunu diğer haberler izliyor:

«Sıkıyönetim ilân edilmiştir. Şimdiki halde ihtiyatî tutuklama süresi herhangi bir zamanla sınırlanmamış olduğundan, yürürlükteki yasalar hesaba katılmaksızın her kişinin tutuklanıp yakalanmasına izin verilmiştir... Kimlik ayrımı yapılmaksızın her şahıs askerî mahkeme ya da özel bir askerî komisyonun önüne çıkarılabilir... Siyasal ve özel toplantılar yasaktır.. Kişilerin her türlü toplantısı kuvvet yolu ile dağıtılacaktır... Kamu ve özel işyerlerinde olduğu gibi konutlarda da arama, hiç bir izne bağlı olmadan yapılabilecektir.»

Tepki göstermemiz, eyleme geçmemiz gerek. Telefon hatlarının henüz kesilmemiş olduğu mahallelerde oturan militanlarla, telefon sayesinde temasa geçiyorum. Sokakların boş olduğunu, halkın bulundukları yerde kaldığını öğrendim! Kitle halinde tutuklamalar olduğunu tahmin ediyorum.

Bazı haberler beni şaşırtıyor. Artık bir şey anlamıyorum. Antonios G... bana telefon ediyor: «Evimin karşısında Arnavutis (kralın yaveri) oturuyor. Şu anda kapısını askerler zorluyorlar.»

Thanasis ile birlikte ilk çağrıyı yazmaya başlıyoruz. Bunu telefonla mücadele arkadaşlarımıza ve dostlarımıza ulaştırdık. Mahallelerinde her türlü yollarla bunu yaymalarını kendilerinden istedik. Yannis'in bütün ailesi çağrıyı elle kopya etmeye başladı. Sonra, başka gençlerle birlikte mahalleye dağıtıyorlar. Çağrı şu:

YUNAN HALKINA

«Faşizm vatanı vurdu. Kral, generaller ve C.İ.A. halkımızın şiddet ve dehşet yolu ile susacağını sanıyorlar. Bütün namuslu subayları, askerleri, yurtseverleri halkın yanında yer almaya, şiddete, diktatörlüğe ve faşizme HAYIR demeye çağırıyoruz.

Yunanlı demokratlar, bu cinayet, özgürlük düşmanlarının yıkılışının başlangıcı olacaktır. Örgütlenin, Cunta diktasına karşı savaşın, direnin.

Atina halkı, sokaklarda gösteri yapın! Yurtseverler, Sintağma alanında toplanın! Halk ve vatan düşmanlarını yok etmek için ileri! Faşizm geçemeyecektir! Yaşasın demokrasi! Yaşasın Yunanistan! Yaşasın Yunan halkı!»

Atina, 21 Nisan 1967

Tehdit ağırlaşıyor. Beni barındıran evin aranma ihtimali çok arttı. Sığınacak başka bir yer bulmalıyım. Gece geç vakit radyo, Kral'ın hükümet başkanlığına Kollias'ı atadığını ilân etti. O da radyoda şu beyanatı verdi:

«Hükümet işini sonuna kadar götürmekte kararlıdır, düzenin en küçük bir şekilde bozulmasını hoş görmeyecektir. Düzensizlik çıkarma teşebbüsünde bulunacakların hepsi Yasa'ya göre cezalandırılacaklardır... Yunanistan, Batılı müttefiklere sadık kalacaktır.. Memleket uçurumun kıyısında bulunuyordu ve yakında yapılması öngörülen seçimler hiç bir şeyi değiştirmeyecekti...»

Sintağma alanındaki randevuya kimse gelmedi (gelmeyecek de..). Çağrımız boşa gidiyor. Halkımızı, zırhlı araçlardan çok yöneticilerimizin yaptığı bunca hatalardan sonraki umutsuzluk susturdu. Kaybedilen ilk savaş bu... Şimdi direnişi örgütlemek gerek. İşçi Viron'un evine gitmek üzere yer değiştiriyorum.

Cumartesi, 22 Nisan 1967, Saat: Sıfır

Polis peşimde. Direnme gruplarının kurulması için ilk bilgileri kaleme alıyorum. Viron'un karısı, kocasının polis tarafından sık sık tutuklanmasından ötürü kalp hastası olmuş.

Bu evden, en kısa zamanda ayrılmam gerektiğini anlıyorum. Fakat nasıl ve nereye gitmek için? Yazmaya devam ediyorum. Viron elyazmamı, yakında oturan matbaacı bir arkadaşa ulaştıracağına söz veriyor.

Şafaktan önce Yannis'in evine dönmeye karar verdim. İşgal sırasında ve yasadışı sayıldığımız yıllardan beri mahalleyi adım adım biliyorum. Bütün evlerin önündeki geniş bahçeler çevreyi bilen bir kişinin hareketlerini kolaylaştırıyor. Ben ise, onları ezbere biliyorum! 1943 - 1944'te Nazilerle burada çarpışmıştım. 1944 Aralık ayında İngilizler, daha sonra da Yunanlı faşistlerle yine burada dövüşmüştüm.

Yine Yannis'in evine varır varmaz, çemberi kırıp Nea Smirni (Yeni İzmir) mahallesinden çıkmak için bir çare aramam gerekecek.

Kıyafet değiştiriyorum: siyah verniğe batırılmış pamuktan yapma bir bıyık taktım. Viron ailesinin bütün kişilerini birer birer öptüm. Çıktım. Koyu bir karanlık var. Bahçelerin alçak çitlerine sürtünerek yürüyorum. En küçük bir gürültü duydum mu çitin üstünden aşıp öte yana geçiveriyorum. Yannis'in evinde herkes beni bekliyor. Viron'un çocukları onlara haber vermişti. Öğleden sonra Nea Smirni'den çıkmaya çalışacağım. Gün ağır bir hava içinde geçiyor. Polis her an kapıyı çalabilir. Pencerelerin aralığından ordu ve polis arabalarının sokaklarda gidiş gelişini izliyoruz. Zaman geçiyor. Hava kararmaya başladı. Araba bana kadar ulaşacak mı? Sürücünün büyük bir cesaret sahibi olması gerek. Hepimiz eminiz ki, tevkif edilirsek, bizi olduğumuz yerde idam ederler.

Saat akşamın 9'u: Evin önünde bir araba durdu. Gelenler dost mu, düşman mı? Gizlendiğim yere iniyorum. Kapı çalınıyor. Geldiler. Sürücü, nakletme işi için yanında iki kişiyi daha getirmiş. Yine yumruklamalar. Sokağa seri bir bakış. Arabaya daldım. İki kat olmuş halde, koltukların arasında, ör-

tülerin altına giriyorum. Arkaya oturmuş olan iki yolcu ayaklarını üzerimden geçiriyor. Dış gürültüler ve arabanın yaptığı virajlardan izlediğimiz yolu anlamaya çalışıyorum. Şoför sinirli. Nedeni var. Birden fren yapıp duruyor.

Fısıldıyorum:

— Ne var?

— Askerî bir devriye ile karşılaştık.

Yaklaşan sesler duyuyorum. Araba, yolu kapayan bir kamyonun etrafından dönmek için geri çekiliyor. Yine yola koyuluyor. Rahat bir soluk alıyor şoför.

Araba Filopapu tepesini tırmanıyor. Birden durduk. «Bayağı» bir trafik kazası atlattık. Sonra, daha birçoklarının da geleceği o sığınağa nihayet varıyoruz.

İki arkadaşımız yolun serbest olup olmadığını görmek için arabadan çıkıyor.

Lefteris kapının arkasında bekliyor. Güçlükle çıkıp evin içine daldım. Merdivenden yukarı çıktım.

Pencereden Pire limanı ile Faliron alanını görebiliyorum. Solda bir yerde evim olacak. Karım, çocuklarım, anam, babam.. Acaba nasıllar? Odada ilk gördüğüm şey teypler. Bunları kullanacağım!

Bu rahat sığınakta bulunmaktan duyduğum huzur kısa sürüyor. Lefteris korkuyor. Karısı hemen beni, kapısız bir çamaşır yerinin bulunduğu taraçaya götürdü. Dipte yataksız, tahta bir sıra var.. Tam başımın üstünde, Filopapu tepesinde nöbet yerleriyle nöbetçileri farkediyorum. Rastgele bir bakış buraya takılır da resmî makamlar buralarda olduğumu farkederlerse çok kötü bir duruma düşerim, diye düşünüyorum. Uzanmış halde, hareketsiz durmaya karar verdim. Bir ayı postu ile örtündüm. Yanımda, sözde bana güvenlik duygusu veren bir av tüfeğini bulunduruyorum.

Pazar, 23 Nisan

Lefteris'in karısı taraçaya çıkıyor. Ellerinde asılacak çamaşır dolu bir sepet var. Dip tarafa yiyeceğimi saklamış. Bana son haberleri veriyor: endişe verici şeyler. Bütün politikacılar tevkif edilmiş. Kitle halinde idamlardan, kanunsuzluklardan, işkencelerden söz ediliyor. Bundan, dünya kamuoyunu haberdar etmek gerek. Dahası da var: bu kamuoyunu, yurdumuzda işlenen yeni cinayetin sorumluluklarına karşı getirmeli. Bir kalemle kâğıt istedim. Şu çağrıyı kaleme aldım:

«Kral, hain subaylar, içtiği andı bozan yargıçlar ve Amerikan emperyalistleriyle işbirliği yaparak Yunanistan'dan demokrasiyi kaldırmışlardır. Bu haince davranış, paniğe kapılışlarının etkisinden başka bir şey değildir ve kaçınılmaz bir şekilde tahtın tüm korudukları ve koruyucularından süratle koparılması ve kesin bir iç politika krizinin patlaması sonucuna varacaktır. Bu davranışla, yabancılar hizmetinde, içlerine şeytan girmiş ve aldanmış zavallılar, kendiliklerinden Elen ulusunun zindanına yerleşmiş bulunuyorlar. Yunan halkı onları mahkûm etmiştir. Gecikmeyecek olan sonları, özgür halkların kendi zalimleri için sakladığı son olacaktır.

Yurdumuz şimdi sıkıyönetim altında bulunuyor. On binlerce kişi tutuklanmıştır. Yüz binlerce yurttaş aranmaktadır. Kurbanların gerçek sayısını hiç kimse bilmiyor. Aralarında solun, merkezin ve hatta sağın yönetici unsurlarının da bulunduğu tutuklulara insanlık dışı işkenceler yapılmıştır. (Bu cümle Manolis Glezos'a yapılan tehditleri ima ediyor; bu tehditler daha sonra yalanlanmıştır). Halkımıza ait özgürlüklerin yeni cellâtları, yeni ölüm kamplarıyle olağanüstü mahkemeler hazırlamaktadır.

Otuz yıl sonra faşizm Avrupa'nın kapısını yeniden çalıyor; uygarlığın beşiğini, demokrasinin yüreğini, insanlığın aydın ve gururlu Akropolü'nü vurmuştur.

Dünyanın ve özellikle Avrupa'nın bütün demokratlarını, mücadele halindeki Yunan halkı ile dayanışmaya çağırıyoruz. Buna paralel olarak biz, Yunanlı yurtseverler, halkımızın başedilemez kuvvetleri içinde iyimserlik ve güvenle ulusal ve demokratik direnişi hazırlamaktayız.

Yurdumuzun tarihi büyük ve zaferlidir. Çelik zırhlar giymiş düşmanlarla kaç on kez boy ölçüştük ve onları yendik. Biliyoruz ki, yeni tarihsel savaş kesin ve güzel olacağı oranda güç ve acı da olacaktır, çünkü o bizi parlak bir zafere, özgürlüğe, kralsız gerçek demokrasiye, ulusal bağımsızlığa, halkımızın yurtseverce birliğine, ulusal yeniden doğuşa götürecektir.

Yunanlılar, işçiler, köylüler, memurlar, bilginler, entellektüeller, sanatçılar, subaylar, askerler, bahriyeliler, havacılar, yurtsever jandarma ve polisler, şanlı Yunan gençliği, erkekler ve kadınlar, gençler ve ihtiyarlar, tüm Yunan yurtseverleri, bir tek insanmış gibi yurdumuzu yıkanlara karşı ayaklanmaktadır. Siyasal anlaşmazlıklarını bir yana bırakmakta, üzerinde «Özgürlük, Demokrasi ve Yunanistan» yazılı ortak bayrağın altında birleşmektedirler. Diktatörlüğe karşı ulusal bir yurtsever cephe halinde savaşmak için birleşmektedirler. Artık bizim için sadece bir tek ideal, ortak bir hedef vardır: fedakârlıklar ne olursa olsun, Yunanistan'ı zulmün utancından nasıl kurtarmalı?

Yüreklerimiz zalimlere karşı korkunç bir kinle yanmaktadır.

Anayasa'yı kaldıranlar, demokrasiyi çiğneyenler, özgürlük düşmanları, özgürlüğe gönül vermiş halkımızı kuvvet kullanarak dize getireceklerini sananlar kısa zamanda büyük Yunan ulusunun hiddeti karşısında titreyeceklerinden ve o zaman Yunan toprağının bir tek köşesinin bile kendileri için barınak teşkil etmeyeceğinden emin olabilirler.

Demokrasinin doğduğu ülkede zalimler yalnız ölüme mahkûm olur.

Kahrolsun kralcı-faşist diktatörlük!
Yabancı baskıcı, dışarı!
Kahrolsun cellât Kollias!
Yaşasın Yunan halkı!
Yaşasın Yunanistan!»

Atina, 23 Nisan 1967
Mikis THEODORAKİS

Ek olarak bazı pratik bilgileri de veriyorum:

«İşbu çağrının yerine ulaştırılması rica olunur. Elle kopya edilsin, yazı makinesiyle çoğaltılsın, teksir edilsin, basılsın ve kapıdan kapıya, kentten kente dağıtılsın. Tüm olanaklarla dış ülkelere gönderilsin. Yunanca ya da çevrilmiş olarak yabancı gazetecilere, yabancı basın ajanslarına, yabancı firmaların temsilcilerine, yabancı diplomat ve elçiliklere verilsin.»

Bu belgenin, Atina'nın dört köşesine gönderilmesini organize ettik. Oradan her tarafa gidecekti. Gerçekten beş gün sonra mesajlar Paris ve Roma'ya varmıştı. Bu çağrının, siyasal partilerle ülkenin diğer ünlü kişilerinin yapacakları pek çok mücadele çağrısı arasında bir ses teşkil edeceğini düşünüyordum. Sınırlar dışında bütün dünyaya, Yunanistan'ın zulme karşı direnme isteğini bildiren biricik ses olduğunu büyük bir hayretle öğrenmekte gecikmeyecektim.

24 - 25 Nisan

Taraçadaki gizlenme yerinde yalnızım. Dünyanın geri kalan kısmı ile ilişiğim kesilmiş. Kâğıdım ve bir kalemim var. Elimdeki az ve oldukça karışık haberlerle durumun tahlilini yapmaya çalışıyorum. Amacım, kurmak zorunda olduğumuz YENİ DİRENME'nin ilk grupları için yapılacak eylem planına temel teşkil edebilecek bir metni yazmak. Sonuç, daha çok Lambrakist Demokratik Gençlik (Dimokratiki Neolea Lam-

brakiston - D.N.L.) üyelerine hitap eden mektup şeklinde bir metin olacaktır; işte bunun bir parçası:

DURUMUN TAHLİLİ

(Yeni Direnme Üyelerinin Hizmetine)
Atina, 25 Nisan 1967

«Demokratik halkımızın düşmanı, baskından yararlanmıştır. Bu bakımdan Yorgos Papandreu'nun sürdürdüğü bölme, karışıklık ve hayal politikasının yardımıyla demokratik kitlelerin uyutulması işini titizlikle hazırlamış bulunuyordu.

İşte bizi, tam anlamıyla uykuda böyle bastırmıştır. Zaten, diktatörlerin kararlarını uzun zamandan beri aldıkları ve planlarını safha safha, 21 nisandaki son aşamaya dek sistemli bir şekilde uyguladıkları apaçıktır.

Diktatörlük perdesinin arkasında kim vardır?

Önce, bu türden eylemlerde ustalaşmış Amerikalılar. Sadece iyi hizmette bulunduğu, sırf ülkenin sessizliğinden endişe ettiği, Başkan Johnson'un krala, demokrasiye olan inancı konusunda bir mesaj yolladığı, vb. yolunda inandırıcı davranışlarda bulunan «koruyucu» Talbott'un bunda etkin bir payı vardır.

Kesin olan şey, Cunta militaristlerinin, politik üstünlüklerinin dışında, tanklarla uçakların benzin ve teçhizatının dağıtımı dahil, bütün mekanizmaların kontrolunu elinde tutan Amerikalıların tasvibi ve kesin emri olmadan bunlar bir adım dahi atamazlardı ve atamazlar da.. Şüphesiz emperyalistler Yunanistan'da parlamenter görüntülü bir rejimi tercih ederlerdi. Fakat, yurdumuzda, kuvvetler arasındaki politik dengenin ulusal bir aldırmazlığa aykırı olduğunu, özellikle son yıllarda araya derin değişmelerin girdiğini ve demokratik kampın, Yunan halkının yüzde yetmişini meydana getirdiğini

farkettiler. Yine biliyorlardı ki, bizzat bu kampın içinde, Sol ideallerin canlı etkisi altındaki güçleri artmıştır, Merkez Birliği artık Avrupa'daki sosyal-demokrasi rolünü tamamen oynayamaz, halk kazanılmış olup Sol tarafından çizilen yolda bir adım daha ilerlemiştir.

Onun için Yunanistan'daki ekonomik ve askerî varlığını sağlamak amacıyla güçlü çarelere başvurmaya karar verdiler. Vietnam politikalarının yarattığı dünya çapındaki reddiye karşısında, halkların iradesini aşağılayarak sağlam durumlar elde etme zorunluluğunu duydular. Onlar ülkemizi, ancak sosyalist kampın ileri karakolları ve Orta Doğu'nun ayaklanmış halklarına karşı dev bir savaş üssü olarak göstermektedirler. Gelecekteki hedefleri Kıbrıs olacaktır ve biz bütün çarelerle bundan dünyayı haberdar etmek zorundayız. Suriye'deki halk iktidarı onları kızdırmaktadır. Şimdi sağlam bir şekilde Yunanistan'a dayanmak suretiyle Arap ülkelerinin kurtuluş hareketlerini sona erdirmek isteğindedirler.

Fakat diktatörce çözüm yoluna gidecek olanlar, sadece Amerikan militaristleri değildir; Tom Pappas gibi yabancı tekellerin temsilcileri de vardır. Yurdumuzda, önce kendi çıkarlarını korumak, sonra da çok aşırı çıkarlar sağlamak için halkımızı sömürmeyi yoğun hale sokmak isteyen güçlü ekonomik çıkarcıların bulunduğunu unutmayalım.

Bu yabancılar, kendileri de yurdumuza bir sömürge gözü ile baktıkları için, çıkarları yabancılarınkine bağlı, Onassis, Niarhos ve Bodosakis türünden yerli bir oligarşi tarafından da desteklenmektedir: bunlar en yararlı sömürüyü sağlamak için ücret ve aylıkları bloke etmek isterler. Yurdumuzu, içinde her çalışanın, ücret olarak en az payı alacağı çok büyük bir kamp haline sokmayı hayal ederler.

Saray da bozulmuştur. Amerikan emperyalistleri, yerli ve yabancı oligarşi ile anlaşmış haldedir. Güya Anayasa'yı kaldıran ferman, vb. gibi, Konstantinos'un zorla imzaladığı yolunda anlatılan her şey birer yalandan ibarettir.

Bunu söyledikten sonra, Yunan sağının rolüne ciddiyetle bakabiliriz. Eğer Papaliguras, Kanelopulos, Mitsotakis ve diğer politikacıların tutuklandığı yolundaki haberler doğru çıkarsa, bu, onların da belirli bir ölçüde, diktanın elleri arasında bilinçsiz âletler haline geldikleri anlamını taşıyacaktır. Kullanıldıktan sonra, artık kendilerine ihtiyaç olmadığı için dışarı atılırlar. Oysa, bu gerçek olsa bile, kendilerini böylesi bir şey aklamaz; çünkü diktatörlüğün hazırlanışında oynadıkları rol kesindir. Diktatörler, Sağ'ın yardımı olmadan iktidarı alamazlardı. Kolias, başarı sağlamak için Kanelopulos ile Radikal Merkez Birliği (E.R.E.) ni kullanmak zorunda kalmıştır. Bu kesin safha olmasa, yol diktatörler için kapatılmış olurdu.

Bunun sonucu olarak, bütün Yunan siyasal partileri arasında Kolias'ı iktidara getirmekle, demokrasinin cellâdı rolünü oynadığı için en ağır tarihsel sorumluluğu E.R.E. taşımaktadır. Eğer ondan sonra kendileri de kurban olmuşsa, bu bizzat ciddî bir tarih dersi teşkil etmekten başka, Sağ'ı tahrik eden derin tezat ve rekabetleri gösterir ve diktatörlüğün arkasında fiilen, oligarşinin en katı çekirdeğinin, en karanlık çıkarların bulunduğunu kanıtlar; bu, faşist Sağ'dır.

Bunu, Merkez Birliği yönetiminin sorumluluğu izler. Yorgos Papandreu'nun antikomünizmi ile, gayri resmî bir şekilde Sol'la işbirliği yapmayı reddetmesi, şu kritik anlarda demokratik kitlelerin birleşmesi olanağını sağlamamıştır. Aksine olarak, karışıklık yaratmış, güçlü halk akımının yolunu değiştirtmiş, hayallerin tohumunu atmış, demokrasinin bekçisi halkı şu parolalarla uyutmuştur: «Demokrasinin zafer saati gelmiştir.» ve «29 mayısta iktidarı alacağız!» vb., vb. Merkez Birliği yönetiminin inatçılığı sayesinde düşmanın korktuğu silâh (demokratik kampın eylem birliği) kaybedilmiştir. Denebilir ki, düşman, kendi görüşü ile Merkez Birliği yönetiminin ektiği hayaller, henüz halkın savaşçılığını yok etme işini bitirmeden demokrasiyi hançerlemiştir. Baskının açıklanışını yapan şey budur; fakat patırtısız seçimlerin ülkeyi köleleşti-

ren kuvvetleri yıkacağına inanan ve birden bu kuvvetler tarafından arkaları döndürülen halk kitlelerinin gevşemesini de bu izah eder.

Sol tarafından tekrarlanan uyarmalar trajik bir şekilde doğrulanmıştır. Sol, ilk olarak politikasının, olaylar aracılığıyla doğrulandığını görmüyordu. Buna rağmen, kimse ulus ve halk için, korku ve öngörüşlerinin bu derece zalim ve acı şekilde kanıtlanacağını bekleyemezdi.

Keza, E.D.A.'nın yönetimi de, Papandreu'nun çelişki dolu politikasına karşı çok uzaklaştırıcı şekilde davranmıştır. Sol, farklı bir tutumla, yani Papandreu hükümetinin her gerileyişine karşı muhalefette bulunarak, Merkez Birliği'nin o kötü kaçamaklarını durdurmasına ve nihayet kitlelerin politik ve ekonomik isteklerini tatmin etme yolu ile demokratlaştırma yoluna girmesine yardım edebilirdi.

Böyle bir politika, demokratik hükümeti sağlamlaştırmış olurdu. Diktatörlüğün ön denemesi olan Saray'ın darbesi (Temmuz 1965) ni olanaksız bir hale sokardı.

Demokratik Kuvvetlerin Birliği.. Çözüm yolu bu idi. Partiyi kaybettik, çünkü anlamadık. Hasımlardan biri iktidar mekanizmasına, diğeri halk kitlelerine sahip olunca, anlaşmazlıktan kurtuluşu belirleyen unsurun, kitlelerin dinamizmi, hazırlığı, kararlılık ve mücadele yeteneği olduğu besbelliydi. Zafer bunları bölmeyi, ya da kendi yararına birleştirmeyi başaranın olacaktır.

21 Nisan'da reaksiyon başarı sağladı, çünkü demokratik hareketi bölmeyi başarmıştı ve yenilen biz olduk, çünkü demokratik cepheyi kaynaşmış ve açık bir politika izleyerek perçinleyemedik.

Fakat hiç olmazsa bu ders, gelecek için bize yardımcı olmalıdır. Merkezciler özellikle felâket nedeninin adına, «iki cephede çarpışma» demeyi nihayet anlamak zorundadırlar. Yorgos Papandreu'yu, bizimle her türlü işbirliğini red konu-

sunda kışkırtanlar, şimdi Sol'un yazgısını bölüşmektedirler. Bütün demokratlar cezaevinde ve sürgünde yanyana bulunuyor. Zindancılar çok iyi biliyorlar ki, Sol ve Merkez partileri birleşebilselerdi, o zaman, onların cezaevleriyle kamplardaki yerini komplocular işgal etmiş olurdu.

Tarih, çoğu zaman korkunç semboller yaratır. Herkesin gözü önüne sermek için onları silkelemek bize düşer. Fakat, artık olan olmuştur. Geçmişin eleştirisi inleyerek değil, hataları düzeltmek ve izlenecek yolu aydınlatmak için pozitif ve yapıcı bir anlayışla yapılır.

Hiç şüphe yok ki, öfke dalgası zalimlere ve Papandreu'ların politikasına karşı gitgide büyüyecektir.

Kuşkusuz, açık ve dürüst olmak zorundayız: pozitif bir sonucu, siyasal bir kristalleşmeyi izleyerek, yılmadan tarihsel gerçeği aramak. Başka bir deyimle, bu birliği gerçekleştirmek, eski hatalardan kaçmak için çabalarımızı yoğunlaştırmak zorundayız. Fazla zaman geçmiş değildir, diktatörlüğü yıkmak daima mümkündür. Hem de çok çabuk!

Bu söz neye dayanıyor? Var olan kuvvetler dengesine. Söylemiş olduğumuz gibi, gericilik, darbesini uzun zamandan beri hazırlıyordu; zamanın seçilişi ve son davranışların da ona, panik sayesinde dikte ettirilmiş olduğu bundan daha az açık olan bir şey değildir. Oysa Mussolini, Hitler, Franco, Peron ve hatta Metaksas orduya, fakat halkın da bir kısmına dayanıyorlardı. Halbuki Kolias hemen hemen yalnızdır. Amerikalıların dışında ancak ordunun bazı birliklerine güvenebilir. Halkın desteğine (yüzde on oranında bile değil) sahip bulunmamaktadır. Yani, bütün ordu değil, bütün Emniyet değil, bütün yönetim değil ve hiç bir siyasal kuvvet değil. Öyle ise Ordunun çoğunluğu ile Devlet organlarının büyük kısmı ona muhaliftir.

Diğer taraftan, halkın kendi açısından, şu anda şartlar yalnız şimdiki rejimden kurtulmak için değil, derin siyasal ve ekonomik değişmeler yoluna girmek için de birleşmiştir.

Demokratik kuvvetler hakkında, 21 nisan darbesi sırasındaki görünüşlere göre hüküm vermemelidir. Bunlar o sırada, seçim bakımından, siyasal ve ideolojik bakımlardan çok güçlü idiler. Açıklamış olduğumuz gibi halk uyuşturulmuştu ve uyurken vuruldu. Bundan sonra, duygularına kavuştuğu oranda, çok büyük cüssesine yeniden kavuşmuş olacaktır.

Ordu davranışının halkınkini yansıtması bir gerçektir. O doğrulduğu ölçüde subaylar, birlikler cesaret ve kuvvet bulacaktır. Nihayet halk ile ordu, birlikte diktatörleri vuracak ve onları kovacaktır.

Kesin taktiğimiz ne olmalıdır?

Dikta rejimi bir taraftan oligarşi, diğer taraftan da işçi sınıfı arasındaki tüm temel zıtlıkları aşırı derecede artıracak, çünkü sömürü gittikçe artacaktır; keza bu oligarşi ile köylü sınıfı, ulusal teslimiyet faktörleriyle bilginler, entellektüeller ve sanatçılar arasındaki anlaşmazlık da (bir ortaçağ yasakları ve düşüncenin kontrolu kurulacağından) yoğunlaşacaktır. Nihayet gençlik ile diktatörlük arasındaki uçurum derinleşecektir; çünkü bu diktatörlüğün amaçlarından biri de onurlu Yunan gençliğinin hamlesini kırmak, öğretimi, fikri, inançları faşistleştirmek, E.O.N.[1] tipinde faşist örgütler kurmak, gençleri cehalete, işsizliğe, göçe ve ruhsal çöküntüye mahkûm etmektir.

Nihayet diktatörlük, bir yandan Yunan yurtseverleri, bir yandan da Amerikan emperyalistleri arasında mevcut düşmanlığa dönüşmüş Yunan toplumu içindeki başlıca çelişkiyi artıracaktır.

Bundan ötürü, Yunan halkının yaptığı mücadelenin, öncelikli amacı, Kolias hükümetini devirmek olduğu için, bu

---

[1] Yunanca Ethniki Orğanosis Neoleas (Ulusal Gençlik Örgütü) ın baş harfleri: Bu, Mussolini'nin faşist örgütü örnek alınarak Yunan diktatörü Metaksas (1936 - 1940) tarafından kurulmuştu. **(T. Çev.)**

mücadele zorunlu olarak yurtsever, diktatörlük aleyhtarı ve antiemperyalist olacaktır. Gerçekten tutukluların serbest bırakılması, işçilerin ekonomik istekleri, fikrin susturulmasına karşı, gençlik düşmanlarına karşı, şiddet ve baskıya karşı, vb., vb. mücadele, diktatörleri kovmak için yapılan mücadele ile aynı yönde olduğu, demokrasinin yeniden kurulması ve Anayasa'nın yürürlüğe girmesi, yabancıların işlerimize karışmasının durması için yapılmaktadır. Bütün Yunanlılar bu bayrak altında toplanacaktır.

Birinci görevimiz diktatörlüğe karşı bir Yurtsever Cephe kurmaktır. Bütün militanlarımız, yurdumuzun demokratik hareketlerine katılanların hepsi, bu kesin zorunluluğu anlamak ve davanın tam bilinci içinde bu sorumluluğu üzerine almak zorundadır.

Her tarafta bir Yurtsever Cephe kurunuz!

Demokratik direnişi etkin bir şekilde örgütleyiniz! Stratejimiz ve taktiğimiz bu parola ile özetlenmektedir.»

26 Nisan

Odysseas, D.N.L.'in (Demokratik Lambrakist Gençlik) bir militanını evine götürdü. O bana, D.N.L.'in tevkiften kurtulan yönetici kadrolarının çoğunluğu ile temasta olduğunu bildirdi. Hepsi gizlendiğimi biliyor ve benimle ilişki kurmak istiyorlar. Derhal buluşmayı teklif ettim. Ne türden tehlikelere girdiğimizi iyice biliyorum. Fakat tüm ulusun ve özellikle ilerici hareketimizin kesin bir dönüm noktasında bulunduğunu da bilmekteyim.

Böyle bir şeyi, sorumluluklarının bilincine varmış bir topluluktan başka kim yapabilir? Hem, şimdiki halde Parti'nin yönetici kadroları konusunda haberler nelerdir? Bunların çoğu daha diktatörlüğün ilk saatlerinde tevkif edilmişti. En çok on kişiden beşi kaçmış olmalıdır. Şimdi saklanıyorlar. Bütün polis kuvvetleri peşlerinde olduğundan hakları var. Büyük

bir ihtimalle, diğer partilerin yöneticileri de aynı durumdadır.

Fiilen hükümet darbesini bozan ve mücadele çağrısında bulunan hiç bir ses duyulmuş değil. Yoksa yalnız mı kaldık? Arkadaşlar bu konuda ne düşünüyor? Harekete geçmek için can attıklarını biliyorum. İlk hücreleri çoktan kurmuş olmalılar: bazıları üniversitelerde, bazıları da mahallelerde. Fakat düşündükleri nedir? Acaba aldatıldığımız mı? Hayır, her şeyi değiştirme gereği.. Odysseas'ın fikri bu merkezde.

Merkez ve Sağ Gençlik Örgütleri üyeleriyle muntazam bir şekilde buluşuyoruz. Hepimiz bir noktada anlaşıyoruz: mertebeler silsilesindeki şefleri beklemeden, ortaklaşa olarak mücadele etmemizin gerekli olduğu noktasında. «Yönetici aleyhtarı» güçlü bir akım gençleri tahrik ediyor.

Kaç kişiyi toplayabiliriz? Ne zaman? Nerede? Nasıl? Diğerleriyle bunu konuşma görevini Odysseas üzerine alıyor. Mümkün olduğu kadar kısa bir zamanda bir karşılık almış olacağını da vaadediyor. Çağrının ve durum hakkındaki tahlillerimin kopyalarını kendisine veriyorum.

27 Nisan

Buluşmanın Paskalya'ya isabet eden pazar günü için tesbit edildiğini ve yer değiştirmeye hazır olmam gerektiğini bildiriyorlar.

28 Nisan - Kutsal Cuma

Hazırım. Takma bıyık, yumuşak bir şapka, duman rengi gözlükler; klâsik kanun dışı militan tipi! Başka türlü nasıl davranılabilir? Hatlarım ne yazık ki, çok biliniyor. Bunları kesinlikle yok etmem gerek.

Akşamın saat dokuzunda iki direnme militanı araba ile randevuya geliyor. Arkaya yerleşiyorum. İzlediğimiz yol teh-

likeli. Atina'nın bütün sokakları Kutsal Cuma'nın gece törenini izleyen kalabalıkla tıkabasa dolu. Her an polis tarafından «durdurulma» tehlikesiyle karşı karşıyayız. Sürücü sola ve sağa dönüp duruyor. Kipseli mahallesinde birden kalabalık tarafından durdurulduk. Aralarında birçok üniformalı polis var... bize önemsemeden bakıyorlar!

Evin önüne vardık. Giriş kapısı ile aramızda iki metre var, buna rağmen boşluk içinde aşmam gereken çok büyük bir mesafe varmış gibi geliyor. Sokak ışıklarla donanmış. Birkaç adım ötede nöbetçileriyle bir askerî kamp yeri var ve askerlerle arabalar gidip geliyor. Arkadaşlar etrafımda bir perde teşkil ediyorlar. Eşiği aştım. Asansör hücresinde kimse yok. 7'nci kata çıkıyoruz, yine kimse yok! Nihayet kapı arkamızda kapanınca rahatlayıp derin bir soluk alıyorum.

Oda küçük. İlk bakışta burada bir bekârın oturduğu anlaşılıyor. İnsanın ağzına atacağı hiç bir şey yok. Odysseas ile ben uzanıyoruz. Karnımız boş, fakat kafamız hayallerle dolu.

Cumartesi, 29 Nisan

Sabah saat 10. İlk arkadaş geliyor. D.N.L. Başkanlığı'ndan Hristos. Kelimenin tam anlamıyla aç. Hükümet darbesinden beri boş bir odada kapalı kalmış.

Saat 11'de D.N.L. Başkanlığının başka bir mensubu geliyor; seansa gelmek için «bir çıkış» yapamamış olan aynı yönetimden Mihalis ve Thanasis adındaki iki temsilcinin adına da konuşacak olan Aris bu..

Öğle üzeri E.D.A. üyesi gazeteci Nikos da bize katılıyor.

Hepsi yorgunluktan bitmiş, fakat izahı olanaksız, çocuksu bir iyimserliğe kapılmışlar. Hepimiz, en kısa zamanda kesinlikle yeni direnişe geçmek için yanıp tutuşuyoruz.

İlk karar: yemek lâzım! Odysseas konserve kutularıyla yüklü halde, muzaffer bir eda ile içeri giriyor, hepsini yutu-

yoruz. Maceralarımızı birbirimize anlatıyor, haberlerimizi ve görüşlerimizi açıklıyoruz.

Geceleyin geç vakit dinlenmeye karar verdik. Paskalya olan ertesi günü Yunan halkının diriliş günü olmalıdır. Hepimiz buna sağlam bir şekilde inanıyor ve yüklendiğimiz sorumluluğun ağırlığını üzerimizde duyuyoruz.

Başarabildiğimiz kadar yatıyoruz. Kimimiz divanda, kimimiz yerde. Son kelimeler yavaş yavaş sönüyor. Birbirimizin ardından kendimizi uykuya bırakıyoruz. Kendi şahsıma, uyumadan önce, ertesi sabah vermem gereken raporu kaba taslak aklımdan geçiriyorum. Etrafımda arkadaşlarımı hissediyorum ve bu bana derin bir mutluluk ve güç duygusu veriyor.

Pazar, 30 Nisan - Paskalya

Aralık duran pencereden Yunan paskalyasının tipik sahnelerini farkediyoruz. Yalnız ruhu yok. Her şey felce uğramış. İnsanlar, gölgeler gibi görünüyor. Gökyüzü gri, göz yaşları içinde. O'da bizimle birlikte acı çekiyor. Odamızda hava gergin. Küçük bir masanın etrafına yerleşiyoruz. «Hristos Anesti!»[1] demek istiyorum, fakat bizim için henüz Çarmıha Geriliş'in geçerli olduğunu düşündüm. Ciddî bir sesle raporumu okuyorum.

Önce onlara Bildiri'min nedenlerini açıklıyorum. Sonra yaptığım tahlilin kaba hatlarını çiziyor ve sorumluluklarımızdan söz ederek devam ediyorum.

«İlk ve ciddî sorumluluk: Diktatörlüğe nasıl vardık? İkincisi: Neden ve nasıl onu önceden görmedik: Askerî hükümet darbesine karşı nasıl ve neden tepki göstermedik? Kendimizi savunmadan vurulduk. Tam uykuda iken çevrilip ya-

[1] «İsa dirildi» demek. **(T. Çev.)**

kalanmaya — hareket, parti ve halk olarak — kendimizi teslim ettik!

Bir ordu böyle bir darbe yediği zaman generalleri görevden atar. Bizim de aynı şeyi yapmamızı teklif ediyorum: stratejcilerimizi azletmek ve kuvvetlerimizi yeniden örgütleyip Yeni Direniş'in yönetimini yenilemek!

Fiilen bu insiyatifi bugün biz alıyoruz. Tevkif edilmeyen yöneticiler ortalıktan kaybolmuştur. Hiç bir hayat belirtisi göstermiş değillerdir. Siz Gençlik yönetiminin üyelerisiniz. Ben Başkan'ınız, E.D.A.'nın Yürütme Komitesi üyesi ve milletvekiliyim. Onların yerini almak bana düşer. Fakat şu anda gizlenen ve yarın şüphesiz ki, savaşta yer almak isteyecek olan yönetici kadrolarını hesaba katmayı teklif ediyorum.

Direnmek için yetenekli örgütçü ile şef bakımından ihtiyaçlarımızı göz önüne alınca, herkesi şimdiye kadar gördüğü iş bakımından değil, istek ve savaşçı ateşliliği bakımından kabul etmemiz gerekir. Daha sonra, özgürlüğe kavuşacağımız zaman, hepimiz, istisnasız olarak eylem ve halk karşısında hesap vereceğiz.

Dışarda bulunan K.K.E. Siyasal Bürosu'na gelince, benim kanıma göre, en ağır sorumluluğu o taşımaktadır... Buna rağmen, dışarda yaşayan arkadaşlar gibi onu da yeni mücadelemizin içinde değerli bir kuvvet olarak hesaba katabiliriz. Onunla, en iyi kardeşçe ilişkileri muhafaza etmeli, buradaki sorumluların biz olduğumuzu açıklayarak kendisinden sürekli bir işbirliği istemeliyiz! Bölünme yok! Şu anda bu, halkımız için bir felâket olur. Aksine olarak gelecek için uyanık davranmamız gerek.

Bununla beraber mücadelenin uzun ve çetin olacağını unutmamak gerekir. Destekleri nereden bulacağız? Dışarda bulunan K.K.E. Siyasal Bürosu bize, maddî ve belki de insan bakımından değerli kaynaklar bulabilir. Uluslararası dayanışma ve yardımı isteyebilir; mücadelemizin hedefleriyle cy-

lemimizin amaçları bakımından dünya kamuoyunu haberdar edebilir.

Parti sorununu nasıl çözümleyeceğiz? Daha önce söylemiş olduğum gibi bizim için yöneticiler yüksek seviyede değildi. Derin bir kriz vardır. Bu da bizi, tam uyku halinde yakalayışlarını izah eder. Parti ile halkın şerefini kurtarmak için komünistler ne yapabilir? Kesin görev nedir? Mücadeleyi organize etmek. Halkın zulmü yenmek için vereceği mücadelenin yeniden tam ortasında bulunmak. Şu anda biz, bunu yapacağız! Bunun içinde komünistlerle bütün solcuların fiilen etkin gücüyüz. Bundan da, kararlarımızın tarihsel çapta olması gibi bir kesinlikle sorumlu insanlar, yöneticiler olarak düşünmemiz ve hareket etmemiz gereği ortaya çıkar. Ben, bununla ilgili önerilere geçiyorum:

Komünistlerden diktatörlük aleyhtarı sağın iştirakine kadar geniş bir temele dayanan bir Yurtsever Cephe kurmayı önerdim. Bu Cephe'nin belkemiğini komünistler, E.D.A. ve D.N.L. üyeleri teşkil edecek. Fakat bu kuvvetlere dayanmayacağız. Tahminimize göre, Cunta'ya karşı, içinde halkın birliği ile demokratik eğitim, sonra radikal ve sosyalist kitle eğitiminin gerçekleşeceği yeni bir ulusal ve halkçı hareket gerçekleştirmek için karşımıza bir fırsat çıkıyor.

Ben Cephe'yi, sadece diktatörlüğü devirmek için bir kuvvet olarak değil, aynı zamanda demokratik özgürlükleri sağlamlaştıracak ve ülkeyi ulusal rönesansa götürecek siyasal bir hareket olarak kabul ediyorum.

Şu halde, Direnme saflarında savaşarak, aynı zamanda hem ideolojik ve politik sorunlarımızı çözümleyeceğiz, hem Parti'yi halkın ve zamanımızın gerekleri düzeyine çıkaracağız; hem kısa ve uzun vadeli programlarımızı yapacağız, hem bu amaçla direniciler arasında inceleme ve araştırma komitelerini şu nedenle kuracağız: Grek realitesini incelemek ve ulusal hayatın bütün alanları için proje programları yapmak! Bu, bizim Direnme'ye en iyi yardımımız olacaktır.

Mücadeleyi etkili bir şekilde örgütlemek için ayrılıkları sıkı bir şekilde inceleyip onları ortadan kaldırmanın önemi vardır.

Şu anda, Merkez kuvvetlerinin dışında diktatörlüğe karşı olan Sağ kuvvetlerin de yanımızda oldukları açık bir şey. Birleşmiş bir Cephe kurmak amacını güderek diğer partilerin temsilcileriyle kesin şekilde temas kurmayı teklif ettim. Fakat daha önce kendimizin, bir hak ve görevler eşitliğini kabul etmemiz gerekir. Cephenin herkese ait olması ve biricik imtiyazımızın en güçlü çatışmada ve fedakârlıkta olması için.. Mücadelenin çetin ve güç olacağını tahmin ediyorum. Bunun için de mümkün olduğu kadar çok kuvvetli bir Direnme Cephesi halinde toplanmak gereğini gerçekleştirmek zorunluluğu doğuyor. Parolalarımız şunlar olmalıdır: Birlik - Örgüt - Mücadele. Gençliğe ayrı bir dikkat göstermelidir. İlk direnme örgütlerinin Üniversite'de kurulmuş olması anlamlıdır.»

Toplantıya katılan arkadaşların olduğu kadar onlarla temasta bulunanların da fikirlerini birleştiren raporumun esaslı noktalarından bazıları bunlardır. Bundan başka arkadaşlar da ayrı ayrı söz alıyorlar. Daha önceki uzun tartışmalar zaten Yeni Direnme'yi kurmak ve hareketimizi yenilemek işini üzerine kurmakta hepimizin hazır bulunduğu davranışın kaba hatlarını ortaya koymuştu. Ondan sonra alınacak tedbirlere ve görevlerin bölüşülmesine geçtik. Heyecanlı ve iyimser bir hava içinde çalışıyoruz.

İşimiz, geceleyin geç vakit bitiyor. Zaten hepimizin çalışma bölgesi var. Koordinasyon işini sağlama görevini arkadaşlar bana verdiler. Gelecekteki temaslar da öngörüldü.

Yeni bir neşe yüreğimizi ısıtıyor. Bütün istediğimiz şey, en kısa zamanda mücadeleye atılmaktır.

Fakat fiilî sorunlar hemen ortaya çıkıyor: Ben nerede oturacağım?

Arkadaşlar bana veda ediyor. Kucaklaşıyoruz. Tedbir al-

mak şartıyla dolaşabilirler. Ben, çok tanınmış mahallelerde bir adım bile atamam.[1]

Akşam saat 9. «Yasa dışı» militanların yerleştirilmesi işiyle sorumlu iki dost beni görmeye geliyor. Üç çözüm yolu teklif ediyorlar. Topu birden reddediliyor. Sonunda Nikos kendi barınağını bana bırakacak ve kendisi başka yere gidecek. Kabul ettim. Yer değiştirme işini tertiplemek üzere gidiyor. Az bir zaman sonra geri dönüyor. Yedi katı asansörle iniyorum. Dışarda kimse yok. Arabaya dalıyorum. Yağmur yağıyor. Arabayı süren Dimitris. Büyük bir heyecanla bana şöyle diyor: «Mesajınız yabancı radyolar tarafından alındı. Daima her türlü hizmet için ve her türlü yayın işinde bana güvenebilirsiniz.»

Singru bulvarında gidiyoruz. Kendi evimin ve daha ötede ana-babamınkinin önünden geçerken istemeyerek başımı döndürüyorum. Şu anda kendilerinden birkaç metre uzaktan geçtiğimi düşünebilirler mi? Bahçeli bir mahalleye giriyoruz. Sokaklar ıssız. Bir eve girdik.

Etrafında bütün ailesi olduğu halde ev sahibi bana:

— İşte odan! dedi.

---

[1] Mikis Theodorakis, kendi popülerliğinin çok büyük olduğunu bilmiyor olamaz. Mikis Theodorakis kırk üç yaşında Yunanistan'ın en popüler müzisyenidir. Bir efsane adamı. Bir Olympos tanrısı. Müziği kekik ve yasemin, şarap, reçine ve kuzu ızgarası kokar. Göğü ve denizi, havayı ve ışığı, Manisa lâlesi rengindeki güneş batışlarını konuşturmayı bilir. Bu müzik özellikle insan belleğinin «demokrasi» adı verilen Yunanca sözcüğü ne zaman duyduğunu hatırlayamayacağı kadar uzun yıllar boyunca çiğnenmiş, yaralanmış Yunanistan'ın çığlığıdır. Müziği, en büyük şairleri en küçük köylerde terennüm ettirmiştir. Bu yoksulluk ve toptan göç toprağında Grekler'e Grek olmanın onurunu geri vermiştir. (J. Coubard'ın **Mikis Theodorakis** ile ilgili kitabından: **Hayal ve Kâbus Arasında Yunanistan.)** (Eserin Fransızca çeviricisinin notu). - Keza, dev cüssesinin (1.90 m.) ve kahramanca görünüşünün herkesçe bilindiğini de bilmiyor olamaz. **(T. Çev.)**

Ve hararetle çalışmaya başlıyorum.

Onlara:

—Bana bir kalemle kâğıt vermenizi rica ederim! dedim.

İki gün sonra, basın işiyle görevli Nikos ile ilk buluşmayı yapıyorum. Gazetemize NEA ELLADA (Yeni Yunanistan) adını vermeyi kararlaştırdık. Nikos redaksiyon, baskı ve yayın işi için etraflı bir rapor hazırladı.

Keza diğer basılmış şeyler, beyannameler, vb. ile birlikte bir de hiciv dergisi yayınlamayı düşünüyoruz.

Daha sonra, örgütün politik bölümünden sorumlu Aris ile beraber çalışıyorum; öyle anlaşılıyor ki, her tarafta ortak eyleme karşı güçlü bir eğilim var. Temaslar sırasında temel vazifesi görecek bir beyanname taslağı hazırlamak gerekecek. Arkadaşlar nerede? Brillakis bir mide kanaması geçirdi ve sahte bir isimle hastanede yatıyor. Drakopulos, Karas, Benas, Filinis, Efraimidis, Heliopulos, Abatiellos, Vettas, Katharoporis ve diğerleri gizleniyorlar. Ne pahasına olursa olsun yanlarına gitmek gerek.

1 Mayıs ve onu izleyen günler

İki gün daha geçiyor. Ev sahibi, beni duvar arkasına gizlemek için tahtalarla çivi getiriyor. Yer altındaki odada kapalı kalıyorum. Zamanının çoğunu yazı yazmakla geçirmekteyim. Yorulduğum zaman okuyorum.

Aris bahçenin önünden geçiyor. Onu kapağın aralıklarından görüyorum. Fakat kapıyı çalmadan uzaklaşıyor. Kötü bir işaret. Gizlice izleme mi? Gerçekten çevremiz polis tarafından kontrol ediliyor gibi. Kaçmaya karar verdim. Dimitris'e haber saldım ve arka bahçedeki küçük bir hangarın içinde geçici olarak duruyorum. Polis'in burada oluşunu kendi kendime izah edemiyorum.[1]

[1] Üç yıl sonra Londra'da bunun açıklamasını yapan bir Hollandalı ile karşılaştım: o gün onu tutuklamışlar, Emniyet'e götürmüşler

Hemen hemen tam bir karanlık var. Bahçenin dışına kayıyor ve arabaya dalıyorum. Şapkamı gözlerimin üstüne kadar eğdim. Dimitris beni evine götürüyor.

Tam polis sokağın köşesini döndüğü sırada oraya vardık. (O sırada Dimitris'in evinin bulunduğu sokağa baskın yapmışlardı).

Oda yarı karanlık, içi halılarla dolu, halıların üstünde kitaplar, plaklar ve doğu bibloları yığılmış. Orada geçici bir sığınak bulmuş olan Babis ile karşılaştım.

Bildiklerimizi birbirimize aktarıyoruz. Ben burasını boşaltmalıyım. İki saatlik bir araştırmadan sonra Dimitris ile arkadaşımız Kula geldi. «Emin bir yer bulduk. Oraya gidelim!» Dimitris, merkezî caddelerden geçmenin daha iyi olacağı kanısında. Direniyorum. O ısrar ediyor. Ona göre polis ve ordu küçük sokaklarda kol geziyor.

Kolonaki alanını geçiyoruz. (Daha sonra, birçok dostun geçerken beni tanımış olduklarını öğrendim). Sokakta başka bir araba ile buluşma. Birinden ötekine hızla geçtim.

— Selâm! Adım Kula.

— Benimki de Orestis.

Bir binanın arka tarafına varınca, küçük arabadan çıkmak için iki kat oldum. Yirmi metre kadarlık mesafeyi mümkün olduğu kadar doğal görünmeye çalışarak geçtim... Bir kamyon geçiyor ve farları ile beni aydınlatıyor. Birinci kapı. Görünürde kimse yok. İkinci kapı... Salon. Işıklar. Konfor. Petros ile karşı karşıyayım.

---

ve nerede olduğumu söylemesi için sıkıştırmışlar. Üzerinde bir notla bir adres bulunmuş. «— Bu nedir?». Hatırlamıyor. Yeniden dövmüşler. Ertesi günü hatırlamıştı: «Bu, iyi şarabı ve çok güzel mezeleri olan, bir arkadaşın vermiş olduğu bir meyhanenin adresidir.» Meyhane tesadüfen ve aksi bir rastlantı olarak benim sığındığım yere yakın bir yerde bulunuyordu... polis kuvvetlerini yakınımıza bu kadar çeken şey de bu idi.

Özür dilemek istermiş gibi:

— Ben de yarım saat kadar önce geldim, dedi.

Grubun dördüncü adamı:

— Adım Adonis! dedi.

Hayatının yeni bir safhasına bu suretle girdim. Atina'da kaç bin ev var? Buna rağmen, işte yine aynı evde ve hemen hemen aynı saatte Petros ile beraberim. Bir de birbirimizi arıyorduk!

Birlikte yemek yiyoruz. Bir bayram havası. Yeni arkadaşlar bana: «Herkes dövüşmek istiyor!» dediler. «Bizim çevreler daha çok muhafazakârdır. Buna rağmen hepimiz bir şeyler yapmak için yanıp tutuşuyoruz.»

Yemekten sonra Petros ile konuşmak üzere odamıza çekildim. Daha önce girişilmiş olan şeyin hikâyesi onu sersemletiyor. Fakat Siyasal Büro'ya ve genel olarak K.K.E.'un kendisine karşı olan tutumuza sıra geldiği zaman surat asıyor. Bütün hayatını Parti'ye adamış olduğunu biliyorum. Sonsuz derecede değer verdiğim ve sevdiğim bir arkadaş bu. Birlikte mücadele etmek zorundayız. Kendisine: «İdareli iş göreceğiz, diyorum. Mümkün olursa, strateji sorunları üzerinde tartışmalara girmekten kaçınmaya çalışacağız. Fakat mücadelenin yönetimi bakımından, sıkı ve kararlı olmalıyız. Zarar görmüş olan bizleriz, başka kimse değil. Şüphesiz başka kadrolarla da temas kuracağız. Açık öğütlere ihtiyacımız var. Bunun için eski militanları olduğu kadar, «Lambrakistler»i de içine alan güçlü bir yönetim komitesi kurmalıyız. Şimdilik, yönetimi üzerine alanlar sonunculardır. Bizimle beraber gel.» Ona yarın akşama kadar düşünme izni veriyorum.

Cevabı kısa ve açık:

— Kabul! İşi senin ele almanı teklif ediyorum. Sorunları birlikte tartışacağız ve ben bunlardan arkadaşlara söz edeceğim. Artık buraya kimse gelmemelidir. Hele sen artık dışarı çıkmayacaksın. Dışardakilerle ilişkiyi yalnız ben kuracağım.

Örgüt işiyle ilgili olan geçerli bütün sorunları inceliyor ve kesin eylem için bir seri tekliften sonra Beyanname'nin kaleme alınmasına karar veriyoruz. Bütün temasları ona aktarıyorum. İlk çıkış için izin alıyor. Pencere kapağının aralığından gözümle onu izliyorum. Sağlam bir yürüyüşle sokağı geçiyor.

Anlaştığımız üzere, bir gün sonra geri dönüyor. Beyanname taslağı hazır. Yeni yönetimin diğer üyeleriyle müttefiklerin de bunu görmeleri gerek. Petros onlarla temasa geçmiş. İçlerinden çoğu Yurtsever Cephe'ye hararetle katılmak istiyorlar. Petros ikinci çıkışında, birlikte kaleme aldığımız ve herkes için pratik bilgileri kapsayan «İyi Direnicinin Küçük Rehberi» ile geri dönüyor.

Arkadaşımız Kula para yardımı sağlamak için küçük, renkli pulları topluyor. Roneotiple yazılmış ilk malzememizi topluyoruz. Beyanname'nin metni herkes tarafından tashih edilmiş, tamamlanmış, kabul edilmişti. Buli bunu, Nuh Nebi'den kalma bir makine ile daktilo ediyor. Adonis onu Fransızca ve İngilizceye çeviriyor. Petros poligrafı hazırlıyor: dört köşe bir çerçeve, bir parça pamuklu tül, bir silindir ve teksir için kopya kâğıtları. Mumlu kâğıdı koyuyor ve Direnme'nin ilk basılmış bildirisini heyecanla izliyoruz:

NEA ELLADA, YURTSEVER CEPHE'nin organı, No: 1.
Atina, Mayıs 1967

BEYANNAME

Kadın ve Erkek Yunanlılar,

Faşizm, 21 nisan gecesi ülkemizi vurdu. Demokrasi katilleri, Yunan halkının kanı ile ve fedakârlıklarla elde etmiş olduğu anayasal özgürlükleri ve demokratik hakları kaldırdı.

C.I.A., Saray ve ülkenin en faşist ve en reaksiyoner siyasal ve ekonomik çevreleri tarafından tahrik edilip destekle-

nen komplocu subaylarla, andını bozmuş yargıçlar, Yunan halkını köleleştirmek için silâhlı kuvvetlerden yararlanarak Ulus'u aldatmışlardır.

Binlerce tutuklama yaparak ve yeni Hitlerci toplama kamplarıyla yeni mahkemeler kurarak eşi olmayan bir terör ve şiddet havasını başlatmışlardır. Demokrasi yöneticilerine öldürme tehdidini savuruyorlar. Orman kanunu (tanklar kanunu) nu kabul ettirmişler ve Yunanistan'ı zulmün hakim olduğu kocaman bir kamp haline sokmuşlardır.

Diktatörlük, darbesini 28 mayıs seçimlerinden birkaç gün önce indirmiştir, çünkü onu yerleştiren kuvvetler ülkenin politik krizden çıkmasını, normal bir demokratik rejime götürülmesini, anlayış, kardeşlik, demokrasi ve yaratıcı kalkınmanın Yunanistan'da var olmusını istemiyorlardı.

Diktatörlüğün baş sorumlu ve örgütleyicisi, başlarında, en tutucu yöneticiler bulunan Fransa, Danimarka, İsveç, İtalya, Hollanda, Belçika, vb. gibi NATO üyeleri arasında bile ortak bir kınamaya yol açan C.I.A.'dır. Diktatör Papadopulos, Pattakos, Makarezos ve Kolias ile kumpanyaları, C.I.A.'nın kör âletleridir. Askerî diktatörlüğün yerleşmesine Konstantinos ile birlikte iştirak eden Saray çevreleri de C.I.A.'nın organları ve suç ortaklarıdır.

C.I.A.'nın ve Pentagone'un amacı Yunanistan'ı, Amerika'nın savaşçı ve faşist planlarına karşı gelmeye başlayan Batı Avrupa demokrasilerine karşı yöneltilmiş harekâtın bir merkezi, bir askerî üssü, tarafsız Orta Doğu ile sosyalist ülkelere karşı bir saldırı üssü haline sokmaktır.

Bunun içindir ki, Amerika'dan ilham alan faşist diktatörlük Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı için öldürücü bir tehlike teşkil etmektedir. O, bölerek Kıbrıs'ı NATO'nun bir uydusu ve üssü haline sokmayı istemektedir.

Faşist diktatörlük iç planda, mahallî ekonomik oligarşi ile işbirliği halinde, ulusal zenginliklere karşı yağma suçu-

nu sürdürmeyi kolaylaştırmakla görevlidir. O, her türlü ekonomik gelişmeyi engellemek, düşük ücretleri muhafaza etmek, köylüyü boyunduruk altına sokmak, işçiler arasında hak talebiyle ilgili her türlü hareketi kırmak, ekonomik bakımdan orta sınıfları (küçük sanayici, tüccar ve müteşebbisler) ezmek ve Yunan halkının bir sömürge olarak sömürülmesini sağlamakla görevlidir.

Yunanistan'ın tiranları ülkeyi ekonomik uçuruma götürmektedirler ve her şey kitle halinde kâğıt para basma sistemini daima daha ileri götüreceklerini düşündürmeye müsaittir. Faşist demagojiye rağmen yurdumuzu «emir ve çalışma» sistemine dayanan bir kocaman kamp haline sokmak ve Yunanlıları, özel uğraş ve fikirleri olmaksızın daima daha az kazanmak için daima daha çok çalışacak ve ihtiyaçları olduğu zaman özgürlükleri için savaşan (Vietnam'da olduğu gibi) halklara karşı dövüşmeye çağrılacak yapıya sokmak, onların istedikleri şeydir.

Konstantinos ile Amerikalıların, faşist komplosundan sözde hiç haberleri olmadığına ve bunu ancak son anda kabul ettiklerine dair çabalara inanacak kadar safdil değildir Yunan halkı. Faşist hükümet darbesini hazırlayanların onlar oldukları ve onların yönettikleri apaçıktır. Eğer diktatör albaylarla küçücük bir anlaşmazlık varsa, o da bunların Cunta'daki üstlerinden önce davrandıkları ve bunun yönetimini ele aldıklarıdır. Bir Anayasa konusundaki vaadlere gelince, bu Yunanlıların ve dünya kamuoyunun hep birlikteki kınamasına cevap vermek içindir, bu Cunta tarafından kontrol edilen bir «parlamentarizm» ile gülünç bir şekilde alay edilmesidir.

Hepimiz son olaylardan bilgiler çıkarabiliriz. Halkın % 95'i faşist hükümet darbesine karşı idi. Ortada demokratik güçlerin güçlü bir yükselişi vardı. Şu halde, faşist komplo nasıl buna karşı gelebilmiştir? Her şeyden önce, bütün yurtseverler, demokratlar, diktatörlük aleyhtarı bütün kuvvetler

tehlike karşısında bir arada toplanmadıkları için; sonra, politik yönetimin büyük bir kısmı faşist dikta darbesini küçümsemiş, bir iyimserlik havasını hâkim kılmış, buna göre her şey normal gidiyor izlenimini vermiş ve böylece habersiz yakalanan halk direnememiştir.

Kadın ve erkek Yunanlılar: diktatörlük ezilecek, Yunan halkı yenecek ve yeniden ileri doğru gidecektir. 1936'da değil, 1967'deyiz. O tarihten bu yana Yunanistan'da çok şey olmuştur, öyle ki, her tarafta kuvvetler dengesi faşizmin aleyhine değişmiş bulunmaktadır. Son otuz yılın ulusal, demokratik ve sosyal büyük mücadeleleri içinde pekleşmiş olan Yunan halkı, kendi içinde çok kuvvetler muhafaza etmektedir ve şu anda, sadece diktatörlükten kurtulmamızı değil, aynı zamanda daha derin ve daha demokratik değişikliklere geçmemizi de bu kuvvetler sağlayacaktır.

Diktatörlük rejimi devrilmeye mahkûmdur, çünkü halkın kini ile karşılaşmaktadır. Çünkü politika âlemi, Sol, Merkez ve Sağ'ın büyük bir kısmı ona karşıdır. Çünkü sadece işin içine sokulmuş halk çocukları olan basit erler değil, silâhlı kuvvetlerin önemli bir kısmı hem faşist diktatörlüğe karşıdırlar, hem de ona hizmete pek istekli değildirler; çünkü aynı şey güvenlik kuvvetlerinin bir kısmı ile olmaktadır ve bu Devlet'in sivil mekanizmaları içinde daha da fazladır. Çünkü rejim, dünya kamuoyunun ve özellikle Avrupa Kamuoyunun kınaması ile karşılaşmaktadır ve dünyanın desteği, ülke içinde Yunan halkının yurtseverce direnişi güçlendiği oranda gitgide daha sağlam ve kesin bir durum alacaktır.

Zulmü yıkacak olan kesin unsur, halkın yurtseverce mücadelesi ve demokratik direnişidir. Fakat ülkenin yurtsever kuvvetleri, başarı sağlamak için bir YURTSEVER CEPHE halinde birleşmek ve mücadelelerini düzenlemek zorundadırlar. Yunan halkının YURTSEVER CEPHESİ bugün ve yarın diktatörlüğe karşı olmalıdır, Kurtarıcı, Yaratıcı ve yurdumuzun Yeniden Doğurucusu olmak zorundadır.

YURTSEVER CEPHE, Kıbrıs'ın Amerikan militarist çevrelerine teslim edilmesine karşı koyacaktır. Yurdumuzun Vietnam savaşına katılmasına karşı koyacaktır. Yabancı ve yerli tekeller tarafından ulusal zenginliklerin yağma edilmesine karşı koyacaktır. Orta tabakaların olduğu kadar işçilerin, köylülerin ve çalışanların hayat seviyelerinin düşmesine de karşı koyacaktır. Gençliğin faşist rollere sokulmasına bütün olanaklarıyla karşı koyacak ve Yunan okullarının, Hitlerci propaganda merkezleri haline sokulmasını kabul etmeyecektir.

YURTSEVER CEPHE demokratik yöneticilerin ve kesin ölüm tehlikesiyle karşı karşıya bulunan diğer hapsedilmiş savaşçıların hayatını kurtarmak için mücadele edecek, siyasal mahkûmlara, tutuklulara ve ailelerine yardım yapacaktır.

YURTSEVER CEPHE bütün yurtseverlere şu çağrıda bulunur: iktidarı zorla ele geçirenlerle hiç bir şekilde işbirliği ve alışveriş yapmayın. Hiç bir Yunanlı eğilmemelidir. Cunta'nın hazırladığı faşist Anayasa'ya karşı alabildiğine mücadele.

YURTSEVER CEPHE gerçekten bağımsız ve barışçı bütün ülkelerle dostça ilişkileri olacak ve hiç bir yabancı devletin yurdumuz politikasını tesbit etmesine izin vermeyecektir. O, diktatörlüğün yıkılması ve bütün siyasal partiler tarafından bir ulusal birlik hükümetinin kurulması için mücadele edecektir; öyle bir hükümet ki, görevi, anayasal meşruluğun kesinlikle yeniden kurulması, gerçek demokratik özgürlüklerin elde edilmesi, faşist hareketleri yasa dışı kılmak ve egemen halkın seçim yolunu sağlamak olacaktır.

Yunanlı kadın ve erkekler, Yunanistan'ın Şimdiki durumu ile Geleceği sizin iradenize bağlıdır.

İleri, zulmü ezelim. İleri, Güneşi Yunanistan'ın üzerine getirelim.

Yaşasın Demokrasi. Yaşasın Yunanistan. Yaşasın Yunan halkı.

Atina, Mayıs 1967

YURTSEVER CEPHE Ulusal Konseyi

Petros kötü bir devre geçiriyor. Sinirli. Onu anlıyor ve kendisiyle, açıkça konuşuyorum:

— Hiç bir şeyden korkma! Madem ki, haklı bir taktiğimiz var, onlar[1] bizi izlemek zorundalar. Bunu yapmazlarsa geride kalırlar. O takdirde eylemle halktan ayrılmış olurlar.

Fakat o, büyük bir sıkıntı ile «FONİ TİS ALİTHİAS»[2] Radyosu'nun bütün yayınlarını izliyor. Nihayet, birkaç gün sonra, K.K.E.'un Siyasal Bürosu tantanalı bir şekilde YURTSEVER CEPHE'nin[3] kurulduğunu ilân etti ve Beyanname'mizi okudu. Petros'un yüzü aydınlandı. Kendimi tutamadım:

— İçinizden çoğu iyi insanlarsınız. Anlayışlı, tecrübeli, yargı ve kişilik sahibisiniz. Ne yazık ki, henüz kendiliğinizden düşünecek ve hareket edecek durumda değilsiniz. Bloke olmuş haldesiniz. Hepiniz transistörün size getireceği direktifleri bekliyorsunuz. Senin durumunu ele alalım: kocaman bir kültür, tecrübe ve sağduyu dağarcığı. Bununla ne yapıyorsun? Üstelik senin yaşında iken Lenin Ekim İhtilâli'ni yapıyordu! Sizlere gelince, sorumlu hale gelmek için neyi bekliyorsunuz? Arkadaş Grozos'un yaşına gelmeyi mi?[4]

Saatlerce, günlerce küçük odamızda kapalı halde kalıyoruz. Petros durmadan konuşuyor. Ondan eski B.P.'nin üç üyesi olan Gusias, Zahariadis ve Vlantas'ın hareketleriyle ilgili ayrıntıları öğrendim.[5]

1947'de Ikaria'nın Vrakades köyünde sürgünde olduğum sıralarda son dörtlüğü Demokratik Ordu'ya ve tabiî onun po-

---

[1] Aramızda «onlar», K.K.E.'un dıştaki yöneticileri anlamını taşıyor.

[2] GERÇEĞİN SESİ anlamına gelir, dışarda çalışan ve bugün Kolianis grubunun elinde bulunan K.K.E.'un radyo verici istasyonu.

[3] Bir yıl sonra Diktatörlüğe karşı Yurtsever Cephe (P.A.M.) olacaktır.

[4] K.K.E.'un 79 yaşındaki başkanı.

[5] Daha sonra başka arkadaşlardan aynı anlamda yapılmış açıklamalarla karşılaştırarak bunların doğruluğunu anlamıştım.

litik yönetimi olan K.K.E.'a karşı tüm heyecanımızı ve hayranlığımızı tahrik eden bir şarkı yazmıştım:

Şafak dağların tepesinde sivriliyor,
Düşman susuyor, özgürlük geliyor.
Vurun onlara kardeşler, kuvvetle vurun!
Markos yere vurduğunda, yer sarsılıyor!

İnancımız granittendi. Bir halk, bir parti, uluslararası bir hareket idik ve birlikte bir şefimiz vardı: Stalin! Ve onun, ülkemiz için seçilmiş çömezi Nikos Zahariadis!

Zahariadis 1945'te E.L.A.S.'ın kapetanı[1] Aris Veluşiotis'i reddetmişti. Biz Zahariadis'in peşinden gittik!

Zahariadis 1948'de Demokratik Ordu'nun başı olan Markos Vafiadis'i reddetti. Biz Zahariadis'in peşinden gittik!

Yine 1948'de Stalin Tito'yu reddetmişti. Biz Stalin'in peşinden gittik!

Kafamızda yöneticilerimizi idealleştiriyorduk; onları istiyorduk, onların bilgili, saf, lekesiz ve zaafsız olduklarını sanıyorduk. Bunun için, onların bir işareti üzerine heyecanla kendimizi ateşe ve ölüme atıyorduk.

Ikaria'ya sürülmüş yirmi bin kişi idik. On binlerce kişi Makronissos'da bulunuyordu. Binlerce kişi Emniyet'in ya da Ordu İkinci Bürosu'nun cehenneminden geçiyor, sonra cezaevlerine gönderiliyordu; bazıları da idam mangasının önüne götürülürdü. Bu sırada, nerede bulunursak bulunalım, nakil sırasında, cezaevinde, idam sırasında durmadan şarkı söylüyorduk. İnancımız bir dağ, irademiz de saf çelikti!

Şimdi anlıyorum ki, bir partinin, bir hareketin, tüm bir ulusun hayatını yöneticilerine verdiği anda, bu aynı yöneticiler o sırada entrika çeviriyor ve kendi aralarında yarısı di-

---

[1] «Kaptan» da denir. Yunancada «çete reisi, lider, asi reis» anlamlarında da kullanılır. **(T. Çev.)**

ğer yarısını yiyordu. Keza, aralarında şu ya da bu bozgundan sorumlu ajanların varolduğunu kendilerinden zorla öğrenmek için tüm partizan gruplarına işkence edecek dereceye vardıklarını da öğrendim. Daha sonra, sosyalist bir ülkedeki bir hastanede yöneticilerden birinin, ağır yaralıların henüz kapanmamış yaralarına vurduğunu haber aldım.

Petros ilk defa olarak bu yöneticileri gördüğü zaman henüz bu ayrıntıları bilmiyordu. Bunun için onlara yaklaşmaktan gurur duymaktaydı. Fakat kısa zamanda yelkenleri suya indirmek zorunda kalmıştı.

Yani, hem böyle bir harekete hem de böyle bir ulusu yöneten bu türden yöneticilere sahiptik, diye düşünüyordu!

Bizzat hareketin herhangi bir yöneticiden daha güçlü, büyük bir hareket olduğu ve büyük bir yönetici istediği konusunda Petros ile çabuk anlaştık. Buna rağmen, bu hareket nereden ilham alıyor? Bir ulusa ilham verip onu yönetmek nasıl oluyor? Fakat hepimizin yönetici oluşumuz ve binlerce yöneticinin her birinin kendi eylem çevresi içinde çalışması bir o kadar yöneticiye bedel oluyordu. Çünkü kesin olarak, yaratıcı bir ruhla hayatta, mücadelede, *eylem*'de benimsedikleri marksizm-leninizm ilkelerini uyguluyorlardı! Sosyalist eylem Yunanistan'da böyledir: geniş halk temelleri üzerine oturan ve aynı şekilde sol militanların tümü tarafından meydana getirilen geniş bir yönetimle kendini gösteren bir eylem. Ve onlar binlerledir. Buna rağmen sorun, bu «kitle halindeki yönetim» in nihayet ifadesini K.K.E.'da neden bulamadığını öğrenme şeklinde ortaya çıkıyor.

Petros bu konuda kesindir.

— Çünkü bu yönetim, Parti'nin derinliklerinden çıkmamıştı; gerçekten o, başkaları tarafından ortaya konmuştu. (Kimin tarafından? Büyük kardeşlerimiz tarafından.)

Ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin XX. Kongre'sinden sonra yeni bir hava esmeye başlayıp artık Zahariadis

ile arkadaşları söz konusu olmadığı zaman da, değişiklik yine büyük kardeşlerimizden gelmiştir. Dönüşü yapmayı bilmiş olan Merkez Komitesi VI. genel toplantısından sonra mı? Ve raportör kimdi? Romanyalı Dej!

Bu suretle, ilerici değişiklik reaksiyoner bir yönteme göre yapılmıştı, bu da, K.K.E.'un içinde kardeş partilerin «müdahaleci» rolünü bir kez daha feda ettiği için önceki gelişmelerin hepsini etkilemekten geri kalmamıştır. Partinin bölünüşü daha 1968'de vardı ve Zahariadis azledilip yerine Kolianis getirildiği zaman filizlenmişti. Bu da, anormal bir rejimin, bizzat anormallik çarkı içine düşmeden anormal yöntemlerle asla vurulamayacağını gösterir. Sonunda, kendi kendine anormal bir rejim olunur!..

Söz alma sırası bana geldi:

— «Şahsiyet kültü» olayını bizzat yaşadım. 1944 aralık ayında Atina'nın doğu mahallelerini işgal ettiğimiz zaman, bütün sorumluluk omuzlarımıza yüklendi. Parti Örgütü'nün sekreteri mütevazi, mahir ve üstün bir arkadaş olan Aşileas idi. Beraber yaşıyor, aynı tabaktan yemek yiyorduk, birbirimizden ayrılamayacak gibi idik. Birden Aşileas binlerce kişinin yaşamı ve ölümünden sorumlu oluverdi. Artık onun bir işareti üzerine onlarca kişi tevkif edilebilirdi. Mağazalar müsadere edilebiliyordu. Bir tutuklu ya da şüpheli bir adam kurşuna dizilebilirdi. Halk Milisi sekreteri ile Yönetim sorumlusu onun başlıca yardımcıları olmaktaydı. Ve birden Aşileas değişiverdi. Çevresindekilerin bazıları onu pohpohlamaya başladılar. Aşileas artık yalnız başına yiyor. Tek bir yerde uyuyor. Tek başına düşünüyor, tek başına karar veriyor, tek başına emir veriyordu: Bunun için de E.L.A.S.'ın iki bölge grubu isyan etti. İkinci grubun yüzbaşısı Triandafilos ile ben, Aşileas tarafından idama mahkûm edildiğimiz güne kadar! Şüphesiz son devrenin Aşileas'ını Parti ile asla birleştirmedim. Tutumunun, Parti'nin bir sapması ve çalışma bozukluğu olduğuna her zaman inandım.

Bununla beraber Aralık olaylarını hemen izleyen devrede (1945 - 1946'da kuvvetlerin toparlanması; 1946 seçimlerine katılmaktan vazgeçmek; 1947'de ilk sürgün edilişim; 1947 - 1948 kışında Atina'da gizlenişim; 1948'de ikinci kez sürgün edilişim ve nihayet 1949'da Makronissos), «Aşileas olayı» nın istisna olmadığını, hemen hemen Parti'nin bir tür işleyişi olduğunu görme fırsatını buldum. O zaman, bütün bunlarda derin bir neden bulunduğu sonucunu çıkardım. Hangi neden? Bunu mantıken bulamıyordum, çünkü o sıralarda her şey karmakarışıktı. Gerçekten bu devre süresince, bütün dikkatimizin düşmana karşı mücadele üzerinde toplanmış olduğunu unutmamak gerekir. Böyle bir tahlile girişmek için ne zamanımız, ne durumumuz, ne de olanaklarımız elverişli değildi. Ve nihayet elimizde henüz gücünün tamına sahip bir hareket vardı. Bütün ülkede binlerce örgütümüz vardı. Cesareti bütün dünyanın hayranlığını uyandıran kendi ordumuz vardı. Ve cezaevlerini, sürgün yerlerini, askerî mahkemeleri gerçek kaleler haline sokmuştuk.

Sonra bozgun geldi. İlk kez olarak kendimi Girit'teki köyümde buldum. E.P.O.N.'un bütün savaşçıları T.E.A.[1]ya katılmıştı.

İçimde bir düşkün olduğum duygusu doğmuştu. Nadiren evimden çıktığımda iki türlü bakışla karşılaşıyordum: kindar ve acıyan. Bunların birincisini tercih ediyordum. Küskünlükle, yönetimimize karşı güvenimi iki katına çıkarmıştım. Bozgun geçici idi. Kendi kendime bunun, sınırlarını bize kapatan «Tito'nun ihaneti» nden ileri geldiğini tekrarlıyordum. Bu konuda köylerde ve Hanya kentinde en değişik söylentiler dolaşıyordu. Ulusal Ordu'nun bir askeri şöyle demişti: «Yugoslavlar sınırları geçmemize izin veriyordu. Böylece partizanları çember içine alabiliyorduk...» Başka bir asker baş-

[1] Yunancası: Tağmata Ethnikis Asfalias (Ulusal Güvenlik Taburları). **(T. Çev.)**

kalarına aynı şeyleri söylüyordu: «Yugoslavlar birini durdurdukları zaman ona ne olduğunu soruyorlardı. Beni de durdurdular. Ulusal Ordu'nun bir askeri olduğumu söylediğim zaman derhal beni bıraktılar (..) Demokratik Ordu'nun bir savaşçısı olsaydım vay halime!»

Bir üçüncüsü diğerlerine şöyle diyordu: «Yugoslavya'ya geçtim; Yugoslavlar bana karşı dostça davrandılar. Partizanlara kitle halinde işkence edildiğini orada öğrendik...»

Zahariadis Parti radyosunda bağırıyordu: «Silâhımız elimizden düşmüş bir haldeyiz.»

Gizli yayınları sürekli dinliyordum: «Sabotaj ve yasa dışı eylemlerden söz eden «Savaşçı'nın Okulu'nu.»; o sırada etrafımdaki herkes, her şey çöküyordu. Bu, ne kadar yalnız kalırsam, o kadar gururumun büyüdüğünü hissetmeme engel olmuyordu. Sonunda tamamen tecrit edilmiş halde kaldım. Üstelik de hasta idim. Makronissos bünyemde, her hafta beni yere seren birtakım küçük «krizler» bırakmıştı. Artık neye dayanacağımı bilmiyordum. Ancak dayanacak iki kayam kalıyordu: müzik ve halkımızın mücadelesi. Atina'ya döndüm. Başkentin yaşantısına daha yeni dönmüştüm ki, Parti hatlarında bir şeylerin işlemediğini anladım. On binlerce arkadaş etrafımda yaşıyor, hareket ediyor, serbestçe gelişiyor, düşünüyor, her biri hayatın yüreği içine yerleşmiş bulunuyordu. Kuvvetimizin orada bulunması gerekti. Bu hayatı, bizimkini, yaratıcı bir şekilde kontrol etmek söz konusu idi. Bugün Cephe şu idi: Hayat Cephesi! Savaşı bu alana götürmek, orada vermek ve kazanmak gerekti. O devirde Parti'li arkadaşlar gelip bana «yasadışı bir cihaz» dan söz ettiler. Ne yapmak için? Askerî mahkemeleri doldurmak için mi? Hayatımın büyük kararını o zaman aldım. Hiç kimseye bahsetmeden kendi kendimi hareketin başıbozuk savaşçısı ilân ettim ve görevlerimi kendi kendime tesbit ettim.

Hayat ile olan kişisel ilişkim, bir bestecinin ilişkisi idi. Yani sağlam bir şekilde silâhlanmam, uzun bir mücadele

için hazırlanmam gerekti. Her şeyden önce sanatımı iyice öğrenmeliydim. Bu da bilimsel bir şekilde silâhlanmam demekti. Yani sürekli olarak ufkumu genişletmeliydim. Bir sanatçının çok geniş bilgilere sahip olması gerekir. Yalnız sanat hakkında değil. Ülkemizin ve uluslararası hayatın olaylarını günügününe izlemek ve tahlil etmek zorundaydım. Ve nihayet bir eser yaratacak ve yeterli yaratıcı yedeklerim bulunacağı zaman bunları Yunan halkının mücadelesi hizmetine sokacaktım. Tamamen şekilci olan bu tutumda ve kendimi bu çelik disiplini içine sokarken, rehber olarak Ikaria'da marksizm teorisi etrafında yaptığımız ve özellikle «Morfosi» (Kültür) dergisinde «Stalinist strateji» başlığı altında yayınlanmış bir seri makaleyi aldığımı itiraf etmeliyim.

Demek ki 1954'ten 1960'a kadar Paris'te yaşadım. Bütün eski müzik materyeline yeniden çalıştım: Birinci Senfoni. «Karnaval» balesi. Kral Oedipos, vb. Yeni müzik parçaları yazdım: orkestra ve piyano için Birinci Süit. Orkestra için İkinci Süit, soprano için Üçüncü Süit, koro, orkestra, piyano için konçerto, baleler «Teruel'li Âşıklar» ve «Antigoni», vb.

1958'de Yunanistan'da yapılan seçimler (bu seçimlerde E.D.A. ülkenin ikinci partisi halini alıyordu) e ithaf ettiğim ilk halk müziği bölümünü yazdım: Yannis Ritsos'un mısralarından «Kitabe» (Epitafios). Ve o sırada E.D.A.'nın militanları olan dostlarım gelip bana Parti'den vb. söz ettikleri zaman onlara kararımı açıkladım. «Aşileas olayı» bende, bunca yıl sonra hâlâ kanayan derin bir yara bırakmıştı. Çekingendim. Yunanistan'a dönecek, görecektim. Ne olursa olsun harekete dahilim. Hareket başlıbaşına kimseye ait değildir. Ritsos'un şiirlerinde söylendiği gibi: «Romiosini» (Rumluk): «Bu toprak onların ve bizimdir.» Aynı şekilde hareket, bize olduğu kadar kendi ölülerine de aittir.

1959 - 1960'da «Kitabe» ile Atina'ya döndüm ve Hayat Cephesi'ne hemen atıldım. Oraya, karar verdiğim gibi eserimle, ama aynı zamanda varlığımla, o her yapıtın ve her ye-

nilik hareketinin kaçınılmaz tamamlayıcısı olan «hayat tutumum» ile dönmüş bulunuyordum.

Petros'a:

— Gerisini biliyorsun, dedim.

Günün ilk ışıkları pencerenin kapak aralıklarından süzülüyor. Horozlar güneşe günaydın demeye hazırlanıyorlar.

Tabiî Lambrakist Gençlik hakkında hiç bir şey bilmiyor. Nasıl bilebilirdi? İç savaştan 1958'e kadar yasadışı kalmıştı. Sonra tutuklanmış, yargılanmış, 1966'ya kadar hapsedilmişti. Belki de tam özgürlük içinde bir tek yıl bile yaşamış değildi. Ve işte, şimdi yeniden yeraltında bulunuyor... Ertesi günü akşam üzeri ona Lambrakist'lerden söz ediyorum:

— 1963'den 1967'ye kadar Yunanistan'ı batırmış olan bütün bu gençler, büyük «Buradayım»ı söylemeye hazır halde hayatta bulunuyordu. Ve kendilerine dilleriyle hitap ettiğimiz anda «Burada» demişlerdir.

— Bütün sorun, her defasında belirli tarihsel âna tekabül eden dili bulmaktır.

— Gayet açık bir şekilde! Örneğin, kültür hareketi gençler arasında büyük bir yankı yapmıştır, çünkü onlar bir aynanın önünde olduğu gibi, kendi yüzlerini, kendi sıkıntılarını, kendi hayallerini, kendi umutlarını görmüşlerdir.

Benim deyimimle militan, yani yaşayan kültür, halkı doğrudan doğruya bireysel olarak ilgilendiren ve yaratıcı bir çıkış safhasında bulunan kültür, varoluşun bizzat temellerini ilgilendirir. Bir tek hamle ile iç dünyamızı aydınlatır ve kişiliğimiz ilk defa olarak kendi kendine açılır! Keza, ortak hayat, ortak kök ilk defa olarak ortak damar kabartmalı bir biçimde ortaya çıkmıştır. Yani kültür, bizi kendi benzerlemizle bağdaştırır. Kardeşimizle. Toplulukla, ulusla. Genel bir tarzda insanla. Kendi kendimizi keşfetmemize yardım etmekle, birden kendimizin «başkası», başkasının da «kendimiz» olduğunu görmemize olanak verir. Yepyeni bir sevinç, kuvvet halini alan bir sevinç yüreğimizi doldurur. Ne olursa olsun,

militan kültürün, herhangi bir görünüşüne katılmakla, insan birden diğerini görür ve gözlerinde birtakım ışıklar farkeder. Halk şarkıcısının ve halk enstrümanlarının sesine sahip bulunan bu şiir, bu müzik, bu renk, insanı bütün geçmişi ile, bütün mirası ile bağlayan havaî zincire benzer bir şeyi teşkil eder. Rigas, Kalvos ve 1821 ihtilâlinin bütün şairleri dostun oluverirler. Karaiskakis kardeşin olur. Artık gidişin tek olduğunu farkedersin. Irmağın yatağı ortaktır. Daha önce uzun bir yolu geçtiğini, birçok mesafeleri geçtiğini anlarsın. Şimdi görevin, büyük bir gövdenin parçası olarak daha uzağa gitmektir. Sen öncüsün, bu da yolu açınan gerektiği anlamına gelir. Bu estetik sevinç damlaya damlaya ruhsal güç, sonra da ideolojik ağırlık ve siyasal eylem halini alır. Militan kültürün önüne geçilmez gidişi buradadır.

— Gerçekten, bu kültürel hareket, Lambrakistler'in hareketini nasıl doğurmuştur?

— Politikalaşmaya götüren bu usulden başka (çünkü, nihayet militan kültür bizde başka hangi ideali doğurabilir? Bir özgürlük ve insanlık idealini! Ülkemizde geçerli olan cahil bırakma ve baskı rejimi ile olan anlaşmazlıklar, bu kaçınılmaz olaydan meydana gelirler).-, evet bu usulden başka, tamamen politik olaylar vardı. 1961'de ne pahasına olursa olsun, seçimleri kazanmak isteyen Ulusal Radikal Birlik (sağcı), ordunun ve polisin yardımıyla bir seçim darbesi hazırladı.

Seçimler ormanda imiş gibi yapıldı ve Radikal Birlik tarafından kazanıldı. Ne var ki, bu bir Pyrrhus zaferidir, çünkü Yunan halkının bu tarihten itibaren tepkisi tehdit edici bir nitelik kazanmaya başlar. İçinde militan kültür hareketinin çizilip geliştiği geniş bir siyasal demokratik hareket oluşma yoluna girer.

Aynı devirde, aynı çerçeve içinde başka bir büyük hareket kendini gösterir: Marathon'dan Atina'ya olan büyük yürüyüşlerle Barış Hareketi. 1963'te beş binden on bine kadar çı-

kan gösterici (1.500 tutuklama). 1964'te üç yüz bin. 1965'te beş yüz bin. Bu hareketin ikinci başkanı, Pire milletvekili, E.D.A. ile beraber çalışan Grigoris Lambrakis'ten başkası değildir. Birinci Marathon yürüyüşünde Marathon tepesine ilk ayak basan o oldu. O günden itibaren popüler bir sembol halini almıştır. Birkaç hafta sonra, Mayıs 1963'te Selânik'te öldürücü darbeyi yedi. Olay E.D.A. lokallerinde öğrenilir öğrenilmez Lambrakis'in başucunda yer almakla görevli ilk komite kuruldu. Bu komite, profesör İmvriotis, milletvekili Sakelaris, Manolis Glezos, Yannis Ritsos ve benden oluşuyordu. Bütün Selânik kenti ölü kahramanın yaşayan yüreğinin vuruşlarına bağlanmıştı. Bütün bir kent acı çekmektedir. Umursamayan bir tek bakış yoktur. Bazıları hayrete, bazıları acıya, bazıları utanca kapılmıştır. Üniversite tepesindeki Ahepans hastanesine koşulur. Lambrakis malûm cihaz sayesinde soluk almaktadır. İçeri giriyor ve bütün vücudunun titrediğini görüyoruz. Göğüs kocaman, kollar kabaran güçlü adalelerle sapasağlam. Böyle bir devin öldürülmüş olması nasıl mümkün olabilir? Yandaki odada karısı ve erkek kardeşleri var. Hastane müdürü bizi bürosuna götürüyor. Bize açıklamalar yapıyor. Sonra ötekiler gidiyor, ben ve Ritsos kalıyoruz. Gece bastı. Karanlıkta bir mırıltı gibi «Kitabe» nin yükseldiği duyuluyor. Titriyorum. Daima sembollere susamış olan ruhum nihayet nedenini buluyor. Yandaki odada — mermer tabanlar üzerinde Dhiğenis[1] gibi — demokratik direnişin kahramanı ölüm ile büyük bir savaş halinde. Yanında ulusal direnişin kahramanı Glezos var. Militan kültürün ilk eseri ve ilk taşı «Kitabe» nin şairi ile bestecisi de orada. Ve işte, hastanenin kapısında, taze çimenlerin üzerine oturmuş Yunanistan'ın delikanlı ve genç kızları alçak sesle «Kitabe» yi okuyorlar... Ritsos ile ben eşiği geçiyoruz. Bizi tanıyorlar ama

[1] Akritas Dhiğenis, ortaçağ halk şarkılarıyla epik şiirlerinin ünlü kahramanı. **(T. Çev.)**

kimse kımıldamıyor. Hepsi alçak sesle ve derinden şarkıya devam ediyor. Dikkatle ilerleyip aralarına oturuyoruz. Şarkı durdu. Sessizlik.. Karşılaştıkları anda ırmakların şamatasını duymamak için sağır mı olmak gerek? Bir ırmak, yani kültür hareketi. Başka bir ırmak, Direnme hareketi! Ve şimdi şair konuşuyor. Dialog başlıyor... Sonra sıra besteciye geliyor... sonra bir genç kız.. Artık iki ırmak bir bütün teşkil ediyorlar: Genç Lambrakistler ırmağı..

Daha sonra, bir köye gittiğim ve gençler etrafımda toplandığı sırada onlara şöyle diyordum:

— Köyünüzde olup bitenlerin gerçek sorumlusu kimdir? Polis mi? Yoksa belediye başkanı mı? Hayır, sizsiniz, delikanlılar ve genç kızlar. Bütün olup bitenlerden siz sorumlusunuz! Eğer zavallı bir fakir hasta ise; eğer çocukların oynayacak yerleri yoksa; eğer bir köprü yoksa; eğer bir kamu yeri yoksa; eğer kilise harap ise ve eğer mezarlığı kötü otlar kaplamışsa; eğer eğlence yoksa, öğretim için hiç bir şey yapılmamışsa.. Daha öteye gidelim: herhangi bir yerde haksızlık varsa, terör ve sömürü varsa, bundan siz sorumlusunuz. Bunun için, gençlere mahsus bin tane Kültür Evi açma parolasını ortaya attık. Reaksiyonerler, kelimenin tam anlamı ile hiddete kapıldı. Mal sahiplerini, bizi dışarı atmaya zorluyorlardı. Bunun üzerine Lambrakistler Kültür Evleri'ni kendileri yaptılar. Reaksiyonerler bunları dinamitle uçurduğu zaman Lambrakistler onları derhal yeniden yapıyorlardı.

Aynı şekilde, Gençlik Kitabı için ulusal bir kampanyayı örgütledik. Üç ay zarfında bütün Yunanistan kitaba boğuldu. 50 bin ciltten fazla kitap topladık. Bunlarla Kültür Evlerimizi doldurduk. Fazlasını Lambrakistler uzak köylere götürmüş ve alanda sergilemişti. Sonra gençler bunların etrafında raksederek şarkı söylüyorlardı.

Bir gün Perama'ya, gecekonduların göbeğine gittim. «Başlıca sorununuz nedir?» diye sordum. Dağın tepesindeyiz.

Ayaklarımızın altında Salamin körfezi uzanıyor. Birkaç metre aşağıda, bundan yirmi dört asır önce Persler'in kralı oturmuştu. Güçlü filosunu seyrediyor ve hemen Grekler'e karşı zaferi kazanmaya hazırlanıyordu. Zaferi mi? Kendisini bu boğaza sürüklemiş olan Themistoklis'in hilesi ona, adamlarının öldürülüşüne tanık olmaya mal olmuştu. Sonra, kaçan kaçana..

Şimdi Salamin savaşçılarının mirasçıları tahta barakalara yerleşmiş bulunuyor. Su ve elektrikleri yok. Bir otobüs bulmak için yarım, hatta bir saat yol yürümek zorundalar.

— İşte başlıca sorunumuz: yol.

— Öyle ise, bakın size neyi teklif ediyorum: Siz bize küreklerle çimento verirsiniz. Biz de çalışacak adamları. Tamam mı?

— Tamam!

Pire'nin Kültür Evleri'ne gidiyor ve bunu Lambrakistler'e anlatıyorum. Bazıları çalışacak, bazıları şarkı söyleyecek. Her gün artistik programlar sunacağız. Spor yapacak ve yolu inşa edeceğiz! Bu da yapıldı. Bir pazar günü, 5.000 Lambrakist Perama'yı istilâ etti. Akşam üstü, dağın tepesine varan yol hazırdı. Halk buna «Lambrakis Bulvarı» adını verdi.

İşte, Lambrakistler bunu yapıyordu. Çevremize böyle bağlandık. Hayata. Gençliğin sorunlarına. Teori alanında sağlam bir şekilde hazırlıklı olarak, sorunlarının gerçek bir çözümü için gençlik yarışmaları tertipliyorduk. Ve bu sorunlar, bizzat halkın ve ülkenin genel sorunlarının birer parçasından başka bir şey olmadığı için de gençlik bu suretle vasıtalı ya da vasıtasız olarak, sorunlarının tümünün çözümlenmesi için halkın mücadelesine katılmış oluyordu.

Her taraftan heyecanlı mesajlar, güven haberleri, fikirler, düşünceler, orijinal teklifler geldi. Propaganda gruplarını kurmayı, gizli yayınların yayılışını örgütlemeyi, örgütlerimizi

yaymayı, sürekli bir şekilde temelde ve zirvede birleşmeler kurmayı, uluslararası basına haberler, yorumlar, açıklamalar sağlamayı bu suretle başarabildik. Bütün ulusa, 28 mayıs 1967[1] için ilk direnme parolasını veriyoruz; Atina'nın merkezinde ilk büyük gösterileri hazırladık; teype gizli yayınları kaydetmek üzere ilk direnme komitelerini kurduk: «Atina sizinle konuşuyor»; Hermu sokağında 19 Ağustos 1967'de büyük bir olay olan ilk direnme gösterisini yönetiyoruz; ilk bombamız Temmuz 1967'de Sintağma alanında patlıyor. Direnme muhabirleri gruplarını, inceleme gruplarını kuruyoruz; bir Ulusal Dayanışma Fonu, Entellektüeller Yurtsever Cephesi'ni, Gençler Yurtsever Cephesi'ni, İşçiler Yurtsever Cephesi'ni, Kadınlar Yurtsever Cephesi'ni, vb. kuruyoruz.

Petros'un çıkış ve dönüşleri muntazam ve takıntısız oluyor. Şimdiye kadar şikâyet edeceğimiz çetin bir darbe ile karşılaşmadık. Hiç bir kaybımız yok. Ben gece gündüz, küçük odada kapalı kalıyorum. Hakkımda bin tane söylenti dolaşıyor: Yunanistan'da bulunduğum, Arnavutluk'ta bulunduğum, filânca sefarette görüldüğüm, öldürüldüğüm, vb. Benimkilere şu haberi yollamayı başardım: «İyiyim». Belli başlı uğraşım, Direnme sorunları. Buna paralel olarak ilk Direnme Şarkıları'nı besteliyor ve tarihsel-politik bir deneme yazmaya çalışıyorum, adı şu: «Biz Yunanlılar» (bunu nihayet 1967 Temmuzunda, binlerce tehlike ve fedakârlıklarla bazı «dost» ların çekmecesine sokulsun diye dışarı gönderdim.).

Petros omuzumun üzerine eğilip yazdığını okuyor ve şöyle diyor:

— Nihayet birisi onlara gerçeği söylemeye cesaret edecek (K.K.E.'un Siyasal Bürosu'nu düşünüyor).

Mayısın ortalarında Petros muammalı bir gülücükle geliyor. Çabucak küçük odaya kapanıyoruz.

---

[1] 21 nisan 1967'deki hükümet darbesinden ötürü yapılamayan, daha önce tesbit edilmiş seçim günü.

— Öğrendiler, dedi.

— Kim neyi öğrendi?

— Onları yerlerinden... attığınızı! Şimdi senin derhal dışarı gitmeni istiyorlar. Yalnız senin!.. Ötekilerin hepsi için öğüt, kimsenin Yunanistan dışına çıkmaması gerektiği yolunda.

Çatışma beklediğimden daha çabuk oldu. Zaman kazanmak, Petros ile yaptığım gibi kadroları ikna etmek gerek. Fakat bunda yavaş yavaş yol almalı. Petros'a diyorum ki:

— Hayır, çıkamam. Burası için gerekliyim. Planım, önce Cunta'yı sarsabilecek güçlü bir Direnme kurmaktır. Sonra, bir ya da iki ay için Avrupa'yı kendi davamıza kazanmak üzere gideceğim. Bunu yapınca geri döneceğim... Yöneticilere gelince, hayır, onları yerlerinden atmadık. Sadece Yunanistan'da mücadele işini yaptık. Büro'dan, buradaki işleri almak üzere bize birini göndersinler. Ne olursa olsun, uzaktan komuta almayı kabul etmiyoruz. Kabul edilecek stratejiye gelince, tartışabilmek ve ortak karar alabilmek için onların tahlil ve direktiflerini bekliyoruz. En sıkı işbirliğini reddetmiyoruz. Hatta henüz gelmemiş olan soyut bir yardımı dahi kabul ederiz. Niçin «direktif» leri getiren kimse ile biraz para göndermeyi ihmal ettiler? Tam bir yasa dışılığın içinde yaşadığımızı bilmiyorlar mı? Keza, Direnme'ye çağrıda bulunmak için bol haberleşme araçlarını elimize vermelerini bekliyoruz (biz kendi yönümüzden onlara yayımlanmak üzere dolu iki ses bandı gönderdik —haberler, yorumlar, beste ve piyesler—; ilki, «Size Yurtsever Cephe sesleniyor!» başlığını, ikincisi de, «Sizinle boyun eğmemiş Atina konuşuyor!» adını taşıyordu, ama almalarına rağmen hiç yayınlamadılar). Nihayet, çok büyük sorumluluklar sorunu var. Burada kadrolarla üyeler, Merkez Komitesi açıkça sorumlulukları üzerine namuslu bir şekilde ve cesaretle konuşmadıkça kendisiyle beraber olmadıklarını söylüyorlar; o geçmişteki hataların bilincinde olduğumu ka-

nıtlamadıkça onunla birlik değiller: o, kendi öz eleştirisini yaptı mı? Yaptı ise, kendisi nerede? O hususta henüz hiç bir şey bilmiyoruz. Bu arkadaşlara buradakilerin artık olgunlaşmış olduklarını söyle. Sorumlu bir otonom yönetim istediklerini. Ve özellikle geçmişin kesin ve kökten silinmesi isteğinde olduklarını...

Petros:

— Ben böyle şeyler söylemem, diyor. Sen bu arkadaşları henüz iyi tanımıyorsun.

— O halde, bütün bunları onlara vermen için sana yazılı olarak vereceğim.

Mesaj K.K.E.'un habercisine verildi.

Birkaç gün sonra Petros E.D.A.'nın Sekreterlik üyesi Alekos'u beraberinde getirdi. Bundan, Girit ile temas kurmuş bulunan E.D.A. militanlarının başka bir direnme grubunu kurmakta olduklarını öğreniyoruz; E.D.A.'nın diğer üyelerinin, sığındıkları yerin kötü şartlarının acısını çekmelerine rağmen emin bir yerde saklandıklarını da haber alıyoruz... Aynı zamanda E.D.A.'nın istenen zamanda bir Bildiri yayınladığını da (buna rağmen o Bildiri geniş bir şekilde yayınlanmadı).

Biz de onları kendi çalışmalarımızdan haberdar ediyoruz. Alekos'un yüzü aydınlanıyor. O eski, makul ve mahir bir arkadaştır.

Petros ona:

— Mikis sana önemli bir noktayı açıklayacak! diyor.

O muzipçe gülüyor. Alekos haberi varmış gibi görünüyor. Buna rağmen durumumuzu kendisine açıklıyorum.

— Prensip olarak benim görüşüm yok, diyor. Sivastopol'da tecrit edilmiş komünistlerle daha önceki bir tarihte buna benzer bir şeyin var olduğunu biliyorum. Bununla beraber, bizim durumumuz naziktir. Bildiğiniz gibi biz, Siya-

sal Büro tarafından atanmış durumdayız. Fakat sanırım ki, sizin sorunu ortaya koyuş tarzınız işbirliğini mümkün kılmaktadır. Buna rağmen, ötekilerle konuşmak zorundayım.

Kendisine şimdiki halde yönetimin, «Genç Lambrakistler» le bizde olduğunu ve benim anladığımca kimsenin, yönetim sorumluluklarını paylaşmamıza karşı koymayacağını, sadece etkili bir şekilde yönetim yapmamız şartının geçerli olduğunu tekrarlıyorum. Beynimizi, felce uğratıcı bozukluklar olmaksızın kullanmak ve burada olup biten her şey için karar verme sorumluluğunu almak istiyoruz.

Alekos ertesi sabah gitti. Petros dışarda onunla birkaç kez karşılaştı. Daha sonra, E.D.A.'nın iki ya da üç yöneticisine de rastlayacak. «Lambrakistler» in bu konuda hiç bir görüşü yok. Herkes için iş var. Bir savaş heyecanı içinde yaşıyoruz. Direnme arıtıcı bir ateştir. Güvenlikli olalım!

Temmuz

Gece gündüz, boğucu bir sıcakta içeriye kapanmış haldeyim. Pencere kanatları hep kapalı. Ancak aralıklardan süzülen azıcık havayı teneffüs edebiliyorum.

Mesajlarımızı kaydetmek için satın almış olduğumuz iki teyp önümde, baskıya karşı bir meydan okuma gibi duruyor. Yeniden bestelemeye başladığım zaman, içimden çıkanlar âsi şarkıları oluyor. Bu şarkıları kaydetmek için pencereleri iyice kapatıyorum. İki manyetofonu aynı zamanda kullanmam bana, birçok sesi birleştirme olanağını veriyor. Gece olup da gizlenmiş arkadaşlar onları dinlemeye geldiklerinde büyük heyecanlı bir an geçirdik. Hemen ilk kayıtları çeviriyoruz. Daha sonra, hastanede olduğu gibi cezaevinde de, ne kadar bitkin olursam olayım onları arkadaşlara okuyacağım. Onların da cezaevleri ve kamplardaki arkadaşlara öğretmeleri için, bunları öğrenmeleri gerek.

CEPHE

Gizli konuşuyor dağlar,
Kentler de gizli konuşuyor.
İmitos dağı Parnitha'yla,
Kokinia da Tauros'la.

İnsanlar gizli konuşuyor,
Delikanlılar gizli,
Gündüz hırçınlaşıyor
Geceleyin de şarkı söylüyorlar.

Senin yüreğine diktim
Yüreğimi Atina'mız,
Ben Cephe'yim,
Yurtseverleri çağırıyorum.

Çağırıyorum Mayıs gençliğini,
Çağırıyorum işçileri de,
Derin deniz olsunlar
Ve Patakos'ları boğsunlar diye.

Deniz ne kadar büyükse
İçimin ateşi de öyle büyük,
Dalgalar ne kadar genişse,
İç çekişim de öyle geniş...

AÇIK DENİZ

Perşembe günü özgürdüm,
Ertesi günü köle,
Pazar sabahı ise,
Ecel çağırdı beni.

Aklının kanatlarını,
Düşüncenin gözlerini yak ki,
Felâketi görmeyip
Acıya bakmayasın.

Konuş yiğit Ecel'im,
Ecel'im diyorum ben,
İsterim dağlara çıkıp
Güneşi selâmlamak,
İsterim suların gölgelerle
Oynadığını görmek
Ve bakmak tatlı-üzgün
Anama.

Açık deniz, açık deniz, derin açık denizim benim,
Getir, geri getir bana çocuğumu.

YA ÖZGÜRLÜK YA ÖLÜM

Güneş yorulup da
Yatmak için eğilince,
Yiğitler çıkar
Gizlenme yerlerinden.

Cephe yine çağırıyor
Yunanlıları savaşa,
Ya Özgürlük, ya Ölüm
Bayrağımızda bu yazılı.

Ellerinde boya var
Atina'yı boyamak için
Gözlerinde ışıldıyor
Özgürlük ile Vatan.

Tatlı tatlı görünüyor şafak,
Tatlı tatlı gülümsüyor,
Cephe çağırıyor bizi
Ve yol gösteriyor bize.

Diktatörlük, faşizm,
Teksaslı Amerikalılar,
Halk sizi yere yıkacak,
Gelecek büyük bayram.

Filothei, Temmuz

Şimdi Atina banliyösünde, Filothei'de gizleniyorum. Ev geniş. Pek çok çiçek ve kayısı ağaçları dikilmiş bir bahçeye bakıyor. Öğle üzeri Doğu ülkelerinin Yunanca yayınını dinliyorum: «Gerçeğin Sesi». Bir mesaj bana hitap ediyor: uluslararası bir örgüt, nerede olursam olayım bir «Özgürlük Marşı» bestelememi ve onu kendisine ulaştırmamı rica ediyor. Çok heyecanlandım. Hemen müziğini besteleyip arkadaşlara okuyorum. Buna serbest bir metin, bir genel fikir ekliyorum. Bu marş, ilk misyon ile dışarı gidecek.

GÜNEŞ

Küçük bir ülkede büyük bir cinayet işlendi.
Onun için her genç erkek ve kız
Bütün dünyada acı acı ağlamalı.
Çünkü bir çiçek ayaklar altında çiğnenirken,
Çiğnenen şey dünya gençliğidir.
Çünkü nerede bir şarkı öldürülürse,
Öldürülen şey dünya gençliğidir.
Çünkü bir halk çarmıha gerilirken

Gerilen şey dünya gençliğidir.
Yardım edin genç erkekler ve kızlar
Güneş'i Yunanistan'ın üstüne kaldıralım.
Güneş'imiz sizin de Güneş'inizdir.
Bütün dünyanın Güneş'idir o.

Bu yeni barınakta daha geniş bir toplantı yapmaya karar verdik. Dört kişiyiz: Petros, Alekos, Kostas (E.D.A. yönetiminden) ve ben. Daha ilk anda bir çarpıklık farkettim. Alekos ile Kostas ortak bir tutumda. Yönetimin yeniden örgütlenmesini, Alekos'un sekreter, benim de sekreter yardımcısı olmamı teklif ediyorlar. Programı birlikte yapmamız için Alekos ile benim aynı çatıda olmamız şartıyla kabul ediyorum. Tartışıyorlar. Her şey acayip. Kendi kendime: «Siyasal Büro'nun direktifine uyuyorlar, diyorum. Dün başka türlü idiler. Şimdi tutumları değişti.» Direnme, her şeyi arıtan bir ateştir, yalnız... (Sonunda ben haklı çıkacağım: bir süre sonra onlar da, daha birçokları da arınacaklar.)

Alekos ile Kostas şafak sökünceye dek salonda tartışıyor. Daha önce arkadaşımız Athina'nın yıldönümünü kutlamıştık. Ben Alekos ile kaldım.

Ona:

— Onları görmedin mi? dedim.

— Evet. Onlara açıkça bilgi vermen gerek. Ben, ne yazık ki, yarın sabah gidiyorum.

Ertesi günü üç kişiyiz. Onlara:

— Sizi anlamıyorum, dedim. Bir zamanlar, sahnenin önüne sürmek için çok tanınmış bir kişiyi arıyordunuz. Oysa bugün, her şeyden önce bütün Yunanistan'da tanınan biri var karşınızda; sonra, yabancı değil, Sol yönetime dahil; üçüncü olarak «Lambrakistler» ve Petros ile beraber Yeni Direnişi yaratma insiyatifini ele almıştır; dördüncü olarak, ailesini, mesleğini, yaşamını, her şeyi feda etmeye hazırdır. *Buna rağmen onu istemiyorsunuz.* Neden?

— Bizi henüz kendinin bir yönetici olduğuna ikna etmedin.

Gittiler...

Ertesi günü ev sahibim Takis paniğe kapılmış bir halde eve geldi.

— Siyah bir araba geçti. Yavaşladı. Hepsi evden yana bakıyorlardı. Eminim ki, bir şeyden şüphe ediyorlar.

Hiç acele edilmemesini teklif ettim. Önce başka belirtiler görünüp görünmeyeceğini de beklemeli.

Ertesi günü aynı siyah araba yine evin önünden geçti. İçinde muhakkak ki Emniyet'in adamları var. Gerçekten eve dikkatle bakıyorlar. Panjurlardan onları izliyoruz. Ön taraftaki ufak bahçede küçük Andreas arabasının içinde uyuyor. İşte güzel bir aldatmaca. Fakat araba yine geliyor. Bizi farkettikleri apaçık. Muhakkak ki R...'yi götüren Fransız arabasının peşinden gittiler. Bir saniye bile kaybetmeye gelmez. «Athina'ya haber verin» dedim. Odama kapanıyor ve kitabının yazılışını bitirmek için acele ediyorum. Her üç ya da dört sayfada bir metnimi teype kaydediyorum. (Böylece Atina'ya bir sürü küçük manyetik bandlar dağıtmış oluyorum). Ağır kanlılığım ev sahiplerini kızdırıyor. Bana, şunu söylercesine bakıyorlar: «Tabiî, sen buna aldırmazsın, nasılsa işini yaptın. Ama ya biz? Bizi tutukladıkları zaman küçük çocuğumuz ne olacak? Göz ucu ile onları gözlüyor ve kendi kendime daha fazla beklemeden sıvışmak gerektiğini söylüyorum. Athina bize, kendi evinin de göz altında olduğunu, fakat elinden gelen her şeyi yapacağını söyledi. Gece oldu. Uyumaya çalışıyorum. En ufak gürültü üzerine, yatağın altından kalkıyorum. Panjurların arasından bahçeye bakıyorum; hayalimde bahçeyi kaçak gölgeler dolduruyor. Gün doğuyor. Ayak sesleri. Bahçıvan bu.. Asıl ev sahipleri Vuliaghmeni'deki yazlık evlerinde. Evlerinin Emniyet'in hedefi olduğunu nereden bilsin-

ler!.. Geçici olarak döşenmiş, üç ya da dört odadan ibaret bodruma iniyoruz. İkinci bir bodrum altı katının bulunduğunu keşfettik. Bir kibrit ışığı ile merdiveni indik. Kocaman, mezar kadar karanlık bir yer. Ürperdim. İdam edilmem gerekirse, bunun gün ışığında olmasını tercih ederim. Bir mahzende asla! Takis bana: «Burada saklanacaksın!» diyor, Emredici bir sesle söylüyor bunu: «Giriş yerini ayna ile örteceğiz.»

Zaman kazanmak için ona cevap verdim: «Biraz bekleyelim.» Öğleye doğru Athina'nın geldiğini gördük: «Beni kaçarken gördüler. Arabayı karşı tarafta durdurdum ve gayet sakin adımlarla yürüdüm. Kardeşimin evi değil mi burası?»

— Fakat, niçin karşıda, öteki tarafta? Tam evin kapısı önünde durabilirdin.

— Çok güneş var. Gölgede park etmemi daha normal bulurlar.

Bu noktada ona hak veriyoruz.

— Şimdi neredeler?

— Bana kalırsa gittiler.

Takis'in karısı boğuk bir sesle bizi uyarıyor: «Siyah araba.» Araba yavaşladı, yaya kaldırımına döndü. Gelip tam Athina'nın arabasının arkasında durdu.

Athina'ya:

— Başarabilirsen sıvış, diyorum...

Öğle üzeri hiç iştahımız yok. Yeraltına döndüm. Önce, elyazısına yeniden başlamakta tereddüt ediyorum. Fakat, ev sahibesi sırtını döner dönmez, kâğıtlarının üzerine hırsla atılıyorum. Saat üçte «irtibat» larımızdan biri geldi. Durumu en küçük ayrıntılarına dek inceliyoruz: Heriflerin henüz gelmemesi olayı, bir şeyler sezdiklerini, fakat daha emin olmadıklarını gösterir. Gece olur olmaz, arka taraftan, bahçeleri geçerek kaçma olanağına sahibim. Durum bu. Ne yapılabileceğine hükmedecek olan arkadaşlara durumu anlatmak ona düşer.

Ben hazır duruyorum. Kıyafet değiştirmeye başladım. Eleni sakal makinesiyle saçlarımı kesiyor. Yapma bir bıyık takıyor ve albay üniforması giyiyorum. Sonra, tekrar el yazmama koyuluyorum. Eleni hızla merdiveni iniyor. Hemen hemen bağırarak: «Bahçedeler!» diyor. Takis ile Eleni giriş yerini kapamak için eski aynayı ittiler. Mezar.. Bir kibrit çaktım, el yordamı ile üzerine oturduğum bir sırayı farkettim. Servetimi yani el yazmamla çantamı koydum. Ayaktayım. Gözlerim karanlığa alışıyor. Küçük bir delikten giren bir ışık çizgisi adımlarıma rahberlik ediyor. Ona yaklaşmaya çalışıyorum. Başardım ve evin hangi tarafına baktığını keşfedebilmek için gözümü deliğe dayadım. Bir erkek ayakkabısı görüyor ve bir ya da daha fazla adamın, benden birkaç santim uzakta, duvarın diğer yönünde bulunduğunu anladım. İşte, aynayı oynatıyorlar. Bağırmalar, silâh sesleri bekliyorum. Gelen Takis. Güç belâ ona yaklaştım.

— Bahçeye geldiler, sonra gittiler.

— Beni bu delikten çıkarın.

— Deli misin sen?

— Buradan çıkmak istiyorum. Athina ile konuşmam gerek.

Onu büyük bir heyecana kapılmış halde buldum. Güvenlik vermek için gülümsedim.

— Neden geldin? Biliyorsun ki hapı yuttuk.

— Seni oradan çıkarmaya geldim. Âşıklar gibi dışarı çıkacak ve önlerinden geçeceğiz.

— İki metre boyunda bir albay! Böylesi asla görülmemiştir.. Beni hemen tanırlar.

— Öyle ise arkadan kaçarız.

— Duvardan atlayan bir albay! Hayret verici bir manzara! Yandaki komşulara başvurmak daha iyi olur. Orası Yugoslav elçilik uzmanının evidir.

— Arka geçidi somye ve eski yataklarla kapatmışlar. Geçmek olanaksız.

— Bir merdiven bulalım.

— Bizde yok.

— Öyle ise, git doğrudan doğruya kapıyı çal.

Athina, kendi el yazmam olsun diye bana kopya ettirdiği İngilizce bir yazıyı yazdırdı: «Ben Theodorakis'im. Kuşatıldım. Size sığınmama izin vermenizi istiyorum.»

Athina ile Eleni küçük duvarın üstünden atlıyor ve Yugoslav'ın bahçesine giriyorlar, evin önüne vardılar. Adam eşikte. Odamın penceresinden onları izliyorum. Onunla konuşuyor, haberimi kendisine veriyorlar. Benim tarafıma doğru işaretler yapıyorlar. Biraz ilerliyorum. Yugoslav gözlerini iri iri açıyor. Yunanistana yeni gelmiş ve beni tanımıyor. Üstelik, üzerimde muhteşem bir albay üniforması bulunduğunu ve muhariplere yaraşır bir bıyığım olduğunu tamamen unuttum.

— Hayır, Bay Theodorakis'i tanımıyorum.. Zaten hükümetim Yunan hükümetiyle ilişkilerini muhafaza ediyor...

Elçilik uzmanı herhangi bir tuzaktan korkuyor. İki kadın umutsuz geri geliyorlar.

Athina'ya:

— Çabuk sıvış! diyorum. Daha fazla hiç bir şey yapılamaz. Yalnız bana birini göndermeye çalış. Belki buradan çıkmama yardım edebilir.

Athina ikna oluyor. Gözleri yaşlarla dolu. Onun için de zamanın çoktan geçmiş olmasından korkuyorum. Ev göz altında. İstedikleri anda onu yakalayıp tutuklayabilirler.

Ev sahiplerim, yeraltına inmem için yeniden ısrar ediyorlar. Onlara bunun faydasız olduğunu izah ettim. Sonra dediklerini yapıyorum. Merdiven hizasında bulunan deliği gösteriyorum onlara: «Alışabilmem için şu deliğe yakın durun.»

İşte, yeniden mezarımdayım. Deliğin yakınına gidiyorum. Takis benimle konuşuyor. İçi daha rahat. Saatler geçiyor. Çene çalabilmemiz için beni dışarı çıkarması konusunda kendisini ikna ediyorum. Tekrar büyük salona çıkıyoruz. Evin etrafını çeviren ağaçların altında gölgeler açıkça görülüyor. Bir-

çok araba!. Yugoslav'ın evi ışıklar içinde. Büyük bir hareket var. Acaba Emniyet muhbirleri mi? Bu fikir aklımdan geçiyor. Fakat diğerlerine güven vermeyi yeğliyorum.

— Kuşkusuz bizim için değil. Çoktan burada olurlardı.

Takis zıvanadan çıkmış halde bana bağırıyor:

— Sen delisin. İhmallerinle bizi Emniyet'in kolları arasına ittin. Küçük Andreas ne olacak? Pencereyi açacak ve onlara şöyle bağıracağım: «İşte, buradayız!» ve bu sıkıntı artık bitsin!

Elinde bir şarap şişesi var. Durmadan içiyor. Kendini tamamen kaybetti. Eleni bana hırçın bir bakışla bakıyor. Tamiri olanaksız bir patlamadan korktuğum için yavaş yavaş, sükûnetle konuşuyorum.

— Polise sizinle alay ettiğimi, sizi zorladığını söylerim.

Takis bağırıyor:

— Haydi, biz seni iyi biliriz. Ötekilerin hepsi gittiği halde Emniyet tesadüfen mi geri döndü?

— Hangi ötekiler?

— Militanlar! Yöneticiler!

Herhalde gözlerimden şimşekler çıkıyordur. Bereket ki, göremeyecekleri kadar karanlık var. Ne pahasına olursa olsun onları teskin etmeye çalışıyorum. O sırada gölgelerin içinden bir siluet çıkıyor ve yola giriyor. Bizim eve doğru yöneldi.

— Geliyorlar..

— Fakat bu, bu benimle beraber tutuklanmaya gelen bir yönetici...

Petros içeri giriyor. Hayret eden bir bakışla bana bakıyor. Korkutacak kadar benzim solmuş olmalı.

— Ne oluyor?

Ona kısaca açıklıyorum. Duran bir otomobilin gürültüsü. Yer altına dalıyoruz. Fakat ötekiler daha aynayı itmeden tekrar geri alıyorlar. Kırmızı M.G. ile Yannis gelmiş.

Onu hararetle kollarımın arasında sıkıyorum. Çok cesurdur.

Giriş yerinin ışığını alabildiğine yaktık ve hiç bir şey yokmuş gibi çıktık.

Eşikteyim. Gerçek bir albay gibi hareketler yapıyorum. Petros ile Orestis sahici hizmet erleri gibi valizlerimi taşıyorlar. Bana kapıyı açtılar. Selâm verip arabaya biniyorum. Ağaçların arasına saklanmış aynasızlar hareketlerimi izliyor. Petros'un gözlerinin içine bakıyorum.

Ona:

— İyi biliyorsun, diyorum, rastlantılı karşılaşmamıza her zaman bir mucize imiş gibi baktım, halkımızın iyiliği olarak.. Şimdi açıkçası, bunun iyi mi, kötü mü olduğunu söyleyemem.

— Anlıyorum, diyor. Şimdi ne yapmayı düşünüyorsun?

— İlerlemeyi. Aynı fikirde olsan da, olmasan da, beni Lambrakistlerle temasa geçirmeni istiyorum. Bu senin görevindir. Senin ne yapacağını ben bilmiyorum.., fakat bir karar almalısın: bu taraftan, ya da öteki taraftan.. Zannedersem hayaller dağıldı; yeni bir örgüt lâzım.

4 Ağustos

Henüz Lefteris'in evinde bulunduğum sırada (oradan 23.4.1967 bildirisini yayınlamıştım) kendisine kalınacak yer ve para bulma görevini verdiğim Nora ile karşılaşmıştım. Nora derhal büyük bir faaliyete girişti. Tel Aviv'den dönerken New York'a gitmek üzere Atina'ya uğrayan Amerikalı bir Yahudi profesörünü bulmayı başarmıştı. Kendisine bildirimin metnini verip havalaanına kadar ona eşlik etmişti. Gümrükte işler yolunda giderse uçağa binerken el çantasını havaya kaldırmayı kararlaştırmışlardı. Aynı akşam profesörün merdiven başında istenen hareketi yapmış olduğunu öğrendim. Zaten bildirimin gittiği tek yol bu değildi. Birçok Yunanlı ve yabancı gazetecinin posta kutularına da atma işini başarmış-

tık. Nora çok iyi tanıdığı bir ailenin kapısı altına da attığını haber verdi. Yarım saat sonra tekrar kapıyı çalmaya gitti. Cevap yok. Kapıyı yeniden çaldı. Büyük bir titizlikle kapıyı araladılar. Bu aile tanınmış bir yazarı (K. K.) saklıyordu, onu Nora'ya tanıttılar. Herkes hemen işe koyuldu... benim bildiriyi kopya ediyorlardı ve Nora'dan da aynı şeyi yapmasını rica ettiler!

Nora, Gl. tarafından yönetilen küçük bir grupla ilişki kurdu (bu aynı Gl. benim tarafımdan işbirliği önerisinde bulunmak üzere birkaç gün önce Andreas Papandreu'yu ziyaret etmişti). Bu şebekenin mensupları benimle doğrudan doğruya ilişki kurmak istiyorlardı. Fakat ben, bu şekilde ortaya çıkmak için henüz zamanın erken olduğuna inanıyordum. Kısa bir süre sonra ihtiyatlılığımın ne kadar yerinde olduğunu görecektim. Gerçekten Emniyet, Gl. şebekesinin içine kendi ajanlarından birini yerleştirmişti; bu da benimle doğrudan ilişki kurmaktaki ısrarı izah eder. Bu manevranın başarısızlığa uğradığını görünce Emniyet, üyelerin çoğunu yakaladı, bazıları dışarı kaçmayı başardılar.

Petros ile karşılaştığımız zaman ilk kararımız Nora ile her türlü ilişkiyi kesmek oldu, çünkü haklı olarak Emniyet'in onu da tesbit etmiş bulunduğunu düşünüyorduk. Kendisine, bir süre için «gözden yok olması» haberini yolladık. Ona verdiğim son görev bizimkilere, benim el yazımla «iyiyim» ibaresini taşıyan bir yazıyı ulaştırması oldu. Başka hiç bir şey değil. Karınla ana-babama güvenlik vermek için bu kadarı yeterdi. Haber nihayet, birçok kademelerden sonra ellerine vardı. Nora kısa bir süre için uslu durdu, fakat oldukça kısa bir zamanda yeniden faaliyete geçti. İnatla bizimle ilişki kurmaya çalıştı, kendi şebekesini kurdu, dışarıda yetişsinler diye militanlar gönderdi. Bunun üzerine Petros'a ortak kararımıza dönme önerisinde bulundum: «Kendisini görmekten kaçınmakla umutsuzluğa kapılmasına yol açtığımız bir çalışma arkadaşımızdır bu kız.» Fakat Petros inat ediyordu «No-

ra ile her türlü ilişkimiz tevkif edilmemiz sonucunu verecektir. Emniyet onu hareketlerinde serbest bırakıyor, maksadı bu hareketlerini bizim alana sokmasını sağlamaktır.»

İç Büro'daki dostlarla olan ilişkilerimizdeki soğukluktan sonra nihayet 1967 Ağustos'unun ilk günlerine ulaştık. Petros'a, yeni elemanlarla birlikte bir Yurtsever Cephesi kurmaya teşebbüs edeceğimi bildirdim.

Bunun üzerine aklımın yeniden Nora'ya gitmesi çok doğaldır; zaten o da benden, birkaç gün önce, «Sintağma Alanı» adı verilen bir operasyon için banda alınmış bir mesaj istemeye gelmişti.

Bu operasyon iki safha halinde yapılacaktı. Birincisi bu mesajı bir teyple duyurmayı; fakat halka bu cihazın tuzak olduğu bildirilecekti. İkinci safhada cihaz patlatılacaktı. Polis Temmuz sonunda bir gece meydana yerleştirilmiş olan manyetofonu buldu. Benim mesajımla dolu band Emniyet arşivine girdi. Lambru bunu ezbere öğrenmişti ve tutuklanmamdan sonra, genellikle hücreme sesimi taklit ederek bunu okuya okuya giriyordu. Bu onun şakasının bir kısmı idi.

Evlerinde saklandığım üç arkadaşla, Nora ile bir işbirliği yapma fikrini uzun uzun incelcdik. Peşinen bunun ateşle oynamak olduğunu bile bile prensip bakımından olumlu karar verdik. Bütün gece uyanık kalıyor ve bana «Ne pahasına olursa olsun tutuklanmaman gerek..» diyen Kimon adındaki işçinin sözlerini hatırlıyordum. Sonra, biraz önce aynı odada benim gibi yerde yatan Petros'u görüyordum. Kaç geceyi, alçak sesle konuşarak geçirmiştik! Şafakta, kapının üzerimize kilitlenmesinden sonra uyuyorduk. Horladığım için Petros sıçrayarak beni uyandırıyor ve hizmetçi kadının evde olduğunu hatırlatıyordu. Kendisine odamızın çok değerli tablolarla dolu olduğu ve bunun için kapalı kaldığı söylenmiştir. Bir gün ev sahibinin kardeşi Avrupa'dan gelince, sıcağa karşı dayanabilmek için buzlu su ile dolu bir termosla dolaba saklanmak

zorunda kaldım. Petros durmadan bana tekrarlıyordu: «Kendimizi yakalatmamalıyız. Birinci görevimiz budur.»

Bu sırada Adonis, Nora ile ilişki kurmak görevini aldı. Akşam üstü çok bozuk döndü.

— Stadiu sokağındaki Lumidis'in kahvesinde randevu vermiştik. Birden yakındaki geçitte bir bomba patladı. Hemen sıvıştık.

— Hiç olmazsa konuşacak zaman buldunuz mu?

— Tabiî. Kendisine Emniyet tarafından farkedilmiş olması yolundaki korkularımızdan söz ettim. Bana, şimdiye kadar hiç bir şey farketmediğine dair güvence verdi.

Nora'nın hareketlerini hazırlamakta ne derece titiz olduğunu hatırlıyordum. En küçük ayrıntılara bile dikkat ediyordu: örneğin, ilişki kurması gereken kişinin çantasını sağ elinde mi, sol elinde mi tuttuğuna bile dikkat ederdi.

Ben:

— Madem güvence veriyor, doğrudur, demek tehlikesini göze aldım.

Adonis yeniden konuştu:

— Buna rağmen ona, anlaşmamızın şartlarını tekrarladım. Kabul etti.

İşbirliği yapma halinde, olağanüstü tedbirlerle ilgilenme işini üzerine almayı önerme kararını verdik.

— Keza bana, sizinle buluşmak şartıyla, Merkez milletvekillerinden L..'nin de Cephe'ye katılmaya hazır olduğunu söyledi.

— Bir şart daha!

— Evet. Nora kendi açısından işbirliğinin şartı olarak, bizzat seninle karşılaştırabileceği milletvekilini de ortaya koyuyor.

Tehlike, oltadaki yemin çekiciliğinden daha büyüktü. Fakat tanınmış bir Merkez liderinin Yurtsever Cephe'ye katılması da, Direnme davasına büyük bir hizmet olacaktı.

Gizli mücadelenin daha ilk günlerinden beri Petros ile yönetici kadrolarımız Merkez elemanlarıyla temas halinde bulunuyordu. Hemen hepsi yolumuzdan gitmekte tereddüt etmekteydi.. Çoğu bize Papandreu'lar (baba ve oğul) dan bir işaret beklediklerini söylemekteydi. Bir tek istisna vardı: seçimler için hem aday hem de Cephe kurucularından olan Merkez Birliği yöneticilerinden biri. Onun aracılığı ile Andreas Papandreu'ya iki mesajı şahsen yollamıştım. Birisinde özellikle şöyle deniyordu: «Merkez Birliği üyelerine kesinlikle bir çağrıda bulunarak onları Cephe'ye katılmaya davet etmeni rica ederim. Aynı idealler için mücadele etmekteyiz. Sana gelince, yeni Direnme'nin içinde sana uygun yer vardır ve olacaktır.»

Bu çağrının ne dereceye kadar Andreas Papandreu'ya ulaşmış olduğunu hâlâ bilmemekteyim, fakat biliyorum ki, eski Merkez milletvekillerinden Yorgos Milonas bu yönde bir mesajı almıştır. Bununla beraber Merkez Partisi'nin zirvesinde, yanımızda yer alma konusunda büyük bir kararsızlığın var olduğunu kabul etmek zorundayım. Ancak kademelerde, temele doğru inildikçe bir eylem birliği heyecanı görülüyordu. Bunun için, Merkez yönetimi kadrosundan birinin bizimle birleşmesi bizler için büyük bir önem taşımaktaydı.

Bu iki buluşmanın (Nora ve milletvekili ile) prensibinde karara vardık ve bu konuda alınacak tedbirleri dikkatle inceledik.

7 Ağustos

Gündüzleri, evde kimse yokken (hizmetçi kadın dahil) salonda oturabiliyorum. Daima, saklandığım odadan bir an için de olsa çıktım mı çok hoşuma gidiyor. Salon çok geniş. Orada bir kitaplık, plaklar ve bir pikap var. Müziğin iki metre öteden işitilmemesi şartıyla plak çalmama izin veriyorlar!

Bugün, 7 Ağustos'ta tıraş oluyor ve salona gidiyorum. Saat 11. Dışarıda parlak bir güneş var. Eve, Atina evlerinin yazın o insanın içini ürperten serinliği hâkim. Nora ile buluşmanı birkaç saniye sonra olacak. Zar atılmıştır!

Nora kollarıma atılıyor. Diktatörlüğün ilk günlerinden beri birbirimizi görmemiştik. Gözyaşlarını siliyor ve esas konuya giriyor. İşbirliğimizin şartları ve uygulaması bakımından aynı fikirdeyiz. Sadece bütün maddî sorunları yüklenmemiz gerekecek: geçici oturma yeri, korunma, para işi. Milletvekilinin Yunan halkına hitaben bir bildiriyi kaleme almış olduğunu bile ekliyor. Bu buluşmadan çıkan sorunları arkadaşlarımla görüşmeye ve onlara bunları bildirmeye karar veriyorum. Nora, bizim gizlenme dilimizde söylediğimiz gibi «basbayağı» geldi ve gitti.

10 Ağustos

Adonis ile Orestis'in bu akşam Nora ile randevuları var. Muhtemel «takipçiler»in dikkatini çekmemek için Sintağma meydanını seçtiler. Kendisine alınacak tedbirleri bildiriyorlar: milletvekili evinden yalnız çıkacak, bir taksiye binecek ve bir başkasına binmek üzere ondan inecek, sonra üçüncüsüne binecek. Sonra, kendisini Adonis'in yanına götürecek olan Nora ile buluşacak, Adonis de gizlenme yerimize onu getirecek.

Vakit gece yarısını geçiyor. Bir başarı sağlıyorum. Orestis ile Adonis endişeli bir tavırla içeri giriyorlar. Ne oluyor?

— Sintağma meydanı randevusu herhangi bir terslik olmadan geçti. Arabaya bindikten sonra bizi bir arabanın izlediğini farkettik. Emin olmak için Likabeto'nun etrafını dolaşan yola girdik. Araba hep arkamızdan geliyordu. Nihayet hızlanmaya karar verdim. İlk virajda peşimizi bıraktılar. Orestis, anlamıyorum diye sonuçlandırdı. Neden vazgeçtiler?

Eğer bu Emniyet'in bir arabası idiyse, sonuna kadar takip ederdi.

— Fakat, artık ellerinde M.G.'nin plakası var, numarasını, sahibini ve hatta onun dostlarıyla akrabalarını da bilivorlar.

— Tamam.. Ne yapacağız?

— Milletvekili ile buluşma ne zaman olacak?

— Dört gün içinde.

— Bundan vazgeçeceğiz. M.G.[1]yi herhangi bir hangara bırakırız. Ve buluşma akşamı, en geç ertesi güne kadar buradan kaçacağım.

— Nereye gideceksin?

— Sadece evin bilinen çevresi içinden çıkmak gerek, hepsi bu, yalnız...

— Yalnız ne?

— Gizli matbaa Odysseas'ın evinde. Benim yerim orası.

— Matbaa Haydari'deki eve nakledildi, unuttun mu?

— Pekâlâ, Haydari'ye giderim. Biliyorsunuz ki, beni en çok ilgilendiren şey NEA ELLADA'nın basılmasıdır.

Şimdiye kadar gizli yayınımız roneotiple yapılıyordu. Başlangıçta bu işi evde bizimle beraber gizlenen arkadaşlarla yapıyorduk. Sonra Petros, daima Atina'dan daha uzağa, taşraya kadar giderek çeşitli yerlerde bastırma işiyle ilgilendi. Bununla beraber Atina'da bin kadar matbaa var. Oysa bütün yayınlara polis tarafından el konmuştu, yani tescil edilip kayda geçiriliyordu. Her türlü baskı işi günlük ziyaretlerle kontrol ediliyordu; öyle ki, bir tek harf bile, gizli bir iş için yok edilemiyordu. Orestis'in baskı için kâğıt aramaya gittiği gün, satıcı derhal Emniyet'e telefon etti ve Orestis ancak birkaç saniyelik bir zaman farkı ile kurtulabildi. Bunun üzerine, NEA ELLADA için kaçınılmaz olan malzemeyi, oradan buradan parça parça satın almaya karar verdik. Sonra, dinsel bir kitabın baskısı için kullanılıp döküme ayrılan bloklar yerin-

---

[1] Çok yazık ki, fazla değerli olan M.G. servisten çıkarılmadı.

den çıkarılmışken Petros onları satın aldı. Bunları bir yerden diğerine nakletmek için, her türlü takip olanağını ortadan kaldıran çok itinalı bir plan kurulmuştu. Son taşıma işinden bir öncesinde gazeteci Nikos bunları Odysseas'ın karısına teslim edecekti. Petros bu nakiller için bir taksiden yararlanmanın daha iyi olacağı fikrindeydi. Son bir nakil sırasında Nikos ile başka bir arkadaş bir taksiye dizgilerle dolu bir çuvalı yüklemişti; Odysseas'ın karısı Kaity taksiye binerek şoföre bir adres verdi. Yerine gelince arabadan indi ve çuvalı almak istedi. O kadar ağırdı ki, kaldıramıyordu. Evin kapısını çalmaya gitti. Kimse yoktu. Taksiye döndü, yine sonuçsuz bir girişimde bulundu. Şoför bunun üzerine kendisine yardım edip edemeyeceğini sordu. Kadın bekleyecek zamanı bulamadan şoför çuvalı yakalamıştı. Eve doğru giderken şoför kadına döndü ve:

— Güzel bayancığım, dedi, ne taşıyorsunuz bununla? Sanki bir matbaayı naklediyorsunuz...

Bu aksiliği bizzat bu kadının ağzından, ancak kayınvalidesinin evinde (ki bu evde yakalanacaktım) birlikte dizgileri ayırırken öğrenecektim.

13 Ağustos

Akşam saat dokuzda Merkezci milletvekili eve getirilecekti. Kurmuş olduğumuz gizliliğin düzenine karşı yeni bir aksilik çıktı; bu nedenle bana barınak vazifesi gören evde (ne kadar önemli olursa olsun) hiç bir randevu yapılamazdı.

Öğleden sonra saat altıya doğru Adonis tek başına, milletvekili için öngörülen saatte yerinde bulunmak için çıktı.

Orestis birkaç günden beri endişe içinde izlendiğini farketmişti. Sintağma alanında, M.G.'sinin içinde iken arkasına siyah bir arabanın yanaştığını bize anlattı. Hayal görmediğinden emin olmak için Atina'nın ortasında dolanmaya başlamıştı. Araba sonunda yok olmuştu ama, birkaç saniye sonra onu, evine döndüğü sırada yolunun üstünde buldu.

Bütün bu işaretler çok endişe verici idi. Bununla beraber örgütümüz gerçek tehlike anını bildirecek bir haber verme düzenini öngörmüştü. Her tehlikede hareket etme olanağı yoktu, çünkü her tarafta polis bulunduğunu ve devamlı bir güvensizlik içinde olduğumuzu biliyorduk. Yani, diğerlerine haber vermeden, tedbirleri almadan ve gerekli hazırlıkları yapmadan, ayarlı bir plan olmaksızın kımıldamak, şebeke ile irtibatı kaybetmek (yani kendini tam bir etkisizliğe mahkûm etmek ve başka bir tarzda, sadece tecrit edilmiş olma hali ile yenilmiş duruma gelmek) demekti.

O ani düzen şu idi: Adonis ile karısı tarafından kiralanmış bir evde sahte bir adla oturuyordum. Onlar da, bu evden uzak olmayan başka bir evde, M.G.'nin sahibi Orestis ve Adonis'in kayınbiraderiyle birlikte oturuyorlardı. Eğer M.G. yakalanırsa, tahkikat, bana gelmeden önce büyük bir olasılıkla Orestis'in sonra da Adonis'in evinden başlayacaktı. Üstelik biz, devamlı olarak telefonla (tabiî şifre kullanarak) her şeyin normal olup olmadığını kontrol ediyorduk. Ayrıca bu çemberin dışında bulunan Petros her evi (yine şifreli olarak) kendi telefonu ile sık sık kontrol ediyordu.

Saat tam dokuzda Adonis ile milletvekili geldiler. Adonis bir şeye ihtiyacım olup olmadığını sordu, sonra çekildi. Takdimler bitince milletvekiline sordum:

— Harekât nasıl oldu?

— Bütün tedbirleriniz aşırı idi.

— Ne yaptınız?

— Evimden gayet sakin bir halde çıktım. Kimse beni takip etmiyordu. İyice emin olmak için, rastgele vitrinlerin önünde durdum. Nora'nın arabasına varmak için bir süre yürüdüm.

İhtiyatsızlığı beni çok üzdü. Bütün öğütlerimizi ihmal etmişti! Şimdi yerimin tesbit edilmiş olduğundan eminim. Fakat hiç bir şey hissettirmedim. Ona şunu söylemekle yetindim:

— Tedbirlerimizi asla küçümsememeliydiniz. Korkarım ki, kısa bir zamanda Emniyet'in zındanlarında buluşacağız. Ne olursa olsun, fikrinizi görüşelim.

L... bunun üzerine bana diktatörlük, albaylar, Amerikalılar ve Yunan halkı ile ilgili düşüncelerini açıkladı. Bana, yeraltı hareketini örgütlemek üzere Girit'e gitmeye hazırlandığını bildirdi. Kararlı dostlar kendisini orada bekliyormuş.

Keza, adalarda yaptığı bir seyahatin de hikâyesini anlattı. Orada Merkez Birliği'nin bütün kadrolarıyla buluşmuş. Onları dövüşmeye hazır bulmuş.

Bir saat konuştuktan sonra sözünü kesmeye karar verdim:

— Henüz bu buluşmanın amacından söz etmedik.

— Hangi amaç?

— Sizin Yurtsever Cephe'yle birleşmenizi..

— Ha, bakın ben fikrimi değiştirdim. Basit bir işbirliğini tercih ederim. Zaten ben, yeraltı hareketini göze alamam.

— Eğer tek sorun bu ise, bütün maddî sorunları yüklenmeye biz hazırız.

— Evet ama, içeri kapanmış olmaya dayanamam.

— Örgütümüze katılmak için benimle görüşmek istediğinizi söylemiştiniz.

— O geçici bir şeydi..

— Bu buluşma nedeniyle hangi tehlikeleri göze aldığımızı bilmiyorsunuz. Ben kendi adamlarım tarafından bile reddedilme tehlikesiyle karşı karşıyayım. Bunu tehlikelerin tam bilinci içinde yaptım; çünkü Direnme davasına hizmeti düşünüyordum. Siz ise bana fikrinizi değiştirdiğinizi söylüyorsunuz! Afedersiniz ama, bu şartlar içinde bu, meş'um olabilecek bir hafifliktir.

L...'in yüzü karardı.

Ben artık durumu anlamıştım. Bunun dışında yapabileceğim tek şey kurtarılabilecek olanı kurtarmaktır!

— Bununla beraber, bakalım ne yapılabilir, dedim.

Benim görüşlerime rağmen Girit'e gitmekte ısrar ediyor. Yine de bir noktada anlaşmış bulunuyoruz: Petros ile temasta bulunacak.

Teselli mahiyetinde bana:

— Nihayet, dedi, belki birleşebiliriz...

Selâmlaşıyoruz. Tam sekiz gün sonra ikimiz de, Bubulina sokağındaki Emniyet binasının dördüncü katında aynı W.C.'leri bölüşeceğiz. İkimizin de, gizlilik hareketinin en basit kurallarını çiğneme hatasını ödememiz gerekecek.

Kapı arkasından kapanınca Adonis salona girdi:

— Teddy,[1] sana kuşku verici şeyler olduğunu söylemem gerek.

Soğuk bir sesle ona:

— Evet, evet, dedim.

— Saat on sekize doğru dışarı çıktım. Saat yirmi otuz sıralarında Pindaru sokağından aşağı iniyordum. Randevu yerine gelmeden önce büyük bir tur atmak istiyordum. Ne göreyim? Nora'nın Volkswagen'i sokağın sağına yanaşmış. Adımlarımı sıklaştırdım. İlk yol kavşağında milletvekilinin Volkswagen'e bindiğini ve arabanın derhal hareket ettiğini gördüm. Hemen peşlerine iki adamın düştüğünü de gördüm. Nora'nın arabası viraj yapıp gözden kayboldu. Yoluma devam ettim ama, duran iki adam bana bakıyordu. Bir binaya daldım. Özel bir klinikmiş. Oradan dokuza on kala çıktım. Kimse yok. Kararlaştırılan yere geldim ve sivil aynasızlardan ibaret bir devriye ile karşılaştım.

— Polis. Kâğıtlarınız!

Onlara pasaportumu gösterdim. Tam onlar bunu incelerken, Nora'nın Volkswagen'i önümüzde belirdi. Aynasız bana

---

[1] Her evde, üçüncü şahıs karşısında kazara benden söz edilirse, farkedilmeyim diye kendi aramızda bir adım vardı. Maria'larda bana Mitsuko deniyordu. Bu kedinin adı idi.

pasaportumu verip uzaklaştı. Arabaya bindim. Adonis konuşmasını bitirdi. Bir süre sustuktan sonra ona:

— Tarafımızdan yapılan bu kadar hata karşısında şaşkınım, dedim. Bende yüzlerce aynasızın şu duvarlar ardında bizi gözlediği izlenimi var.

Emniyet kapımızda. Daha ne söylenebilir? Yorumlanacak bir şey değil.. Bütün gece bunu tartışıyoruz. İlk olarak benim mutlaka yer değiştirmem gerektiği kararını veriyoruz. Athina'ya haber verilmişti. Haydari'ye, İlyas Peygamber'in matbaayı gizlediği tepeye gideceğim. Fakat daha önce yeşil ışık yakması için Petros'a haber vermek gerek (telefonla haber verilebilir).

Arkadaşlar bu evi terkedecek ve Emniyet'in izlerini kaybetmesi umuduyla Varkiza bölgesinde bir kır evini sahte isimle kiralayacaklar. M.G. herhangi bir yere gizlenebilir. Ağustos ayının son pazar günü kır evine gideceğim ve gece olunca, kıyıya yakın bir yerde demir atmış bir yata yüzerek giderim. Vücudum yüzerken görünmesin diye siyah bir giysi dikmeleri için ölçümü aldılar. Keza yüzümü de siyaha boyayacağım.

15 Ağustos

Gün hararetli ve sıkıntılı bir halde geçiyor. Adonis telefon etmek üzere dışarı çıktı. Dönüşte tevkif edilmesini bekliyoruz. Fakat başarılı bir tavırla geri dönüyor. «Petros, Odysseas'ın *iyi bir doktor olduğunu* söylüyor (Bu, şifreli cümle idi). Athina bu gece saat onda gelecek. Nakil işi ile kardeşi ilgilenecek, geniş bir arabası var. Karısı volanda olacak. Böylece gizlenmiş olacaksın. Odysseas onun arabasını izleyecek.

Akşam üstü bana beklenmedik bir teklifte bulunuyorlar. Bir kadın komedi sanatçısı bana daha emniyetli bir mesken gösteriyor. Eğer oraya gidebilirsem bu Emniyet'in kıskacından kurtulmuş olacağım. Fakat ilk güçlük beliriyor: oraya nasıl gideceğim? İkincisi: bu yeni durum karşısında NEA

ELLADA'nın yayınlanma işi ne olacak? Bu teklif reddedildi. Yeniden yer değiştirme hazırlıklarına başlanıyor. Üniforma. Bıyık. Bir albay gibi tabiî olmaya çalışıyorum. Katılarak gülüyoruz. Son bilgiler: parolalar. Randevu. Saatlar. Tam onda Athina kızı ile geldi. Dışarsı karanlık. İki araba farkediliyor. Zaman zaman bir arabanın farları gecenin karanlığını yırtıyor. Çıkıyoruz. Önümüzde Likabeto tepesine çıkan çam ormanı uzanıyor. Ya atıcılar tetikte bekliyorsa? Ya komşu binaların taraçalarında iseler? Mutlak sükûnet. Birinci arabaya biniyor ve kararlaştırıldığı üzere arka koltuğun önüne, bir örtü ile gizlenerek uzanıyorum. Ana ile kızı binip bu örtünün üzerine yerleşiyorlar. Bir süre gittikten sonra araba duruyor. Şoför değişiyor. İlyas Peygamber'in çıkış yerine yanaşıyoruz. İnnemi söylüyorlar. Bana rehberlik edecek dostu ilk olarak görüyorum. Yol güçlükle farkediliyor. Dikkatle yürüyoruz. Yakınımızdan bir çift geçiyor. Dönüyor ve öksürüyorum. Arkadaş anahtarı çıkarıp kapıyı açıyor.

İki ay önce buna benzer bir sahnenin geçtiğini hatırlıyorum. Yalnız birlikte olduğum arkadaş başka idi. Aynı bu eve girmiş ve aynı salonda oturmuştuk. Ev sahibesi de kızı ile beraber gelmişti.

Öteki arkadaş:

— Size dostum Theodoros'u takdim ederim, demişti.

— Çok memnun oldum.

Kız bana alaycı bir tavırla:

— Çok sevdiğim bir besteciye benziyorsunuz, demişti.

Aptalca cevap vermiştim:

— Hangi besteciye?

— Theodorakis. Adını duydunuz mu hiç?

— Tabiî. Ama müziği beni hiç etkilemiyor.

— Beni ise, aksine çok etkiliyor..

Üzerinde fotoğraflarım bulunan bir plak albümünü almak üzere ayağa kalkmıştı.

— Gerçekten ona çok benziyorsunuz. Theodorakis'in kendisi olmayasınız?

— Evet, benim.

İki kadın neşelerinden kıkırdamaya başlamıştı. (Sonuç kendini bekletmedi. Bana o kadar iyi davrandılar ki on beş kilo aldım. Fakat, zorunlu hareketsizliğimin de bunda bir rolü olduğunu söylemek gerekir. Böylece, kesinlikle ağır siklet kategorisine girmiş oldum!)

Bu defa Maria'ya ilk sorduğum şey şu:

— Nereye?

— Yukarıya, tavanarasına.

Karşı koyamıyorum. Merdiveni çıkıyor ve deste halindeki plaklarla bütün malzemeyi seyretmek üzere tırmanıyorum. Ancak bu gece çok geç uyudum: rüyama matbaalar giriyor!

16 Ağustos

— İyi bayramlar Maria! Hediyem buraya dönüşüm olacak.

Verandaya oturuyoruz. Ben dip tarafa, yarı karanlık yere. Her ne kadar sakal bırakıyorsam da, takma olan başpiskopos sakalını da ekliyorum!

Ayaklarımızın altında, Atina'nın ışıkları alabildiğine kıvılcımlanıyor. Sağda Pire var. Sağda, dip tarafta Aleksandra Bulvarı. Tam önümüzde Elinikon havaalanı.

Ona:

— İmitos nerede ise ışıklanır, diyorum.

Gerçekten bir grup Lambrakist, başkente hâkim olan eski dağın yamacına kocaman bir D (Demokrasi'nin D'si) harfini ışıklarla yapmışlar. Hiç bir şey olmadı. (Neden böyle olduğunu daha sonra öğrendim: Hepsi tutuklanmış, bazılarına müthiş işkence edilmişti).

Bütün günümü matbaamızın sayfaları arasında, küçük yığınlar yapmak üzere harfleri birer birer çıkarmakla geçirdim.

Bu sırada Emniyet yaklaşma işine devam ediyor. Böcek meyvenin içinde ve her gün biraz daha oymaktadır. Nora ile şebekesi (ondan sonra anlaşılacağı üzere) tamamen polisin ağları içinde bulunuyordu. Nora'nın kızı şebekenin yaşantısı içine sokma ihtiyatsızlığını gösterdiği bir genç ile ilişki kurmuştu. Öyle ki K.Y.P. onun vasıtasıyla Nora ve arkadaşlarının bütün hareketlerini izlemektedir. Bütün adresleri ele geçirmişlerdir. Tabiî bu suretle bize kadar gelmeyi hesaplamaktadırlar. Birden kayboluşumuz onları çaresiz bırakmışa benziyor. Bunun üzerine faaliyete geçme kararını verdiler. Fakat şekilde kalmalarına rağmen, eğer iki ilkeye uysaydım aceleleri faydasız olurdu:

1 — Hangi nedenle olursa olsun eski konutumla yenisi arasında ilişki kurmamak,

2 — Petros'un gelip beni buradan çıkarması ve tamamen farklı bir yerleşme çevresi içine sokması için gerekeni yapmak.

Cuma, 18 Ağustos

Şafaktan beri matbaa işinde çalışıyoruz. Genç bir Lambrakist kendiliğinden gelip bize katıldı. Atina'nın doğusundaki banliyöde oturuyor. Bir haftaya kadar gazeteyi çıkarabileceğimizi umuyoruz. Ben harfleri tertip işiyle ilgileniyorum. Bu işi iyi yürütmek için gelecek hafta elde edeceğimiz iki üç parçaya ihtiyacımız var. Özellikle de kâğıda. Dışarı çıkmış olan Maria öğleden sonra saat iki sıralarında geldi. Yanında Adonis var.

— Bir İsveç günlük gazetesi için Fransızca olarak mutlaka bir mülâkat vermen gerek.

Maria yemeği hazırlarken biz mülâkatı banda geçiriyoruz. Adonis ile tartışıyorum.

Ötekilerin evi hâlâ terkedip etmediklerini sordum ona:

— Henüz çıkmadılar. Hep kır evini aramaktayız.

— Ya takip işi?

— Görünürde hiç bir şey yok. Kendi kendimize düş görmüş olmadığımızı sormaya başladık.

Beni Yunanistan'ın dışına çıkaracak olan hareket tamamen bozulmuşa benziyor. Yarın bunu görüşmek üzere bir toplantı yapmamız gerek. Adonis'in ziyareti beni düşündürüyor. Bu kadar açık olayları gördükten sonra düşten nasıl söz edebiliriz? Petros ile temasa geçmek gerek. Beni bu tuzaktan çıkarabilecek tek adam o. Emniyet'in izimi kaybetmesi için doğal olarak büyük bir hamle gerekecek. Maria'yı öngörülen usulle temasa geçmesi için derhal göndermeye karar veriyorum. Petros'a tehlikenin yaklaştığını söyleyerek beni aramaya gelmesini isteyecek. Akşam üzeri, Paskalya Komitesi üyesi gazeteci Nikos ile beraber Odysseas'ın karısı geldi. İki gün önce bu buluşma için izin vermemi istemişlerdi, ben de gelmesini söylemiştim. Bana çok ciddî bir mesele ile ilgili olduğunu ve mümkün olduğu kadar kısa zamanda beni görmesi gerektiğini bildirmişti.

Uzun uzun gevezelik ettik. Nikos bizden uzakta normal bir âlemin içinde dolaşıp yaşadığı için söyleyecekleri bana göre çok değerli. Cephe, Parti ve genellikle hareket hakkında anlattıkları beni çok heyecanlandırıyor. Ben, kuşkularımın, acının tamamen öznel olduğunu düşünüyordum. Fakat işte Nikos bana, bu duyguların, bu korkuların, bu düşüncelerin, şu anda kendileriyle elele mücadele etmekte olduğumuz militanların hemen hepsi tarafından paylaşıldığını bildiriyor.

Nikos bana:

— İlk günlerin ateşi ve harareti yavaş yavaş soğumakta, dedi.

Bu belki de başlangıçta yeni bir dünyaya şekil vereceğimizi sanmamızdan ve şimdi, geçmişte hiç bir şey olmamış gibi aynı yüzlerin ortaya çıktığını görmemizdendir.

Ben kendi açımdan, bütün iyi niyetlerden yararlanılması gerektiğine inanıyorum.

— Fakat, neden artık seninle beraber çalışmıyor? Bende, seni tecrit etmeye çalıştıkları izlenimi var.

— Temaslar Petros tarafından sağlanıyor.

— Fakat biz, seninle şahsen buluşmayı tercih ederiz. İşin içinde yürümeyen bir şeyin varlığından korkuyoruz. Hükümet darbesinden önce var olan gevşeklik yeniden hissediliyor. Yoksa Siyasal Büro mu araya girdi? Parti'nin içteki adamlarını gördün mü?

Paskalya Komitesi'nin diğer üyeleri arasında olup bitenleri öğrenmek beni ilgilendirir. Onların büyük sıçrayışı yapmaya hazır olduklarından emin değilim. Fakat Nikos, son zamanlarda gördüğü bütün arkadaşların gerilememek ve Parti'nin bozguna uğramasından sorumlu bir yönetimle hiç bir anlaşmayı kabul etmemek konusunda kararlı olduklarına dair kesin teminat veriyor. Onun görüşüne göre, Paskalya ruhuna sadakatleri devam ediyor.

Ben ona:

— Eski parti ile bütün ilişkileri kesmemiz gerektiğini kabul edersek, diyorum, Sol kuvvetleri yeni bir temel üzerinde yeniden kurabileceğimize inanır mısın?

— Buna kaniyim.

— Dostlarımızın arkamızdan geleceğini sanıyor musun?

— Kesinlikle!

Tek başına yapmam gerekse dahi, yeniden başlama yolundaki kararımı ve bu alandaki daha çok güç kaybettirici son denemeleri kendisine açıklıyorum.

Sonra şunu ekliyorum:

— Tabiî, halen tek bir şeyin önemi var. Fakat, yeni bir

devrimci partinin yolunu açmak için, eğer yoksa, Direniş'den nasıl söz edilebilir? K.K.E. bugüne kadar bize hiç bir yardımda bulunmamıştır. Dört ay süren gizli mücadele sonunda para ile ilgili, maddî ya da başka türden bir yardım olarak ne aldık? Hemen hemen hiç bir şey. Şüphesiz o bizimle ilgilenmiyor, ya da kendisine biz güven vermiyoruz. Fakat, aynı zamanda başkalarının Yurtsever Cephe yönetimi için neler yapabildiklerini ve şüphesiz bunun daha başlangıç olduğunu da göz önünde bulundurmak gerekir.

— Başkaları dediğin kim?

Ona isimler veriyor, sonra devam ediyorum:

— Daha çok şey yapabilirler. Bana gelince, eski bünyelere dönmeye, hiç de niyetim yok. Ben tamamen yeni bir şey için, yeni doğan ve gençleşmiş bir sol için mücadele ediyorum. Böylece yavaş yavaş hedefimize ulaşırız: tam eylem içinde, ilerici bir yeni Yunan partisini kurmak. Dostları, Paskalya Komitesi'ndeki arkadaşları, Lambrakist Gençlik'in diğer yönetici üyelerini hesaba katıyoruz. Petros kabul edecek mi?

— Zannedersem evet.

(Kısa bir süre sonra Parti'nin iç Büro üyesi Kostas, tutuklanmamdan sonra Lambrakistler'den bazıları gibi Petros'un da, bölücü bir girişim isteğine katılmayı asla istememiş olduklarını bildirecektir!)

Sorunu ortaya koyacak ve bir Yeni Yunan Solu'nun kurulması amacını güden alanı hazırlayacak bir notu kaleme almam konusunda anlaştık.

Nikos, kabul etmeleri şartıyla bu nota dayanarak yedi ya da sekiz üye ile konuşacak, sonra benim bulunduğum yere, Haydari'ye gelecekler, çünkü hepimizin bu kadar büyük çapta bir davranışın sorumluluk ve şerefini paylaşmamız gerektiğini düşünüyoruz. Bu toplantı gününü, önümüzdeki cuma, yani 25 Ağustos olarak tesbit ettik.

Cumartesi, 19 Ağustos

Direnme için önemli bir gün. Yeni bir eylem şekline geçmeyi kararlaştırdık: Gösteri! Başlangıç olarak (kendi deyimlerimizle) «uçan-gösteri», ya da «şimşek-gösteri» ile işe koyuluyoruz. Bugüne kadar, darbe grupları Atina merkezinde, bir dizi başarılar elde etmişti. Bu eylem şekli, binaların cephesine direnme sloganlarını taşıyan şerit flamaları asmayı hedef tutuyor. Önce görünen bir bina elde edilmesi gerek. Flamalar, yerinde yapıştırıcılarla tutturulmuş ya da dikilmiş kumaş ve kâğıt parçalarının bir araya gelmesinden yararlanarak yapılır, aralarına yüzlerce broşür konarak sarılır. Sonra bu rulonun bir kenarı bir taraçanın kıyısına tesbit edilir; rulonun tümü bir iple bu kenara tutturulmuştur. İpin altına yanan bir sigara konur ve oradan uzaklaşılır. Birkaç dakika sonra sigara yanarak ateş ipin altına kadar gelir ve ipi yakar: rulo kendi başına açılır ve binanın bütün cephesini kaplar. Kurtulup havada uçuşan broşürler birden geçenlerin dikkatini çeker.

Başka bir eylem şekli de manyetofondur. Boş ve yeri iyi olan bir yazıhane ele geçirilir. İçeri girilir, hoparlörün sokağa bakacağı şekilde manyetofon yerleştirilir. Bir çeyrek saat sonra bütün trafik durdurulur ve kalabalık Direnme'ye daveti manyetofondan dinler! Patlayıcı cihazlar alanında, böyle bir yerde dikkat edilmesi gereken ihtiyatlılık ve ona ek olarak bunun tertiplenmesi için lâzım olan tedbirlerden ötürü belirli bir gecikmemiz olur.

Fakat gösteri her zaman ileri bir mücadele şekli teşkil eder, çünkü düşmanın mutlak darbeleriyle karşı karşıya bulunulur. Burada kurtulma şansı daha zayıftır. İnsan olduğu yerde yakalanma tehlikesiyle beraber doğrudan doğruya düşmanla karşılaşma durumundadır. Bu türden ilk olağanüstü gösteri için on iki Lambrakist seçildi. Bir cumartesi öğle vakti, yani trafiğin en sıkışık olduğu sırada Ermu sokağından

iki sıra halinde inecekler. Her şey önceden tesbit edildiği gibi olur. Tam öğle vakti on iki gönüllü Ermu sokağından iner ve öteye beriye broşürler dağıtarak bağırmaya başlarlar: «Kahrolsun Cunta! Yaşasın Demokrasi!» Bu gösteri önceden hesaplanan zaman kadar sürer: iki dakika. Sonra dağılma; her biri kalabalığa karışır. Yalnız, son anda, bir muhbirin orada bulunduğu ve Lambarikstler'den birinin üzerine atıldığı olur. Lambrakist «imdat» diye bağırır, kalabalık toplanır ve militanı muhbirin elinden kurtarır.

Pazar, 20 Ağustos

Dün akşam Adonis ile Orestis kararlaştırılmış olduğu üzere gelmediler. Tehlikenin yaklaştığından eminim. Petros da görünmedi. Fakat fikrimi değiştirdim. Yeni Sol kuruluşu en iyi belirtileriyle kendini gösterinceye dek burada kalacağım.

Bununla beraber kıskacın sıkıştığını hissediyorum. Önce, öteki ikisi neden gelmedi? Başlarına ne geldi? Tutuklandılar mı? Belki de şu anda onlara işkence ediliyordur? Sonra, neden Petros bir daha gelmedi? Buna rağmen benim mesajımı aldı ve tehlikede olduğumu biliyor.

(Daha sonra Adonis ile Orestis'in bulunduğum eve gelirken takip edildiklerinin farkına vardıklarını öğreneceğim. Artık çok geçti ve arabaları benim mahalleye girmişti. Petros'a gelince, cezaevinde bana yerimin tesbit edildiğini öğrendiğini ve bana gelemediği gibi haber de ulaştıramadığını söyleyecektir.)

Akşam üzeri Maria'nın kızı benden, piyano'nun arkasına gizlenmemi rica etti.

Benim için uğursuz olan ve içinde sadece kötü anlar geçirdiğim bu gizlenme yerinden söz etmem gerekecek (gizli yaşayan bir insanın hayatı sıkıntıdan ibarettir, fakat aynı za-

manda bu hafif serbestliğin her anından yararlanılma durumlarında zaman zaman komik anlar da vardır). Kısacası, ailenin yabancısı olan herkesten gizlenmem gerektiği Maria'nın evinde, salonun köşesine çapraz olarak konmuş bir piyanonun arkasını (gizlenmem gereken her anda) mesken olarak seçmiştim. Arkada bir yastığın üstüne oturacağım kadar yer vardı ve ben orada, salonda sohbet yolunda giderken, kendimi kitaplarla örtüyordum. Böylece, zaman zaman ziyaretçinin hakkımda (ev sahiplerimin orada olduğumu bildiklerinden büyük bir üzüntü duymalarına karşılık) değişik sözler ettiğini, benim hem büyük bir kahraman, hem de bir homoseksüel olduğumu söylediğini dinlediğim olurdu. Fakat en tuhafı kadınların o gevezelikleri idi. Şüphe uyandırmamak için, âdet olduğu üzere komşu kadınların telefonu kullanmak ve çay içmek için gelmelerine izin veriyorlardı. Hâlâ kadınların, kendi aralarında tamamiyle özel konuşmaları olduğunu kavrayamamışımdır ve bunda haklıyım da.

Bana öyle geliyor ki bu akşam, alışılmamış bir sinirlilik hüküm sürüyordu.

— Niye bu kadar acele?

— Nişanlım Lakis nerede ise gelir.

Yastığımı alıyor ve piyanonun arkasına süzülüyorum, sonra bağdaş kurup oturdum. Yazmaya koyuldum. Lakis geldi. Verandada saçma sapan şeyler anlatıyor. Bir gazeteci bu. Rahat bir aile. Muhteşem bir evleri var. Lakis piyanoya oturdu. Klâsik müziği seviyor. O ve Maria'nın kızı hayatlarını birleştirmek istiyorlar. İzdivacı sonra düşünecekler. Koliatsu alanına yakın bir yerde küçük bir daire bulmuşlar. Bunu boyamakla meşguller. Orada ne zaman oturabilecekler? Lakis'e kalırsa hemen yerleşmeleri için ısrar ediyor. En geç yarına! Garip şey! Bu Lakis kesinlikle beni kuşkulandırıyor.

(Benim piyano arkasında saklandığım saatte polis başka bir yerin kapısını çalmakta. Daha sonra öğrendiğime göre,

Lefteris'in, Takis ile Athina'nın aynı anda kapılarını çalıyor ve Nora'nınkini de çaldıktan başka bütün şebekesini de tutukluyor. İlk işkence gören Nora oluyor.)

Pazartesi, 21 Ağustos 1967

Matbaa işinde çalışıyorum. Verdiğim aralarda, «NEA ELLLADA» nın ilk basılmış sayısı için makaleler yazmaya çalışıyorum. Aynı zamanda teype, kitabım olan «Biz Yunanlılar» ın son bölümünü kaydettiriyorum.

Havanın çok ağır olduğunu hissetmekteyim. Ah, Petros buraya gelseydi! Ne yapardım? Onunla beraber gider miydim? Yoksa, cuma için tesbit edilmiş olan randevunun ertelenmesi mi gerekti? Bir çözüm yolu var: hemen gitmek ve toplantıyı sonraya bırakmak. Odysseas'ın karısını, Petros'a bir S.O.S çeksin diye gönderiyorum. Hepsi bu kadar.

İşte o anda, Emniyet'in adamları Adonis'in kapısını çalıyorlar.

Onu götürüyor, karısını bir muhafızın nezaretine bırakıyorlar. Zavallı kadın, kocasına Atina'nın öteki ucunda işkence edilirken saatlerce öyle kalacaktır. Kula bir divanın üzerine uzanmış, onun altında Yurtsever Cephe'nin kuruluşu ile ilgili metni yazdığımız daktilo makinesi var. Oysa bu makine çok eski, harflerinin tipi, ilk anda tesbit edilebilecek ve çifti, giderilmesi olanaksız bir suçlamanın altında bırakacak kadar karakteristik. O da, sabırlı bir şekilde (ve muhafızın arkasında) kımıldamaksızın, sadece elini divanın altına uzatıp harflerin bulunduğu çubukları tutuyor, birer birer harfleri koparıyor ve kırarak almayı başarıyor ve her tuvalete gidişinde bir maden parçasını deliğe atıyor. Zaten, evlerinde unuttuğum ve şüpheli bir sürü adresin el yazımla yazılı bulunduğu bir not defterini sayfa sayfa koparıp rahatça yuttuğu için hastalanmıştır ve bu nedenle ikide bir muhafızdan tuvalete gitmeyi isteyebilmektedir.

Odysseas'ın karısı başarı sağlayamadan döndü. Petros'un benim S.O.S.'imi aldığından emin değil. Maria'nın yorgunluğu açıkça görülüyor. Artık dayanamıyor. Bir an sonra kızı ile Lakis eşyalarını almaya geldiler. Bu akşam yeni dairelerinde yatacaklar. Piyanonun arkasına döndüm. Atmosfer aşırı derecede gergin. Lakis'in arabası yola çıkıp uzaklaştı.

Maria bana:

— Çıkabilirsin, dedi.

Karnım hiç aç değil. Teyp bandlarını titizlikle gizledim. Matbaa harflerini çatıya çıkardım. Ele verebilecek nitelikteki bütün kâğıtları yırttım.

— Adonis ya da Orestis'den hiç bir haber yok mu?

— Hiç yok. Sanki gemi gibi batmışlar.

Yeni Sol'la ilgili olarak kaleme aldığım el yazmamla notumu (bütün bunlar şimdi Emniyet arşivlerindedir) pivanonun arkasına gizledim.

Maria'ya:

— Petros'un geleceğini sanıyor musun? dedim.

— Bu kadar geç vakitte mi? Âdeti değildir.

— Maria, şayet burayı aniden aramaya gelirlerse, *benim* yatağımda yatıyormuşun gibi bir tavır takınmayı ihmal etme. Özellikle iki yatakta da yatan olduğunu hissederlerse, hapı yuttuk demektir.

Gerçekte Maria kendi yatağını bırakıp üzerini örtmeden verandadaki kanepeye uzanmayı âdet edinmiş. Böylece yalnız benim yatağım bozulmuş olup bu küçük komedi sayesinde evde yalnız bir kişinin bulunduğu iddia edilebilir.

Saat gece yarısını geçiyor. Kapı çalınıyor. Kendimi yataktan dışarı atıyorum. Camda uğursuz gölgeler beliriyor. Dikkatle verandanın kapısını açtım. Mırıldandım: «Kalk, Maria!» Bitkin bir halde yatmış ve yumrukları sıkılı duruyor. Aceleci adımlar verandanın merdivenini dövüyor... Piyano arkasında önceden düşünülmüş gizlenme yerime güçlükle va-

rabildim... Divanın üzerinde uyuyakalmış Maria'yı buluyor ve benim boş yatağımı görüyorlar. Açıklamalarını işitiyorum: «Hava sıcaktı, biraz dışarı çıktım.» Aç kalmış vahşî hayvanlar gibi dönüyor, tekrar dönüyorlar. Her tarafı aradılar. Yüreğim patlamaya hazır. «Matbaa nerede?» «Bu üniforma kimin?» Arıyor, arıyorlar... Sonra sessizlik başlıyor. Gittiler mi, yoksa bir hile mi bu? İkiye katlanmış halde, göğsümü ellerimle bastırarak yüreğimin atışlarını dindirmek istiyorum. Kapı açılıyor. Yine ayak sesleri. Biri doğruca piyanoya yöneliyor. «İşte!» Bana doğru eğiliyor. Alabildiğine açılmış gözlerle bağırıyor: «Bu tarafa, çocuklar, işte Mikis!» Sonra bana hitaben: «Kalk ayağa! Eller yukarı!» Beni tabancası ile tehdit ediyor ve serbest kalmış eliyle pijamamın pantolonunu yırtıyor. Şimdi çıplakım. «Diz çök!» diye emrediyor. İtaat etmiyorum. «Döv onu! Hemen eline kelepçe de vurulsun! Hayır! Hayır! Elleri yukarıda olsun! Hayır, önde, göğsünün üstünde olsun! Daha iyisi... hayır! Elleri sırtında olsun! Evet, tamam! İyice de bağlayın. Canı yansın!.. Öyle!.. Eğil!»

Askerler, uyuduğum zaman gelip beni tutukladı. Beni soydular ve diz çökmemi emrettiler. Sonra, Amerikalıların, Vietkong tutsaklarına yaptıkları gibi kollarımı dirseklerimden sırtıma bağladılar. Maria içeri girdiği zaman utandım ve onlardan donumu giydirmelerini istedim. Donumla pantolonumu giydirdiler. Ayaklarım çıplaktı ve Maria'ya ayakkabılarımı giydirmesini söyledim. Önümde eğildi ve bağcıklarımı bağladığı sırada ona fısıldadım: 'Cesaret Maria!'[1]

«Gidiyoruz.» «Öne geç..» «Hayır arkaya..» «Yana!» «Dikkat edin kaçmasın!» «Nasıl?» Alay ediyorlar. Serseriler gibi şamata ediyorlar.

İkiye kıvrılmış haldeyim. Bu canımı acıtıyor, çünkü ellerimi sırtımda bileklerimden çok yukarıya bağladılar. Bir ta-

[1] Bak: ilerde: Eksodos..

nesi bana tekme atıyor. Öteki copunu böğrüme, mideme sokuyor: «Göreceksin, hoş bir şey olacak!»

Dışarıda canlı bir tek varlık bile görülmüyor!.. Hayır! Hemen sokağı çıkan bir araba çağırıyorlar. Birkaç adım ötede bir grup var. Tepenin karşısında çeşitli hareketler. Bir projektör. Kutsal Yol üzerinde kamyonlar. Sebzeci panjurlarını aralamış. Beni görür mü acaba? Acaba biri beni gördü mü? Evler sessiz, korkmuş, acıyan bir halleri var.

Yol eğimli. Aşağıda bir araba bekliyor. «Buradan değil; şu ağaçlara doğru!» Sağda Atina, kutsal kent!.. Yukarda İmitos. Daha yukarıda karanlık gökyüzü, yıldızlar, Ay. Kaba bir şekilde bana: «Mikis, öleceksin!» diyorlar. «Mikis, son dakikalarını yaşamaktasın!» «Mikis, ne hissediyorsun?» Sabah havasını çekerek soluyorum. Artık yıldızlı gökyüzünün güzelliğinden, Ay'ın gümüşî ışığından başka bir şeyi düşündüğüm yok. Gülümsüyorum. Gururluyum. Sonum tam istediğim gibi iyi. Bulunduğum yükseklikten Atina'yı seyrediyorum. Şu anda diğerleri uyuyor. Ben onlar için öleceğim. Bora gibi bir müzik birden düşüncemi istilâ ediyor. Bu, Federico Garcia Lorca'nın şarkısıdır: «Orada, aşağıda, ırmağın kıyısında, üç toprak dilinin belirdiği yerde, kanı boşaltıldı..» Tıpkı onun gibi! O zaman da gece vakti idi. Başkaları uyuyordu. O, yıldızları sayıyordu. Ve öldü!

«Burada öleceksin! Tamam burada... Hayır! Onu burdan götürün... Başka yere!»

Yokuşu iniyoruz. Lânetli kırmızı araba.. Beni bir evden ötekine taşıyan arabanın tâ kendisi. Şimdi beni ölüme götürüyor! Acaba Orestis tutuklandı mı, kimbilir?

«Başına bir külâh geçir!» Coplarını mideme, karnıma, hayalarıma sokuyorlar. Sırtımdan ellerimi ısırıyorlar. Kemikler gıcırdayıp kırılma tehlikesi gösteriyor. Kendi kendime: «Yazık! diyorum. Sonum o kadar romantik olmayacak; sandığım kadar basit de değil.. Seni dövecekler, derini yüzecek-

ler, seni diri diri yakacaklar. Ve ruhunu teslim edeceğin zaman, işkencecilerin itinası sayesinde yüzün çoktan yok olmuş bulunacak. Belki gözlerini oyacaklar: karanlıkta öleceksin. Belki seni bir sıçan gibi, lâğımın birinde pisliklerin içinde boğacaklar. Belki tırnaklarını sökecekler. Bu çok acıtır, müthiş acı verir! Acı sonsuzdur. Acımasızdır. Gelip seni kurtarması için ölüme yalvaracaksın!»

Duruş. Hareket. Yeniden duruş. Fısıldaşmalar. Boğuk gülüşmeler. Yeniden hareket. Tekrar duruş. Emirler: «Gidiyoruz.» «Dur!» «İn aşağı!» Beni indiriyorlar. Hiç bir şey görmüyorum. Korkunç bir şekilde soluyorum. Bir merdiveni çıktım. Şimdi biliyorum: Beni bir terastan aşağı atacaklar. Boşluk. İşte, boşluğun karşısındayım. Hayır, henüz değil. Beni itiyorlar. Boşluğa mı? Beni çok yüksekten atmak istiyorlar. Lâpa haline sokmak, hatlarımı kaybettirmek.. Ebediyete kadar..

Margarita'nın, Yorgos'un, Myrto'nun sevgili yüzleri şimşek gibi aklıma geliyor. Annem artık beni asla görmeyecek. Boşluk mu?.. Hayır, hep çıkıyorum. Bizimkiler hareketsiz vücudumu yıkayamayacak, okşayamayacak, öpemeyecek.. Basamaklar.. Boşluk mu? Hayır, bir sahanlık... Yalnız hatıram kalacak.. Elveda ana! Elveda baba! Elveda karıcığım! Elveda çocuklarım!..

Beni itiyorlar. Sâkinim. Duruyorlar. Düşündüklerimi keşfettiler, çünkü gülüyorlar. Bana: «Otur!» dediler. Külâhı çıkarıyorlar. Soluk alıyorum. Lambru içeri giriyor.[1] «Merhaba Mikis! Seni ele geçirmek için çok uğraştık ama işte, buradasın. Emniyet Genel Müdürlüğündesin. Şimdi dinleneceksin. Seni ele veren partin, Kukue...»[2]

Ve polisin geleneksel yöntemlerine kavuşuyorum.

---

[1] Emniyet Genel Müdür Yardımcısı Lambru.

[2] Kukue için bak: **Sözlük** bölümü, K.K.E. **(T. Çev.)**

AVEROF

Bubulina Sokağı

Şu durumda, 21 Ağustos 1967'de (askerî darbeden tam beş ay sonra) Atina'nın bir mahallesi olan Haydari'de tutuklanmış oluyorum. Hemen Bubulina Sokağı'ndaki Emniyet binasına, dördüncü katta, 4 numaralı hücrede işkence ve ölümü beklemek üzere götürüldüm.

Mutlak bir tecrit içinde, bitmek bilmeyen günler ve gecelerden sonra ancak 4 Eylül'de bana kâğıt ve kalem verdiler. O zaman, birbirini izleyen otuz iki şiir yazdım.

Geçen bütün geceler boyunca, sırtım duvara dayalı ve her an işkence etmek ya da öldürmeye götürmek üzere gelmelerini beklerken uyanık olduğum zaman onları hazırlamıştım. Bütün varlığım kesin bir ölümü bekleyişe bağlanmış duruyordu. Fakat bu can sıkıntısının içinde zaman, ne kendi gidişini, ne de düşünceleriminkini durdurmadığı için, durmadan son anlarımı ruhumda görüyordum: sabah gökyüzü koyu mavi, hava kristal gibi temizdi. O anda son çığlığım ne olacak acaba? Bu, sabit bir fikir halini almıştı.

Öğle üzeri sıcaklık yakıcı bir hal alıyordu. Çimentonun üstünde çıplak yatıyordum. Pabuçlarımı yastık olarak kullanmaktaydım. Birkaç haftalık bir sakalım vardı. Şöyle böyle

besleniyordum, zaten ne çatal, ne kaşık vermişlerdi. Bazen sandalyeye oturuyordum; bu, hücrenin biricik mobilyası idi. Bazen bir deli gibi yürümeye koyuluyordum. Sayıyordum. Düz olarak beş yüz adım. Dönerek beş yüz adım. Parmaklıkları da sayıyordum. Zindancımın ensesine de kaçamak olarak bakmaktaydım. Gerçekten benden nefret ediyor muydu acaba? Ama neden? Şüphesiz o da şarkılarımı mırıldanmıştı. Beni ne zaman yakalayacaktı? Sıram ne zamandı?

Beni böyle gece ve gündüz yere seren bu sıkıntının yerini, izah edilemeyecek şekilde hastalıklı bir esenlik devresi aldı. Mutlu idim. Muhafızım «belki de güzeldir!» diye itirafta bulunuyordum. Yeni bir gün doğup da güneş hücreme kadar girerek yeniden parladı mı, hayat şiddetle yeniden başlıyordu. O zaman çocuklarımın yüzünü görüyordum. Beni, ağlayarak düşünmelerini istemiyordum. Beni hemen idam etmemiş olmalarından ötürü mutsuzdum. Bana nasıl bir son hazırlıyorlardı? Hangi tür idamı? Müthiş başağrılarım vardı, şakaklarım zonkluyordu. İki saat, üç saat, dört saat, beş saat, altı saat. Öğleden sonraki zaman bitmiyordu. «Kafatasımın cennetsi bahçelerinde, sarı bir güneş, zamanın kanatları üzerinde geziyor.» Ağlıyorum. Bağırıyorum. Yüreğim teslim oluyor. Şu anda birisi beni düşünüyor olmalı. Fakat benim burada olduğumu kimse bilmiyor. Rica ederim, haber verin. İşte telefon numaram: 934.303, 934.303. Bunu haykırıyorum. Belki biri duyar da bana: «Mikis yaşıyor!» demek için ahizeyi yerinden kaldırır. Durmadan arkadaşlarımı düşünüyordum. Maria'yı benimle aynı zamanda tutukladılar. Ya ötekiler? Yason? Leludas? Şüphesiz onlar da yakalandı. Sylva hep Vuliağmeni'de Eleni ile beraber olmalı. Daha hayatın birkaç gün tadını çıkarır, denizde yüzebilirler. Sylva, Pepito di Capri'nin sesine âşıktı. Filothei'de saklandığım sırada, onunla beraber Markopulos'un son şarkısını dinliyorduk. Akşam olunca, kayısı ağaçlarının altında gölgelenen bahçede sonsuz bir dikkatle yürürdük. Eleni'nin bir armonikası vardı. «Kanatlar, ar-

monikalar, kaynakların gürültüsü, kertenkeleler, Ay'lar..» Kostas, Adonis ve Babis de bu evde saklanıyordu. Yanis ile Dora kokulu sigaralar içerdi. «Ksanthis» lerden. Ve şimdi ben, ölmek üzereyim bugün..

Fakat yaratmakla, zaman ve ölüme egemen olduğumu görüyordum.

Bunun için, o sırada yazmakta olduğum şiirler dizisi «Güneş ve Zaman» hayat ile ölümün şiirleri oldu. Ve sonunda, zaferin şiiri. Şüphesiz bu, acı bir zaferdir, çünkü şair insanlar için, hatta kendisinden nefret edip ona işkence edenler için acı çeker.

Önce kâğıdın üzerine, çok çok sevdiğim halk melodilerinden birinin notalarını karalıyorum:

Aysız gecede
Karanlık derindir.
Yalnız bir genç adam
Uykuya kavuşamaz.

Sonra coşkun bir tempo ile imgeler, fikirler baskın yapar. Sözcüklerle ifade edilmeye çalışılan sesler, sesli renklenmeler:

«... değerleri titreşimin yaygınlığı ve derecesine bağlı monokromatik bölünüşlere yol açan bir minör ses aralığının eklenişiyle büyümüş bir saniyenin beş aralığı..

Kısaltılmış beş nota aralığı ile sesli dönüşlerin keskinleşmesine yol açan sesin hipersonorite (aşırı seslilik) sine varıyoruz.

Diatonik (sesin normal kademelerine uygun) bazı dozları taşımadıkları farzedilmeyen kromatizmin bir dizi karşıt akımının yakalanması.

Fakat bu anda ritmik bir kesilişin araya girmesi gerekir, bu olmazsa estetik tizlik karmaşası olur. Kromatik ölçülerle diatonik kalitelerin arasındaki ilişkileri araştırmaya bu şe-

kilde devam ediyoruz. Altın sayısının tayini hesabın temelini teşkil eder. Ritmik faktörlerin eklenişi ile kaliteler ve miktarlar arasındaki ilişki bizi, esas tema'nın hiperkromatik (aşırı renklendirme) bir belirlenişine götürür. Sonra kalan unsurların daha ileri yapımı araya girer. Bunlar nelerdir? Mizaç tarafından hassaslaştırılmış bilinç anları mı? Bu öğeler, onları yeni sesli kromatizmlerle sonuçlanan yeni kromatik titreşimlerle zenginleştirir. Yeni bilinç değişmelerine, sonsuzluğa kadar.

Bu yola koyuşun işaretidir. Bu işarete dikkat etmek çok önemlidir. Fakat derhal çoğalan karmaşık sorunlar ortaya çıkar. Hangileri? Parçanın üzerinde bütünün ilişkisi. Tabiî kalite niteliğindeki ilişki. Bu nasıl tayin edilir? Hızların kitlelere dayanan toplamı ile.

$$\frac{V^2 \times M^2}{\text{Merkezî fikir}} = \text{iç ritm}^1$$

Aslında, iç ritm, eserin gelenek yüzeyinde yaptığı genel eleştiri bilinci tarafından kabul edilmiş olmasıdır...»

Ve ilk olarak şu başlık çıkar: GÜNEŞ VE ZAMAN. Ve ilk mısralar:

Zaman bir anda dağılıyor
En küçük şey en büyük tiran oluyor.

Aşağıdaki mısralar eserin aslında yer almayacaktır:[2]

Bizi ayıran ağaçlar oda oldu
Çiçekler insanlar
Topraklarla böcekler

[1] Burada «V» HIZ, «M» KİTLE'dir. **(T. Çev.)**

[2] Güneş ve Zaman şiiri aslında otuz iki bölümdür. **(T. Çev.)**

Bürolar, dosyalar, kilitler,
Uçurum üstüne uçurum
Aşk.

Kappa, Ypsilon, Lamda nokta[1]
Alfa-satır başı-Fi
Noktalı virgül-Ita, Sigma,
Patras, Rio, Misolongi, Etoliko,
Söğütlerle yüklü katırlar,
Akarnania katırları,
Kokulu sarı tütün,
Akaryakıt kokulu kayık
Açlıktan sersemleşmiş
Vonitsa,
Açlıktan sersemleşmişler,
Eylül gecesi
Sende yan bakan bir göz var.

Geveze yıldız
Gelip parmaklıklarımın
Tepesine takılıyor
— Gökyüzü nasıl?
— Yeryüzü nasıl?
— Dalgalar nasıl?

Gökyüzü anan,
Yeryüzü meskenin,
Dalgalarsa dostların:
Senin adına onlar inliyor.

[1] Kappa, Ypsilon, Lamda, Alfa, Ita, Sigma Yunan alfabesinde harf adlarıdır. Burada baş harfleri toplanınca KYLAFIS sözcüğü çıkar. KYLAFIS, Batı Yunanistan'da D.N.L. genel sekreteridir; birinci katta tutuklu olup şaplı sigara paketlerinden harfler yaparak çatı deliğinden göreyim diye uzatır.

Akşamın saat dokuzu,
Gemi durdu,
Zaman bizi okşuyor,
Myrto'nun denizi hatırlıyor bizi
Bellek eteklerimize asılıyor.
Gökyüzü gözyaşlarını boşaltınca
Pencereye gittim,
Yıldırım çaktığında
Ve gün eğildiğinde
Yağmurun bütün damlalarını
Senin için topladım,
Senin için topladım.
Hayatın tüm acılarını
Benim yüreğim bir okyanus,
Senin aşkın yalnız bir damladır.

Koyu mavi bir gök
Bizi karasevda ile seyrediyor,
O gökyüzü ki, buna rağmen
Bizim için iyi oldu!
Öyle koyu mavi ışık
İnsanı köreltiyor,
Çıngıraklı yılanlar, denizanası, bukalemunlar,
Makasla kesilmiş bakırdan çalparalar.
On yedinci yüzyıldan aziz tasviri ressamının eli,
Messenia[1]nın esenlikli tanrıbilimcisi,
Euelpides[2] okulu ponponları,
Eski Epidauros Tiyatrosu tünikleri,
Lykurgio basın ajansı,
Eski bir uygarlık,
Eski, çok eski,
Eskinin eskisi...

[1] Mesina adası. **(T. Çev.)**
[2] Askerî okul. **(T. Çev.)**

Basın devi Eleni Vlahos, Yat, Roma, Balkon:
En kötünün karşısında korkunç iyi,
Mavi haziran denizi,
Ağustos şenliği,
Düdük sesleri ve askerî marşlar,
Örtüler, kumaşlar, karavanalar, sürgüler,
Zafer, zafer, zafer!

Müziğe atanmış Elen ağustos ayı,
Irkın müzikal şeytanı,
Marşlar, ilâhiler, Bizans mezamiri,
Senfonik halk derlemeleri,
Sturnara[1] tiyatrosunun tüm hazinesi,
Yerler önceden satılıyor.
Konser tam dokuzda başlar,
Kalabalık var, yerlerinizi koruyun,
Giriş serbest, çıkış yasak
Polis müdürlüğünce...[2]

Tutuklanmama olanak veren koşulların karışıklığını çözmeye çalışıyorum: yapılan hatalar ve ihmaller. Emniyet beni nasıl buldu? Kim yakalandı? Maria'yı benimle birlikte tutukladılar. Beni Orestis'in arabasıyla getirdiler. Öyle ise o da yakalandı. Fakat onun dostlarıyla çalışma arkadaşları ne oldu?

Dört ya da beş gün sonra Lambru'nun ziyareti. Bağdaş kurup yanıma oturuyor.

«Bugün hepimiz sosyalistiz» diyor bana. Ve birden: «Ne olursa olsun, bize kök söktürdün, *Lambros*», bu adı ağzından kaçırmış gibi yaptı... ve derhal düzeltti: «Pardon, Mikis demek istemiştim.» Oysa Lambros benim gizli militanlık dev-

---

[1] Millî Emniyet, Bubulina ve Sturnara sokaklarının köşesindedir.
[2] Bu şiir elimizdeki Yunanca karşılıklarından çok farklı olduğu için Fransızca'dan çevirdik ve çevirinin çevirisi oldu. **(T. Çev.)**

rimde takma adımdı. Bunu hangi evde kullanıyordum? Ha, evet! Öyle ise onları da tutukladılar. Fakat nasıl? Anlamamış gibi yapıyorum. Ama gözlerimde şimşekler çakıyor. Farketmiş olmalı.

Başka bir gün, sekreteriyle beraber yine geldi: «Dosyanı hazırlamak için kuramsal tanıklık söz konusu» diyor.

«Yurtsever Cephe hakkında ne biliyorsun?» şeklindeki sorusuna, yöneticisinin ben olduğum, amacının yurtta zulmü yıkmak ve anayasal düzeni yeniden kurmak olduğunu söylüyorum. Ve mücadelemizin başlıca hedeflerini tekrarladım.

«Kiminle işbirliği yaptın ve seni tutukladığımız evi sana kim gösterdi?» tarzındaki sorusuna şu karşılığı veriyorum: E.D.A.'dan bir arkadaş daha önce bahsetmiş olduğu için bu evi çoktan biliyordum. Zaten bu olaylardan çok önce burasını ziyaret etmiştim. Hükümet darbesi sırasında bir taksiye bindim ve doğru oraya gittim. Kadınlar korktu. Onları tehdit ettim ve bol para verdim. Ondan sonra, dostlarımla temasa geçtim.

— Kimler onlar?

— O sizi ilgilendirmez.

İlk ifadem aşağı yukarı böyle. Bunun üzerine Lambru bana arkadaşımız İrini'den sözediyor. Yani kendisiyle her türlü ilişkiyi kestiğim, beni barındıranlardan biri. Demek bıçak derine gitmiş ve kemiğe dayanmış.

Yirmi gün kadar sonra, nihayet pencereyi açıyorlar. O zaman, karşıki camekân sayesinde yandaki hücreye kapatılmış kadın gölgeleri görüyorum. Seslerini duyuyorum. Bazen şarkı söylüyorlar. Aşağıdaki hücrelerden kulağıma yabancı gelmeyen erkek sesleri duyuluyor. Nihayet bir gün, hücremden çıktığım sırada koridorun dibinde Sylva'yı farkettim... Böylece, kimsenin dışarda kalmamış olduğunu anladım. Ay içinde yeni bir sorgu daha. Bu kez sorguyu, Askerî Adliye'den bir yüzbaşı yönetiyor. Suçumun esası: 23 Nisan 1967'deki «Be-

yanname». 509 sayılı zorunluluk yasası gereğince verilmiş. Sekreterine ifademi yazdırıyorum. Sekreter bunu yazarken titriyor.

Yüzbaşı bana: «Sen dosdoğru idam mangasının karşısına gidiyorsun!» diyor ve ekliyor: «Yazık, büyük bir bestecisin...» Hep aynı terane..

Daha önce Savas Konstandopulos (dikta taraftarı *Eleftheros Kozmos* gazetesinin müdürü) un ziyareti. Yanında Emniyet Müdürü Papaspyropulos var.

Ona:

— Yunanistan'ın bir hapishane olmasından memnun olmalısın! dedim.

Derin bir nefes alıyor ve şu karşılığı veriyor:

— Kimse memnun değildir. İlerde, ulusal bir felâkete sürüklenmeden bu işin içinden nasıl çıkacağımızı göreceğiz.

— Güzel söyledin. Ben kendi kendime bir tek şeyden dolayı memnunum: henüz kan dökülmedi.

— Bunu ne pahasına olursa olsun önlemek zorundayız, bunun için de senin yardımının büyük önemi var.

— Olaylar ilerliyor. Albaylar, fazla vakit geçmeden, uslu uslu kışlalarına dönseler iyi ederler.

— Seninle tekrar konuşmaya geleceğim.

Müdürün bürosuna beraber iniyoruz. Koridorlarda çok kalabalık var. Odada bir muhabir ve gazeteci kalabalığı. Hayatta olup olmadığımı görmek istiyorlar. Dövünüyorum. Korkunç Emniyet binası içinde.. Mücadele ediyorum. Güvenli, iyimser, hatta neşeliyim. Bana her şeyden önce bir görev veren, senin sevgindir, Yunan halkı ve ben bu görevi yerine getirmek istiyorum. Emniyet'in merdivenlerini inip koridorlarından geçerken bunları düşünmekteyim. Kameraların önünde gülümserken bunları düşünüyorum. Fakat o sırada beni bu gülücükten ötürü kaç kişinin suçlayacağını bilmiyordum!

Diktatörlük'ün devasa baskısı ile biçimini yitirmiş olan şu âlemin içinde her şey nasıl da kuşku verici ve şaşırtıcı oluyor!

Sonu gelmez bir zaman bölümünden sonra beni hücremden Lambru'nun bürosuna götürüyorlar. Çalışma masasına kurulmuş. Karşısında babamla Myrto var. Onu 21 Nisan sabahından beri görmemiştim. Ağlıyor. Saçları kaldırılmış, arkaya topuz gibi bağlanmış. Gözleri alabildiğine açık. Onu tam bir umutsuzluk alevi yakıyor. Kendini kollarımın arasına atıyor. Mutluyum. Hangi cehennemden çıktım! Canım gülmek istiyor. Ona: «aldırma, diyorum, her şey yoluna girer!» Korkulu bir tavırla bana bakıyor: «Her şey nasıl yoluna girebilir?» Ona: «Çok güçlüyüm, diyor ve gözümün ucu ile Lambru'ya bakıyorum. Beni bir mahkemenin önüne çıkarmaya cesaret edemezler. Bu işlerine gelmez..» Fakat Lambru daha önce ona davanın açılacağını ve hayatının söz konusu olduğunu söylemiş. Onun da, benim de direncimizi kırmak istiyor. Myrto anlamış olmalı, çünkü dışarı çıkarılma korkusu ile bana acele olarak: «Sen görevini yap ve bizi düşünme. Seni müebbet hapse mahkûm edilmiş ve hatta idam mangasının önüne gelmiş halde görmeye kendimizi alıştırdık. Bizi düşünme! Görevini yap! Çünkü, eğer teslim olursan, dördümüz de boğulmak zorunda kalacağız.» Lambru doğruldu. Bunu beklemiyordu.

— Siz K.K.E.'un bir militanı mısınız, madam?

— Hayır bayım, fakat şerefim var.

— Götürün onu!

Onu tekrar görmek için dört hafta beklemek zorunda kalacaktım.

Kırk gün gizlilik içinde geçti. Nihayet bir gece beni uyandırdılar. Lambru'nun yardımcısı bana: «Endişe etmeyin, dedi, giyinin!»

İkinci kata indik. Koridorlar tenha. Lambru bir yığın kâğıdın arkasına saklanmış. Bana: «Otur!» dedi. Yalnızız. Saat ikiyi çalıyor.

— Bithikotsis'e[1] yazmış olduğun şu mektup çok ağır.

Onu bana gösteriyor.

— Senin eline nasıl geçti?

— Meyhanedeki garson bizim adamlarımızdandır. Bu mektup seni idam mangasının önüne gönderebilir.

— Hepsi bu kadar mı?.. İyi ama, senin elinde beni yüz defa ölüme gönderecek kadar kanıt var...

— Öyle ise, ne yapmayı düşünüyorsun? Kendini harcamayı mı?

Gözlerinin içine bakarak:

— Bir alternatifim var mı? diyorum.

— Dinle! Bana kalırsa, işin içinden sıyrılabilmen için bir çare var.

— Pişmanlık beyanı mı?

— Hayır, o değil! Biz böyle şeyler istemiyoruz. Senden istediğimiz şey ötekilerle olan anlaşmazlığının nedenlerini bir kâğıda yazmandır.

— Hâlâ anlamadım.

— Her şeyi biliyoruz. Örneğin, Siyasal Büro'yu ve ülkede onu izleyenleri eleştirdiğini biliyoruz.

— Bunlar ailevî işlerdir. Ve emin ol, gerek askerî mahkemenin, gerekse kamuoyunun önünde Siyasal Büro'nun en iyi savunucusu olacağım..

— Öyle ise, sen de emin ol ki, idam edileceksin.

Ona:

— Dinle Vasilis, dedim. Pekâlâ biliyorsun ki, bir Citroen'i saatte 200 km. ile sürerim. Bu durumda ölüm cebimde benim. Hem de saçma bir ölüm... Oysa sen bana asil ve kahramanca bir ölüm teklif ediyorsun.. Fakat blöf yapmaktasın! Siz beni

---

[1] Mikis Theodorakis'in şarkılarını okuyan çok popüler bir kişi.

öldüremezsiniz. Biraz düşünün: kaç yıl, kaç milyon insan benim müziğimi dinleyecek ve şöyle diyecek: «Bu adam, albaylar.. Emniyet.. Lambru tarafından öldürülmüştür!..» Hayır! Ben gücümü biliyorum. Öyle surat asmana gerek yok...

Yapmacık bir kahkaha atıyor:

— Seni denemek istedim, dedi ve ayağa kalktı.

Ertesi sabah Papasyropulos hücreme kadar çıktı:

— Ne olursa olsun, sana bir şeyi sormak saçma! dedi. Ben bu davanın uygun olmadığı görüşündeyim. Önce, senin açından; henüz hiç bir kadro tutuklanmış değil (Filinis henüz yakalanmamıştı). İkinci olarak, seninle beraber olanlar Atina'nın büyük ailelerine mensuptur. Üçüncü olarak, biricik komünist sensin. Diğerlerinin hepsi milliyetçi çevrelerden.

— Öyle ise ne yapmayı düşünüyorsunuz?

— O kadar masum insanın mutsuzluğundan kendini sorumlu tutuşunu anlıyorum. Fakat, onları serbest bırakmak için bir çare bulunacaktır (belki de işi tasfiye ederek). İstisnasız hepsini. Sen hariç. Senin durumun nazik. Yargılanırsan, nasılsa idama mahkûm edilirsin. Ve şunu anla, bu bizim için iyilikten çok kötülüğe mal olacaktır.

İki gün daha geçti. Şafakta uyandırdılar. Yanımda, diz çökmüş olarak Babalis ve Molios[1]u görüyorum. Tıraş olmamışlar. Gözleri kıpkırmızı. Anlıyorum. «Kalk!» diyorlar bana. Beni bekleyen Lambru'nun bürosuna götürüyorlar.

— İş kesinlikle tasfiye edilmiştir, diyor. Sorgu bittiği için hepiniz buradan gideceksiniz. Sadece senin ifaden noksan.

— İyi ama o elinizde sizin.

— Servis buna saçma gözü ile bakıyor. Bu yalanlardan ibaret bir dokuma. Şimdi her şeyi bildiğimizi biliyorsun: adresler, kişiler, tartışmalar, vb. Örneğin şu ifadeye bak! Tam kırk sayfa. İçinden ayrıntılar okumamı istiyor musun? Bunda

---

[1] Emniyetin tanınmış iki işkencecisi.

sadece üç unsur yok: a) ilk gün nereye gittin? b) Seni Filopapu'ya kim götürdü? Ve c) Seni Haydari'ye kim götürdü? Geri kalanın hepsini biliyoruz. Şimdiye kadar nerede banyo yaptığını ve kullandığın sabunun markasını bilmekteyiz.

— Daha sonra?

— Yani, işi düzeltmek için ilk ifadeni iptal etmemiz gerekiyor. Sadece kaldığın ve sahiplerinden hepsi tevkif edilmiş olan evlerin adresini vereceksin.

Kendi kendime: bu bir tuzak! diyorum. Ama hangi amacı güdüyor?

— Ya bunu yapmayı reddedersem?

— Reddedersen, o zaman hepsi, iki, üç, beş, on ay, tamamen bitinceye kadar burada kalacaklar.

— Fakat, madem ki her şeyi biliyorsun ve hepsini tutukladın, neden benim bunu tekrarlamamı istiyorsun? Bunda asıl elde etmek istediğin ne?

Malios müdahale ediyor:

— Basit bir formalite bu, canım. İşi tasfiye etmemiz gerek. İfaden noksan.

Öylesine yoğun bir şekilde düşünüyorum ki, başımın döndüğünü hissetmekteyim. Kötüyüm. Neyi elde etmek istiyorlar? Bilgi toplama işi fiilen, çoktan beri bitmiş bulunuyor... Belki günün birinde beni aşağılamak istiyorlardı. Fakat, benim korkacak neyim olabilir? Bir dava açmak istememelerini makul buluyorum. Bir sürü isim var: Leludas, Akritas, Lulis, Skarpalezu, Yavasoğlu... Direnme ve özellikle Cephe için korkunç bir propaganda...

Arada, etrafımızdaki direnme yoğunlaşıyor. Bir akşam, kendi kulaklarımızla bomba patlamaları duyuyoruz... Birden Emniyet'i cansız bir sessizlik kaplıyor. Fakat, o geceden itibaren, bence kadın çığlık ve inlemelerine karışan bağırmalar, darbeler ve ulumalar başlıyor. Çünkü beni, daha önce milletvekili L...'nin bulunduğu, koridorun öbür ucundaki 1 numa-

ralı hücreye götürüyorlar. Pencerem, tabiî demir parmaklıklı ama Tositsa sokağına bakıyor. Böylece, her gece doğum yapan anaların çığlıkları taraçada işkence yapılan arkadaşlarınkine karışıyor.

Gündüzün pencereye gittiğim için karşıdakiler tarafından tanındım. Ve bana karşı duyulan sevginin ne kadar derin olduğunu görebiliyorum. Doğum yapmış genç bir kadın yatağında bana koca koca işaretler yapıyor. Genç bir baba bebeği kaldırıyor ve işaretle bana gelecekte isim babasının ben olacağımı anlatıyor. Aralarında üniformalı bir albay bulunan bir aile bana öpücükler gönderiyor ve yeni doğan çocuğu vaftiz sırasında benim tutacağımı işaretle anlatıyor. Beni gören on kişiden dokuzu çeşitli şekilde bana olan sempatilerini ve durumumdan duydukları üzüntüyü anlatıyor.

Elli günlük tecritten sonra, yeraltı faaliyetimiz sırasında benim yer değiştirmelerimi sağlayan arkadaşlardan Dimitris, hücremi benimle paylaşmaya geldi.

İçeri girdiği anda benzi sapsarı. Yıkılıyor ve soluğu kesilmiş halde yere uzanıyor.

— Neyin var? dedim.

— Beni taraçaya götürdüklerini sanıyordum.

— Hangi taraça?

— Nasıl, daha bilmiyor musun? Orası Cehennem. Akşama dinlersin. Ben daha önce bu hücrede bir ay geçirdim ve biliyorum..

— Demek işkence var?

— Bizimkiler arasında Adonis'e ve arkadaşımız Nora'ya işkence ettiler... Sen henüz hiç çığlık duymadın mı?

— Evet, her öğle vakti. Gardiyanlara karşı itirazda bulundum. Onlar Lambru'yu çağırdılar. O içeri girdiği sırada dayak atma işi hâlâ duyuluyordu. Ne olup bittiğini sormuştum. Sonra o, çabuk ve «inandırıcı» tarzı ile konuşmaya başladı: «Oh! Bir şey değil. Çığlıklar esrarkeşlerin bölümünden

geliyor. Biliyorsun, dövmek zorunda olduğumuz esrarcılar söz konusu, aksi halde eroin ile diğerlerini nereye sakladıklarını söylemiyorlar. Yani ölümü. Ne yapalım? Toplumu korumak zorundayız. «*Siyasiler*»in söz konusu olup olmadığını öğrenmek için ısrar etmiştim. Bana: «Şaka mı ediyorsun? diye cevap vermişti. Sen yalnız kendi durumuna bakarak hüküm verebilirsin. Tarafımızdan gelme herhangi bir baskıdan şikâyet edebilir misin? Sana soru bile sormadık. Neden? Çünkü saat gibi işleyen arşivlerimiz var ve işimizi bilimsel bir şekilde yapıyoruz! Dayak eskimiş bir usuldür! Bugün her şey bir arşivler ve istatistikler sorunudur! Oo, biliyorum, biliyorum.. Sanıkları gizlice almak, onları susuz bırakmak, ayaklarıyla bileklerini bağlamak, bileklerinden tutup, «falanga»yı uygulamakla suçluyorlar bizi! Bunların hepsi yalan! Askerlik şerefim üzerine söylüyorum, şimdiye kadar bir tokat bile atılmış değildir!»

Dimitris birden sözümü kesti:

— Dinle!

Taraçada ayak sesleri duyuluyor.

Dimitris devam ediyor:

— Biri işkence âletlerini hazırlıyor... İşte, ötekiler de geliyorlar... Şimdi sıranın üstüne bağlıyorlar.. Şimdi sorgusunu yapıyorlar.. İdrara batırılmış bir tıkaçla ağzını tıkıyorlar.

Birden duvarlar sarsıldı. Tanrım, ne korkunç bir darbe olmalı bu!

— Ne ile vuruyorlar?

— Ayakkabılarını çıkarıyor ve bir copla vuruyorlar. Fakat ekseriya ayakkabılarını ayaklarında bırakıyor ve demir bir çubukla tabanlarını dövüyorlar. Ayaklar şişiyor ve acı günlerce, hatta haftalarca sürüyor.

Darbeleri sayıyoruz.

Dimitris'e:

— Yaz, dedim, Günü, Ayı, saat 11: yüz yirmi darbe; saat on iki: yetmiş darbe; saat iki on beş: yüz seksen darbe.

Dimitris köşesine yatıyor. Bulantısı var. Caseret vermek için kendisiyle konuşuyorum. Belki kendime de vermek için:

— Bu bize korkunç görünüyor, çünkü düşgücümüz çalışmakta. Fakat onun için sadece maddî acı var (yalan söylüyorum: Makronisos'da akşam üzerleri, işkencelerden sonra, revirin yatağına uzanmış halde acı ile şu düşünceyi kafamdan geçirdiğimi hatırlıyorum: Kafatasımızı hangi yalanlarla tıka basa dolduruyoruz ve başkalarınınkileri de doldurmaktayız! Ruhun acısı! Manevî acı! Entellektüel acı! Bunlar lâf.. Gerçekte, maddî acıdan, ten acısından daha çetin, daha zor, daha *gerçek* acı yoktur.

Darbeler durmadan yağıyor. Ve birden, yaralı bir hayvanın korkunç çığlığı karanlıkları yırtıyor. Sonra sessizlik... Dimitris bana:

— Şimdi onu çözüyorlar... sürüklüyorlar... bir örtü ile örtüyorlar. Eğer bitirdilerse gizlice taşıyacaklar. Devam edeceklerse, daha önce çişini yaptırmaları gerek..

— Yanlarında bir doktor var mı?

— Evet: Kiussis. Birinin darbeler altında öldüğü söyleniyor. Onu 4 numaraya, kadınların yakınına götürdüler.

— Benim eski hücrem o!

— Bir sabah, şafakta seni dışarı çıkarmadılar mı?

— Evet. Anormal aceleyi şimdi anlıyorum, sabahın o saatinde.. Ben döndüğümde zemin yıkanmıştı.

— Kanı yıkamışlardı.

— Zavallıyı gören var mı?

— Bunun zayıf, orta boylu bir adam olduğu söyleniyor.

— Aristid mi?

— Kesin değil...

— Dışarıdakilere haber vermeliyiz... Ne yapacağımı biliyorum.

— Ne?

— Bundan Lambru'ya bahsedeceğim... Ona şiddetle itirazda bulunacağım!

— Deli misin sen? Tırnaklarını sökebilir o! Tahkikatı yapan polis, önümde çekmecesinden bir kerpeten çıkarmıştı: «Şakası yok... Konuşacaksın!» dedi bana. Hâlâ nerelerde olduğumuzu bilmiyor musun?

Avrupa Konseyi'nde açıklanan işkence seanslarının yapıldığı bu taraçanın tam altındaki bu yeni hücrede, 17 Ekim günü «Güneş ve Zaman» ı teşkil eden 32 şiirden 16'sını bitirdim.

Sonra onları Dimitris'e öğrettim. Yatmadan önce, parmaklıkların önünde oturup birlikte şarkı söylüyoruz:

GÜNEŞ VE ZAMAN

I

Merhaba Akropol
Ve Turkolimano ile Vukuresti sokağı,[1]
Kutup Yıldızı
Dünyanın değişmez belirtisini
Işıkla gösteriyor.
Atina, çağların içinde
Birinci,
Denizaltı balıkçıları
Cam aynalarıyle
Sana bakıyorlar.
Kadırgalar, paytonlar, gizli genelevler,
Dünya'nın Genel merkezi.
Kutup Yıldızı
Sağlamca çeviriyor,
Mutfağın bacasını,

[1] Turkolimano «Türk limanı» demek olup Pire'de küçük bir limandır; Vukuresti ise «Bükreş» demektir. **(T. Çev.)**

Gök Kubbe'nin sağlam belirtisini
Dumanla işaretliyor.
Pulia,[1] Afrodit,
Dina, Sula, Eva, Rinio,
Beş milyon yıllık ışık,
Beş metre ötede,
Beş metre ötede,
Hücremden yalnız beş metre ötede
Beş milyar Galaksi'yi
Sağlam bir hat üzerinde çiziyor.

II

Zaman eriyor
Bir anda,
En küçük şey,
En büyük tiran oluyor.
Açılmış yaralara
Acı çektiriyor,
Gülücükler ve vaadler,
Başka her şey için, bu başka şey
Bizim her an yaşadığımız şeydir,
Başka şeyi yaşadığımızı sanarak;
Ama başka şey yoktur,
Biz, bize yan bakan Yazgımız'ız,
Muammayı unutan Sfenks,
Çözecek hiç bir şeyimiz yok
Muamma yok,
Çemberin içinden kaçmak yok!
Ateş çenberinden:
Güneş ile Ölüm'ün.

---

[1] Fransızların Pleiades dedikleri Atlas'ın kızlarıdır. **(T. Çev.)**

III

Gözlerine bakmayacağım Güneş,
Bakışım kuruyana kadar,
Bakışım tozlu kraterlerle dolsun,
Zamansız, hareketsiz, ahenksiz
Ay olsun..
İnsanların çığlıklarını bastırmaya,
Çiçeklerin çürüyüşünü solumaya,
İnsan çığlıklarını dinlemeye mahkûm,
Yüzyıllardan beri sönmüş, baygın,
Kayan yıldız olsun.
İnsan öldü! Yaşasın İnsan!

IV

Yüreğimin çorak toprağı üstünde
Bir kaktüs filizlendi,
Yasemin rüyası gördüğümden bu yana
Yirmi yüzyıldan çok
Zaman geçti,
Saçlarım yasemin koktu,
Yaşamım onun ince kokusundan
Bir şey almıştı,
Ama kaktüs kötü değil,
Sadece bunu bilmiyor ve korkuyor,
Melankoli ile kaktüse bakıyorum;
Bu kadar yüzyıl ne zaman gelip geçti?
Köklerin, yüreğimin toprağı içinde
İlerlediğini duyarak
O kadar yüzyıl daha yaşayacağım.

V

Benimle Güneş arasında
Sadece zaman farkı var,
Kalkıyor ve yatıyorum,
Varım ve yokum,
Ben kendimi göremeden
Görüyorlar beni..

VI

Zaman durunca,
Hücreme aylar, günler, saatler, anlar dolar.
Saniyenin onda birleri,
Saniyenin onda birleri,
Kaostan önce bir adım..
Kaos vardır,
Ben varım az önce, az sonra,
Kaosun içinde varım,
Yokum..

VII

Hücreler soluyor,
Yukarıdaki hücreler,
Aşağıdaki hücreler...
Yağmur birleştiriyor bizi,
Güneş doğmaktan utandı, Nikos...
Bir çiçeğe tutunuyorum, Yorgos.

VIII

Güneş beni ısırıyor,
Aldatıcı
Dişleri yok..
Ey duvardaki aldatıcı vaadler,
Beyaz rengin üstünde beyaz renk,
Gölgesiz gölgelerle
Yalnız ben hareketsizim,
Işığın ve beyazın içinde hareketsiz,
Kıpırdamadan yüksekte kalıyorum,
Boşlukta asılı mozayıkın üstünde,
Aklım Yeryüzü'ne doğru dolanıyor,
Paraşüt açılmadı,
Yeryüzü dörtnala düşünceme doğru ilerliyor,
Güneş boşluğu bularak daralıyor,
Üç boşluk çatışıyor:
Aklım, Yeryüzü ve Güneş.

IX

Aşağıda, yerde dağılma,
Yasa'nın Yasası, ey Yasa,
Yasa boşlukla çatışmıyor,
Başında tas oldu mu
Filtreli sigara içer..
Üstünde pijamalar olduğunda, pijamalar
İpekli pijamalar
Sigara içmez..
Köyler, ormanlar, pirinç tarlaları içer sigara,
Analar sigara içmez,
Askerler yatmadan önce sigara içerler,
İki yüzyıl kadar derin uyurlar,

Ben ölmeden önce içerim sigara,
Sert Lamia ve kokulu Ksanthis sigaraları..
Sondan az önce hoş bir koku,
Sonun hoş bir kokusu vardır,
Ksanthis'in kokuları, Lamia'nın sertleri.

X

Güneş'in dişleriyim ben.
Beni ısıranın ben,
İsteyen benim,
Beni hatırladığında ben varım,
Beni unuttuğunda varım ben...
Ben yokken varım ben,
Ben yokken, sen ben'sin,
Ben, sen olduğum için.

XI

Ege kalktı, bana bakıyor
— Sen misin? diyor bana.
Cevap veriyorum:
— Evet, başka biriyle beraber benim,
Tanımıyor musun onu?
— Hayır, diyor.
— Tanımıyorsun ama, o başkası sensin.
Ege uzandı,
Güneş öksürdü,
Yalnız kaldı,
Yapayalnız..

XII

Yalnızca seni
İstemiyorum.
Seni öyle çok istiyorum ki,
Onun için istemiyorum seni..
Çınarlar, soğuk sular,
Mersin, mersin, mersin ağacı..
Bir simge, bir ideal, bir inanç,
Seni öyle çok istiyorum ki
Toprak kök dolu,
Mersin, mersin, mersin ağacı,
Çünkü sensiz
Yalnız olamam,
Olamam
Büsbütün yalnız..

XIII

Zamana ateş edin, öldürün zamanı..
Ki zaman yasa dışı olsun..
Aiolu sokağında cesedini sermek istiyorum,
Zaman düşük fiatla satılıyor..
Küçük Manastır'da
Zamanı düşük fiatla alın,
Çok tazedir o,
Onu dün kovaladık, dün öldürdük,
Dün, dün, dün...
Dünden bugüne,
Bu, iyi iş yapmadık demektir.

XIV

Bu çevrenin dışında yapamazsın,
Bu çevrenin dışına çıkamazsın,
İçerde kalacaksın.
Sen, Güneş ve zaman,
Yörüngen bir mekanizmaya
Uygun olarak çizilmiştir.
Geceleyin kuruyorsun,
Gündüzün boşaltıyorsun kurmayı..
Eğilme, gülücük, çığlık, lânet,
Hepsi ahenklenmiş
Yapıcı tarafından..

XV

Kim olursan ol,
Açık deniz, dağ, kadın, boğa,
İnsansan eğer,
Ağaç, şarkı, vergi, ölüm,
Eğer insansan,
Eğer insansan,
Yavaşça el frenini sık,
İnişi ikinci vitesle in.
Kim olursan ol,
Daha azına mal olacak
Otobüs, kaymon, Citroen, D.K.W.
Margarita, Myrtia, Rodhostamo, Theodorakis,
İnsansan eğer,
Daha ucuza malolacak sana,
Eski anı,
Bugün kadar eski,
Yarına kadar,

Yarına kadar,
İnsansan eğer,
Kim olursan ol.

XVI

Güneş Birinci, Atina Birinci,
Ve milyonuncu Mikis,
Peşinde yüz bin,
Yüz bin daha
Ve yüz bin suçsuz daha,
Ve dünyanın sonuna kadar
Böyle devam eder...

XVII

Asla, asla, asla,
Tüm bayrakları açamayacağım,
Yeşil, kırmızı, sarı, mavi, mor, lâcivert.
Asla, asla, asla,
Tüm kokuları koklayamam,
Yeşil, kırmızı, sarı, mavi, mor, lâcivert
Ve dokunamayacağım tüm yüreklere,
Ne de tüm denizlerde gezeceğim.
Asla, asla, asla,
Biricik bayrağı, tanıyamayacağım
Seni Tania.

XVIII

Kumun üstüne uzandığımda
Yüzücüler denize atladı.

Ben denize girdiğimde
Yüzenler kumsala çıktı,
Ben boğulduğumda
Yüzenler artık evlerindeydi
Ve kendime geldiğimde
Artık vakit geçmişti,
Yüzenler otomobillerine bindi.

XIX

Benim putum sensin,
Benim elim senindir,
Ben sıktığımda sıkılıyor,
Yukarı kaldırdığımda kalkıyor,
Yalnız şu parmaklık benim,
(özel mülkiyet anlayışı anlaşılsın diye)
Şu yansıyan şey senindir,
Benim, senin,
Parmaklık,
Fakat gözler,
Dudaklar, eller bizim.

XX

Kafatasının cennet bahçelerinde
Sarı Güneş zamanın kanatlarında geziyor,
Tahta kanatlı kuşlar izliyor
Jetlere binmiş melekler yol gösteriyor.
Beynimin sol kıyısına yanaşan
Muz ağaçları, okaliptüsler ve çamlar,
Sağımda kızıl kertenkelelerin yaseminiyle örtülü
Göksel gelinlerle fahişeler
Omuriliğimin çirkefinde gizlenmiş

Boşalan çağlayanları dinler.
Yeryüzü orada başlar ve Evren biter.
Birden büyük gidiş durur,
Akşamın saat altısı,
Tam saat altısı,
Gidiş durur, zaman, Güneş durur,
Yalnız kuşlar seyahat eder,
Tahta kanatlar çarpar
Ve jetler de
Meleksi şeylerin yasını tutar.

XXI

Kayda geçmiş bir lâbirent,
On iki beygir gücünde bir kayıt için
Ucuz fiyatla kullanılmış bir Thiseas[1] arıyorum
Bir Japon radyosu ile değişmek için
Mümkünse değişmek için bir Ariadni[2] ile
Ya da beşin üstünde, kırkın altında bir gelirle
Güçlü bir dulu.
Bir saniyenin onda birinde,
Onda birinde bir saniyenin
Ölmüş olacağım.

XXII

Elitis, Gatsos, büyük Seferis,
Tsaruşis, Minotis, Hacidakis,
Vera, Dora, Ceni,
Sinema, tiyatro, müzik,

[1] Minotor'u öldüren Thésée. **(T. Çev.)**
[2] Minos'un kızı Arian. **(T. Çev.)**

Ve daha başka nice
Şairler, şairler,
Ve sen, ve sen, ve sen,
Dost, düşman, rakip, hasım
Rahat uyuyun,
Hesap ödenmiştir,
Ödeyen dostun
Parası var.

XXIII

Gökyüzü ırmakları,
Gür yeraltı selleri,
«Rüyalar sokağından» Omonia caddesine
Gürleyerek iniyorlar.
Sylva, Sigma, Iota, Lamda,
Vita,[1] Alfa,[2]
Filothei, Haydari,
Suları yaldızlı,
Yataklar yaldızlı,
İki yeşil yatak,
Ortada ben kırmızı çekirge,
Armonika kanatlı,
Su yankıları,
Ay'dan kertenkeleler,
Dalıyor, batıyor, boğuluyorlar,
Parmaklıklar,
Parmaklıklar,
Parmaklıklar.

---

[1] Vita, bildiğimiz margarin değil, Fransızlardan alarak Beta diye alıştığımız Yunan alfabesinin ikinci harfidir. **(T. Çev.)**

[2] Sigma, Iota, Lamda, Vita, Alfa sözlerinin (ki her biri bir harfin adıdır) ilk harfleri SYLVA adını meydana getiriyor. **(T. Çev.)**

XXIV

Sen bağırırken
Ben uyurum,
Sen acı çekerken,
Ben esniyorum,
Kaşınıyorum ben.
Eylül,
On yedinci günü
Dyonisis
Yaradılışı'nın.

XXV

Dördüncü katta,
Annen uyuyor
Eleni,
Tanrısal müziktir rüyaları,
Pepino di Capri'nin rüyaları
Denizin ötesinde...
Uyandırma onu..

XXVI

Güneşin dişleri
Tehdit ediyor beni,
Zamanın parmaklığı
Beni koruyor.
Byron, Yanis, Petros, Alekos
Direklerin tepesine çıkarın
Portakalları, limonları çıkarın,

Çıkarın kumun üstüne sandalları,
Çıplak bağırmalar, Krem Nivea,
Deniz aygırı, sabır, Nescafé,
Ucuz kumaştan pahalı bayraklar
Taşıyorlar.

XXVII

Eylül'ün altısı,
Sabahın saat on biri,
Şimdi kuşlar yıkanıyor,
Irmaklarda, çamlara sürtünüyor
Kuzey Rüzgârları..
Yaralandın Bizani'de..
Kahve içiyorsun,
Ağzından zehir damlıyor,
Sevgi, sevgi...
Güneş üzümü yakıyor,
Saat sabahın
On biri...

XXVIII

Muhteşem Süleyman,
Konstantinos Paleologos;
Bağırmayı kes artık,
Kaçakçı, yankesici, pezevenk,
Canî sesler...
Andreas, İlias, Anthi,
Hayvan gırtlağı, insan gırtlağı.
Suda yanan ateş.

Moreas'ın İhtiyarı[1] bir solucan,
Her adımımda ayağım çarpıyor
Solda Borneo canavarlarına.
Sağda Nagasaki alevlerine...
Önde Buchenwald'ın bacaları,
Makriyani[2]nin hücresi arkasında,
Yukarıda, aşağıda, doğuda, batıda,
Bıçaklar, mızraklar, ormanlar, sürüler,
Aziz sürüleri,
Şeytan sürüleri,
General sürüleri...
Krater üzerine dikilmiş köküm ben,
Elveda Güneş
Elveda ışık,
İyi geceler!..

XXIX

Sirüs'ün doğusundan
Sarışın yağmurlar geçer,
Ellerinde sarı şemsiyeler var,
Yeşil güneş gözlüğü takmışlar,
Mini etek giymişler
Yaldızlı Eylül yağmurları.
Ares[3]ten kaçıyorlar,

---

[1] Yunanlılar Moreas'ın (1856 - 1910) Yanis Papadiamantopulos adlı şairlerinin takma adı, Fransızlar da Moreas'ın Jean Moreas adında bir Fransız şairi olduğunu iddia ederler. Bu, belki de onun Fransızca yazmış olmasındandır **(T. Çev.)**

[2] Yanis Makriyanis (1794 - 1864) Yunan ihtilâli generallerinden ve politikacı. **(T. Çev.)**

[3] Mars (Merih) ın Yunanca adı. **(T. Çev.)**

Gelecek çarşambaya
Dünya yörüngesine girecekler...
Hanoi, Washington, Moskova,
Sina çölü,
Atina'da Tositsa sokağı,
Sakız'ın batısında,
Korent'in doğusunda
İçinde, dışında,
Derine çizilmiş çam ağacı,
Mini etekler,
Yeşil güneş gözlükleri,
Sarışın ve zamansız yağmurlar
Sarı şemsiyeler taşıyor...
Sirüs'ün doğusunda,
Hücremin batısında
Eylül ayında.

XXX

Meteorlar sirtaki oynarken,
Seni görüyorum yurdum,
Aşeloos meyhanelerde sürterken,
Ege kumar oynarken,
Leuka Ori kıvranarak yüzerken,
Rumeliler çamikos[1] oynarken
Girit denizi Milos adasının geçerken ırzına
Ve ben sanatsız mısralar yazarken,
O zaman tanıyorum seni,
Tanıyorum seni vatanım...

---

[1] Çamikos: Yeni bir tür Yunan raksı. **(T. Çev).**

XXXI

Dokuz ilham perisi yanımda,
Bir kavşak ayırıyor bizi,
İki kapı, dört nöbetçi.
Dora, Maria, Takis,
Anna, Tonia, Russos,
Belki daha iyi biliyorlar
İşaretleri, numara ve adresleri,
Stilleri, ekolleri, müzeleri..
İlham Perileri Müzeler'in yanında oturur,
Müzik, Periler, Müzeler.
Ne olursa olsun,
Anlayışlarla stiller,
Deniyorlar
Yağmuru, güneşi, tozu, gülüşü..
Kocaman bir konservatuvar,
Piyanolar, solfej, dikte..
Yıkanıyor Dokuz İlham Perisi,
Taranıyor, uzanıyor, açsınlar diye
Kapıyı vuruyorlar..
Pindaros, Aşilos,[1]
Mozart, Chopin,
Nöbetçiler,
Birer birer
Götürüyor onları
Yerlerine.

[1] Bizim Aşil dediğimiz mitolojik kahraman. **(T. Çev.)**

XXXII

Menekşe rengi kent,
Gönder bana elini
Saçlarımı okşasın,
Gönder bana sesini,
Uyutsun rüyalarımı.
Göster bana yüzünü,
Boyumu göreyim,
Göreyim soyluluğumu
Göreyim soylu Hanımımı.
Oedipus'u
Ve de Andrutsos'u.
Kimse sevmedi
Seni, benim kadar.

Petros'u tutukladılar. Diğer taraftan, arkadaşımız Nora'nın evinde, elinde bombalar, vb. bulunan ve dışarda dalları olan bir şebekenin tümünü meydana çıkardılar... Hepsi askerî mahkemenin önüne çıkarılacak.

Dimitris bana:

— Çocuklar yeni, diyor. Mahkeme önünde nasıl bir tavır takınacaklarını soruyorlar.

— Senin, onların yanına gitme şansın var, oysa beni, şüphesiz bütün liderlere yaptıkları gibi ayrı tutuyorlar. Sana her biri için ayrıntılı bilgiler vereceğim. Sanırım ki bu dava, mücadelenin kesin anlarından biridir. Düşmanlarımızın bunu kesip atmayacak kadar budala olmadıklarına inanmaya devam ediyorum. Eğer buna rağmen, «sertler» (Cunta'nın sert adamları) sonunda üstün gelirse, bu davayı, kendi kişisel tutumumuzu, Direnme'nin rolünü anlatacağımız bir kürsü şekline dönüştürebiliriz. Kimse hayale kapılmamalıdır: ilk olarak, hepimiz ağır cezalara çarptırılacağız, ikinci olarak, benden başka hiç kimse, idam edilme cezasiyle karşı karşıya bu-

lunmamaktadır; üçüncü olarak teslim olurlarsa, yani ucunu bırakırlarsa, kendilerini daha az mahkûm etmiş olmayacaklardır. Sonuç: saldırıyı seçmek gerekir. Moralleri nasıl, iyi mi?

— Bir elin parmaklarıyle sayılabilecek kadar az birkaç durum dışında fena değil. Bununla beraber, hepsi senin tutuklanışınla ilgileniyor. Onlar, daha doğrusu *biz*, ağır hatalar işlediğimiz için kendi kendimizi yiyoruz.

— Onlara, bu hikâyeye fazla önem vermemeleri gerektiğini söyle. Hepsi geçmişe ait şeyler. Hepimiz ağır hatalar işledik. En başta ben. Şimdi bunların cezasını çekiyoruz. Şüphesiz birisi, ya da birkaç kişi payın büyüğünü yemek zorunda kaldı. Bereket ki, sınırlı bir çevrenin dışında kimse bir şey bilmiyordu. Lambru'nun kudurmasının nedeni bu. Böyle bir fırtına neyi elde etmek içindi? Benim tevkifim, beni barındırmış olan kimselerin barınarak veya kanunsuzluklarını yıkınanın dışında düşmanlarımız diğer şebekelerin, kadroların, örgütlerin yıkılması konusunda hiç bir ilerleme kaydedememişlerdir... Tutuklanmam sorunu beni meşgul etmiyor. Bunu hepsine söylemelisin. Kimin konuştuğunu, kimin kimi ele verdiğini öğrenmek için kendi kendilerini yermekten vazgeçsinler. Önemli olan şey, onların mücadeleye olan inancıdır. Hiç bir şey karşı tarafa geçmiş değildir. Geleceğe bakalım! Kendimizi davaya hazırlayalım. Sonra düşünürüz...

— Biliyorsun, içimizden çoğu, harekette yeniler. Ben önce Lambrakistler ile beraberdim. Tartışmalar iyi gidiyordu. Çocuklar, o Gorgopotamos başarısının yıldönüm günü her şeyin kötüye gitmeye başladığını söylüyorlardı. Ne olup bittiğini bana doğru bir şekilde söyleyebilir misin?

Böylece, geçmişi anarak vakit geçiriyoruz:

— Her yıl olduğu gibi 1964 Kasım ayında Nazi işgaline karşı ilk büyük Yunan askerî Direnme eylemini kutlamak için Yunanistan'ın her tarafından Gorgopotamos'a Yunanlı yurt-

severler gelir.[1] O yıl resmî makamların da katılması gerekiyordu. Merkezci bir hükümetimiz vardı. Bunun üzerine gizli servislerle C.I.A. şeytanca bir provokasyon tertiplediler. Önce çevreyi ağır silâhlar taşıyan askerî birliklerle kuşattılar. Resmî kişilerin bulunacağı tribüne başka bir yerden toplamış oldukları eski bir mayını yerleştirmişlerdi. Mayının yanında, fitili bir ajan tutmaktaydı. Bunu, tesbit edilen saatta ateşledi ve koşarak oradan uzaklaştı. Sonra buradan geçmekte olan ilk gösterişçi mayının patlamasıyle paramparça oldu. Mayın 50 kişiyi öldürecek güçte idi. Kalabalığın arasında, halkın hiddetini resmî, siyasal ve askerî kişilerin aleyhine tahrik etmekle görevli ajan provokatörler vardı; bunlar amaçlarını gerçekleştirmek için «İntikam!» diye bağıracaktı. Onun üzerine, komşu tepelerden bunları korumak amacıyla askerî birlikler gelecekti.

Bu ölüler arasında bakanlarla generaller de bulunacaktı: basının, istek üzerine bu işi «Komünist hükümet darbesi» şeklinde ilân etmesi için iyi bir fırsattı, hem de vatanın selâmeti için ordunun müdahalesini haklı gösterecekti. Fakat olaylar başka türlü bir sonuç verdi: mayın patladığı zaman bakanlarla generaller gitmişti. 13 kişi ölmüş, 60 kişi de yaralanmıştı ama, bunların hepsi bizimkilerdendi.

— Bunun üzerine Lambrakistler ile sen şahsen nasıl bir rol oynadınız?

— Millet Meclisi'nde milletvekili ve «Demokratik Lambrakist Gençlik» kuruluşunun başkanı idim. Kongremizi hazırladığımız devirdeydik. Brillakis evime telefon ederek provokasyona karşı her türlü zamansız tepkiyi önlememiz için bizi uyardı. Hemen cevap verdim: «Derhal Gorgopotamos'a gidiyorum. Kaç ölü var?» diye sordum. «Galiba on iki, ya da

---

[1] Kasım 1942'de Afrika Korps'u besleyen konvoyların geçtiği Gorgopotamos'un üzerindeki köprü tahrip edilmişti.

on üç.» «Pekâlâ, on iki tane Lambrakist cenaze töreni yapacağız.»

Soğukkanlılıkla tertiplenmiş bir cinayetin söz konusu olduğu kesindi. Cesetlerin bulunduğu yere gittim ve vahşî hayvanları uzaklaştırıp gizli ajanların üstlerini aramalarına, vb. engel olmak üzere bunları arabamın farları ile aydınlattım.

Gece Kyrkos ve Paraskevopulos ile birlikte orada kaldık. Gazeteciler fikrimizi söylememiz için bizi sıkıştırıyordu. Cinayetten söz eden bir bildiri yazdık. Ertesi günü E.D.A.'nın Yürütme Kurulu temsilcileri geldi.[1] Beni uzaklaştırdılar (henüz Yürütme Kurulu üyesi değildim), çünkü *yanlış* yorumlamadan beni sorumlu görüyorlardı. Ertesi günü E.D.A. açıkça resmî «kaza» deyimini kabul etti. Kurbanlardan birinin cenaze töreni sırasında Perama'da, Papadimitru[2] cinayeti, ölümün kazara olduğu bir piknikmiş gibi tasvir etti... Biz Lambrakistler küskün bir halde Pire'deki lokalimize gittik. İlk defa olarak Parti'nin gidişine karşı bir metni onaylıyorduk. Kitleler, tereddüt eden Merkez hükümeti üzerinde bir baskı yapabilirdi. O da, Ordu ile Devlet'e ait örgütlerdeki komplocu faşistleri ezme kararını verebilirdi. Bizim için, birliği sağlamak amacıyla izlenecek politika her zaman Merkez Birliği'ne karşı engeller çıkarmamakla yetinmek değil, aksine başlıca düşman olan faşist tehlikesine karşı kuvvetlerini toplamasını sağlamak için onu sıkıştırmaktı. E.D.A. yönetiminin metni, *Avgi*[3] gazetesinde yayınlatmasını doğrulamak amacıyla bizzat Meclise gittim, fakat bana sert sözlerle cevap verildi. Teklifimiz reddedildi. Aksine olarak, Sağcı Parti E.R.E. akşam üstü Meclis'te karşı saldırıya geçiyordu: Kanelopulos bizi katil olarak suçladı, oysa ölülerimiz henüz gömülmemişti. Şimdi Sağ

[1] Kyrkos ile Paraskevopulos E.D.A. yönetici kadrosundandı ve Kyrkos aynı zamanda milletvekili idi.

[2] E.D.A.'nın başka bir milletvekili.

[3] Parti'nin günlük gazetesi. **(T. Çev.)**

Cephe tarafından sıkıştırılan Merkez Birliği bize karşı dönüyordu! Cenaze törenini yasakladı. Daha sonra kurbanların akrabaları ile dostlarını ağır şekilde cezalandıracaktı!.. Dört ay sonra, 1965 ilkbaharında «Demokratik Lambrakist Gençlik» in kongresi yapılacaktı. Ben bunun başkanı seçilecek ve Merkez Bürosu'nun yeni üyelerine ilk mesajımı göndereceğim: «Parti politikası Merkez Birliği karşısında korkmuştur. Biz, demokratik alanda haklarımızı almak için birliği sağlamak amacıyla, merkezci hükümetin bütün savsaklamalarını cesaretle resmen açıklıyoruz. Başka bir deyimle matematik bir açıklıkla, giriş yerini açık bir şekilde gördüğüm, fakat çıkışını görmediğim bir tünele doğru yöneliyorum...»

— Çocuklar, kendilerine diktatörlüğün kuruluşundan bir hafta önce anlattığın güzel bir hikâyeden sözediyorlar.

— Hangisi?

— Okyanusun tam ortasında bir gemi. Fırtına. Gemi kocaman dalgalarla bir ceviz kabuğu gibi sallanmaktadır. Sen uyanıyorsun. Köprüye çıkıyorsun. Kimse yok. Makine dairesine iniyorsun. Kimse yok. Kaptan köşküne giriyorsun. Kimse yok. Dümene gidiyorsun. Kimse yok. Dümen kendi kendine, dalgalarla rüzgârın isteğine uygun şekilde, bir oraya, bir buraya dönüyor. Onun üzerine telsizci kamarasına koşuyorsun. Ve hepsini orada, masanın üzerine eğilmiş halde buluyorsun. Ne yapıyorlar? Haritayı mı incelemekteler? *Hayır, radyo haberlerini dinliyorlar!*

Başka bir soru:

Diktatörlükten on gün önce Agrinion'da toplandığınız zaman halka ve gençliğe niçin açıkça hitap etmediniz?

— Ötekileri bunu yapmaktan engelleyen benim. Khronis'in sözlerini hatırlıyorum: «Başkan, eğer sen istersen, yarından itibaren E.D.A.'dan ayrılırız. Gençlik peşimizden gelecektir. Onunla beraber de Parti'nin bütün aktif elemanları. «Onlara:» Seçimlere gitmekteyiz, dedim. Zaten başka bir fır-

satımız da var: Kongre. Şimdi düşünmemiz, sorunların tahlilini yapmamız ve hazırlanmamız gerek..»

— Siz, niçin daha iyi görmüş olabilirdiniz?

— Çünkü, iki bin kilometre uzaktan emir veren Radyo'nun sesi karşısında ölçülü durumumuzu yitirmemiştik. Belki de, düşünen ve insiyatifle hareket eden yegâne solcu kimselerdik. Serbestçe. Eğer E.D.A.'nın yöneticileri gerçeği hesaba katsalardı, daha da doğru görmüş olurlardı, çünkü onların, bizde olmayan bir tecrübeleri, bir alışkanlıkları vardı. *Hata kişilerde değil, ilişkilerdedir...* Biz bu ilişkileri koparmıştık ama, ancak eylem düzeyinde.. Henüz siyasal bir yolu oluşturma düzeyinde değil. Benim kesimim gençlik, kültür ve kitlelerle olan ilişkiyle sınırlanmıştı.

Nihayet bu davanın dosyası tasfiye edildi. Babam beni ziyaret etti. Kolonias'ınkinin yanındaki büroda. Emniyet'in birçok yüksek rütbeli subayı da yanımızda.

Bir tanesi bana:

— 509 sayılı olağanüstü durum yasası uyarınca askerî mahkemeye verildiniz! dedi.

Babam onlara:

— Lütfen bu yasayı bana verin de okuyayım, dedi, unuttum çünkü..

«*Lider... iki defa idam hükmü giyer*», bu ibarenin altı kırmızı kalemle çizilmişti.

Gülerek babama:

— Gözümüzden kaçar korkusu ile altını çizmişler! dedim.

Babam gözlüklerini indirdi, gözlerimin içine baktı ve sakin, fakat kuvvetli ve ciddî bir sesle:

— Savaş alanında ölüm, Theodorakis'ler için normal bir şeydir, oğlum. Dedenin dedesi Khalis'in Girit'te Türklere karşı ilk ayaklanmanın başında olduğunu hatırla. Dedenin öteki dedesi de savaşta öldü. Amcan Manolis'in derisi yüzüldü. Ba-

ban, on altı yaşında iken Bizani cephesinde savaştı... Pekâlâ, sen de kahraman ailenin yaptığını izlemekten başka bir şey yapmayacaksın. Seni öldürürlerse hakkım helâl olsun. Ben günlerimi tükettim...

«Ayios Pavlos» Cezaevi'nin Reviri
Kasım 1967

Gözlerimi araladım. Doktorlarla hemşireler üzerime eğilmiş. İki koluma kocaman serum şırıngaları geçirilmiş. Hareketsiz duruma sokulmuşum. Tutuklu bir doktor devamlı surette nabzımı tutuyor. Bakışlarımız karşılaştı. «Adım Kastro, diye fısıldadı. Senin memleketinden, Hanya'danım. Seni kurtardık.» Tekrar bayılıyorum. Ne kadar zamandır oradaydım acaba?..

Cümle parçaları kulaklarıma hayal meyal geliyor. Şimdi sözcükleri farkediyorum. Kâh küfürler, kâh utanmazca sözler. Konuşmada, kötü yerlerin ve haydutların gizlenme yerlerinin havası var. Gözüm parmaklıklara takılıyor... Bir hemşire geçiyor. Onu çağırıyorlar: «Margarita!» Hayır, dayanılmaz bir şey bu! Böyle bir yerde kızımın adını duymak istemiyorum.

Bir cehennemden çıkıp ötekine giriyorum. Artık burada kızımın adını ağızlarına alma cesaretini göstermesinler, aksi halde kötü bir şey yaparım...

Bir iğne yapıyorlar. Sakinleşiyorum. Aklım Themis'e gidiyor. Bana: «Yine görüşelim, arkadaş!» demiş ve askerî arabada beni öpmek için bütün ağırlığı ile sedyeye atılmıştı. Emniyet'in 4. katındaki hücremize taşınmama da yardım etmişti. Themis alnımı siliyordu. Bunu hatırlıyorum. Peristeri'den bir delikanlı olan muhafız, korku ile içeri girmişti. Themis ona

---

[1] Emniyet'teki hücremde Dimitris'in yerine gelen arkadaş.

üzgün bir tavırla: «Arkadaşımız ölüyor» demişti. Muhafız bana baktı: «Neden yemiyorsun? Rica ederim, biraz ye!..» dedi. Sonra karımla babam geldi. Sesler. Çığlıklar. Sonra sessizlik. Arkadan bir sürü adam: koşuşan subaylar... Onun arkasından beni kaldırdılar...

Ertesi günü burada, revirde bulunuyorum: güneş yatakhanenin ortasına bir ışık huzmesi gönderdi. Önümden, benimle birlikte tutuklu olanlar geçit yapıyor. Ellerinde havlu ve sabun var. Bazıları bir baş işaretiyle, bazıları da gözleriyle beni selâmlıyor. Ortada terör hüküm sürüyor. Bitişik yatakhanenin ortasında birisi yatağında okumaya dalmış. Acaba Peponis mi bu?

Günler geçiyor. Beni öteki tarafa kaldırıyorlar. Buzlar yavaş yavaş eriyor. General Kumanakos elimi sıktı. Peponis yatağının üzerine oturmuş. Albay Srallis bana şeker ikram ediyor. Birkaç siyasal tutuklu daha var. Bunlar cezaevlerinden gelme. Geri kalanlar «kamu hukuku» tutukluları. Birden hepimiz bir aile gibi oluyoruz. Lambrakistler hastabakıcılık görevini yapıyor. Akşam üstü şarkı söylüyorlar. Satranç oynuyoruz. Okuyoruz. Ve özellikle tartışıyoruz. Revirin öteki tarafında, kamplardan gelen siyasal tutuklular var. Onlarla her türlü temas yasak. Ortak, fakat bir parmaklıkla ikiye bölünmüş bir koridorda geziniyoruz. Gizlice selâmlaşıyoruz: bunun için elleriyle saçlarını taramak âdet olmuş. Fakat İlias İliu tamamen kabak kafalı. Bazen birinin «Selâm!» diye bağırdığı duyuluyor. O zaman gardiyanlar koşuşup onu odaya tıkıyorlar. Sürgünler arasında General Avğeropulos ile K.K.E.'un Merkez Komitesi üyesi Kostas Lules, milletvekili Şiotakis, Doktor Manolis Siganos ve başkaları da var. Yaklaşık olarak Sol Cephe'den otuz kişi. Onlarla ilişki kurmak için binlerce küçük hile düşünüyorum. Gizli örgütten bütün haberleri veren bir bülteni muntazaman aldığım için, bunlardan ötekilere de haber veriyorum. Tutuklanmış hemşireler (kundakçılık suçu ile cezaevlerinden gelme) bize hediyeler, şiir-

ler, çiçekler getiriyorlar. Onları kovaladılar. Altmış hasta için bir tek erkek hastabakıcı bıraktılar.

Yanımdaki yatakta yatan Spiros her sabah yumruğunu kaldırıyor, sonra V işareti yaparak bağırıyor: «Yeneceğiz!»

Bir sabah başgardiyan içeri girdi. Bana hitaben: «Müdür bey sizi istiyor» dedi. Ağır demir kapı açılıp kapanıyor. Gardiyan beni bir meslekdaşına teslim etti. Görevli, zemin katında bana gömleğimi değiştirtti. Çok kalabalık var. Çoğu polise benziyor. İçimde kötü bir önsezi var... «Müdür Odası»: kapı açıldı. Birden kendimi cezaevleri müfettişi Turnas ile karşı karşıya buldum. Yanında, masasına oturmuş bodur, ince bıyıklı, duman rengi gözlüklü bir adam var. Kendini takdim etti: «Ladas»[1] ve Turnas'a dönerek: «Bizi yalnız bırak.», bana da: «İstersen otur!» dedi.

Kendimi rahat bir koltuğa bırakıyorum. Bana:

— Seni, biraz sohbet etmek için çağırdım, dedi. Umarım ki bu, seni rahatsız etmez. Kendimi takdim edeyim: Ben ve meslekdaşlarım fakir köylü ailelerinden gelmeyiz. Köylerde yaşadık. Açlığı biliyoruz. Köylünün, fakirin acılarını biz de çektik. Anam bizi beslemek ve okutmak için yabancı ailelerin evinde çalışıyordu. Soğukta okula gitmek için çıplak ayakla saatlerce yol yürürdüm. Ama, zavallı anamı komünistler öldürdü... (Bir sessizlik) Aslında bizi ayıran şey, ulusal sorundur..

— Yani?

— Sosyal alanda aynı fikirdeyiz. Fakat toprağımızın bir metre karesinin bile yabancılara ve özellikle Slavlar'a bırakılmasını kabul etmeyiz.

Ben gülerek ona:

— Gerçekten, ulusal sorun konusunda aynı fikirde değiliz. Ama ters anlamda. Sen Sağ'dasın. Bu Sağ yurdumuza acı

---

[1] Kamu Güvenliği Bakanlığı'nda sekreter. Albay ve Papadopulos'un sağ kolu.

çektiren ve hâlâ çektirmekte olan bahtsızlıkların sorumluluğunu taşımaktadır. Sana Küçük Asya bozgununu hatırlatmaya gerek var mı? Yahut da Nazi'lerle işbirliği yapmayı? Örneğin, işgal sırasında siz ne yapıyordunuz? Bu devir, gerçek ve sahte vatanseverleri ayırt etmeye olanak sağlamıştır. Ben, sol harekete o zaman katıldım. Buna yurtsever nedenlerle girdim. Çünkü, gördüm ki, solcular, kanlarının son damlasına kadar şerefi, bağımsızlığı, hayatı, Ulus'un özgürlüğünü savunuyorlardı. Sonra ne oldu? Siz memleketi İngilizlere, arkasından da Amerikalılara teslim ettiniz. Bana bugün hangi ulusal birlikten söz ediyorsun? Bizzat «devrim»iniz, C.I.A.'nın kaba bir davranışı değil midir?

— Seni temin ederim ki, biz kendi başımıza hareket ettik. Amerikalılara gelince, onlar var! Şüphesiz ki, güç durumdayız, bunun için de uyanık olmak zorundayız.

— İyi ama, Amerikalılar her şeyi kontrol ediyorlar.

— Ne olursa olsun, bizler için.

— Peki, amacınız ne?

— Yunanistan'ı bağımsızlaştırmak.

— Yani tarafsız hale sokmak mı?

— Bu bir yana bırakılmış değildir. Yunan köylüsüne soluk aldırmak istiyoruz.

— Yunan oligarşisi ile anlaşmazlığı göze alabilir misiniz?

— Biz de ondan, sizin kendisinden nefret ettiğiniz kadar nefret etmekteyiz.

— Şimdi olduğunuz gibi, tecrit edilmiş halde, gerçekten Amerikalılarla Yunan oligarşisine muhalif olduğunuz anda devrilirsiniz, birkaç dakika içinde.

Yumruğunu masaya vurdu, ayağa kalktı ve hemen hemen bağırırcasına:

— Bizi kimse deviremez!

— Onlar, Yunan oligarşisi bunu yapabilir. Son üç on yıllık devre içinde bizler onunla savaşmak için iki kez bir or-

duyu ayağa kaldırdık. Onun sağlam destekleri olduğunu gayet iyi biliyoruz...

— İşte ben de, seni tam bu nedenle buraya getirttim: Papadopulos dün şöyle dedi: «Baylar, Theodorakis bizdendir..» Bize yardım etmelisin.

— Gayet iyi bilirsin ki ben, her zaman karşılıklı konuşmaya ve uzatılan eli tutmaya hazırımdır. Sizin Saray ile aranızın iyi olmadığını gördüğüm zaman, kendi kendime Nasırcı tipte ulusal bir hareketle karşı karşıya bulunup bulunmadığımızı sordum. O sırada Filinis'e: «Ya kamufle edilmiş Nasırcı bir hareket söz konusu ise?» dedim. «Ya tanımadığımız bu subaylar iktidarı ele geçirmiş, şimdi de ne yapacaklarını bilmiyorlarsa? Belki onlarla temasa geçmemiz gerek.» Fakat hemen, Papadopulos'un nutku (halka ilk hitap eden o idi) bize programını açıklıyordu... Buna rağmen, şimdi bile, açıkça ve namuslu bir şekilde tartışmaya hazırım. Ama sanıyorum ki, bizi birbirimizden ayıran çok şey var.

— Yani?

— Başlangıç olarak, işkenceleri söyleyelim.

— Hangi işkenceler?

— Bilmiyormuş gibi yapma. Bu kadar ağır olayların, sizin onayınız olmadan gerçekleşmesi mümkün mü? Ne diyorum, hatta sizin emriniz olmadan?

— Sana yemin ederim ki, işkencelerden söz edildiğini ilk kez duyuyorum. Ben şahsen, tutuklulara insanca muamele edilmesi emrini verdim... Sana göre, bunun suçlusu kimdir?

— 70 gün, işkencelerin yapıldığı yerde bizzat bulundum! Sorumlu kim mi? Tabiî ki siz. Şefleri olarak da şahsen sen. Emniyet'te hepsi buna katılıyor. Ayrıca, beni tam taraçanın altına kapadıkları zaman Lambru ile konuşmak istedim. Beni ilk sorguların yapıldığı yere götürdüler. Ona şunları söyledim: «Bana artık işkence yapılmadığı konusunda teminat verdin ve *falanga* darbeleriyle işkence yapılanların çığlıkları-

nı duyayım diye beni tam taraçanın altına kapadın. Sana söyledim ki, işgal ettiğin yeri ben işgal edeceğim...»

— Lambru ne cevap verdi?

— Beni tehdit etmeye başladı. Fakat birden sakinleşti. Karapanayotis,[1] gösterdikleri şiddetin nedenlerini «açıklamak» için içeri girdi. Ne olursa olsun,... ben «hassas» olduğum için sopa atmayı durdurmaya razı oldular. Buna rağmen, birkaç gün sonra iki misli bir hırsla yeniden başladılar.

— Derhal tahkikat açtıracağıma ve sonuçtan seni haberdar edeceğime söz veriyorum.

— Bu gibi davranışlarla yeni Yunanistan'ın kurulamayacağını iyice anlıyorsun. İşte, bizi birbirimizden ayıran ilk engel. Başkaları da var..

— Devam et, dinliyorum!

— Senin «ulusal sorun» adını verdiğin şeyle başlayalım. Biz, hiç bir bağımlılığı istemiyoruz.

— Ruslarla da mı?

— Elbet de, Sovyetlerle de, başka hiç kimse ile de!.. Biz, tamamen ayrı bağımsızlık ve tarafsızlığı istiyoruz. Buna imza atmaya hazır mısınız? Dış politikamız tamamen Yunan ulusu tarafından çizilecek ve bizim ihtiyaçlarımıza, ulusal amaçlarımıza ve çıkarlarımıza karşılık verecektir.

— Ya Makedonya?

— Bizim için Makedonya sorunu diye bir şey yoktur. Birleşmiş Milletler Örgütü'nün Yasası tarafından tüm haklarının garanti edilmesi gereken azınlıklar (Türkler, Makedonyalılar, Slavlar, vb.) sorunundan başka bir şey yoktur.

— Peki, ya K.K.E.'un açıklamaları?

— Tamam. Onları dikkatle bir daha okumalısın. Bizim için Makedonya sorunu yoktur. Bununla beraber ben sana açıklıyorum: *bir:* biz kim olursa olsun, bir metre kare Yunan

[1] Lambru'nun astı.

toprağını bile kimseye bırakmayı kabul etmiyoruz; *iki:* egemenliğimiz için kimden gelirse gelsin, hiç bir kontrolü, hiç bir patronluğu, hiç bir bölünüşü, vb. kabul etmeyiz.

— Devam et!

— Sonra ulusal gelirin haklı bir şekilde bölüşülmesi ile ilgili büyük sorun geliyor. Bilmelisin ki, ulusal zenginliğin % 80'i, halkın % 5'inin elindedir. Ne yapmak lâzım? Eğer henüz köyün ile sefaletini unutmadıysan, o takdirde toprağın daha iyi değerlendirilmesi için bir program yapmak gerektiğini kabul edersin: öyle ki, köylünün geliri iki, ya da üç katına çıksın, bu da en kısa zamanda olsun...

— Aynı fikirdeyiz!

— Şu halde, bunu nasıl gerçekleştirmeyi düşünüyorsunuz? Emniyet'le mi, Kyru[1] ile mi, yoksa Ventiris[2] ile mi? Yüksek idealle beslenen kişilere ihtiyacınız var. Oysa siz, bu kişileri cezaevleri ile kamplara tıktınız... Yeni Yunanistan'ı biz olmadan, Filinis, Diamantopulos, Kyrkos, İliu olmadan kuramazsınız. Stefanos olmadan...

— Bu adam da kim?

— Yatağı benimkinin yanında. 1946'dan beri cezaevinde yatıyor. Daima cici bir nedenle!.

— Onlar komünisttir. Yabancıların hizmetindedir.

— Yabancıların hizmetinde kimin bulunduğunu gördük. Fakat, bir şeyler yapmak istiyorsak eğer, geçmişi bırakmamız gerek! Geleceğe bakalım! Ben Makronisos'u unutuyorum. Sen, kişisel kinlerini unutmalısın. İşin içinden çıkmanın biricik yolu budur.

— Peki, bizimle geliyor musun, yani?

Ben gülerek:

— İyi ama ben solcuyum.

---

[1] Aşırı reaksiyoner **Estia** gazetesinin müdürü.

[2] Kötü anılar bırakmış, emekli bir general; iç savaş sırasında «temizlik harekâtını» yönetmiş olan ordunun eski kurmay başkanı.

— Sen ötekiler gibi değilsin. Bizim gözümüzde farklısın. Sonra, senin müziğini de seviyoruz.

— Bana bir tuzak kurmakta olmadığından emin misin?

— Ne diye? Bunun anlamı yok... Buraya açık ve namuslu bir konuşma için geldim.

— Öyle ise, benim teklifim şu: bana, Yunan ulusuna yardım etmek için iktidarı aldığınızı söyledin. Yani, Yunan ulusu adına..

— Elbet de...

— Bir ulus için, iktidarı kendisinin alması büyük bir iştir. Bundan birkaç ay önce Konstandopulos[1]un benim için yazmış olduğu makaleyi okudun mu?

— Zürih'deki konuşmamızla ilgili olarak mı?

— Evet. Gerçekten ben ona, yurtsever, yani Amerikalıların hizmetinde olmayan subayların bulunup bulunmadığını sormuştum. Bana böylelerinin varolduğu karşılığını verdi. İkinci sorum şu idi: şu halde Ordu ile halk yabancıları kovmak ve ulusal bir kalkınma programını yapmak için ne diye bir anlaşma yapmasın?

— Peki, cevabı ne oldu?

—1821'den beri ulusun beklediği budur. Bundan E.D.A.'ya ve Andreas Papandreu'ya bahsetme konusunda anlaştık.

— İyi ama o bir ajandır!

— Propagandayı dikkate almadan tartışmak istiyorsan, Andreas Papandreu'nun yurda hizmet için gelmiş gerçek bir yurtsever, bilgili ve yetenekli olduğunu kabul etmelisin. Ve işte, tam varmak istediğim nokta: eğer samimî olarak iktidarı halka vermek istiyorsanız, böyle bir niyetiniz varsa, onun şimdiki bütün temsilcilerini çağırmanız gerekir. Burada da, sana söylediğim gibi İliu, karşısında Kyrkos, Filinis, ve Papan-

---

[1] Tamamiyle dikta taraftarı **Eleftheros Kozmos** gazetesinin müdürü.

dreu var. Hepimiz ortak bir program üzerinde anlaşabiliriz. Ondan sonra halkı Sintağma (Anayasa) alanına çağırır ve ona şunları söyleriz: «Yunan halkı, iktidar senin elindedir. Ordu sana hizmet etmektedir. Sana teklif ettiğimiz kalkınma programı budur.» Yabancılara da şöyle diyeceğiz: «Egemenliğiniz son bulmuştur. Şimdi Ordu ve Halk birleşmiş haldeyiz ve yurdumuzun egemen ve bağımsız olmasına karar verdik. Sadece, karşılıklı çıkarlara dayanan iyi ilişkiler istiyoruz.» Tabiî, bu genel barışmada şiddet ve işkenceyi bir kez daha mahkûm etmeyi unutmamak gerekir...

— Tabiî, tabiî! Zannedersem ikimiz de açıkça konuştuk. Papadopulos ile karşılaşmak ister misin? Bir dehadır o! Kendin de farkedeceksin!

— Hiç bir görüşüm yok, ama bunlar benim dediklerime dayanacak şekilde olmalı. Neden bizzat siz, Papandreu ve diğerleriyle konuşmaya gitmiyorsunuz?

— Biz de onu yapacağız! Şimdi bana yaptığın açıklamaları yerinde incelemeye gideceğim, sana haber veririm. Selâm!

— Selâm!

Eminim ki, Ladas'ın ziyareti büyük Yurtsever Cephe davası ile sıkı sıkıya ilişkili. Ladas'ın başlıca amacı şu: a) Niyetlerim hakkında bir sondaj yapmak; b) Benden ne elde edebileceğini anlamak. Gerçekte, fazladan olarak sanatçı da olan bir adam, zorunlu şekilde bir safdil, hatta basit anlayışlı değil midir? Şüphesiz Ladas'ın bana karşı tehditte bulunmaktan kaçınmakta çıkarı vardı ve bunu iyi biliyordu. Fakat, buna karşılık nasıl da yeni bir sansasyon: Theodorakis «devrim»e katıldı! Sonra bunun davaya ne kadar büyük hizmeti olacaktı!..

Tabiî, daha sonra da görüldüğü üzere Ladas'ın raporu olumsuz oldu.

Yalnız beni, askerî mahkemenin sanık sandalyesinde ve Yunanistan ile uluslararası kamuoyunun projektör ışıkları altında görmek fikri albayları ürpertiyordu.

Gerçekten, öyle zamanlar oldu ki, bütün gecelerimi, savunmamın bir suçlama-savunması, bir Direnmeye çağırma savunması olması için, başlıca noktalarını kafamın içinde durmadan evirip çevirmiştim. O zaman, beni bertaraf etmek için başka bir çareye başvurdular: yalan! Dava günü, gardiyan gelip bana, sabah sabah hazır olmamı söyledi. Giyindim ve bekledim. Bir süre sonra gelip gitmeyeceğimi söylediler. Albay Pattakos basına ağır hasta olduğumu söylemişti. Benimle birlikte tutuklu olanların avukatları, bunun üzerine duruşmanın başka güne bırakılmasını istediler. Mahkeme isteklerini reddetti.

Dava başladı. Savunma tarafı vazgeçtiğimi bildiren belgenin okunmasını istedi. Savunma avukatlarından birinin cüppesi altında, bu masalı uyduran Emniyet'le ittifakın gizlendiği açıkça görülüyor, çünkü böylelikle savunmamı ve örgütümün savunmasını yapmaktan vazgeçmiş gibi oluyorum. Ertesi günü *Eleftheros Kozmos* şu başlığı koyuyordu: «Theodorakis kendisiyle birlikte tutuklu olan arkadaşlarına ihanet etti.» Lambru ile diğer polisler ifade veriyorlar. Benden söz ederlerken ağızlarından bal akıyor. Kardeşimin karısı cezaevinin önüne gelip bana bağırıyor: «yanındaki İngiliz gazetecisine, Mahkeme'ye çıkmak istediğini söyle! İngilizce söyle!..» Tek cevap olarak, Yunanca bir küfürü tercih ettim. Bir bu eksikti! Kendi kendime, herkes istediğine inanmakta özgürdür. Daha doğrusu, herkes inanmak istediğine inanmakta!

Bununla beraber, Mahkeme başkanına arkadaşlarımla beraber yargılanmak istediğimi bildiren bir mektup göndermiştim. Zindancılarım beni mahkeme önüne çıkarmaya cesaret edemiyorlar. *Çünkü bana zulmedenler, herkesten daha iyi bilir ki, işitilmesi iyi olmayan gerçeklerden bahsetmem öncelikle onları korkutur.*

24 Aralık

Sabahın saat on biri. Baş gardiyan beni müdürün odasına götürüyor. Orada yine Ladas'ı buluyorum:

— Söz sözdür... Noel'i çocuklarınla beraber geçireceksin. Doğru Papadopulos'un bürosundan geliyorum. Bana: «Ona müziğinin serbest olacağını söyle!» dedi. Seninle buluşmak istiyor. Adalet Bakanlığı'nın görevlileri af kararnamesinde bazı sınırlamalar koydukları için müdürü çağırdı ve ona: «Ben, bütün bunlar hakkında hiç bir şey bilmek istemiyorum, dedi. İstediğim şey, Theodorakis'in bugün evinde olmasıdır.»

— Beni bırak, dedim. Ötekiler için ne yapılıyor? Hiç olmazsa kaçı serbest bırakılıyor?

— Yaklaşık olarak üç yüz kişi.

— Fakat bu alay etmektir! Ne diye af için bu kadar gürültü kopardınız? Burada «âdi suçlular» bile affedileceklerini umuyorlar.

— Oo! Krallıkça hazırlanmış hükümet darbesinin başarısızlığa uğradığı ânın heyecanı içinde bulunuluyordu. Fakat, yavaş yavaş, sonunda hepsi serbest bırakılacak.

— Ne zaman?

— En geç, gelecek mevsim içinde. Bunların ancak küçük bir kısmı içeride bırakılacak... Şimdi çıkmaya hazırlan... İyi bayramlar...

Utanç içinde hücreye çıktım. Arkadaşlarıma ne diyeceğim?

Onlara doğruyu söyledim. Ben ve benimle beraber serbest bırakılan Peponis hemen hazırlandık. Benimle beraber bulunan yetmiş «siyasal» ve «âdi» tutuklunun hepsini kucakladım. Çoğunun gözleri yaşlı. «Sürgünler» koğuşunun parmaklıkları önünden geçiyorum. El sıkışmalar... İçtenlikle bağırıyorlar: «Hayırlı başlangıç!» «Bize yolu aç!» Gülümsemeye çalışıyorlar ama, bakışlarında acının izleri var. Ağır kapılar açılıyor. Bizimkileri düşünüyorum. Çıktım ama gardiyan

beni, formalite ile ilgili kâğıtların elinde bulunduğu Averof cezaevi müdürünün bulunduğu yere götürdü.

Andreas Papandreu'nun ailesiyle dostları dışarıda bekliyor. O da nerede ise çıkacak. Gazeteciler. Büyük bir kalabalık. Neşeli, bayramı yansıtan yüzler. Ağır kapılar açılıp kapanıyor. Yeniden cezaevinin içinde, müdürün odasındayım.

— Emir henüz basılmadı. Bekliyoruz, neredeyse gelir. Kenara geçin, rica ederim. Size haber verilecektir...

Eski hücresinin yanında bulunan Peponis yeniden geçmişteki bahtsızlıklarını anlatmaya başlıyor.

— Hücrem şurada idi. Çöp tenekelerinin yanında. Şu adam Papandreu'nun hücresini süpürüyordu. Notlar getirip götürürdü. Bu, cezaevinin «cellâdı»...

«Cellâd» bize yaklaşıyor.

— Şu kapıdan geçin.

Bizi cezaevinin içine doğru götürüyorlar.

— Fakat... biz serbestiz.

— Bu bir emirdir.

Arkamızda başka bir ağır kapı kapanıyor.

Peponis kuşkulanıyor:

— Geç kalıyorlar. Fikirlerini değiştirmiş olmasınlar, ne dersin?

Bizi yeniden büroya çağırıyorlar.

— Emir geldi. Sizin adınız geçmiyor.

Cezaevleri müfettişi Turnas emir veriyor:

— Peponis'i eski hücresine kapatın! Theodorakis'i de ötekilerin yanına!..

Averof Cezaevi

Arama... Sonra birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci kapı, yeniden hücre!..

Khronis bağırıyor:

— Çocuklar, Mikis bu! Ve boynuma atılıyor.

Kimden başlamam gerek: Paraskevopulos, Tsakiris, Yason, Sofulis, Notaras, Tsakarestos, Protopapas, Anastasiadis... Ötekiler de hücrelerinden aşağı iniyor. Filinis, Leludas... Kyrkos bir dalış yapıyor ve yatağımın üstüne düşüyor. Papayanakis kendi yatağında uzanmış duruyor: işkencelerden bu yana iki ay geçtiği halde hâlâ kendine gelemedi. Lambrakistler terlik giymiş. Bir bastona dayanarak yürüyorlar. «Falanga» ayak kemiklerini kırmış.

İçlerinden bir tanesine soruyorum:

— Seni ne zaman dövdüler?

— Yirmi gün oluyor.

— Ya seni?

— On sekiz gün oldu...

Ya Ladas'ın emrettiği araştırma?

Gerçekte Averof cezaevinin ek binasındayız. Girince solda revir var. Sağda iki büyük yatakhane-koğuş. Bunları altmış kişi kadar işgal ediyoruz. Diğerleri dar hücrelerde. Tek başlarına ya da ikişer kişi.. Yatağım, avluya bakan büyük bir pencerenin altında. Oldukça geniş olan eşiği bana yazıhane ödevi görüyor. Gece gündüz, en son bestelerimi arkadaşlarıma okuyorum. Sözlerini yazıyorlar. Sonra birkaç kişilik gruplar halinde melodilerini öğrenmek için yanıma geliyorlar. Aç ve sabırsızlar.. Bu müzik, beni olduğu kadar onları da özgürleştiriyor. Sanat — bize ait olan bu sanat — bizim gücümüz, bizim kozumuzdur. Baskıcılarımızın zincirleri var. Bizim ise şarkılarımız.. Müzik suareleri tertipliyoruz. Her öğleden sonraki iki saat halk raksına ayrılmıştır. Sofulis bunda, kendini gösteriyor. Petros, Notaras ve Papayanakis, üç dev, Kasapiko (Kasap havası) oynuyoruz. Ötekiler bizi seyrederken gülmekten katılıyorlar. Yere uzanan Papayanakis aşka getirici şakalar yapıyor. Khronis satrançta rakip bulamadı. Tsakiris benim şarkılarımın konusu ile ilgili desenler yapıyor. Potis tütünümü aşırıyor. Leonidas Sibelius'un «Finlandia» sını ıslıkla çalıyor. Keza Seferis'in «Ninni» sine de bayı-

lıyor. Filinis ile Leludas çılgınlar gibi durmadan dönüyorlar. Yason şu anlamda gülümsüyor: «İşte şu ünlü cezaevindeyim ama, ne yazık ki, tünelim yok...», çünkü tutuklanmamızdan önce, Averof cezaevinin altına, hapsedilmiş arkadaşlarımızı kurtarmak için bir tünel kazınayı tasarlamıştık! Noel yaklaşıyor. «Eichmann» adını taktığımız baş gardiyan voleybol topumuzu müsadere etti. Önemi yok. Hiç bir şey olmamış gibi, görünmeyen bir topla hayalî olarak maçlarımıza devam ediyoruz.

Tutukluların dilekçesi: «Topumuzu isteriz. Alkollü bir ısıtıcıya ihtiyacımız var. Aydınlanmamız için altmış mumluk ampuller konsun.»

Cezaevi müdürü Turnas ile tartışma! Bana: «Eskiden, dedi, şarkılarınızdan birini mırıldanırdım: Sto peryali'yi (Deniz kıyısında)»

Bizzat müdür tarafından parafe edilmiş olması şartıyla nota kâğıdı kullanmama izin veriliyor.

Baskı rejimlerinin eski bir hilesi olarak, biz siyasîleri, «âdi suçlular» ın ortasına koydular. Bunlar arasında, küçük bir ücret karşılığında fuhuş yapan iki homoseksüel de var. Şafakta bunların avluyu süpürdükleri görülüyor. Bazen «Julia» gelip pencereme vuruyor ve itiraflarda bulunup çok ucuz tarifelerle mesleğin itibarını düşüren arkadaşından şikâyet ediyor. Ve her zaman olduğu gibi bu tatsız cezaevi yaşamında, kontrolu olanaksız söylentiler. Tanklar göründü. Bir isyan mı söz konusu? Herhalde Atina'da harekâtta bulunan birliklerdir.

Akşam üstü yemekhanede sinema var. Bundan toksik madde tiryakileri ile komünistler uzak tutuluyor!

Ziyaret! Bizi, ziyaretçilerimizin girdiği bir özel binaya götürdüler, ziyaretçiler paketlerini bir sıranın üzerine koyuyorlar ve arama başlıyor. Salon boyunca iplerle ayrılmış ikili geçitler var. Bizi on dakika için içeri alıyorlar. Ziyaretçilerin yüzü ancak farkedilebiliyor ve herkes aynı zamanda ko-

nuştuğu için sesini duyurmak için bağırmak gerek.

Avlunun ortasında, etrafı dikenli tellerle çevrilmiş çetin bir ağaç var. Gezme sırasında bunun etrafında dönüyoruz.

Noel geçti. Yılbaşı. Leonidas Kyrkos bana sokuldu:

— Müziğin için olağanüstü, yepyeni bir şey bulmak gerek dedi.

— Tamam. Şarkının bağlarını koparıp onu özgürleştireceğim..

— Ritsos'un şiiri «Rumluk» ta yaptığın gibi.

— Bir iç ilerleme çizgisini izleyerek daha da uzağa gitmek istiyorum. Klâsik çerçevelerin de dışında olarak.

— Haa, sen bir şey hazırlıyorsun sessizce...

— Yanımda Seferis'in şiir derlemeleri var. O müziğini bestelediğim şiiri hatırlarsın: «Yaşamımı korudum». Bundan kaç mısra aldığımı biliyor musun? Dört ya da beş. Şimdi, bir şarkı, kocaman bir şarkı yapmak için şiirin tümünü alacağım.

— Buna başlayacak mısın?

— Hemen bu akşam. Kapılar kapanır kapanmaz.

Benim «Irmak-şarkı» adını verdiğim yeni müzik şekli böyle başladı.

YORTU AVEROF
(Irmak-şarkı)

3 - 4 Ocak 1968
Averof Cezaevi

(26 Mart 1969'da Zatuna'da son bulan yeni gözden geçiriş şöyle oldu): Halk şarkıcısı için şarkı, altı sesli karma koro ve halk orkestrası.

Şiir: Yorgos SEFERİS
Müzik: Mikis THEODORAKİS

Çiçekli açık deniz ve Ay batarken dağlar,
Arap inciri yanında beyaz taş ve çiriş otları,
Gün batarken kurumak istemeyen testi,
Ve kavak ağaçlarıyla saçlarının yanında örtülü yatak,
Kuğu burcunun yıldızları yaldızlı, o Aldebaran[1] yıldızı da.
Gürgen yapraklarıyla yüklü sessiz yamaçlarda,
Yağmurun bitişine doğru sararmış ağaçlar arasında
Gezinerek yaşamımı korudum, korudum yaşamımı,
Ağaç tepelerinde bir ateş, akşam olurken.
Yaşamımı korudum, sol elimde bir çizgi,
Senin dizinde bir bıçak yarası;
İhtimal geçen yaz ki kumda, duyduğuma göre,
Poyrazın estiği yerde, donmuş gölün etrafında
Yabancı sesi işitiyorum.
Farkettiğim yüzler ve çocuğunu emziren kadın
Bana soru sormuyorlar.
Dağları tırmandım. Vadiler gölgeli. Ova karlı,
Ufka kadar karlı.. Soru sormuyorlar:
Ne kiliselerde mahpus zaman,
Aramak için uzanan eller ve yollar.
Sonsuz sessizlikte fısıldayarak yaşamımı korudum.
Artık ne konuşmayı, ne de düşünmeyi bilmiyorum. Fısıltılar.
O gece servinin esintisi gibi,
Denizin insanca sesi gibi, gece çakıllarda,
«Mutluluk» diyen sesin anısı gibi.
Gözlerimi kapıyor ve buzun altında suların
Karşılaşmasını arıyorum, arıyorum denizin gülücüğünü
Ve kör kuyuları, nilüferlerin ve sessizlik buzu
Üzerinde, gözü kapalı adamın sona ulaştığı yeri.
Yaşamımı alakoydum, sana dokunan suyu ararken,
Yeşil dalların üzerinde ağır damlalar,

---

[1] Aldebaran: buna Fransızlar Aldebaram da der. Eski Türkçede «Debran» denirdi. **(T. Çev.)**

Boş bahçede, durgun havuzda damlalar,
Bembeyaz kanatlarının altında dolambaçlı bir su,
Canlı ağaçlar ve bakışları durgun gözlerini bularak.
Sen istedikçe bu yol bitmez, değişmez,
Çocukluk yıllarını hatırlamayı,
O kaçıp giden, o açık deniz düşlerinin mezarlarında
Yiten yılları..
Çıplak bir güneş ışığının durduğu
Ve bir köpeğin sıçradığı, yüreğinin ürperdiği
Çınarların sert dalları altında,
Yol değişmiyor. Ben yaşamımı korudum.
Atların ayak izlerinde kar ve donmuş su.

YORTU'nun bestelenmesi ve SEFERİS'in şiir derlemesini okumak bana, onun şiirindeki tadı yeniden buldurdu. Ondan sonraki günlerde dört parçasını seçtiğim «Mitoloji» şiirini konu olarak aldım. Aşırı derecede gergin bir hava içinde ve cezaevi yaşamının özel (olağanüstü demeyelim) yaratma koşulları altında beste yazıyordum; fakat tutukluluk arkadaşlarım bana uygun havayı yaratmak için ellerinden geleni yapıyorlardı. Sırtımı dönüp pencerenin eşiğine yazı yazmak üzere eğildiğimi görür görmez susmaktaydılar. «Mitoloji» nin bu dört şiirinin tamamlanma işi 9 - 10 Ocak 1968 sıralarında bitti ve cezaevi müdürü Turnas bestenin kenarına kırmızı mürekkeple şunları yazdı: «Dışarı çıkmasına izin verilmiştir. 18-1-1968.»

MİTOLOJİ

(9 - 10 Ocak 1968 günleri Averof Cezaevinde Yorgos SEFERİS'in «Mitoloji» sinden alınmış bu şiirler 1933'te derlenmiş ve Mart 1935'te Atina'da yayınlanmıştır.)

ASTİANAKS[1]

Şimdi giderken al yanına şu çınarın
Altında ışığı gören çocuğu da,
O gün borular çalınıyor, silâhlar parlıyordu,
Ve terli atlar suyun yeşil yüzeyine
Islak burun deliklerini değdirmek
İçin eğiliyorlardı.

Atalarımızın buruşuklarıyla zeytin ağaçları,
Atalarımızın bilgeliğiyle kayalar,
Ve toprak üstündeki canlı duran kardeşimizin kanı,
Dualarının anlamını farkeden ruhlar için,
Sağlam bir neşe, zengin bir kuraldı.

Madem şimdi gidiyorsun, madem gün ağarıyor,
Madem kimse bilmiyor kimi öldüreceğini,
O çınarın dalları altında ışığı gören çocuğu
Al yanına ve ağaçları saymasını öğret ona.

XVII[2]

Üzgünüm çünkü, bir damla bile içmeden
Parmaklarının arasından
Geniş bir ırmağın geçmesine yol verdim.
Şimdi taşta yok oluyorum.

---

[1] Kitabın Fransızcasında şiirin adı «Neden gidiyorsun», Yunancasında ise «Astianaks» dır. Astianaks, Hektor ile Andromaşi'nin oğludur. **(T. Çev.)**

[2] Yukarıdaki MİTOLOJİ'den alınmış şiir kıt'alarının Fransızca çevirisinde, kıtalar arasında aralık bulunmadığı gibi Roma rakamlarıyla yazılı sayılar da yoktur. XX. şiirin başlığı ise «Göğsümde yeniden» adı yer alıyor ki Yunancasında böyle bir başlık da yoktur. **(T. Çev.)**

Kırmızı toprakta küçük bir çam ağacı,
Başka arkadaşım yok.
Ne sevmişsem, geçen yıl yeni olan
Ve sonbaharın rüzgârı ile yıkılan
Evlerle beraber yok oldu.

XX

Yıldızlar alçalıp da vücuduma yaklaştıkça,
İnsanların adımları altına sessizlik çökünce,
Göğsümde yara yeniden açılır.

Yılların içine batan şu taşlar beni
Nereye kadar sürükleyecek?
Denizi, denizi kim kurutabilir?
Her sabah atmacaya, şahine işaret yapan ellerime bakıyorum.

XV

NEDEN ÇINARLAR GÖLGELİ[1]

Uyku bir ağaç gibi sardı seni yeşil yapraklarla,
Tatlı ışık içinde bir ağaç gibi soluyordun,
Şeffaf kaynakta biçimini gördüm senin.
Yumulmuş gözkapakları ve kirpikler suyu çiziyordu.

---

[1] Bu şiirin Fransızca çevirideki adı «Güneş Üstünü Örttü»dür. Yunancasında «QUİD platanon OPACİSSİMUS» başlığı vardır. Biz başlık olarak Yunanca'dakini aldık, fakat buradaki «platanon» sözcüğü Yunanca, diğerleri Lâtince yazılmıştır. Yine Fransızca çeviride XXIII. şiirin adı «Biraz Daha»dır, Yunancada sadece sayı vardır. **(T. Çev.)**

XXIII

Az sonra badem ağaçlarının göreceğiz
Çiçek açtıklarını,
Mermerlerin parladığını,
Denizin dalgalandığını.

Biraz sonra,
Az daha yükseğe kalkalım.

Küçük avluda eski dutun etrafında dönüyoruz. Paskalya Komitesi'nin üyesi Hristos bana:

— Güçlerimizi toplama işine başladık. Parti, işi ele aldı. Bütün gücümüz örgütlenme olayı etrafında toplanmıştır. Daha önceki yönetim tarafından yürütülen politikanın bir eleştirel tahlili yapıldı. İzlediği yol aslında hatalı idi. Kuvvetlerimizi düşmanın darbeleri önüne serdi. Kayıplarımızın korkunç olan büyüklüğü buradan geliyor.

— Fakat, zannedersem bu yolu birlikte çizeceğiz.

Yolu bize haber veren Petros idi.

— Ne, tertiplediğimiz gösteriler konusunda aynı fikirde değil misin? Buna rağmen, daha önce gerçekleştirilen işten heyecanla bize söz eden sendin. Bütün bunlar tehlikesiz yapılabilir mi? Şimdi siz ne yapıyorsunuz?

— Derinliğine çalışma.

— Hangi derinliğe kadar? Belki de, bu nedenle yüzeyi unuttunuz! İki aydan fazla bir zamandır kıpırdanan hiç bir şey görünmüyor. Bak, sana söylediğimi iyice aklında tut: o «derinliğine çalışma» ya fazla önem veriyorsunuz.

— Fakat ben senin de haberin olduğunu sanıyordum.

— Tutuklanmama kadar bütün sorumluluğu üstüme alıyorum. Ve hesap vermeye de hazırım.

Bütün bu hikâye beni çok üzdü ve Hristos'a karşı soğuttu... Daha önceki gün politikamız ile yöntemlerimizin kökten değişmesinin ateşli bir taraftarı idi. Parti onu yükseltince hemen «uslanıverdi...» Yoksa yanlışlıkla ona karşı haksız mı düşünüyorum? O da karanlıkların içinde el yordamıyla doğru yolu mu aramaktaydı? Hepimiz arıyoruz, gerçek budur.

Yataklarımız, yani Potis[1]inkiyle benimki birbirine çok yakın. Her gece alçak sesle gevezelik ediyoruz.

— İyi ama, dedim ona, uzun zamandan beri aynı fikirdeydik! Neden bana bundan hiç söz etmedin?

— Konuşmaya kim cesaret edebilirdi?

— Benimle de mi? Buna rağmen ben, kimseden korkmaksızın fikrimi söylüyordum.

— Fakat gördün, beni gazeteden nasıl dehlediler. Sen bunun için neden bir şey söylemedin?

Kahkahadan kırılıyoruz. Nasıl bir kaosun içinde yaşamışız!

— Pekâlâ! İyi geceler.. Tanrı bizi beterinden korusun...

Kyrkos ile konuşuyorum; ona olayları açıklıyor, görüşlerimi söylüyorum. O patlıyor:

— Asla, Siyasal Büro'ya karşı hiç bir zaman! Her şey bir yana! Bizim en kutsal şeyimiz budur...

Zavallı Leonidas! Şu anda kimbilir, hangi rutubetli hücredesin? Sosyalist ülkelerin radyo merkezleri senden, dostlardan ve «azizlerin azizleri» nden kaç kez söz ettiler? Babanı yitirdin. Onun ölüsünü öpmene bile izin verilmedi. Ananı yitirdin. Kalıntısını öpmene bile izin vermediler... Karın da kanserin pençesinde... Çocukların dört bir yana savrulmuş! Harekete, Parti'ye, halka yaşamını verdin. Parlak zekân sana rahat bir yaşam, gıpta edilecek bir ün, doygunluk ve güç sağ-

---

[1] **Avgi** gazetesi müdürü Potis Paraskevopulos.

layabilirdi. Bunların hepsini görev yolunda feda ettin. Bütün neslin gibi, E.P.O.N.[1] nesli gibi büyük hayale inandın.

Yukarıda, aşağıda, doğuda, batıda,
Bıçaklar, mızraklar, ormanlar, sürüler...
Aziz sürüleri,
Şeytan sürüleri,
General sürüleri...
Ben kraterin üzerine ekilmiş deli bir otum.
Elveda güneş,
Elveda ışık!
İyi geceler!

Benim yakında serbest bırakılmam ve şarkılarıma konan yasağın kaldırılması konusunu konuşuyoruz.

Çoğunluk, ne olursa olsun şarkılarının serbest olması gereğini düşünüyor. Ne pahasına olursa olsun — fakat aynı zamanda, yolun üstünde pusular serpiştirilmiş olduğu için büyük bir titizlikle — yaratıcılık yolundaki işime yeniden başlamam gerek. Diktatörlük havası içinde mi? Evet, diktatörlük havası içinde. Halkımız, bütün kültür temsilcilerinin şimdiki varlığı içinde güç ve cesaret bulacaktır. Serbest kalır kalmaz, onlarla bunu görüşme görevini üzerime alıyorum.

Yeni bestelerimin ilk «açık» dinlenişi büyük bir bayram havasını kapsıyor. Vlahos, Seferis'in şiirlerini okuyup tahlillerini yapıyor. Sonra, onun arkasından ben iki ya da üç kez onları şarkı olarak okuyorum. «Güneş Üstünü Örttü»[2] ve «Biraz Daha»[3] cezaevinin büyük başarısı halini almıştı. Hatta Tsakiris henüz düş halinde olup çıkmakta gecikmeyecek olan — bundan kuşkumuz yok — plakların zarflarını çizecek ka-

[1] İşgal sırasında Gençlik Direnme Örgütü.
[2] Çevirimizde XV numaralı şiir. **(T. Çev.)**
[3] Çevirimizde XXIII numaralı şiir. **(T. Çev.)**

dar ileri gitti. Çünkü, her zaman olduğu gibi çok iyimseriz. Bir genel af söylentileri yaymaya başladılar. Basında ve kamuoyundaki yankılar bunlar.

Bu ünlü af ortaya çıktı: nihayet dağ bir fare doğurdu. Yalnız, tamamıyla kişisel olan birkaç serbest bırakma olayı görüldü. Bana haber veriliyor: «Kapılar kapanır kapanmaz çıkacaksınız.» Yeniden hücrelerine ve yalnızlıklarına dönecek olan arkadaşlara veda edecek kadar zaman buluyorum. Bana: «Seni selâmlamak için hepimiz pencerede olacağız!» diyorlar. Gerçekten gittiğim sırada hepsi parmaklıklara yapışmış ve şarkı söylüyorlar:

«Az sonra badem ağaçlarının göreceğiz
Çiçek açtıklarını...»

Avlunun acılı ağacına son bir göz atıyorum. Bir kapı, sonra bir daha, bir tane daha. Büyük avlu bomboş. Arkadaşlar artık uzakta, duvarların arkasında. Beşinci, altıncı kapı. Salıverilme işlemleri.. Son arama! «Ceplerini boşalt. Pabuçlarını çıkar. Kollarını kaldır. Çıkınını aç.»

VRAHATİ:

NEZARET ALTINDA ÖZGÜRLÜK

27 Ocak 1968'de Averof cezaevinden ayrıldım. İlk günlerin humması yatışınca en samimî dostlarım etrafımda toplandı, ben de mücadele halindeki halkın izlemesi gereken yeni taktikle ilgili görüşlerimi kendilerine anlatmaya başladım. Şüphesiz ki, diktatörlüğün elverişsiz havasına rağmen yaratıcı bir çalışmayı başlatıp sürdürme yolundaki niyetimi kendilerine özellikle bildiriyorum. Hemen bu fikirlerin (ki siyasal tutukluların tümü veya hemen hemen o kadarınca, Averof cezaevinde bırakmış olduklarım tarafından benimsenmiş olanlar) elverişli bir yankı ile karşılaşacaklarına, serbest olan yönetici kadrolar arasında şiddetli tepkiler yarattığını gördüm. Düşünce ve tutumlarının saçmalığını kendilerine anlatmak için boşuna çabalıyorum. Sözlerle eylemler arasındaki büyük boşluğun varlığını boş yere kendilerine göstermek istiyorum. Sözle ultra-devrimci, eylem bakımından ultra-reaksiyoner durumundalar.

Bazı entellektüel çevrelerle vasıtalı şekilde ilişki kurmayı başardım. Onların çoğunluğu görüşlerime katılıyor. Fakat sanatçı faaliyetlerini sürdürdükleri takdirde hepsi, düşmanla işbirliği yapmış olmakla suçlanmaktan korkuyorlar.

Atina'dan ayrılmaya karar verdim. Korent çevresindeki Vrahati'de bulunan evime yerleştim.

Yeniden beste yapma işine koyuluyor ve... Marina'yı düşünüyorum. Tutuklanmamdan sonra Emniyet'teki mahpusluğum sırasında, karşıdaki 1 numaralı hücrede pantolonlu başka bir kızla beraber bulunuyordu. Daha sonra kadınlar kısmına nakledilmiş olmalıydı. Açlık grevi yaptığım sırada onun gardiyana haykıran sesini duymuştum. Güzelliği, gücü ve gerçekliği ile eşsiz bir şiiri yazmış olan odur. Bunun her sözcüğünü, her imgesini, her anlamını anladığım andan itibaren bunlar tenimin içine girdi. Beni yaraladı. Bana teselli verdi. Beni kurtardı. Bu, bizim hepimizin sesidir. Şiirin bir imgesine göre «çürük bir hasat vermek» ten başka bir şey yapmamış olan bütün o umutlar. Bu bizim hiddetimizdi. Bizim acımızdı. Ve buna rağmen bizim acımızdı. Önce, bir solukta müziğini bestelemek için şiirin birinci bölümünü aldım.

Şimdi Vrahati'de bana ikinci ve üçüncü bölümünü getirdiler. Müzikal şekil bakımından bu eserde, «Yortu-Averof» ile açmış olduğum yolu doğrulama fırsatını elde etmiş oldum. Bu, üç bölümden oluşan yeni bir «ırmak-şarkı» idi. Başlangıçta adı «Averof Kadınlar Cezaevi» idi, çünkü şiir Marina'nın askerî mahkeme tarafından mahkûm edilişinden sonra yazılmıştı. Marina bu şiiri, yazar yazmaz hemen yırtmıştı. Bu, mahpus arkadaşlarından biri olup kopya edilmesine titizlikle nezaret eden Athina sayesinde kurtarılmıştı. Sonra eser kesin şeklini aldı:

SIKIYÖNETİM
(Irmak-şarkı)

Birinci bölümü Mart 1968'de Nea Smirni'de, İkinci ve Üçüncü bölümleri de Mayıs 1968'de Vrahati'de yazılmıştır.

Şiir: MARİNA
Müzik: Mikis THEODORAKİS

I

Nasıl çocuk yalnızlığı ilk tatması sırasında yaralanırsa,
Zaman ve beklemek yüreğimi öyle kıracak..
Ve bana dışarı çıkmam için yolları açtıklarında ebediyen
yollarımı şaşıracağım.
Düzlük yerlerde, her yanda, ayna parçalarında, yıpranmış
bakışlarda
Eskiden hepimizin olan o dille konuşarak
Bir zamanlar bizim olup bizde kalan
Senin yüzünü, kendi yüreğimi arayacağım,
Ölülerin gölgesinde,
Ölü tasvirlerin
Renginde..
Başlayan büyük gecede, bizim gecelerimiz basit bir olaycıktan
Başka bir şey olmadığı devir ne zamandı?
Şu dört duvar arasında zamanımı, ayın kesintilerini,
Yıldızlarla ilgili hamlelerini nasıl ölçeyim?
Ben ki kırgınım, senin yokluğunun önceden kestirilemez izini,
Kendi yolumu nasıl bulacağım?
Bu inanılmaz zaman gemisi içinde,
Vaktiyle bizim olan şu kentte...
Ve bugün sadece tank kanununun yürürlükte olduğu yerde..
En ufak çıkışı olmayan yedi köşeli, içinden
Ve dışından kuşatılmış,
Dışarıdan bin çehreli korku ile çevrili kaos..
Çaresizlerin çığlıkları her akşam beş buçukta kesilir,
Her gece alarm düdükleri sessizliğin ırzına geçer...
Ve yine aynı soru: Ellerin nerede? Sesin nerede?
— Ergin de olsa — her çocuğu, yalnızlıkla ilk karşılaşma
Nasıl yaralarsa,
Senin yokluğun kafamın tam tepesine saplandı
Yaralı zaman kararsız sıçramalarla çırpınıyor,
Ölüme mahkûm olan benim

Ve etrafımda, her yanda, ortada, tam göğsümde, kaosta,
yaralarımda,
Masumluktan ölüme, ölümden pişmanlığa, ağlaşmaya ve
oradan yeni cinayete giden kötülük,
Tetikte dururken beni yutmak için çılgın ağızlarını açtı.
Sana nasıl şarkı söyleyim?
Sevdiğin sesim bile hançerlenmiş.
Sevdiğin saçlarım, uykusuzluk içinde göksel yosunlardır.
Ellerim umutsuz dokunaçlar.[1]
Ve nereyi arasam, artık seni bulamıyorum.
Parmaklıkların ardında dörtköşe karanlık parçaları,
Rumluk ihanete uğramış. İhanet. Yürekte hançer.
Işıklar söner sönmez aydınlık yaralanır, gürültüler
açıklanamaz.
Anlamsız fedakârlık, sıkıyönetim, yokluk, nöbetçinin sigarası
Ve ben yalnız bu dili konuşacağım.
Diğerleri: «Bu çocuğu kim değiştirdi?» diyecekler
Turist Kiklop[2]un tek gözü ile bana bakarak,
Onlara kahramanlardan söz etmemi isteyerek.
Bazıları da, her yandan hainliğin uluyacağı
İçinden çıkılmaz gecelerde uyuyacak.
Tanklarla uçakların gürültüsü korkuyu, nöbetçinin ayak
sesini örtecek.
Her yandan ihanetin uluyacağı sensiz geceler,
Yüreğimdeki patlamaların uluyacağı geceler.
Zenobia[3]nın çocukları gibi dünya ile umutsuzluğun
Dört bucağına yayılmış yüreğimin uluyan parçaları..
Sensiz geceler hiç bir yerde,
Çünkü seni de yitirmiş olacağım,

---

[1] Kitabın Fransızca çevirisinde bu mısra yoktur. **(T. Çev.)**

[2] Yunan mitolojisinde tek gözlü canavar. **(T. Çev).**

[3] Aurelianus tarafından 273 yılında yenilen Palmyra kraliçesi. **(T. Çev.)**

Hareketli karanlıkta,
«Zor ama görkemli olması gereken»[1]
Mücadelemiz gibi...
O ise burada çürük bir hasattan
Başkasını vermedi.
Sensiz nasıl olur?[2]
Bilinmesi daima çocuğu yaralayan ilk yalnızlık gibi
Vücudum dağılacak, hücrelerim birbiri ardından çözülecek
Zaman Prokrustos[3]unun şu yatağı üstünde;
Güneş lekesi gövdem patlayacak
Senin adını tüm göklere yazarak.
Hücrelerim birbiri ardından insanları aşılayacak
Parmaklıkların ardında acının yaşı ve akşamın mor
dumanıyla.
Rahat uykularını bozsunlar diye rüyalarımı göndereceğim,
Nezaretçi kadın yoklamaya geldiğinde.
Güvensiz bakışlarına yerleşsin diye nefretimi göndereceğim
Ve nezaretçi kadın geldiğinde,
Ölümümü bilmezden gelerek, benim için
«Öldü» diyecek ötekiler.
Ve yalnız sen bileceksin,
Yalnız sen hatırlayacaksın ellerimi,
Cezaevinin dışındaki köpeğin hayal meyal duyulan şikâyetini,
Taraçadaki çocukların çığlıklarını,
Çin resminin üstündeki muammayı,
Ve Yunan muammalarını:

---

[1] Bu sözler Mikis Theodorakis'in 23/4/1967 tarihli beyannamesinde yer almaktadır.

[2] Bu mısra Fransızca çeviride yoktur. **(T. Çev.)**

[3] Prokustos adı da verilen Attik'li bir haydutun adı. Yolcuları soyar, sonra demir bir yatağa yatırıp ayaklarını keser, yahut çok kısa boylu iseler onları çekip vücutlarını güya uzatırdı. Thiseas (Thésée) onu aynı cezaya çarptırdı. **(T. Çev.)**

O ayaklarıyla çıkıp örtü altında indirdikleri şey nedir?
Yalnız sen bileceksin,
Vücudumun nasıl ve nerede kaybolduğunu,
Sesimin nereye, uykusuzluğumun nereye dağıldığını.
«Tanrım, şu dünyanın yürekli insanları ne oldu?»
Onu yalnız sen bilirsin,
Ve ben bu dilden konuşacağım.

II

Uzakta, çok uzakta duyuluyor yaşam,
— Belki de — yüksekte, çok yüksekte parlıyor ışıklar,
Bizden çaldıkları, kentten çaldıkları ışıklar
Ve son güneş batışı ile etrafımızdaki, bizim olan dağlardan.
Uzakta, çok uzakta varsın sen. Var olman gerek.
Ben, lekeli duvarların ardından senin yaldızlı gülüşünü
duyabildiğim sürece...
Her şeyin bilineceği
Ve yine belleğin donmuş merkezi eriyeceği zaman.
Şimdi her yanda «ifadem var, ifademde ne söylediğimi
hatırlamalıyım»,
Ve sorgular yine başlayacak — belki —,
Mezarların, evlerin, cezaevlerinin, yasaların açılıp da
Ölülerimizi hesaplayacağımız, yeni şarkılarımızı
bölüşeceğimiz zaman,
Bir gün
Sen de öğreneceksin,
Geri kalanları,
Sen de hatırlayacaksın,
Yaşamın
Uzakta, çok uzakta olduğunu.
Sen de uzakta olacaksın,
Ve o zaman ben
Var olmayacağım.

III

Zaman kılık değiştirdi. Gelen yıllar kılık değiştirdi.
Beni nerede bulacağını biliyorsun.
Ben korku, ben ölüm,
Ben uyuşmaz anı,
Ben ellerinin yumuşaklığının anısı,
Ben yıkılmış yaşamımızın umutsuzluğu,
Sıkıntım ile ortaya çıkaracağım «Sen işinle uğraş» ı,
Uykularını kaçıracağım saygısız, korkulu Bengal ateşleriyle,
Titremeye başlayacakları ana kadar
Mermiler geçenleri rastgele vuracak..
Birbirlerine sormaya başlayıncaya dek.
Beni öldüremeyecekler.
Ama sanırım ki — belki — yalnız
Mirasımızdan yana zengin olan çocuklar,
İlk kez anlayacak,
Anıdan yana, bizden yana
Sert çocuklar
Sondan önceki batışın
Kurbanlarının beceriksiz haberlerini
Okuyabilecekler — kimbilir! —
Yanlışları düzelterek, yalanları silerek,
Doğru şekilde adlandırarak.
Çocuklar duygusallıktan uzak yaşlarına uygun
Yalnızlığın şimşek gibi bilgisi ile yaralı olarak..
O güç ki, bize gelmek için çok gecikti..
Ve eğer şimdi ben seni uykusuzluğumun koskocaman umutsuz dalgalarında arıyorsam,
Her soluk alışımda arıyorsam seni,
Elimde bana yol gösteren sadece bir avuç Ay taşıyla...
Dünyanın karanlık yollarında seni aramak için
Dolaşmaya çıktığımda o,
Anahtarları elinde tutan rahibenin çılgın

Gülüşündeki parlaklıkla dünyayı kör ederek,
Taraçada, o acı çeken ve çektirenlerin çığlıklarıyla ve
Ölümün o acı diliyle dünyayı sarsıyordu.
Belki sen kendi lâbirentinin yolunu bulmuşundur,
Belki sen o zaman dünya kavşağında gururlu bir ağaç gibi durursun,
Bütün ırmaklar senin köklerinde gizlere ulaşırken..
Belki o zaman çocukların, bütün çocuklarla beraber
Kaostan bir an önce, zamana ve hayata yetişirler.
Artık o zaman benden bir şey kalmamış olur...
Olmam gereken acı bile,
Eline dokunuşum bile,
En çok benim olan dilim bile...
Ama dünyanın tüm ırmaklarında erimiş olacağım,
Yazmış olacağım adını uçurumların tüm karları üstüne,
Öylesine korktuğum karanlığın öteki kıyısına dek geçmiş olurum
Ve bedenim — belki — ölü ama yine de bozulmamış halde
Dinleniyor olacak,
Etrafında senin anıların ve gün ışığıyla yıkanan yaşamla.

Haziran

Bahçıvan Stelio ile ben kumsalda oturmuş, balık ağlarını düzeltiyoruz. Her akşam sandalla bir gezinti yapmaya çıkıyoruz. Kıyının bir bölümüne yarım daire şeklinde ağlarımızı atıyor, sonra tokmakla sandala vuruyoruz. Balıklar korkuyor ve kendilerini ağların örgüleri içine atıyorlar. Bu hareketi arka arkaya üç ya da dört kez tekrarlıyoruz; birkaç kilo balık tutmak için... Bu da, bir kızartma yapmak için bize fazlasıyla yetiyor. Sandalı kıyıdaki meyhanelerin önüne yanaştırıyoruz. Avımızın yanına — çoban işi — bir salata koyuyor ve daha çok onu memleketten ufak bir şişe şarapla suluyoruz. Kısa zamanda kendimizi krallar gibi hissediyoruz. Şarkı söy-

lüyor ve yalnız olduğumuzda raksa başlıyoruz. Evden iki kilometre ötede, kadın patronun sarışın iki kızının servis yaptığı bir meyhane var. Onların gidiş gelişlerini seyretmek gözler için bir ziyafet. Bu küçük meyhane sarhoş edici kokular saçan asırlık kocaman ağaçların altına saklanmış. Çok defa sandalımızla yakınına yanaşıp mutfağa koştuğumuz ve — sözde — yemek sanatı ile ilgili öğütler verdiğimiz oluyor. Fakat gözlerimiz başka yerde. Sonra ağaçların altına oturuyoruz. Halk şarkılarını dinliyoruz ve yakınımızdaki masada birisi bir «zeybekiko»[1] raksına başladı mı, ellerimizle tempo tutarak ona eşlik ediyoruz.

Stelio çok az konuşuyor. Eğer bana herhangi bir balık avı hikâyesi anlatmak için değilse.. Örneğin, on kilodan ağır bir balığı yakaladığı günü! Ama bu, beraber olduğumuz iki aydan beri ağlarının parmak kadar balıklar tutmasına engel olmuyor.

— Şansımız yok. Ama çark dönecektir.

—Bay Mikis, sizi istiyorlar. Uzaktan, bahçenin öteki ucundan Yeoryia Anastasiadis'i farkediyorum. Durumu berbat. Biricik oğlu Sotiris'i tutuklamışlar.

— Onu hâlâ göremedim... Fakat dün korkunç bir şey oldu... Bana giysilerini verdiler... Kana bulanmışlardı...

Ona:

— Cesaret!.. dedim.

Dariotis ile beraber oğlu, birkaç ay önce katil olarak Cunta tarafından yakalanmıştı. Pire sokağındaki bir suikasttan sonra, bir kadını öldürmekle suçlandırılıyorlardı. Adliye sarayının taraçasında bir bomba patlamış ve düşen bir tuğla o kadının başına çarpmıştı. Cunta hemen bu ölümü istismar etmiş ve bu iki gencin başını belâya sokmuştu.

İkisi de Lambrakist Gençlik'tendi.

---

[1] Bizim zeybek havası anlamında. **(T. Çev.)**

Dariotis Atina bölümünün sekreteri, Anastasiadis ise büro üyesi idi. Bunun için, bütün Lambrakistler gibi onlar da Emniyet tarafından takip ediliyordu. Onlara alçakça işkence edileceğinden emindim. Fakat, fazladan olarak da bir dava ve bir ölüm kararı beklenebilirdi. Hatta örnek bir idam bile..

— Onları nasıl tutukladılar?

Kadın bana hikâyeyi anlattı.

— Ne zaman oldu bu?

— Şimdi bir ay oluyor.

— Bakalım, ne yapabiliriz. Bütün mesele onları, pençelerinden çıkarmakta..

— Zavallı oğlum, sen ne yapabilirsin? Sen kendin de onların pençesinde değil misin?

Dostum Yeoryia gider gitmez Emniyet'e telefon ettim:

— Lütfen Bay Lambru'yu..

— Kim arıyor?

— Theodorakis.

— Polis Mallios konuşuyor. Sizin için ne yapabilirim?

— Kişisel bir şey bu.

— Hemen kendisine haber vereceğim.

Lambru ile Atina'da Eksarşion alanı yakınında randevulaşıyoruz. Alıcı-vericisi olan bir Amerikan arabasıyla geldi.

— Ne oluyor?

— Çocukları tutukladığın bir ay oluyor.

— Hangilerini?

— Pekâlâ biliyorsun. Şüphesiz onlara işkence de ettin.

— Sana bunu kim söyledi?

— Sotiris'in anasına kanlı giysileri gönderdin. Tahmin ederim ki, çok memnunsun.

— Onlar masum bir kadını öldürdüler.

— Kim öldürdü, onlar mı, siz mi?

— Ne ile eğleniyorlardı? Bomba atmakla mı?

— Bunların yalan olduğunu pekâlâ biliyorsun. Bu çocukları neden öldürmek istiyorsunuz?

— Bir örneğe ihtiyaç var!

— İşte, ben de seninle salt bunun için buluşmak istedim. Gençlik örgütünde onların yöneticisi idim. Onun için, onların bütün hareketlerinden sorumluyum. Çocuklar örgüte dahildi. Yerine getirdikleri şey bizim emirlerimizdir.

— Yani?

— Yani, açıkça sorumluluğumu üstüme almak istiyorum. Onları öldürmenize izin vermeyeceğim. Başlangıç olarak da beni şu andan itibaren sanık tarafın tanığı olarak kabul etmelisiniz. Bütün bunları askerî mahkemede görüşeceğiz.

— Bütün bunları müdüre tekrarlayabilir misin?

— Bu Emniyet'e gitmek gerektiği anlamına mı geliyor?

— İstersen.

— Gidelim.

Arabaya binerken Lambru şoföre kendini göstermek için:

— Emniyet'e! diyor. Mikis tutuklanmıştır!

Kendi kendime: acaba doğru mu? diyorum.

Emniyet'in alışılmış kapısı. Kısa bir süre önce, bu kapıdan hangi koşullarla girmiştim.

Merdivenleri çıktığım sırada, açıkça zevk duyarak kulağıma fısıldıyor:

— Bu merdiveni yeniden görmekle ne duyduğunu bana söylesene!

Ona kaçak bir gözle bakıyor, sonra yüksek sesle:

— Hiç! diyorum.

Ve hemen ekliyorum:

— Senin sadizmini tatmin etmek niyetinde değilim.

Yukarı çıkınca sola baktım. Benim hücre. Bir gölge. Şimdi orada kim var acaba? Lambru ne düşündüğümü keşfetti:

— Seninkiler bunlar. Lambrakistler. Günün birinde ikimizin yazabileceğimiz o muhteşem kitabı düşün. Sen bildiğini söyleceksin, ben de kendiminkini.. Ünlü bir best-seller olur!

Emniyet müdürü Papaspiropulos'un bürosuna giriyoruz. Orada yabancı gazetecilerle babamı bulmuştum. Neşeli bir hayret gösteriyor. Yanında duran Karapanayotis şöyle diyor:

— Müdür Bey, Bay Mikis bizimle beraber olsaydı, bütün gençlik yanımızda olurdu! Onun gerçek rolü burada işte: ulusal gençliğimizin başı...

Lambru müdüre ziyaretimin konusunu anlatıyor.

Müdür bana hemen:

— Sana böyle bir şey yapmanı tavsiye etmem! dedi.

— Sanık tanığı olarak beni hesaba katmak zorundasınız.

Lambru:

— Ne olursa olsun, diyor, Askerî mahkemeye çıkmakta kararlı.

— Pekâlâ biliyorsunuz ki, bu iki çocuğun, o kadının ölümü ile mutlak surette ilişkileri yok.

Papaspiropulos:

— Tahkikat bitmedi, diyor. Bitince, sonucu bildirmek üzere seni buraya getiririm..

— Onu Lambru'ya söyle.

Ertesi günü Yeoryia'yı görecek ve her şeyi ayrıntılarına dek anlatacağım. Çok teselli bulacak.

— Birlikte dövüşeceğiz. Her zaman olduğu gibi.

Gözlerimiz yaşlı bir halde kucaklaştık ve selâmlaştık. Bir hafta sonra bana besteleyeceğim iki şiir gönderdi:

SENİNLE BİRLİKTE

Hırçın dalgaların arasında,
Ateşle beraber, titreyen
Ateşle beraber..
Akşamın ılıklığı içinde
Tatlı ve acı bir rüyanın ortasında,
Ey benim Sabah Yıldızı'm - Sabah Yıldızı'm!

Yıldızsız korkunç gecede,
O acımasız vahşî hayvanlar arasında
Ve onların boğuk ulumaları..
Ateşle beraber, seninle beraber,
Seninle beraber, seninle beraber,
Yatışma bilmez ırmakların
Gürültülü sevinci içinde,
Kartalın uçuşu ile - kartalın uçuşu ile
Ateşle beraber, seninle beraber,
Seninle beraber, seninle beraber.

ŞİKÂYET

Acı söylenir gibi değil,
Uçrumun dibi yok,
Cehennemin de sınırları..
Bu, yakalanamayan bir kaos
Ve zehirden daha acı,
Dünyanın varlığı yok..
Ve yeryüzünün tüm yılanları
Isırmalarıyla yaralıyor beni.[1]

Öğretmen arkadaşım Yorgos Fotinos'un anısına da kavuştuğum Vrahati'deki evime yine döndüm. 1945 - 1947 iç savaşı sırasında Yorgos ölüme mahkûm edilmişti. Bundan kurtuldu ve bir daha 1949'da Makronisos'daki toplama kampında buluşacaktık. Bazen angaryada beraber bulunduğumuz oluyordu: birimiz dikenli telleri taşımaktan ibaret «ulusal eğitim işleri» nde olmak üzere. Pistik, birkaç haftalık sakalımız vardı. Bu kayalık adada şiddetle esen kuzey rüzgârı, geçtiği

[1] Yukardaki iki şiir elimizdeki Yunanca kitapta yoktur, yalnız Fransızca çeviride yer alıyor. Aynı şiirin son satırı ise İngilizce çeviride yoktur. **(T. Çev.)**

yerde her şeyi biçiyordu. Yakalarımızı kaldırıyor, kasketlerimizin siperliğini indiriyorduk. Karşılaştığımız zaman, birbirimizin kollarına atılmak için elimizdeki tel kangallarını bırakırdık. 26 Mart 1949'da, daha sonra tarihinden dolayı «martlılar» adı verilen, en korkunç davranışlarla karşılaşacak olan birinci grupla birlikte nakledildim. Kafamda birinci versiyonunu Direnme Generalleri[1]nin bulunduğu çadırda çalmış olduğumuz Birinci Senfoni'min notaları durmadan yankılanıyordu. Bütün diğerleri gibi her gün başıma vurulan darbelerin hissesine sahiptim ama, ruhum ölmekten uzak olduğu için bundan, senfonimin notaları işitilmedik bir güç kazanıyordu.

Altı yıl sonra, 1955'te bu senfoni Atina Ulusal Orkestrası tarafından çalındı. Ben o sırada Paris'te Konservatuvar'da bulunuyordum, öğretmen Yorgos ise Yunanistan'ın herhangi bir ölü köyünde idi. Rastlantıyla radyoda eserimin çalındığını duymuş ve duyduğu heyecanın etkisi ile dikenli tel ve portakallarla dolu «Hemşiremiz Athina» adında bir şiir yazmıştı.

HEMŞİREMİZ ATHİNA

(Irmak - şarkı)

(Mayıs 1968'de Vrahati'de bestelenmiştir.)

Şiir: Yorgos FOTİNOS
Müzik: Mikis THEODORAKİS

İç çeken tepelerden
Güneş doğacak.
Güneş doğacak
Cezaevlerinden ve uçurumlardan.
Karıncaların yeraltı

[1] Ulusal Halk Kurtuluş Ordusu'nun başı Sarafis, Mandakas, Avğeropulos, vb. **(T. Çev.)**

Hücrelerinden çıkışı gibi.
Dört köşe bir güneş.
Topların ağızları
Öldüremeyecek onu.
Kaşlarının birleştiği yere nişan alıyorlar
Ve her zaman damarına çarpıyorlar.[1]
Acımın kıvrıntılarından leventler çıkacak,
İri avuçlu leventler.
Parmaklıkları ve ağır düşlerimizi kaldıracaklar,
Günün alnına: Yaşamak istiyoruz!
Yazısını yazarak.
Dikenli teller yay olacak,
İşkence çekmiş göğüslerimizden kemanlar çıkacak,
Delik kemikler arp...[2]
Ve çılgın bir raks başlayacak.
Gerçekle evleniyorum,
Horlanmış ama biricik olan
Yeryüzü ile evleniyorum.
Evleniyorum onun gülüşü ile,
Sütü ve damarlarıyla,
Onun çocuklarıyla..
Hemşiremiz Athina'yı
İdama götürdüklerinde
Gün ağarmıştı.
Akşamdan iki portakal verdik ama
O yemedi.
Usarelerinde tüm ilkbahar
Varmış gibi, taparcasına öptü onları!

---

[1] Eserin Fransızca çevirisinde bu ve üstündeki mısra yok. İngilizcesinde ise vardır. Burada «damar», «sert yer» anlamına geliyor ve Yunancada «damar» olarak geçmektedir. **(T. Çev.)**

[2] Bir çalgı olan «arp», aynı zamanda «harp, harpa» olarak da yazılır. **(T. Çev.)**

Yeryüzü'nün tüm usareli gençlikleri!
Sonra göğsünde gizledi onları...
Hücresinin dibinde,
Korkutulmuş köpek gibi
Büzülmüştü ölüm.
O ise, onun köpekçe
Adını bulmak için:
Gel kaplan, gel arap, gel Jack![1]
Diye çağırmıştı.
Gel sana Gerçek'in liflerini göstereyim.
Gel de, göğsümdeki portakalları
Kokla..
Gün doğmuştu,
On atışla delmişlerdi
Kocaman bir göğsü,
Parlak portakallara
Dikkat etmeden...
Usareleri kana karıştı,
Çekirdekleri de
Değerli bir toprak buldu
Ve orası portakal ağaçlarıyla doldu.
Kes kes bitmezler
Birinci Senfoni uğruna
Kurtulmak için![2]

---

[1] Bu şiirin Fransızca çevirisinde Jack yerine, nedenini anlayamadığımız «Sultan» ismi konmuş. Yunanca ve İngilizcesinde Jack'dır. **(T. Çev.)**

[2] Bir yıl sonra Zatuna'da Athina'nın annesini tanıdım. İki kızından diğeri dikta albaylarından biriyle evli idi. Athina demokratik ordu mensubu iken milliyetçiler tarafından yakalanmış ve idam edilmişti (1948). Tripolis'de idam edilen Athina'nın yaşlı annesi bu ölümü anmak için Zatuna'ya gelmiş, komşularımdan birinin odasını kiralamıştı. Böylece, balkonda oturmuş sessiz sessiz ağlarken, ben kızının ünü ve anısı için «Hemşiremiz Athina» şarkısını söylüyordum.

Diktatörlüğün kuruluşundan az önce, Manos Eleftheriu adında genç bir şairle işbirliği yapmaya başlamıştım. Bunun ilk meyvesi altı halk şarkısı oldu. Vrahati'de bu seriyi diğer altı şarkı ile tamamlamalıydım. Eleftheriu'nun birkaçını buraya aldım.[1]

Çevirileri tadsız da olsa onları söylemeyi ilginç buldum, çünkü konuları tarihimizin kritik devirlerinde, Atina'nın yoksul mahallelerinde doğmuş «rebetika» ya da «buzukia» adıyla tanınan halk şarkılarımızınkine çok yakındır; bu kritik devirler şunlardır: Metaksas diktatörlüğü, iç savaş, savaş sonrası ve insanların aykırılıkları, şaşkınlıklarını, sılalarını ifade ettikleri ve yarını olmayan bir bugünü dile getirdikleri «çevre» ler.

ON İKİ HALK ŞARKISI

Şiir: Manos Eleftheriu
Müzik: Mikis THEODORAKİS

EVİM KÜÇÜKTÜR

(Yunanca kitapta VI. şiir.)

Evim küçüktür,
İçine sevgim sığmıyor,
Söyle bana nerede gelip bulayım seni?

[1] Eserin Yunancasında bu şiirler altı değil, on iki tanedir. Herhalde Theodorakis bunların sadece altısını bestelemişti. Zaten Fransızca çeviride «On İki Halk Şarkısı» başlığı konmuş, ancak bunların sadece dördünün çevirisi alınmıştır. Biz Theodorakis'in on iki şarkıdan hangi altı şiiri bestelediğini bilmediğimiz için yalnız Fransızca'da belirtilen dört şiiri aldık. **(T. Çev.)**

Evim karanlıktır,
Yazgısı gece
Ve göğe sığınıyor.

Küçük yaşam, acı yaşam,
Bıçak yarası,
Yoksulluk, zehir, gözyaşı
Yaz kış.

Pencereler yuvadır
İlkbahar kuşları
Ve boş kucaklar için.

Yüreğim yalnızdır,
Bıraktığın ev ise
Çok yağmurlu gece gibi.

BU MAHALLEDE

(Yunanca kitapta V. şiir)

Hem akşam, hem de sabah
Bu mahallede
Tüm yaşamı geçirdik ve yitirdik.

Bu mahallede,
Daracık sokakta
Kaybolduk ve Tanrı'dan uzak yaşadık.

Bu mahallede,
Bu mahallede,
Acılar aldı bizi,
Bir lokma ekmek için tutup gammazladılar bizi.

TREN SEKİZDE GİDİYOR

(Yunancada onuncu şiir. Fransızca adı sadece TREN)

Tren sekizde gidiyor,
Yolculuk Katerini'ye..
Kasım ayı kalmayacak
Senin saat sekizde hatırlamayacağın,
Katerini trenini, Kasım ayı kalmayacak..

Yine buldum seni ansızın
Lefteri'de uzo içerken,
Başka yerlerde gece olmayacak
Kendi gizlerinin bulunduğu
Ve senin bunları, kimin bildiğini hatırladığın
Gece olmayacak başka yerlerde.

Tren sekizde gidiyor
Ama sen yalnız kaldın,
Katerini'de nöbet tutuyorsun,
Sis içinde saat beş, saat sekiz,
Yüreğinde hançer oldu, Katerini'de nöbet bekliyorsun.

EKMEĞİM TATLIDIR

(Yunancada sekizinci şiir)

Birinci yıl fabrikada,
Öteki yıl buzdolaplarında,
Ben istemeden bulundum
Makine atelyelerinde.

Fakat ekmeğim tatlıdır,
Şarap da baş döndürür,
Artık ben de tekerin
Nasıl döndüğünü öğrenince.

İlk gün güldün,
Ertesi günü benimle konuşuyordun,
Bilmeden gidiyordum,
Senin döndüğün yoldan.

Yine Vrahati'de «Ölüm Gecesi» adlı bir şiir elime geçti; aynı şairindi. O sırada tek arkadaşım olarak bahçıvan Stelio, iki üç işçi dost ve müziğe bayılan, evin Lupos ve Maduvala adlı iki köpeği ile yaşıyordum! Yeni sulanmış toprağın kokusunu içime çekiyor, çiçekler dikiyor ve bahçıvanlık çalışmalarına katılıyordum. Daha çok, pek yakınımızda olan denizin buğusunu yutmaktaydım. Sevgili deniz. Kendi kendime tekrarlıyordum: «Su yüzüne yeniden çıkıyorsun, bundan yararlan, elinden geldiği kadar derinden içine çek onu, çünkü yeniden dalman gecikmeyecek.» Sabah erkenden balığa çıkıyorduk. Çalışma saatlerim, yakın şantiyelerde çalışan işçilerin, köylülerin, izlerini belli ettirmeksizin bana kadar gelen öğrencilerin ziyaretleriyle kesiliyordu. Yani dinleyicilerim çok değişik türdendi. Ünlü ve adsız kimseleri topluyordum ve ben «Sıkıyönetim» in 2. ve 3. bölümlerini «Hemşiremiz Athina», «Altı Halk Şarkısı», «Ölüm Gecesi» ve «Andreas'a Şarkılar» ı onların arasında besteledim.

Bu «Andreas'a Şarkılar» ın ilhamını, birkaç hafta önce beni yine Averof'a götüren anıları kafamdan geçirirken buldum.

Ayakyoluna giderken 4 numaralı hücreyi yine gördüm; bu onlara bitişikti. Dikiz deliğinden seri bir gözle baktım. Lambrakis Gençliği'nin eski yöneticilerinden Andreas Lentakis'i tanıdım. Biraz geriledim. Aşırı derecede açılan bir göz bana bakıyor. Ayakyoluna girdim. Şifreye uygun şekilde duvara vurdum. Dışarı çıktım. Yine bir bakış. Andreas yere çömelmiş, bir tür dansı taklit ediyor. Hücreme dönünce, mors ile haberleşmemize olanak sağlayacak olan «şifre anahtarı» nı ha-

zırladım. ABCD/EFGH/IJKL, vb. Önce grubun serisi, sonra grup içindeki her harfin serisi vuruluyor. Akşam üstü ayakyoluna tekrar giderken dikiz deliğinden kâğıdı attım. Böylece, her ikimize de ait olan bölmeden uzun bir diyaloga başlayabiliriz. Andreas bana yeraltı çalışmasını, tutuklanışını, sorgusunu ve gördüğü işkenceyi anlattı. Taraçada. «Küçük kum torbalarıyla saatlerce başıma vuruyorlardı, çünkü hırpalanma sonucu olarak sara'ya tutulduğumu öğrenmişlerdi...» Lambru bu başı «değerlendirmek» ve bütün diğerleri arasında ona «hayran» olmak istiyordu. Bir defasında bana: «Lambrakistler» e hayranım, demişti. Hayret verici dayanıklıkta bir başları var.. Örneğin Manolakos ve Lentakis...»

Andreas ile kurduğum bu ilişkinin ertesi günü hücreme, yeraltı çalışmalarımın ilk arkadaşı olan Themos'u getirdiler. Çok sevindim. Themos yeraltı çalışmalarının bütün haberlerini saydı bana. Sonra Emniyet'e sızanlarını. Sonsuz bir hikâye. Akşam olunca, yeniden taraçada işkence başladı. Andreas bana işkence edilenin bir Lambrakist olduğunu haber verdi. Çığlıklar. Yüreğim çatlamaya hazır. Bu insan mezbahasından ne zaman kurtulacağız ki? Açlık grevi yapmak fikri o zaman aklıma geldi. Yalnız kendim için değil, hepimiz için. Andreas kabul etti. İşi bilenler ne diyor acaba? Onlar da kabul ediyor. Gardiyanlara haber verdim. Hemen bir subay geldi. Kararımı ona açıkladım.

Bana sordu:

— Ne kadar zamanlık bir grev?

— Sonuna kadar.

— Hata ediyorsun.

— Benim bileceğim şey.

Andreas vuruyor: «Biraz şekerle su iç!»

Birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci gün. En güç günler. Organizmanın isyan ettiği, tepki gösterdiği, kendi kendini yediği süre. Sonra baş dönmeleri geliyor. Yere uzandım.

On ikinci gün. Yokoluş ile ölümsüzlüğün ara yeri. Bir berraklık anında karımın koridorda bağırdığını duyuyorum: «Katiller!» O zaman Andreas'a ulaştırdığım son mesajı hatırlıyorum: «Halkımızın kurtuluşu için son savaşımı veriyorum.» Andreas derhal hızlı ve güçlü vuruşlarla bana cevap veriyor: «Sonuncusu değil. Birlikte son zafere kadar başka savaşlar da vereceğiz.»

Hücrenin kapısı açıldı. Bir otomobile kadar taşımak için beni kaldırıyorlar. Sonra «Ayios Pavlos» hastanesi.

Yani belleğimde henüz bu kadar taze olan bütün bu korkulu anılar Vrahati'de gelip beni sardı. Andreas, mücadele halindeki halkın simgesi olmak koşuluyla. Evet, biz Yunanlılar ihaneti sütle, şarapla içiyoruz. İhanete uğramış halk. İşkence görmüş halk. Şimdi seni yok etmek istiyorlar. Fakat eskiden ne idiysen yine o olacağın kesin. Kurtuluş savaşı, direnme, iç savaş sırasında ne idiysen.. O sıralarda iktidar tüfeğinin ucunda idi.

Sonra taraçadaki komşular var. Çığlıklar. Bir çivi gibi batan acı. Yunan halkı, sana çok yalan söylediler. Sahte umutlarla beşiğini salladılar senin. Batı'da olduğu kadar Doğu'da da devrimini sonuna kadar götürmenin olanaksızlığını biliyorlar mıydı? Öyle ise, neye seni ittiler? Ve bunu yapmaya kim cesaret etti? Hangi amaçla? Hangi çıkarlara hizmet etmek için? Ne olursa olsun, senin çıkarların için değil. Sen, kendi olanakların ölçüsünde bir devrimi gerçekleştirebilirdin. Ve eğer bu olanakları aşamayacağını farketseydin, hareket noktana dönme pahasına, geriye doğru bir adım, büyük bir adım atmakta tereddüt göstermezdin. Fakat bugün, artık başlangıç noktasında bile değiliz. Yine Tarihöncesi'ne düştün. Kurtuluşundan beri ileri doğru attığın adımlar sana daima acımasız bir şekilde geriye doğru yol aldırıvordu. Ve üstelik ne için? Çok güvenli olduğundan. Her şeyi verdin: ter ve cesaret, aile ve gelecek. Kanını hesapsız bir şekilde verdin. Ir-

maklar gibi kan. Fakat, şimdi saat çalmıştır: geçmişi düşünme ve onun bilincine varma saati. Artık kendinden başkasına güvenmeme saati.

ANDREAS'A ŞARKI

Vrahati - 1968
Şiir ve Müzik: Mikis THEODORAKİS

I
YUNANLISIN

Eskiden ne idiysen, yine o olacaksın.
Olman gerek, ağlaman gerek.
Çöküşün tam olmalı.
Dağların köklerine kadar her şeyin alınmalı.
Yunanlısın, Yunanlısın,
İhaneti sütle içiyorsun, ihaneti şarapla içiyorsun.
Çöküşün tam olmalı, görmelisin, olmalısın,
Eskiden ne idiysen yine o olacaksın.

II
İKİ KİŞİYİZ

İki kişiyiz, iki kişiyiz, saat sekize yaklaştı,
Işığı söndür, nöbetçi vuruyor, akşama yine gelecekler.
İki vuruyorlar, üç vuruyorlar, bin üç vuruyorlar.
Sen acıyorsun, ben acıyorum, ama kim daha çok acıyor?
Vakti gelip bize söyleyecek.
İkiyiz, üçüz, bin üçüz.
Zamanın üstüne at gibi binmişiz, yağmurla kan yarayı donduruyor,

Acı çivi oluyor, yol gösterici, Kurtarıcı oluyor. İki kişiyiz,
Üç kişiyiz, bin on üç kişiyız.
Biri önde, biri önde, ötekiler arkadan geliyor.
Sonra sessizlik, bilinen aynı sürü geliyor peşimden.

III
GÖRME VAKTİN

Çok yalan söylediler sana, bugün yalan
Söylüyorlar yine, yarın da tekrar söyleyecekler.
Düşmanların yalan söylüyor sana,
Ama dostların da gerçeği saklıyor senden.
Yalancılar sana yalan şeref vaadediyor ama
Dostların da yalan gerçeklerle uyutuyor seni.
Yalan düşlerle nereye gidiyorsun, nereye gidiyorsun
Yalan düşlerle?
Durman zamanı geldi, şarkı söylemen zamanı geldi,
Geldi ağlama zamanın ve ağlama ile görme zamanın...

IV
MEZBAHA

Öğle vakti dairede dövüyorlar, vuruşları sayıyorum,
Kanı sayıyorum. Ben kurbanlık hayvanım,
Büroya kapatmışlar beni.
Bugün sen, yarın ben, akşam üstü taraçada Andreas'a vuruyorlar.
Darbeleri sayıyorum, sayıyorum acıyı.
Duvarın ardında yine beraber olacağız..
Sen tak-tak, ben tak-tak.
Sen tak-tak, ben tak-tak. Mezbahamız çalı koktu
Hücremiz de kırmızı gökyüzü.

«Andreas'ın Şarkıları» bitti. Dinlenmek için sonunda bahçeyi suladım, sonra kayıt işi için stüdyoya gidiyorum. Sulanmış toprağın kokularını yeniden kokluyorum. İki köpek gelip ayakucuma yatıyor. Fa Major'lu akord. Kurt köpeği Lupos bana yorgun bir gözle bakıyor. Güveni var bana. Şarkı söylüyorum. Gözlerini yumuyor. «Eskiden ne idiysen, yine o olacaksın.» Buna karşılık masmavi deniz kıvılcımlanıp beni yatıştırıyor.

Yurtdışındaki K.K.E. Merkez Komitesi siyasal bürosunda meydana gelen bölünmeyi, ünlü «Foni tis Alithias» (Gerçeğin Sesi) Radyosunun yayınında Vrahati'de haber aldım. Dışarı kaçmayı başaran yönetici kadro mensuplarıyla ilişki kurmayı deniyorum. 10 Mart 1968'de birkaç dost ile ben, mümkün olduğu kadar geniş şekilde yayılması için acele dışarı yollamaya çalıştığımız bir metni kaleme aldık. Bana öyle geliyor ki, bu metin bir «vox clamantis is deserto»[1] idi ya da diğer birçokları gibi silinip gitmişti.

ÜLKENİN İLERİCİ HAREKET KADROLARINA VE ÜYELERİNE

K.K.E.'un Merkez Komitesi'nin 12. genel kurul toplantısından sonra, ülke içindeki harekete dahil üye ve kadroların bir kısmı tarafından yapılan fikir teatisinden sonra aşağıdaki konular açıklanır:

1. İç hareket bu krize katılmamaktadır. Bununla ilgili hiç bir kararı tanımaz. «İç» partiyi biricik parti olarak kabul eder. Yunan sol hareketinin yönetimini başka hiç bir şeyin istenen sorumluluk, sağlamlık ve etkililikle üzerine alamayacağına tamamen inanır. İç parti, kısa zamanda demokratik temeller üzerine kurulacak ve ölçüt olarak toparlanmayı, yenileş-

[1] Lâtince: «şikâyet sesi boşunadır» anlamında. **(T. Çev.)**

meyi, Yunan solunun ve diktatörlüğe karşı yurtseverce mücadelesinin gelişimini ve başlıca araç olarak bugün ulusumuzun mücadeleyi yönetip örgütlediği güçleri kabul edecek şekilde yeniden kurulacaktır.

2. Amacımız Yunan ilerici hareketinde ve Yunanistan'da yeni bir devre açmaktır. Yunan ulusunun güçlerine, ülkenin savaşçılarına, bütün dünyadaki barış ve demokrasi dostlarına mutlak surette güveniyoruz.

Nerede olurlarsa olsunlar, içerde ve dışarda militan arkadaşlarımızı ellerini uzatmaya, iç merkezin çevresinde toplanmaya ve yeni bir hamle ile, ülkenin serbest kalması, yenilenişi ve demokratik gelişimi için yurtsever ve diktatörlük aleyhtarı bütün güçlerin yanında yer almaya davet ederiz.

10 Mart 1968

Bu konuda yeni bildiri yakında yayınlanacaktır.

Bu bildirinin hazırlanmasına başladık. Ekonomik programın taslağını yapma görevini içimizden birisi alıyor. Dış ortamı hazırlamak bana verildi. 4 Nisan 1968'de, yine izleri garip bir şekilde kaybolan kendi özel mektubumu gönderdik.

Temmuz

Korent kanalının öteki kıyısında isim babam Notis oturuyor. Saronikos körfezine bakan, çamlar arasında küçük güzel bir villası var. Ben saklanırken villası sıkı bir şekilde gözetleniyordu. Ben ve karısı Elli gece gündüz takip ediliyorduk. Zaman zaman onları komiserliğe davet ediyorlardı. Fakat Notis doğuştan bir şair. Bütün bunların geçici olduğunu ve dünyayı değiştirmek için bir gözyaşının ya da bir gülücüğün yeteceğini bilmektedir! Zaten kendisi bir Spartalıdır.

Savaştan sonra, Sağ Cephe terörünü kabul ettirdiği zaman bütün Spartalı ilericileri koyunlar gibi boğazladılar. Bir

ailenin — Sotiris Petrulas'ınki — 17 mensubunun katledilişi böyle oldu! Akrabalarını öldürmeye geldikleri bir gece, onlar Sotiris'i — o sıralarda henüz bebekti — kollarının arasına aldılar ve pencereden atlayıp kurtuldular. Fakat faşizm bu kan banyosu ile yetinmedi. Yirmi yıl sonra hâlâ ayakta idi, bir erkek olan Sotiris'in peşini bırakmamıştı ve 1965 Temmuz ayının sıcak bir gecesinde, Atina'nın göbeğinde Sotiris'i yüreğinden vurmak için hamlesini yaptı. İki gece önce Sotiris'i görmüştüm. Binlerce Lambrakist'in arasındaydı ve bunlar Panepistimiu sokağından yukarı şarkı söyleyerek çıkıyorlardı. Gelişmiş, cüsseli ve şamatacı bir delikanlı idi. İnsan onun, günün birinde artık şarkı söyleyemeyeceğini, gülüp neşes alamayacağını nasıl aklından geçirebilirdi?

— Sotiris'i ağır şekilde yaraladılar...

«Evangelismos» hastanesine koştum. Koridorlar yaralılarla dolup taşıyordu. Ameliyathaneler alabildiğine çalışmaktaydı. Akraba, dost ve polislerden ibaret bir kalabalık. En ağır yaralıları koydukları ortak salonlara çıktım:

— Sotiris'i şuraya, morga soktular...

Koştum. Kapıyı açtım. Ölümcül alacakaranlıkta çıplak bir masa gördüm.

— Onu götürdüler.

— Nereye?

Hastaneden çıktım ve E.D.A.'nın gazetesi Avği'nin bulunduğu binaya gittim.

— İki yüzden fazla ağır yaralı var. Sotiris Petrulas'a gelince onu yok ettiler.

— Pekâlâ. Merkez Gençliği binasına gidelim. Ortak bir istekte bulunuruz.

— Sokaklarda ilerlemek olanaksız. Hâlâ gözyaşartıcı bombaların dumanlarıyla dolu.

Az sayıda bir komite teşkil edip ağzımıza bir ıslak mendil tutarak dışarı çıktık.

Merkez Gençliği binasına vardık. Merkezci militanlar bizi görür görmez alelacele yöneticilerine haber verdiler.

— Lütfen bir an bekleyin.

Yarım saat bekledik. Nihayet yöneticilerden biri gelip bizi görmeye razı oldu:

— Bizimkilerden birini, Sotiris Petrulas'ı öldürdüler ve cesedini yok ettiler.

— Lütfen bekleyin.

Yine yarım saat kadar bekliyoruz. Sonra kalkıp gittik. Papandreu'nun ünlü «iki cephede mücadele» — sağda ve solda — si ölüm karşısında bile durmuyordu.

Bütün geceyi, bir evden ötekine koşmakla geçiriyorum. Sotiris'in kendi içimde yaşadığı izlenimine sahibim. Onun susadığına. Karnının acıkmış olduğuna. Dansetmek istediğine. Bir tür hayvanî, ilkel, vahşî sevinç duyuyorum. Şafakta bizim eve döndüm. Ne soyunacak, ne de uzanacak gücüm yok. Kendimi koltuğa bıraktım. Kafamı çığlıklar rahatsız ediyor. Bunlar yetmiş gün ve yetmiş geceden beri Atina sokaklarında yükselen çığlıklar. Her gece yirmi bin ile yüz bin arasında gösterici. Bazen bir milyonu buluyorlar. Bu yankılanması son bulmayan bir pean.[1] Lambrakist Gençlik binasında çeşitli mahallelerden gelme militanlarımızın akınını organize ediyoruz. Atina - Pire bölgesini on büyük kısma ayırdık. On tanesinden dokuzu Atina'nın merkezindeki gösterileri destekliyor ve bu sırada onuncusu kımıldamayıp, dinlenmek üzere bu aradan yararlanıyor! Polis müdahale ettiği zaman, karşılaşma daima şiddetli oluyor. Her akşam, hastane servisleri çok sayıda ağır yaralıyı kabul etmek zorunda kalıyorlar.

İşte dün de Sotiris'i öldürdüler.

---

[1] Kitabın Fransızca çevirisinde bu sözcük için «Savaş şarkısı» diye dipnotu konmuş. Aslında «Apollon şerefine ilâhi» ve «Şenlik türküsü» anlamlarına gelir. **(T. Çev.)**

Telefon çaldı:

— Derhal mezarlığa gel, bir saniye bile kaybetme. Onu gizlice gömmeye hazırlanıyorlar...

Atina hâlâ uyuyor. Şurda burda, duvar diplerinden giderek evine dönen bir işçi ile karşılaşılıyor. Henüz hiç bir şeyden şüphe etmeyen bir işçi. Yapılmakta olan saygısızlıktan habersiz bir işçi. Oğlunu yitiren bir annenin acısını.. Arkadaşların hiddetini...

Kükürtlü bir hiddet ve nefret okyanusuna dalıyorum. Göğsüm kabarıyor. Soğuk savaşın ortasında öldürülen karanfilli adam Beloyanis de burada yatıyor. Şu sol tarafta işgal günlerinde ve iç savaş sırasında idam edilmiş olan binlerce kişi yatmakta. Dip tarafta Sotiris'in mezarını kazıyorlar. Halkımızın kurbanları binlerle, yüz binlerle sayılıyor ama o asla vazgeçmiyor. Bir an için boyun eğer gibi görünüyorsa bu, soluk almak ve ileri doğru tekrar yürümek içindir. Bugün bütün Yunanistan kaynaşma halindedir. Etrafı hilekâr danışmanlarla çevrili Kral Konstantinos halkına bile bile, ihanet etmiştir. 15 Temmuz 1965'te ülkenin meşru Başbakanı Yorgos Papandreu'yu birkaç saniye içinde kovmak için Saray'a çağırmıştır... Her şeye rağmen uyanık ve gururlu olan bu politika adamına, içine düştüğü bir tuzak kurmuştur.

Kral ona:

— Yani istifanızı veriyor musunuz? dedi.

Papandreu karşılık verdi:

— Elbet de...

Şimdi Kral ile danışmanları birbirini kutlarcasına ellerini oğuşturuyorlar. Göstermelik bir yeni Başbakan koridorda beklemektedir: Akademi üyesi ve şair Athanasiadis Novas.

Aynı saatte E.D.A.'nın diğer parlamenterleriyle birlikte Millet Meclisi'ndeyim. Yöneticilerimizden biri olan Leonidas Kyrkos gelip bana istifa haberini verdi ve şunları ekledi:

— Merkezci'lerle «İhtiyar»ı desteklememiz gerek. Özellikle insiyatifi onlara bırakmamak gerek, çünkü alt edilme tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyorlar. Halkı ayaklandırmalıyız. Şu anda gençliğin rolü budur.

— Lambrakistler'in Papandreu'ya karşı hiç de sempati beslemediklerini biliyorsun.

— Haklı olarak! Bütün militanların Atina sokaklarına çıkmaları için bilgi vermek gerekir! Papandreu'nun bütün yer değiştirmelerinden haberdar olmak ve onu alkışlayıp desteklemek için hiç bir fırsatı kaçırmamak gerekir.

— Kabul.

Lambrakist Gençlik binasına koştum ve büroyu toplantıya çağırdım. Gösteriler sırasında öne sürülecek sloganların sadece beş tanede birinin «PA-PAN-DREU!», diğer dördünün ise «1-1-4!» (Anayasa'yı Yunan yurtseverliğinin muhafazasına veren 114. maddeye dayanarak), yani «DEMOKRASİ!», «DEFOL NOVAS!» ve «MEŞRU HÜKÜMET!» olması şartıyla bütün üyelerin kabul ettiği yolu onaylıyoruz. Ondan sonra halkın muhayyilesi yüzlerce yeni slogan yaratacaktır; bunların en ünlüsü şu terimlerle Kral Konstantinos'a hitap edebilir: «Kral, ananı al ve defol!»

İlk gösteriler, başlangıçta halk tarafından sempati ile izlendi, sonra günler geçtikçe gençlerin şiddeti kitlelere bulaştı, öyle ki. bütün halk bu sloganları kendisine mal ederek on binler ve yüz binlerce kişi Meclis'in önünde gösteri yapmaya başladı. Çağdaş Yunan tarihinin başlıca hareketlerinden biri orada oynanmıştır.

Kralın manevrası ise kısa oldu. Sağ'ın ancak azınlıkta kalan taraftarlığını kazandı ve yalnız birkaç merkezci milletvekilini ayarttı (halk bunlara «dönek» diyordu). Çoğunluk, Papandreu'nun meşru hükümetine sadık kaldı. Bu tahmin edilmeyen başarısızlık karşısında, o iğrenç oyunun kaynağındaki Amerikalılar daha büyük çarelere başvurma kararını ver-

diler. Dışarda halk tiksintisini haykırırken merkezci milletvekillerini birer birer satın alma yoluna gittiler:

— Kaç para aldın?

Bu korkunç mücadele yetmiş gün, yetmiş gece sürdü, sonunda bozulma, gerekli birkaç oyu bulana dek gitti. Kral tarafından Stefanopulos'un başbakanlığı ile kurulan üçüncü dönek hükümet bir oy fazla alabildi! Halk zalim bir şekilde umutsuzluğa uğratıldı. Anayasa'nın Kral tarafından bu şekilde çiğnenişi ve ondan sonra izlenen utanç verici yöntemler parlamento kuruluşlarıyla halkın kendi yöneticilerine karşı duymuş olduğu güveni ağır bir şekilde hançerledi. Ortam, albayların darbesi için hazırlanmıştı. Bunun içindir ki, 1967'de askerî diktatörlüğün kurulmasından sonra Yunan halkı yeni efendilerinden nefret etmesine rağmen, eski yöneticilerine karşı çok sınırlı bir güven duymaktadır. Yani 1965 yazının bu kararlı günlerinde kitlelerle siyasal kurmaylık arasındaki ilişkileri etkileyen kriz daima devam etmektedir.

Araba ile resmî kuvvetlerin içeri girmeyi yasakladıkları mezarlığın önüne geldim. Ben yaklaşınca arabam hemen kuşatıldı. Bu önemli kuşatılışın ortasında yalnızım ama parlamenter dokunulmazlığımdan yararlanıyorum.

Polis şeflerinden birine:

— Ben milletvekili Theodorakis, dedim..

— Ne istiyorsunuz?

— Bu soruyu sormak bana düşer.

— Mezarlığa giriş yasaklanmıştır.

— Ne? Şimdi de ölülerle mi uğraşmaya başladınız?

Gürültü ile hareket ettim. Polisler hızla ayrıldılar. Mezarlığın avlusuna girdim. Yüz kadar polis yolumu kapatıyor. Durdum. Arabadan indim ve aralarından ilerledim. Henüz bana dokunmaya cesaret edemiyorlar.

— Amir kim?

Girişte, sağda büyük bir salonda Sotiris Petrulas'ın yakınları toplanmış. Beni görüyor ve yanıma gelmek istiyorlar ama polis barajı onları önlüyor.

— Amirinizle konuşmak istiyorum.

Yakındaki bir binaya götürdüler.

— Savcı Untel.

— Komiser Untel.

— Albay Untel.

— Memnun oldum!

— Ziyaretinizin sebebi nedir, bay milletvekili?

— Öğrenci Sotiris Petrulas'ı gizlice gömmeye hazırlandığınızı ve kilisenin buna karşı koyduğunu öğrendim.

Sessizlik.

— Annesine, oğlunu görme izni verdiniz mi?

— Kimseyi ölüye yaklaştırmama yolunda kesin emir aldık.

— Ve akrabaları onu göremeden kendisini gömmelerine izin vereceksiniz, değil mi? Süslemelerine ve kendisine ağlamalarına olanak vermeksizin mi?

— Emir böyle?

— Kimin emri?

— İçişleri Bakanı Amiral Tumbas'ın.

— Siz de böyle emirleri yerine getireceksiniz, öyle mi?

— Başka ne yapabilirim?

— Ya diğer yasalar?

— Hangileri?

— Ölülerin yasaları. Antigoni'nin size söylemiş olacağı gibi: kutsal yasalar bay savcı.

— Emir emirdir.

— Öyle ise istifa edin! Bu emir sadece yasa dışı değildir. Kutsallığı çiğnemektir ve insanlık dışıdır. Ne olursa olsun, Petrulas'ı bu şekilde gömeceğinizi zannetmeyin. Bu ölü bizimdir... Telefon edebilir miyim?

Lambrakist Gençlik örgütüne birkaç kez telefon ettim. Diğerlerinin iyice anlamaları için hepsiyle yüksek sesle mezarlığa gelsinler diye konuşuyorum. Benden sonra polis amirleri derhal takviye istemek için telefon ettiler.

Ağıtçı kadınların ağlamaları selvi ağaçlarını ürpertiyor. Sessizce onların yanına oturuyoruz.

Polis takviyeleri gelmeye başladı. Kısa bir zamanda avlu çatışmaya hazır yüzlerce Lambrakist, E.D.A. militanı ve polisle doluyor. Gelmekte olan Lambrakistleri karşılamak üzere mezarlıktan çıktım.

Bana soruyorlar:

— Ne yapacaklar?

— Sotiris'i nereye koydular?

— Şuraya, şu küçük kilisenin içine: Anlaşılan onu gömmeye hazırlanıyorlar, çünkü etrafında bir polis kordonu teşkil etmeye başladılar.

— Kaç kişiler?

— Yaklaşık olarak iki yüz.

— Biz daha azız. Başka Lambrakistler de gelecek. Taş toplayın ve hazır olun. Gerekirse dövüşeceğiz.

Ben küçük kiliseye girerken polisler de yanımda yürüyor. Bana öyle geliyor ki, Sotiris hâlâ yaşıyor ve sadece bir bankın üzerinde uyumuş. Çıplak vücudunu kana bulanmış bir bezle örtmüşler.

Lambrakistler durmadan geliyorlar. Polis âmirlerine, dövüşmekte kararlı olduğumuzu bildiriyorum. Mezarlığın dışında, oraya toplanmış kalabalığın sloganlar tekrarladığı duyuluyor.

Öğle vakti aksi yöndeki emir geliyor: «Ölü morga götürülecek ve orada gömülmek üzere yakınlarına verilecek.»

Kalabalık bu sefer de Petrulas'ın, başkentin uzak bir kenar mahallesinde bulunan evine doğru yöneliyor. Binlerce öğ-

renci, işçi ve anne gözyaşları içinde ona çiçek getirmeye geliyorlar. Hepsi yumruklarını kaldırıp intikam istiyorlar.

Ananın acılı ağlamaları bütün gece devam ediyor.

Bizler ise, Lambrakist Gençlik binasında oturup boyuna tartışıyoruz. Yarın meydana çıkacak cenaze ile ilgili bütün sorunları çözümlememiz gerek. Arkadaşlarım tartışma halinde iken, kalemim beyaz bir kâğıdın üzerinde koşuyor. Çizgiler, soyut işaretler ve birden:

Sotiris Petrulas,
Seni Lambrakis karşıladı, özgürlük de...
Sotiris Petrulas,
Bülbül ve aslan, dağ ve yıldızlı gökyüzü..
Sotiris Petrulas,
Halkının rehberi ol, bize yolu aç!

Onun arkasından sayısız kahramanlar ordusu geliyor. Elektra, Kaisariani'de idam edilen iki yüz rehinesiyle Napoleon Sukadzidhis, Vasilis Zanos, Pavlos Papamerkuriu, 50.000'den fazla idam edilmiş insan. Nikos Beloyanis, Nikiforidis ve daha nice öğrenci. Grigoris Lambrakis. Ve nihayet Sotiris Petrulas. İşte bize izlenecek yolu gösteren sayısız kurbanlar dizisi.

Kahramanlar kurbanlar rehberimizdir,
Mavi gözlerin
Bizi çağırıyor.

Arkadaşımız Benas bana dönerek:

— Söz başkanındır! dedi.

— Söz şarkınındır. Yazdığımı dinleyin ve bana görüşünüzü söyleyin.

Ertesi günü Petrulas'ın, arkadaşlarının omuzlarında taşınan tabutunun geçtiği başkent sokaklarında kalabalık dalga-

lanıyor. Bu kalabalık uluyor, titriyor, yumruklarını havaya kaldırıyor. Tabut geçerken yemin ediyor. Binlerce genç:

Sotiris Petrulas,
Bülbül ve aslan, dağ ve yıldızlı gökyüzü..

şarkısını söyleyerek onu izliyorlar.

Ertesi günü evine gittim, orada annesini buldum.

— Otur oğlum, dedi. Şu anda Sotiris ile gevezelik etmekteydim.

— Sotiris ile mi?

— Tabiî, şurada sandalyeye oturmuş olduğunu görmüyor musun? Ona çok dikkat etmesini söyledim. Geçen akşam onu kaybettiğimde bizi polise götürdüler. Onlara bağırdım: «Oğlum nerede?» diye. Onlar ise bana bir pasta getirdiler! Anlıyor musun? Bir pasta! Sabahın saat ikisinde. Onlara: «Ben pasta istemiyorum, oğlumu istiyorum ben...» Şu Sotiris değil mi?

Petrulas'ın annesi henüz genç. Güzel bir yüzü var. Akrabalarından on yedisinin öldürüldüğünü görmüş. On sekizincisi ise kendi oğlu. Bu kez çok oluyor artık. Çıldırdı...

Notis, Sparta'da doğduğu toprağı bir daha çiğnemeden önce on beş yıl geçirmiş. Ve şair Nikiforos Vretahos gibi o da Taiğetos dağına bağlılık yemininde bulundu.

Notis, yeraltı faaliyetine geçtikten sonra yakalandığım zaman Korent kanalı liman dairesine bağlanan teknemi —Tsufi adlı bir kayık— aldı. Kötü hava onu zarara uğratmış omurgalarını kırmıştı. Notis onu tamir etti. Onu yeniden boyadı ve yepyeni bir numara yazdı. Bugün içinde boylu boyunca uzanabiliyoruz. Başımızı Peloponez'e çeviriyor ve hayallerimizi dalgalara bırakıyoruz. Kendini tamamen şiir ve felsefeye vermiş bir Yunanistan'ı hayal ediyoruz. Yunanistan artık, özgür halkının kendini sadece sanatın zevklerine vere-

cek olan bir kovan olacak. Hem yaratıcı, hem de seyredici olacak. Bu sadece bir düş mü? Yoksa Yunanistan'ın 64 - 65 yıllarında olağanüstü sosyalizmin parlak filizlerini gördüğü kültür hareketi mi? Hani şu iktidarın gerçekten halka ait olacağı ideal hükümet mi?

— Halk ile şairler, ya da daha doğrusu ŞAİR - HALK günün birinde iktidarı alacaktır! O zaman Yunanistan dünyanın yeniden merkezi halini alacak. Yani sanatların merkezi halini.

— Bir adayı, örneğin İkaria'yı, gençlik adası haline sokmak üzere seçeriz. Her ülke orada kendi sanat, tiyatro, müzik tapınaklarını yapacak. Orada konser salonları bulunacak. Kitaplıklar olacak. Sanat oyunlarını yeniden canlandırmak gerekecek.

Notis bana Korent kanalını parmağı ile gösterdi.

— 2.500 yıl önce tam burada kanal oyunları oynanırdı.

— Şimdiki halde bizi orangutanlar takip etmekte, dedim ve ona kıyıda evin tam karşısında Emniyet aynasızlarının alışılmış ve meş'um binasını gösterdim.

Dram yazarı kendi kendine bağırdı:

— Otuz bin, kırk bin, elli bin seyirci için tiyatrolar kuracağız.

İçimdeki besteci yankılandı:

— Yahut da dinleyiciler için...

İlerimizde, denizin üstünde bir köpek balığı uyumuş.

Notis bağırdı:

— Çabuk, çabuk, tüfeğini!.. Başı o tarafa doğru çevir!..

Fakat köpekbalığı uyandı ve Saronikos körfezinin derinliklerinde kayboldu.

— Eskiden Yunanistan'ı yıkayan denizler köpekbalıklarını barındırmıyordu.

— Onları bize getiren Altıncı Filo'dur.

— Evet, köpekbalıklarını ve diktatörlüğü...

Fakat kimin galip geleceğini kesinlikle biliyoruz.

Otuz yıldır mücadele ediyor ve her an bu diktatörlüğü yaşıyoruz. Biz hayatta olanlar bu zaferi yaşamaktayız. Ama ölüler de onu yaşıyor. Hatta kayalar, ağaçlar, yurdumuzu her tarafta yıkayan kocaman denize kadar her şey..

Notis, Taiğetos tarafına bakıyor, düşsel direniciler, andartes[1]lerle dolu. Direğe tırmanıyor ve BÜYÜK ZAFER yeminini yapıyor:

Yolların üstünde kartal gibi uçuyordu,
Pencerelerde herkes hayrandı ona,
O ise mağrur bir genç adam olarak
Abanoz rengi gözlerini indiriyordu.
Bulutlar gözlerini gölgeledi,
Yüreğine kurşun çöktü,
Kanı güneşe sıçrayarak akıyor.
Yüreklerin hatalı oluşu gibi
Ölüm gözleri aşağı indirdi.
Pencerelerdeki insanlar aldandı
Sonra ölüm dörtnala kalktı
Gülümseyen fakat bugün
Cehenneme inen, mahallelinin
Konuşabildiği delikanlıya..
Neden dağlar sessiz duruyor,
Mağrur genç adam olarak alçalıyordu o.

Kayıkla ondan sonraki çıkışımızda, ben de bu yeni şarkıyı söylemek için direğe tırmandım.

Fakat Vrahati'de zaman özellikle trajik anılara ayrılmış değildir. Dostlarım halka görünmem için ısrar ediyorlar. Ak-

[1] Andartis'in çoğulu; daha çok ulusal amaçları olan «çeteler» demektir. **(T. Çev.)**

ropol'ün eteğindeki bir halk mahallesi olan Plaka'da bir kulübe gitmeye karar verdik.

1963'te benim girişimimle, az bir bedel karşılığında «toplumsal» müzik ve şiirin dinlenebileceği bu türden kurumlar kurulmuştu. Önce «Buat» adını verdiğimizi açtık; ondan sonra daha birkaç kez on tanesi açıldı ve gençlik için buluşma yeri oldu.

Kısacası bir cumartesi akşamı için bir «buat» ı rastgele seçtik. Burada sadece gençler vardı, yaklaşık olarak içerde üç yüz, dışarda ve merdivende üç yüz kişi kadar vardı. Bu merdiven üst kata çıkıyordu.

Beni gördükleri zaman kimse gözlerine inanamadı. Sonra bazıları alkışladı, bazıları ağladı. Topluluk rüzgârla dalgalanan bir buğday tarlasına benziyor. Çalıştıkları bölgelerdeki gece kulüplerinden başka şarkıcılar da geldi (bunların çoğu benim öğrencim) ve kollarıma atıldı. Şarkılarımı hep birden söylüyorlar — ki tabiî bunlar yasaklanmış — ama, bunu artık kimse düşünmüyor. Diktatörlüğün gölgesi kaybolmuş. Bütün yüzler aydınlanmış.

Geceyarısı gidiyoruz.

Kapıdan geçtiğim sırada bir delikanlı elimi sıkıyor ve:

— Hazırım! diyor.

Onu bir ikincisi takip ediyor.

Ben merdivenleri inerken bütün gençler elimi sıkarak bağırıyorlar:

— Hazırız!

Ertesi günü polisler geliyor, bir müzisyenin sakalını yoluyor ve kulübü kapatıyorlar. Bir tek akşam için özgürleşen bu yer, bir daha var olmayacak.

Bu arada beni aşağılatıcı kampanya giderek artıyor. Emniyet her gün kendi çekiştiricilik yemliğinden birkaç aşağılamayı ortaya atmaktadır.

Hatta, bir araba, Cunta'nın davetlisi olan milletvekili, gazeteci ve yüksek şahsiyetlerle dolu bir Başbakanlık arabası Vrahati'ye geldi. Besbelli ki bana, ülkenin garibelerinden biri gözü ile bakıyorlar! Ve özgürlük varlığının elle tutulur bir örneği imişim gibi!

1968 Temmuzu'nun sonları. Ladas ile Lambru gösterişli bir kafile ile Vrahati'ye geldi. Benimle yemeğe gelmişler... Taze balık yiyecekler! Emniyet'in malûm fotoğrafçısı sahneyi filme alıyor. Ona doğru dönerek şöyle dedim:

— Bu maskaralığın anlamı ne? Yöntemleriniz çok bayağı.

Lambru açık bir alayla karşılık veriyor:

— Bunlar anı olacak... Anıdan başka bir şey değil..

Deniz kıyısında küçük bir meyhaneye gittik.

Ladas emir verdi:

— Tenteyi dışarı, deniz kıyısına koy...

Lambru utangaç bir tavırla cevap verdi:

— Hava yağmurlu, bay Genel Sekreter.

Ladas kesinlikle:

— Yağmur yok diyor.

Yağmur yağdı!

Üçümüz de kurulmuş bir masanın etrafında oturuyoruz.

Ladas bana daktilo ile yazılmış bir şiiri: *Olimpiyat Marşı*[1] nı uzatarak:

— Şu kâğıdı oku ve bana ne düşündüğünü söyle! dedi.

Gülümsedim.

— Neden gülüyorsun?

Bunun şarkıcı yazarı (bütün Yunan sanatçıları arasında «tek işbirlikçi» olan) G. Ekonomidis'i düşünüyorum.

— Bu adam yaşamında bir yön tesbit etmiş: mısralarını bestelememi istiyor. Bunu sağlamak için de pek fena hilelere

---

[1] Bu, diktatörlüğün propaganda aracı olan «Olimpiyat Marşı»dır.

başvurmamış. Fakat Ladas gibi çok yetkili bir albaya hizmette bulunmak! Bu, benim beklemediğim bir şeydi.

Lambru araya girdi:

— Ona, sadece kendi şair niteliğinle değer ver.

— İyi anlıyorsam, siz beni küçük bir şarkı ile elde etmeye çalışıyorsunuz. Ama, durun bakalım, eğer kabul edersem, korkacağım şey ne olurdu? Gelip size katılırdım. İhtilâl Konseyi'nde kaç kişisiniz?

— On dört!

— Ben dahil on beş eder!

Lambru düzeltti:

— Tamamen değil.

Ladas:

— Hayır, dedi, hakkı var! Zaten, diye ekledi, (bana hitap ediyordu), sana birkaç gün sonra bazı şarkılarının serbest bırakılacağını haber vermeye geldik.

Lambru da göz kırparak ekledi:

— *Olimpiyat Marşı* da fazladan olacak.

Ben:

— Ciddî konuşalım, dedim. Önce size, ihtilâlinizin büyük bir ulusal tehlike teşkil ettiğinden ve sizin büyük çıkarların hizmetinde bulunduğunuzdan hiç kuşkum olmadığını söyleyebilirim. Bunun içindir ki, ben sizin hasmınızım ve böyle de kalacağım. Fakat benim bir besteci oluşum da bir gerçektir, yani sizinle benim aramda halkımızın sevdiği ve dinlemek istediği şarkılarım var, bunu pekâlâ biliyorsunuz. Bu şarkılar mümkün olduğu kadar çabuk serbest bırakılmalıdır. Ben bunun için köylü ve balıkçı oluyorum. Halbuki, bu şarkıların manevî bir değeri varsa o da her şeyden önce yaratıcılarının manevî tutumuna bağlıdır. Eğer diz çökersem, eğer cesaretim beni terkederse, eğer kötü bir adım atarsam, o takdirde şarkılarım değerlerini yitirir; yani halkımızın çok değer verdiği şeyi. Bunu pekâlâ biliyorsunuz. Ama, onu ben de biliyorum. Şu halde, gerçekten şarkılarımı serbest bırakmak

istiyorsanız bunu kayıtsız şartsız, yani dün doğmuş bir çocuğa yapar gibi şu «marş» türünden meslekî hilelerden vazgeçerek yapın. Ve şunu da iyi biliniz ki, ben sadece şarkılara güvenmiyorum. Konserler de vereceğim, plâklar da dolduracağım...

Ladas dalgın:

— Yaşamınız insanlaşacak, dedi.

Ben yeni bir alayın söz konusu olduğunu sanıyordum ama, değil, samimî idi.

— Tamam! Ama önemli olan şey, halkımızın bundan yararlanmasıdır, çünkü beni başkaları da izleyecektir. Bugün siz halkla gençliğe kültürel gıda olarak ne veriyorsunuz? Kuru ot! Böyle bir politikanın nereye varacağının farkında mısınız?

Ladas:

— Sana İrodis'in Odeonu[1]nu vereceğiz.

— Ciddî konuşalım. Aramızda bir güçler dengesi olduğunu kabul etmek zorundasın. Beni bunun için salıverdiniz; beni bunun için tutuklamıyorsunuz; bunun için yarın belki beni yeniden tutuklayacaksınız. Benimle konuşma zahmetine bunun için katlanıyorsunuz.. Sizin tanklarınız var, benim şarkılarım. Sizin bahtsızlığınız, Amerikalıların henüz şarkıları öldürecek tankları icat etmemiş olmasıdır! Hoşunuza gitmese de ben sizden daha güçlüyüm, çünkü zaman tankları eskitir, oysa şarkıları güçlendirir.

Ladas'a:

— İşkence konusunda, beni düş kırıklığına uğrattın Yanis! dedim.

---

[1] Irodos Odionu: İrodis ya da İrodos'un asıl adı «Irodos o Attikos»dur ve Atinalı bir lider olup İrodos tiyatrosu kendisine armağan edilmiştir. Stadio da bunlardandır. İrodos M. S. 101 - 178'de yaşamıştır. Odion ise Lâtince Auidre'den gelme bir sözcüktür. Buna Herode denir. **(T. Çev.)**

Lambru'ya onaylayıcı bir bakışla bakarak:

— Onun iyiliği için güzel bir dayak atma olduğunu farzediyorum!

— Arkasından konuşmadığımı düşünmeyesin diye önünde tekrar ediyorum (ve parmağımla Lambru'yu gösterdim).

Lambru açıklamaya çalıştı:

— Başa atılan birkaç tokattan başka bir şey değil, bay Genel Sekreter.

Ladas'a:

— İşkencelerle ilgili tahkikat nasıl gidiyor?

— ...

Etrafımızda yirmi kadar gizli ajan bizi gözetliyor. Komedi bitti, diye düşünüyorum. Bir saniye sonra yeniden kelepçe vuracaklar: süratle tepki göstermeliyim:

— İneğin hikâyesini biliyor musun? — kendi kendimi hayrete düşüren alışılmamış bir tonla devam ediyorum — hani bir ayak vuruşu ile gerdeli deviren ineğin. Pekâlâ, bu hikâye benimle tekrarlanabilir. Gerdeli yalan ve her türlü sahte haberlerle doldurmak için yorulmayın. Tam zamanında bir tekme atıyorum ve plaf! Her şey mahvolmuştur!

Ağustos başları

Kendimi üç plan üzerine hazırlıyorum.

Birincisi: Tekrar yeraltı çalışmalarına dönmek. Birbirinden ayrı üç yol hazırlıyorum; birinden ötekine kolayca geçebilmem için.

İkincisi: İhtiyatlı davranma yolu: Eylül'ün ilk günlerinde Yunanistan'dan kaçmam. Genel tekrarlamayı yapıyoruz. Teknik tarafını hazırlamak için bir dost yurt dışına gidiyor.

Üçüncüsü: Açık bildirileri hazırlıyorum.

Hiç birinin işlememesi halinde, yeniden cezaevine gireceğim. Akrabalarla dostlar bu son hal çaresinde birleşiyoruz. (Diğer ikisini o işe karışanlardan başkası bilmediği için..)

Sovyet sefiri Koryukin Vrahati'de beni ziyaret etti. Yurdumuzdan ayrılmadan önce Yunan hükümetinden ve kendi hükümetinden beni ziyaret etme izni istemiş. Bütün pazarı beraber geçiriyoruz. Akşama konser var. Sovyet halkına, partisine ve hükümetiyle komsomol'a seslenen bir mesajla birlikte teype yeni şarkılar da kaydettim. Kendilerine teşekkür ettim ve halkımızın özgürlüğü için kesin zafere kadar mücadele isteğini doğruladım.

14 Ağustos

Bahçıvan Stelios bana bağırdı: «Dinle, Moskova...» Benim sesim:

«İki vuruyorlar, üç vuruyorlar,
Bin üç vuruyorlar.

Yargıcı, kurtarıcı
İki kişiyiz, üç kişiyiz
Bin on üç kişiyiz...
(Andreas'a şarkı)

Sonra: «Aziz Arkadaşlar...», Koryukin'e vermiş olduğum metnin hepsi.

15 Ağustos

Moskova radyosu, Yunanca son üç yayınında aynı mesajı tekrarladı. Arkadaşlardan yeni barınakları hazırlamalarını

isteyerek tehlike konusunda uyardım. Her çevrede hâlâ bir zincir halkası noksan. Yedi ilâ on gün içinde hazır olacaklar.

Kıskacın yavaş yavaş, güvenli bir şekilde etrafımda daraldığını hissediyorum. Birçok belirtileri var. Meselâ yüzmeye gittiğim zaman plaj şüpheli adamlarla dolu, tavırları ve giysileri muhbir olduklarını açıkça gösteriyor. Tehditin yaklaştığı ölçüde yaratıcı ihtirasım da artıyor. Denize karşı ihtirasım da.. Hatta toprağa karşı da..

Bir gün oğlum Yorgos'u yanıma getirttim. Sekiz yaşında. «Sana söyleyeceklerim var» dedim. «Şöyle erkek erkeğe. Kısa bir süre sonra beni yeniden tutuklayacaklar. Korkma. Bana kötülük etmeyeceklerdir. Gideceğim. Ama geri geleceğim. Ben yokken yerimi sen alacaksın. Annenle kız kardeşine bakmalısın.» Beni tutuklamaya geldiklerinde Yorgos yanımda sessiz ve ciddî olacaktır.

16 Ağustos

Açık denizde seyahat ediyorum. Üç yüz metre uzakta, İon Denizi burnunda bir yat geçiyor. İçimden bir şey ilk defa olarak beni ona doğru yönelmeye itiyor. Eğer yabancılara rastlarsam onlara anlatırım... Fakat biraz ötede dalgalar tehlikeli bir hal alıyorlar. Teknem küçük. Kendi kendime: «Bu defa olmaz» diyorum. Tekrar kıyıya dönünce orada duran kocaman bir siyah arabayı farkettim. Kıyıda siyahlar giymiş iki adam... Ordalar!.. Bundan eminim. Evet, onlar.. Bir tanesi bana yanaşıyor!

«İzin verirseniz, size iki söz söyleyeceğim.» Biraz daha uzağa, bir çamlığın oraya gidiyoruz. «İkamete mecbursunuz. Evin içine ve dışına muhafızlar yerleşecek. Karınız hariç, kimsenin size yaklaşmaya hakkı yok. Denize yaklaşmanız yasaklanmıştır.»

21 Ağustos

Öğle vakti. Aynı adam geldi.

— Hazırlanmak için bir çeyrek saatiniz var.

— Nereye gidiyoruz?

— Zatuna'ya.

— Nedir o?

— Zannedersem Dimitsana yakınında bir köy.

Niçin kimsenin bilmediği bu yer? Albay Ladas'ın, sekreterine: «Mikis denizi çok sever» dediğini biliyorum. «Onu bundan yoksun kılmak gerekecek. Peloponez'de denizden çok uzak bir yer arayınız, onu oraya götürelim.»

Burası Zatuna idi.

ZATUNA

Zatuna, Ağustos - Ekim 1968

Zatuna Peloponez'in ortasında, Arkadia dağlarının göbeğinde. Arkadia'nın merkezi Tripolis'e ilk gelişim 1939'a rastlar. O bölgede şimdiki adam oldum, felsefeyi, şiiri orada ele aldım. Eski Yunanistan'la, tarihimizle, Hıristiyanlıkla, marksizm ve Direnme ile orada haşır neşir oldum. Keza besteci olma yolundaki isteğim ilk defa olarak orada somutlaştı. İlk aşkımı orada tattım. İlk dostluklarımı orada kurdum. İlk konserlerimi orada verdim. Her an satirler, su perileri ve kişi olarak Büyük Pan ile karşılaşmaya hazır halde, dostum Arğiris ile birlikte, dağlar arasında uzun yürüyüşler yapıyorduk! «Siao», yahut Çincede «Pan'ın flütü»... Tripolis'de basılan ilk şiir derlememe bu adı vermiştim. Tripolis yakınlarında, Kapsa taraflarında dostlarım Grigoris, Makis, Yorgos, Takis ve ben yokuşlardan aşağıya iniyor, yahut yeni keşfettiğimiz büyük şair Ritsos'un şerefine «Ritsos kayası» adını verdiğimiz bir tepeye karşı oturaklı mısralar okuyorduk.

Otuz yıl sonra, bir tutsağın gözleriyle bu çevrelere yeniden kavuşuyorum. Otuz yıl! Bir yaşantı dönemi kapanıyor. Yaşamın çizgileri ulaşılamayacak halde. Askerler beni Zatuna'daki bir kartal yuvasına nakletmeyi tercih etmekle, çocuk-

luk arkadaşım olan Büyük Pan'ın yanına yeniden götürdüklerini nasıl düşünebilirlerdi?

Beni taşıyan araba birbirini izleyen meyve bahçeleri boyunca gidiyor. Yol Peloponez dağlarına girmeden önce, son olarak Nauplion körfezinin denizine bakıyorum. Acaba onu tekrar ne zaman görebileceğim? Tripolis'e, ünlü Dropolitsa'ya yaklaşıyoruz. Seşotis'in eczanesi önünde durduk. Eski okul arkadaşlarım etrafımı çeviriyor. Doktorlar, avukatlar, memurlar, işçiler. Bana gülümsüyorlar. Çok memnunum. Bana karşı tam bir güvenleri var. Sanki uzun zamandan beri, günün birinde yine aralarında bulunacağımı biliyorlarmış gibi!

Aynı yoldan, bir 25 Mart 1942 günü, ilk kötülükleri görmek için İtalyan askerlerine karşı zincire vurulmuş olarak ve bölgeyi işgal eden İtalyan askeri tarafından hapsedilmek üzere geçmiştim. Bugün bu yolu, kendi vatandaşlarının nezareti altında (eğer Tanrı gerçekten onlara Yunanlı denmesini kabul ediyorsa) yeniden geçiyorum. İşte Tripolis'in Mars Alanı. Elli'nin evi. Mavroyanis'in değirmen yanındaki evi. Selâm sana Tripolis! Beni senin yanına getirdiler. Ne hata!.. Bu geri dönüşün bende yarattığı gücü, güvenliği ve kesinliği akıllarından bile geçiremezler. Ebedî dönüş. Durmadan tekrarlıyorum: «Bu tam bir rastlantı olamazdı! Hayatımın, kendi kendime şu soruyu sormam için bu kendine dönüşe ihtiyacı vardı: bütün o yıllar süresince ne yaptın? Hayallerine, gençlik yeminlerine, dostlarına sadık kaldın mı? Yapman gereken her şeyi gerçekten yaptın mı? İşte, bir arınma, bir yeniden yola çıkış için bir düşünme, bir kendini bulma zamanı geldi.»

Yeniden yola çıkıyoruz. Kapsa, Levidhi, Vlaşerna köyleri. Zeytin ağaçlarının arasında yazar Vasilis'in evi. Vitina köyü. Mitropulos (Arkadia'da doğmuş büyük orkestra şefi) un heykeli. Şimdi Arkadia'nın en sık ormanı içine giriyoruz. Gece bastırdı. Dimitsana'dan önce araba sağa döndü ve toprak bir yola girdi. Derin uçurumlar. Sanki kılıçla yontulmuş ka-

yalar. Ayaklarımızın altında, Dias'ın[1] yüzdüğü Lusios ırmağı parlıyor. Dik bir bayırın tepesinde çok sert bir son viraj ve işte, birden Zatuna köyü gözlerimizin önünde. Sembolik bir şekilde onu sıkıştırıyormuş gibi duran ve karşımızda ihtişamlı, içtenlikli bir tavırla yükselen Menelon dağ kitlesine yapışmış gibi, dağın etrafını zeytin ağaçları çevirmiş. Zatuna'yı seçmelerinin nedenini kendi kendime izah ediyorum... gerçek bir doğal kale, öyle ki, dış görünüşü de aşılmasının güçlüğünü gösteriyor. Keza tanıdığım ve tanımadığım dostların bana yaklaşmak için yapacakları girişimlerin gereksiz ve genellikle boş olacağından da şüphe etmiyorum.

Araba, aynı zamanda köyün biricik «kahvehanesi» olan Madzala kasabı önünde durdu. Bir radyo vericisi şu haberi veriyor: «Varşova Paktı kuvvetleri Çekoslovakya'yı istilâ etmektedir.» Derhal jandarmaların yüzlerinin aydınlandığını, subayın da şarkı gibi şunları söylediğini görüyorum: «Dönüş parası benden!» Bölgenin jandarma karakol komutanı Tsurulas yanımıza geldi. Biraz sonra Albay Mitropulos (Arkadia jandarma komutanı) da yanındakilerle beraber Tripolis'den yanımıza vardı. Geceyi karakolda geçirdim. Gün doğdu. Güneş parlıyor. Çıkıyor ve karakoldan uzaklaşıyorum. Uçurumların dibinde, güney-batı yönünde Megalopolis ovasının uzandığı görünüyor. Solumda, asırlık selvileriyle mezarlık var. Muhafızlarımdan biri olan Alekos koşarak yanıma geldi, soluk soluğa: «Yalnız olmamalısın, hep yanında bulunacağız.» dedi. Yeniden jandarmalar geliyor. Sıra Kostas, Theodoros, Nikiforos ve Thanasis'de. Makis, Pirgos'lu bir jandarma onbaşısı. Hepsi yüzden fazla oluyor ve on dört ay beraber yaşayacağız.

Ertesi geceyi, Madam Tasia'nın çiftliğinde geçirdim. Karımla çocuklarım üç gün sonra yanıma gelecekler ve bir süre küçücük Ayios Yorgos kilisesinin karşısındaki Barkulas'ın

---

[1] Zeus'un Yunancadaki adı. **(T. Çev.)**

evinde kalacağız (bu kilise, krizantemler dikilmiş ve fıskıyeli bir havuz ile kırmızı balıkların süslediği bir bahçeye bakıyor.)

En zorunlu ihtiyaçlarımızı karşılamamız için — paha biçilmez bir dost olduğunu anlayacağımız — Lambis Bitsunis[1] bize mutfak eşyası, kapkacak ve örtüler alıyor.

Yavaş yavaş Zatuna'nın küçük dünyasına karışıyoruz: postane şefi Kolokotronis, çoban sopasıyla posta dağıtıcısı, iki rakip dükkânın sahibi Teris kardeşler, aynı zamanda berber salonu, bakkal, gazete satıcısı, kâğıtçı, otobüs biletçisi görevleri de yapan iki küçücük kahvehane; iki komşumuz olan yaşlı hemşireler Marigo ile Fotini, kasap Tasos Bitunis, iki çoban kızı Eleni ile Golfo, öğretmen matmazel Vaso, sonra da çocuklarımız Yorgos ile Margarita'nın arkadaşları olan kız ve erkek çocukları.

Hiç olmazsa başlangıçta gezintilere iyi niyetle izin veriliyordu. Sabahleyin bir kadeh uzo için kahve gezintisi. Öğleden sonra Panaya kilisesinde, öğretmenin yönetiminde Bizans müziği dersleri; muhafızlar da bizimle beraber Bizans ilâhilerini okuyor. Akşam üstü muhafızların, Lambis'in ve posta dağıtıcısının eşliğinde yeniden kahve gezintisi. Uzo kadehleri. Gün-

[1] Lambis Bitsunis yaşamı boyunca gerek kamyonlarda, gerekse otobüslerde şoför olarak çalışmıştı. Yaklaşık olarak 60 yaşındaydı ve Zatuna'da emekliliğini yaşıyordu. Köyün küçük alanına hâkim babadan kalma evinde yaşamaktaydı. İç savaş sırasında, bir süre partizanların tutsağı olmuştu. İdeoloji bakımından aşırı sağcı idi. Atina Zırhlı Polis Kısmı Komutanı olan kardeşi polis komiseri olup fanatizmi ve grevcilerle göstericilere karşı olan görevlerinde haşinliğiyle kendini göstermişti. Bu, bir süre Zatuna'da oturmuştu: bütün saf kan kralcı subaylar gibi o da Cunta tarafından gözden düşürülmüştü. Lambis yaşamında çok mücadele etmiş ve acı çekmişti. Gururlu ve konukseverdi. Bunun için, bana hep ideolojik bir hasım gözüyle bakmasına rağmen, bütün köy gibi o da benim safımda yer almıştı. Kendisinin de şiddetin kurbanı olduğunu biliyordu. Bu, anlaşmazlıkları unutması ve her defasında derin insanlığını bana göstermesi için yetiyordu.

de iki defa karakol defterini imza. Myrto evde kalmaya mahkûm. Çocuklar okulda. Düşünme saatleri. Kendi kendimi düşünmc. Ve, ancak birkaç ay sonra gelecek olan beste yapma saatleri. Sorun önce Atina'dan piyanomu getirtmekti. Bütün köy, onu odama çıkarmak için bir el yardımında bulunmak istiyordu.

Buna rağmen, beş ay süre ile — yüz elli gün — dokunmadan piyanoma bakıyorum. Beste yapmak olanaksız. Boğucu bir ceza tasması boynumdaymış gibi yaşıyorum. Ezici tedbirler budalalığı, fakat özellikle Zatuna'nın bir tuzak teşkil ettiği konusundaki kesinlik. Her gece, kaza nedeniyle beni bir uçuruma atmalarını ve yok etmelerini bekliyorum. Sinirlerim son derece gergin. Ruhum üzgün.

Marusi (cezaevi) Kasım

Nihayet! Beni mahkemeye çıkarmaya karar verdiler. Diktatörlükten birkaç ay önce, E.D.A.'dan altı milletvekili — aralarında ben de vardım — devrin Başbakanına, ordu tarafından iktidarın ele geçirilmesi yolunda hazırlıklar yapıldığına dair tantanalı bir uyarıda bulunmuştuk. Askerî darbeden birkaç ay sonra bir general, silâhlı kuvvetlere hakaret ettiğimiz yolunda, aleyhimizde bir şikâyet yapmıştı! Fakat albaylar böyle bir davayı açmakta tereddüt ediyor ve neden olarak benim fizikî olanaksızlığımı öne sürerek durmadan bunu erteliyordu. Bazen hasta olduğumu, bazen yağan karın Zatuna yollarını kapadığını öne sürüyorlardı. Demek nihayet beni Atina'ya götürüyorlar ve duruşmalar başlayacak.

Sabah sabah eve gelip beni buldular ve karakola götürdüler. Arkadia valisi, yanında Tripolis Emniyet Müdürü olduğu halde çoktan oraya gelmişti. Karımla çocuklarım da yol hazırlığı yapmaktalar. Beni bir odaya kapatıp arama yapmak için soyuyorlar. Sonra, bizi götürecek otomobillerin bulunduğu Kilise alanına geldik. Kilisenin ötesinde karımla çocuk-

larımı görüyorum. Vali ile jandarma yüzbaşısı karıma yaklaşıyor ve ona birkaç kelime söylüyorlar. Kendisini selâmlamak ve güvence vermek istediklerini geçiriyorum aklımdan. Ancak Zatuna'ya döndükten sonra, büyük bir memnunlukla bu nezaket perdesinin arkasında neyin gizlendiğini öğreneceğim:

— Sayın bayan, siz ve çocuklarınız, aranmak üzere hazırlanın.

Üç çift göz bana dikiliyor. Bakışlarında şu anlamı okuyorum: «Seni bir daha görecek miyiz acaba? Nereye götürüyorlar seni? Belki bize yalan söylüyorlardır!.. Belki seni, mahkeme yerine başka bir yere götürüyorlar...» Ve onları arattıran o Yunanlı subay, o Hıristiyan...

Fakat o anda ben bunu bilmiyorum, öylesine ki, adam yanıma dönüp de gideceğimizi haber verdiği zaman, kendisine bayağı sempati ile baktım.

Dimitsana jandarma komutanlığının beyaz jeep'i, peşinde valinin Austin'i olduğu halde başta gidiyor. Sonra arabamız geliyor, en arkada da Tripolis jandarmasının arabası var. Jandarmalar makineli tabancalarla silâhlı. Tripolis'i geçtikten sonra vali kafileden ayrıldı. Yüzbaşının bulunduğu arabaya bindim. Milos'da tekrar durduk. Muhafızlardan biri bize küçük «suvlaki»[1] ler aramaya gitti. Korent kanalında bir jeep gelip yan tarafımızda yer aldı. Yüzbaşı başka bir albayla biraz konuşuyor. Sonra, içinde sivil ajanların bulunduğu yeni arabalar kafileye katılıyor. Yolun başında bir sıra araba var: yeni bir nöbet değiştirme için yeniden duruş. Konvoyun oluşumundaki bu sonsuz değişmelerden sonra başkente gelebildik. Jandarma yüzbaşısıyla uzun bir konuşma. Kendisine:

— Ötekilerin size güveni yok galiba... dedim.

— Alışılmış güvenlik tedbirleri bunlar.

---

[1] Bizdeki şiş kebabı. İngilizce çeviride «Yunan kebabı» denmiş. **(T. Çev.)**

— Apaçık belli oluyor ki, kendi gölgelerinden bile korkuyorlar. Sizi ayartmamdan ve hep birlikte sıvışacağımızdan korkuları var.

— Ne yapmak için kaçacağız?

— Sizi Karamanlis'in emri altına sokmam için.

— Ne emri?

— Fesatçıları devirmenizi — bütün Yunanlı subaylardan olduğu gibi — sizden de istemedi mi? Bunu bilmezliğe geliyorsunuz!

— Bay Karamanlis bunu istedi mi?

Arabanın şoförü gülerek araya girdi:

— İstedi ya...

— Görüyorsunuz!. Sanki şefinizin açıklamasını yapan benmişim gibi!..

— Fakat Bay Mikis, buna rağmen o Karamanlis'i iktidardan uzaklaştırmaktan uzak kalan siz değilsiniz...

— Tabiî. Fakat ,ondan sonra, başka şekilde tehlikeli olan diğer bir vahşî hayvan hepimizi parçalamak amacıyla ortaya çıktı. Sözün gelişi işte, çünkü sonunda tarafımızdan parçalanacak olan odur.

— Bu noktada aldanıyorsunuz, Bay Mikis. Sağlam yapıları ve koruyacak büyük patronları var.

— Öyle ise ortak bir cephe kuralım: bizde halk var, sizde silâh!

— Jandarma kimin elinde ise, Yunanistan ondadır.

— Evet ya da hayır, jandarma kraldan yana mı, değil mi?

— Bütün bu karışıklığı çıkaran kralın kendisi!

— Anası onu çok destekliyordu!

— Ona güzel bir tuzak kurdular.

— Onlar değil. Amerikalılar. Papadopulos'u isteyenler Amerikalılardır!

— Eğer kral bir hükümet kurarsa jandarma onunla beraber olur.

— İktidarı elinde tutan jandarmadır.

— Ama başında kim var? Çünkü yöneten şey yalnız baştır.

Şoför:

— Karamanlis sadece yeni bir beyanatta bulunsun, o zaman görürüz.

Bir baş işaretiyle onaylıyorum.

— Hayale kapılmayın, Bay Mikis. Karamanlis iktidara gelse bile siz yine cezaevinden çıkamazsınız. Sizin için Yunanistan yok artık!

— Ve dışardan gelecek bir yardımı hesaba katmayın.

— Hiç bir yerden!

— Ha! Ha! Ha!

— Ya sizin, böyle bir keyfî hükümet hoşunuza gider mi? Artık yasalar, avukatlar, savcılar olmasın! Sadece halka: «Sen hastasın, biz de seni alçıya sokuyoruz!» desinler. Bütün bunları kabul ediyor musunuz? Generallerin, parlamenterlerin, bilginlerin tutuklanması? İşkence yapılması?

— Sizi yönetenlerin kuvveti bunlardır...

— Onlara bunu veren sizsiniz.. Biz hepimiz bazı temel kurallar konusunda anlaşamaz mıyız?

— Hangi kurallar?

— Anayasa'ya, özgürlüklere, demokratik vatandaş haklarına dayanan kurallar..

— Kabul. İyi. Ya sonra, bu bizlerin anlaşması neyi değiştirir?

— Yöneticilerin anlaşması gerekir?

Kifisia ile Penteli yönünde, Atina'nın bir dış mahallesi olan Marusi'ye vardık. Avluya girdik. Nöbetçiler, subaylar ve assubaylar bize yaklaştı. Gece bastırıyor. Teslim işi — yani benim teslimim — binanın içinde oluyor. Kayıt defteri imzalanıyor ve muhafızlarım gidiyorlar. Burada yerlerini başkaları aldı. Bir daha tam arama işlemi. Sonu gelmez bir merdiveni çıktık. Dövme demirler, parmaklıklar. Kilitler. Burası jan-

darmanın motorlu servislerini yerleştirmek üzere satın aldığı eski bir otel, adamlar buna «100» adını takmış. Diktatörlük birinci katın tümünü lüks bir cezaevi haline sokmuş... Pencerelere demir parmaklıklar ve dikenli teller koymuş. İçerde beş ya da altı odaya bakan, büyük bir masa ve sandalyelerin bulunduğu geniş bir hol var. Bu holün sağında W.C.'ler ve duşlar. Komünist olmayan tutukluların çoğu oradan geçmiştir.

Etrafıma göz gezdiriyorum. Yalnızım.

Gardiyan bana:

— İstediğiniz yatağı seçin! dedi. Size çarşaf ve örtü getireceğiz.

Kapı yine kapanıyor. Soğuk ısırıyor sanki. Pencereye gidiyorum. Sık dikenli tel örgüsü görmemi tamamen engelliyor. Zaten komşu villâlar en azından yüz metre uzakta.

Nöbetçiler nihayet kafayı vurdu. Bir duş alıp yatmanın tam zamanı şimdi.

Kapı açılınca bir subay görünüyor.

— Yemek yediniz mi? diyor bana.

— Evet, yolda bir şeyler yedik.

Bir dolap açıyor ve dibinde viski bulunan bir şişe ile içinde kurabiye[1]ler olan bir tabak çıkarıyor.

— Bu Bay Peponis'in armağanı!

— Peponis mi? Nerede o?

— Daha düne kadar burada tutuklu idi. Hastalandı ve bu sabah götürüldü. Geleceğinizi öğrenmişti, bunun için size bu armağanı bıraktı... selâmlarını da.

— Teşekkür ederim.

— Ya siz? Siz ne yapacaksınız? Bu çileyi uzun zaman çekecek misiniz?

— Başka ne yapabilirim?

— Fakat siz *Mektubunuz*'u kime yazacaksınız?

---

[1] Yunanca okunuşu da aynı şekilde yazılır ve Yunanlılar bu sözcüğü kullanırlar. **(T. Çev.)**

— Ne demek istiyorsunuz?

— Kazancakis'in Greco'ya yazmış olduğu mektubu kastediyorum.

— Ha! Belki ben de Kazancakis'in kendisine yazarım...

— Onu seviyor musunuz?

— Bir Giritli olarak evet!..

— Ben ona hayranım. «Greco'ya Mektuplar»ını biliyor musunuz?

— İtiraf edeyim ki hayır.

— Size okumak için verebilirim. Gidip o kitabı arayayım.

Acele ile soyunup duşların bulunduğu yere koşuyorum. Hücreye döner dönmez, yatağının üstüne oturmuş, Kazancakis'i okumaya dalan subayı gördüm.

— Afedersiniz, dedim, uzun zaman iyi bir duş almamıştım da! Sadece uzanmama izin verin. Yatağa uzanıyor ve ısınıyorum. Hemen sakinleştim. Seyahat beni çok yormuş.

— Sizi ilgilendirebilecek bütün pasajların altını çizdim. İster misiniz size onları okuyayım?

Kendi kendime: Biz Yunanlılar ne garip ırkız, diyorum! Birbirimizi öldürüyor, hapse atıyor, dövüyoruz ama, buna rağmen ne mucizedir bu: görev aldığı bir tutukluya Kazancakis'in pasajlarını okuyan bir subay! diyerek heyecanla ona:

— Büyük bir zevkle! diyorum.

Sesi sanki şarkı söylüyor. Heyecanın etkisiyle hafifçe titremekte. Sözcükleri ilk defa buluyormuş gibi, bir çeşit korku ile okuyor:

«Tamamlaman olanaksız olan şeyi tamamla!»

28 Kasım

Bu mahkeme huzuruna çıkış benim için ana babamı, kardeşimi, dostlarımı ve tel parmaklıklı arabanın geçişi sırasında — kaçamak da olsa — Atina'nın hareketli sokaklarını

görmem için bir neden oldu.

Sanık sandalyesinde sevdiğim dostları buldum. Tabiî iş, yine tecil edildi... şikâyetçilerin bulunmaması nedeniyle.

Leros'un Paryheni kampında bulunan Kanitis ile aynı arabada cezaevine döndük; Kanitis, arkadaşları ve kendi adına benden yeni bir sol parti kurma girişiminde bulunmamı rica etti.

Egaleon[1]daki jandarmalar tarafından geri götürüldüm. Zatuna'nın vahşî dekorunu yeni görüyor ve gariptir ki, bana karşı bir hayranlık duyar gibi oluyorlar: «Sizi buraya yerleştirecek kadar korkmaları mı gerek?» diyorlar.

Döner dönmez işe koyuluyorum. Zatuna'ya varışımdan beri bürokratik dogmatizm üzerine bir inceleme yazmıştım. Bir de Sol'a doğru yeni bir açılış olanağı üzerine olan: «Üçüncü yol.» Nihayet bürokrasi aleyhtarı yeni bir devrimci partinin temellerini ararken, halk komitelerini temel hücreler olarak alma olanağını inceledim.

Bu çalışmalardan Kanitis'e de bahsetmiş ve kendisine, yeni bir hareketin kurulması için mümkün olduğu kadar çabuk bir Bildiri göndermeyi vaadetmiştim. Fakat arada, iki Büyük'e bir çağrıda bulundum.

BAŞKAN PODGORNİ İLE BAŞKAN NİXON'A AÇIK MEKTUP

Ekselânslar!

Çözümü, geniş ölçüde insanlığın geleceği için yardımcı olacak büyük uluslararası sorunların çözümü amacıyla ikili görüşmelere yakında başlayacağınızı öğrendim. Barışa gönül vermiş bütün insanların görüşünün sizi izlediğinden ve karşılıklı bir anlayış sayesinde uluslararası gevşeme yönünde ke-

[1] Atina'nın bir kenar mahallesi. **(T. Çev.)**

sin adımlar atmanıza olanak sağlamasını temenni ettiğinden eminim.

Bugün Yunan halkını ilgilendiren sorunun, büyük silâhsızlanma, Vietnam Savaşı ve Orta Doğu'da yeni bir savaş tehdidi karşısında küçük bir önem taşıdığını biliyorum.

Buna rağmen, sanırım ki, size şu dramatik çağrıyı yapmakla bütün Yunanlıların duygu ve düşüncelerini nakletmekteyim: Yunanistan'ı düşünün! Belki bizim ulusal sorunumuz dünya çıkarları terazisinde ağır çekmez. Hiç kimse bunu bu şekilde düşünmeyi aklından geçirmez, ama tarih karşısında daha çok manevî ve hukukî türden bir sorun olarak düşünür.

Gerçekten, otuz yıldan beri ülkemizde görülen bütün bahtsızlıklar, esas bakımından sizin uluslararası rekabetinize bağlıdır ve Ege Denizi'nin bu kesiminde özel bir keskinlikle kendini göstermeye devam etmektedir.

Yurdumuz daha ilk anlardan itibaren nazizm ile çarpışıp onu yenen büyük özgür ülkeler birliğine bağlanmıştır. Buna rağmen, başka ülkeler ilerleme ve refah yolunda adımlar atmışken ve atmakta iken Yunan halkı, ortak mücadelede büyük fedakârlıklar için daima başta olduğu halde yeniden, faşizm haleflerinin kurbanı olarak zincire vurulmuş bulunmaktadır. Biz, bu zalim yazgıyı hak ediyor muyuz?

Yunanistan'ın Arnavutluk dağlarında faşizme karşı ilk müttefik zaferini uluslara sunduğu 1940 yılına yeniden bakmanızı ısrarla rica ediyorum.. Bundan ötürü o, korkunç tahrip ve kitle halinde idamlarla halkın filizlerini biçmekten ve ülke ekonomisini yıkmaktan başka Atina halkına insanlık dışı açlık işkencesini çektiren istilâcılar tarafından zalim bir şekilde cezalandırılmıştır: 1941 kış mevsimi sırasında yaklaşık olarak üç yüz bin Atinalı gıdasızlıktan ölmüştür.

1941 ilkbaharında, henüz işgalin karanlıklarına dalmış bulunan Avrupa'yı ikinci defa olarak aydınlatan ve Hitler'i Sovyetler Birliği'ne karşı taarruzunu geciktirmek zorunda bı-

rakan Girit'in kahramanca savaşını özellikle hatırlamanızı rica ederim.

Keza Yunan halkının Nazi işgaline karşı kahramanca Direniş'ini; boyun eğmez halkımızın gösterdiği örneklerle çok büyük fedakârlıkları, sadece topraklarımızda on bir Nazi tümenini bulundurma zorunluluğunu yaratması olayından ötürü ortak mücadeledeki desteğini hatırlayınız.

Ülkemiz fiilen — başka ülkeler gibi — ulusların Özgürlük sunağında kurban edilmiştir.

Ekselânslar, bütün bunları size, Yunan ulusunun çok eski ünlerine başvurmak istemediğim ve ülkemizin dünya haritası üzerinde yalnız stratejik bir nokta olduğunu bildirmek istemediğim için değil, özellikle onun, hâlâ büyük insanlık değerlerini savunduğu için tarihiyle öğünerek yaşamakta olduğundan ötürü hatırlatıyorum.

Sadece olaylar tarafınızdan bilindiği için değil, fakat kalbim iç savaşın feci anılarına daha fazla dayanamama sonucu, Kurtuluş'tan sonrasını geçiyorum. Bunun kabahati sırf bize mi düşmektedir?

Yunan halkı kendi sorunlarını çözümleyemez mi? Yani, biz Yunanlılar, bunca mücadele ve fedakârlıklardan sonra bu kadar geri kalmış ve kötülüğün son basamağına tekrar düşecek kadar bozulmuş mu bulunuyoruz? Yani faşizme, diktatörlüğe, orman kanununa düşecek kadar mı?

Hayır! Hata, yalnız Yunan halkının değildir. Yunanistan'ın bahtsızlıkları bizim (coğrafya ve tarih bakımından), sizlerin hassas rekabet noktalarından biri üzerinde bulunmasından ileri gelmektedir.

Bugün, bu rekabetler sonunda halkımızı altüst eden otuz yılın dramatik olaylarından sonra, tekrar yeni bir faciaya sürüklenmiş bulunuyoruz. Oysa siz, sorumluluğunun çoğunu taşıdığınız korkunç bir tarihî haksızlığı, halkımızın uğurlarında, Sovyetlerle Amerikalıların da dahil olduğu milyonlarca insa-

nın son savaşta hayatlarını verdikleri, özgürlük ve haklarını tekrar eline geçirmesine yardım edecek durumdasınız.

Bu çağrının, uluslararası ilişkiler içine giren sinik (cynical) realizm haklarını tanımadığını pekâlâ biliyorum. Fakat içgüdüm beni hâlâ umut etmeye itmektedir. Yunanistan karşınızda duruyor. Tarihle yüklüdür; gözyaşı ve kanla örtülüdür. Uygarlık ve hümanizmin simgesi olan Yunanistan sizden büyük ve asil bir davranış istemektedir. Tarihi ile, çocuklarının Özgürlük ve Demokrasi uğruna yaptığı büyük fedakârlıklar için, aranızdaki görüş aykırılıkları ve anlaşmazlıkların ağlarına takılmış bulunan Yunanistan'ı kurtarın! Halkının Demokrasi ve ulusal kalkınma yoluna girmesine yardım ediniz! Yunanistan'ı barışın merkezi ve tapınağı haline sokun! Ve buraya, Olimpiyatlar ile Delfos ülkesine, dünyanın bütün halkları ile birlikte yeni dünya barışını kurmaya gelin!

Zatuna, 28 Kasım 1968

Noel - U Thant'a Çağrı

Birleşmiş Milletler Örgütü genel sekreterine aşağıdaki protestoda bulunmaya karar verdim. Bunun dikkate alınacağını düşünmem için hiç bir neden yok.

U THANT'a - B.M.Ö.

Sürgün bulunduğum uzak yerden, dünya barışının sağlamlaştırılması ve insan haklarına saygı yolundaki çabalarınızı izliyorum. Bir insanlık dostuna, uygarlığın içtenlikli bir savunucusuna başvurduğumdan emin bir durumda, şimdiki Yunanistan'da özgür bir insanın ne olabileceğinin bir örneği olarak kendi durumumu açıklamak istiyorum.

Ben bir senfonik ve halk müziği bestecisiyim. On beş yaşımdan, yani otuz yıldan beri, otuza yakın senfonik parça, iki

oratoryo, bir halk operası, üç bale, trajik Yunan klasiklerine ait müzik, filmler için eşlik müziği ve iki yüzden fazla halk şarkısı bestelemekle meşgul oldum.

1962'de Atina Küçük Orkestrası'nın kurucusu ve müdürü, 1966'da da Pire Belediyesi senfonik orkestrası müdürü idim.

Halk müziği topluluğumla (1960 - 1967 arasında) yüzlerce konser verdim ve sayıları birkaç defa onu bulan ülkede binlerce dinleyici bunları dinledi. Şarkılarımla müziğim dünya ülkelerinin çoğunda dolaşmıştır ve dolaşmaya devam etmektedir; bunların baskıları yüzlerce sayıyı bulur ve binlerce nüshaları vardır. Yurdumda plaklarımın satışı yerli plak satışının % 40'ına ulaşmıştır. En önemli çalışmalarım, eserleri bu sayede halk kitleleri tarafından tanınan en büyük çağdaş Yunan şairlerinin şiirlerini müziklendirmekten ibarettir. Hayatımla eserimi yurdumun kültürel rönesansına adadım ve sanırım ki Yunanistan bu alanda, yakın bir geçmişte çok büyük şeyleri gerçekleştirmiştir. Gerçekten Grek kültürü, ulusal geleneğin içine işlemiş olarak, yurdumun gelişmesinin esaslı bir faktörüdür.

Umarım ki, bu birkaç veri, şimdiki Yunan kültürü içindeki rolüm hakkında bir fikir verecektir. Bu faaliyetimi, Pire milletvekili olarak seçilişime borçlu olduğumu da eklerim. Siyasal bakımdan Demokratik Sol Birliği Partisi (E.D.A.) ne mensubum.

21 Nisan 1967'den bir ay sonra yeni rejim, Genel Kurmay Başkanı'nın 18 numaralı Emri ile, ondan bu yana yasak olan tüm eserlerimi menetmişti. Müziğimin satılışı, değiştirilmesi ya da eserlerimin bulundurulması, hatta (açık ya da özel olarak) çalınıp dinlenmesi yürürlükteki Sıkıyönetim yasası ile cezalandırılmaktadır. Böylece birçok Yunan vatandaşı adımı taşıyan plaklara sahip oldukları yahut da sadece şarkılarımı dinledikleri veya söyledikleri için askerî mahkemeler tarafından mahkûm edilmişlerdir.

Tabiî benim için yaratma çalışmalarına devam etmek yasaktır. Zaten onlarca muhafız tarafından gözaltında olup Arkadia dağlarının ortasında tecrit edilmiş bulunmaktayım. Bütün insanlık için büyük bir trajedinin oynandığı bir devirde yaşadığımızı biliyorum: burada binlerce benzerimiz birbirini öldürmeye ya da açlıktan ölmeye devam ederken bazıları da cezaevlerinde ve toplama kamplarında işkence görmekte, ya da acı çekmektedirler. Bu koşullar altında, zulüm görmüş bir bestecinin durumu ne değer ifade eder?

Buna rağmen yirmi yüzyıldan fazla süren insan uygarlığının, hiç olmazsa insanlığın büyük bir kısmını, siyasal bir rejimin manevî hasımlarını öldürmesinin, bunları maddî olarak yok etmesinden daha alçakça ve mazur görülemez bir şey olduğunu umut etmek istiyorum.

1969 yılı için dünyada barışın ve sizin asil çabalarınızın mutlu bir sonuca varmasını temenni ederim.

Tüm saygılarımla
Mikis THEODORAKİS

Kısa bir süre sonra, Avrupa Konseyi'nden bir Tahkikat Komisyonu'nun gelişi nedeniyle, baskı ve sınırlamaların bana çok pahalıya mal ettiği, aynı anlamda bir metni verdim.

30 Aralık

Myrto ile Margarita dün Nikos ve «Z» filminin prodüktörü Jacques Perrinle buluşmak üzere Tripolis'e gittiler; (Perrin onlara senaryoyu verecek). Arkadia jandarma komutanının emri üzerine karımla kızının üzerini aramaya karar verdiler. Bu nedenle akşam üstü, okulun önünde, sis ve yağmur altında jandarma teğmeni ile asteğmeninin ve beş gardiyanın bu arama işini yapmalarını beklediler.

Bu 30 Aralık akşamı, bir şarkı halini almakta gecikmeyen «Arkadia I» adlı şiiri yazdım.

ARKADİA I

Şiir ve Müzik: Mikis THEODORAKİS

I

Ey çok çok eski dağlar, Arkadia dağları,
Gururlu dağlar, başeğmez dağlar, namuslu dağlar!
Namus pahalandı, namus azaldı, namus öldü..
Bir çocuk acı çekiyor, benim çocuğum.
Bense bağlanmış halde bağlarıma bakarım..
Ağaçlardan başka umudum yok.

II

Oğlum dokuz yaşında, oğlum dokuz yaşında,
Dokuz kış, dokuz yaz. Yıldırım sokuyorlar bakışına.
İki elinde denizleri tutuyor.
Ellerini yukarı kaldırdılar, omuzlarını yapıştırdılar duvara
Soluğunun yansımasını sayıyorlar
Ve küçük yüreğini yokluyorlar..
Sanki Yahudi gettosunda yaşıyoruz,
Etrafımızda canavarlar, Alman nöbetçileri..
Zatuna 1968: üçüncü sürgünümü yaşıyoruz.

III

Poyrazın estiği o yüksek Rusya karlarında,
Sefil köle bekler, sarışın ırkın gelmesini..
Sevgi şarkıları gönderiyorlar bize ve ateşli sözler..

Ötekilere gelince Faliron körfezinde zırhlılar gönderiyorlar burnumuzun dibine...[1]
Köleler acı ve iç çekiyor: Bu nesil de hapı yuttu.
Hepsi bize 1999'da Cennet vaadediyor..

IV

BATIYA[2]

Kulağın sağırlaştı Batı, gözün kapandı.
Ağır bir tül gibi ruhunu örtüyor tüketim toplumu,
Uygarlığın, dumanı tüten harabeler halinde,
Sözlerinse sanayi üretiminin bataklığında uçuşan,
Humma, yalan ve sahtekârlık taşıyan
Vızıltılı sivrisineklerdir.
Endonezya'da beş yüz bin ölü,
Avrupa'da yeni toplama kampları,
Akropol'ün gölgesinde sürgünler, ama sen duymuyorsun,
Fakat görüyorsun...
1969 modeli arabanla koşuyorsun,
200 kilometre hızla ölümüne doğru...

V

AVRUPALIYIM

Avrupalıyım ben, iki kulağım var, biri işitmek için, öteki duymaz.
Acı çekerse Çek, Rus, Polonyalı, insan acır, gökkubbe çöker..

---

[1] Fransızca çeviride «zırhlı» yerine VI. Filo'dan söz ediliyor. **(T. Çev.)**

[2] Şiirin Fransızca çevirisinde «Batıya» başlığı yok. **(T. Çev.)**

Ama Zenci, Yunanlı, Hintli acı çekti mi, bana ne, Tanrı ilgilensin!
O İmitos tepesinde esrarengiz bir şey var.
Avrupalıyım ben, iki kulağım var, yalnız biri Doğu yönünü duyar.
Faşizm yine kapımı çalıyor ama, böyle seslere karsı,
Tamamen sağırım ben. Kocaman bir kulağım var. öteki küçücük..
Böylece sürekli olarak çıkarıyorum uygarlığın tadını..

İçinde benimkilere karşı teselli verici tedbirleri almak zorunda kaldığım bir bekleme gecesinde, yaşamının en verimli devrelerinden birine bu şekilde girdim ve *ON ARKADİA* dizisini böylece başlatmış oldum.

Bu arada «Z» nin senaryosu Zatuna polis karakolunda ele geçti. Oradan Dimitsana'ya, Tripolis'e gönderildi ve sonunda Atina'ya ulaşarak General Velianitis adında heyecanlı bir Emniyet Genel Müdürlüğü komutanı, avukatımı çağırdı:

— İyi ama, bu Lambrakis'in hikâyesi!..

— Benim aklıma hiç gelmemişti bu..

— Sonra da, o Zatuna'da bulunan adama bunu verecek cesareti gösterdiniz?

— Neyin söz konusu olduğunu bilmiyorum. Ben sadece avukatım. Anlaşmaları imzalamaktan başka bir şey yapmış değilim.

— Ve bundan bir film çevrilecekti, değil mi? Sonra da insanlar komünistlerin durumuna acındırılacaktı..

— Korkarım ki öyle..

— Ben seni bir deliğe tıkacağım, güneşi bir daha görmeyeceksin.

— O güzel de, senaryo ne olacak?

— Git, yoksa seni tutuklatırım...

Senaryoyu bu nedenle okuyamadım. Ben müdahale etmeden filmde müziğimin kullanılmasına izin verdim. Ben sadece 1962 ile 1966 yılları arasında bestelenip Lambrakis ile ilgili olan şarkılardan birkaçına işaret etmekten başka bir şey yapmadım.

Örneğin Brendam Beham (İrlandalı şair) ın şiirinden «Gülümseyen çocuk» şarkısı gibi.. Halkımız, Pire milletvekilinin katlinden sonra bu şarkıyı onun anısı ile birleştirmişti. Bu melodi «Z» nin müzikal tema'sı halini almıştır.

Birkaç hafta önce — 5 Kasım —, Cunta'nın başı Papadopulos'u öldürmek teşebbüsü ile suçlandırılıp idama mahkûm edilen Alekos Panagulis davası açıldığı sırada bir şarkının sözlerini yazmıştım (iki yıl sonra, Ekim 1970'te Milano'da, yaptığım ilk turne sırasında bunu besteleyecektim).

ALEKSANDROS'UM[1]

Sen vurunca iki defa,
Sonra üç ve yine iki
Aleksandros'um,
Gelip kapıyı açacağım sana.
Sana sıcak yemek hazırlamış olacağım,
Temiz giysi hazırlamış olacağım,
Gizlemek için seni bir de köşe...

Sen vurunca iki defa,
Sonra üç ve yine iki
Aleksandros'um,
Yüzünü göreceğim senin.

[1] Alekos, Aleksandros'un kısaltılmış şeklidir. **(T. Çev.)**

Gözlerinde iki ateş gizli,
Göğsünde de bin yürek
Çektiklerini sayıyorlar...

Sen vurunca iki defa,
Sonra üç ve yine iki
Aleksandros'um,
Kaçışını düşünüyorum senin..
Seni görüyorum dar hücrede
Önce kendin başlarken raksa
Ölümünün üstünde.

Verimli iki ay
Ocak 1969

Manos Eleftheriu'nun «KATİLİN ÇARŞISI» adlı bir şiir derlemesini gizli olarak aldım. Şu anda ilham gelmişken durmadan besteliyorum.[1]

İşte, Eleftheriu bana «Ana ve dostlar için» adlı son şiirlerinden bir seriyi göndermiş.

---

[1] Elimizde bulunan Roma'da basılmış kitabın Yunancası ile Fransızca çeviri arasında, özellikle bu Manos Eleftheriu'nun şiirleriyle ilgili bölümde çok farklar var. Önce birçok şiirlerin yerleri değiştirilmiş, bazıları alınmamış, alınan şiirlere başka adlar takılmış, mısralar arasındaki boşluklara yer verilmemiştir. Biz, çevirileri orjinalinden almakla beraber, Fransızca çevirinin düzenine uymak zorunda da kaldık. **(T. Çev.)**

ARKADİA III

ANA VE DOSTLAR İÇİN

Şiir: Manos ELEFTHERİU
Müzik: Mikis THEODORAKİS

I

BAHÇEDE OTURDUM

Bir Pazar öğleden sonra, bir Pazar ve tatil günü
Bir meyve bahçesinde, bir sebze bahçesinde oturdum.
Şimdi meyve bahçesi de, çiçek bahçesi de kayboldu
Ve her tatil günü, gezinti hayalime giriyor.

Dostlarımla buluştum ve gezmeye gittik.
Terpsithea sokaklarında ve Paşalimanı'nda.[1]

II

ANA, GÖĞÜN KUDRET HELVASI

Ana, göğün kudret helvası, cennet ağacı,
Senin hayır duanı yüksek dağın dibine diktim
Ve diktiğim hayır duadan gün ışığına çıktı bir çeşme,
Ve karanlıklardan ötmek için bir kuş geldi.

Ana, göğün kudret helvası ve içinde bulunmadığın hayal,
Bana yine bir hayır duası yolla ki, acıma dayanayım.

---

[1] Buradaki özel adlar Atina ile ilgilidir. Özellikle Paşalimanı'nın İstanbul'daki ile ilgisi yoktur. **(T. Çev.)**

III

ECEL'İN ANASI[1]

Ecel'in anası yola ve yokuşa oturdu
Ve evlerin keyfi kaçtı fazla iç çekişinden,
Ağaçlar da kuru rüzgâra kapıldı.

Meryem ana ile biricik oğluna yazı yolladı
Üç yüz kişi yanında gitti, bin kişi de düşündüğü
Kılıçları taşıdı.

Ama Meryem, mermer çeşmeye kuşlar işledi,
Oğlu da ona gülümsedi.
Ecel'in anası konuşmadı, bir daha
Konuşmayacak da...

IV

ADIN İSA'NIN ANASI

Sana İsa'nın Anası derler, ben Azize Barbara da derim,
Kapalı kale anahtarısın savaş kargaşasında.
Nerden olursan ol, nerden gelirsen gel, hangi dili
Konuşursan konuş, kaç insan istersen bul, geri dönmeyeceksin.

Sana haydut anası ve Pilatus'un anası diyorlar.[2]
Ama sen gizlice ölüm saatlarını konuşup ağlıyorsun.

---

[1] Fransızca çeviride ECEL yerine «CHARON» kulanılmıştır ki bu mitolojide ölüleri Cehennem'e götüren arabanın sürücüsüne verilen isimdir. Yunanca metinde ise «Haros» adı geçer ki, bugün bile «Ecel, Ölüm» anlamlarında kullanılan bir sözcüktür. **(T. Çev.)**

[2] Fransızca çeviride «Haydut anası» yerine «LARON» adı kullanılmış ki mitoloji de bu, «tanrıların en aşağılığı», «Şeytanlar» anlamına gelip Roma'dan Yunancaya geçmiş bir sözcüktür. Yunanca metinde ise tam «haydut anası» anlamında küçük harfle yazılmış bir sözcük kullanılmıştır. **(T. Çev.)**

Nerden olursan ol, nerden gelirsen gel, hangi dili
Konuşursan konuş, kaç insan istersen bul, geri
dönmeyeceksin.

V

TATLI TATLI ÖPEN MERYEM

Tatlı tatlı öpen Meryem, yol gösterenim ve anam
Benim göğsümde de acıdan eriyen yüreğim var.
Bir zamanlar sen de ana olup
Uzüntü, sevinç ve vaktin inatçı acılarını bilirsin.

Tatlı tatlı öpen Meryem, yol gösterenim ve anam
Benim göğsümde de acıdan eriyen yüreğim var.
Sen de ana olup acıdığın için, gurbette aradığın
Delikanlımı, üzgün mehtabımı getir bana.

SEN BİR BAHÇE İDİN

Zamanın dönüşleri, dünyanın da yürek çarpışları var,
Birçok zehirden de içmediğim çoğunun kalmasına rağmen
Bahçe idin, harap oldun, ağaçlarla kuştun
Ve yüreğimdeki acı kara bir taş oldu.

Sözlerin bir yakı idi, ama şimdi gurbettesin,
Hayat hırçınlaştı, beni de hırçınlaştırdı.
Bahçeydin harap oldun, ağaçlarda kuştun
Ve yüreğimde acı kara bir taş oldu.

Başka şiir metinleri arıyorum. Eserimde vardığım noktada «Lâyıksın» (Aksion Esti) tarafından açılan yolda kendimi ilerleyebilecek güçte hissediyorum. Sıkıntılı haberler gönde-

riyorum. Fakat hiç bir metin bana ulaşmıyor. Aramalar çoğaldı ve artık çok ciddileşti. Kitaplarımla yazılarımın çoğunu alıkoyuyorlar. Bir eseri beklerken «Ocak Yortusu - Averof» u aldım ve ona kesin şeklini verdim. Umutsuzca bekleme içinde kendi kendime tasarladığım Oratoryo'yu yazmaya teşebbüs ettim. Fakat hayalim beni kendi fantezisine göre götürüyor ve kendimi bu oyuna kaptırarak sonunda, yazdığım şey «Toptan Göç» (EKSODOS) oldu.

Askerler uyuduğum zaman gelip beni tutukladı. Beni soydular ve diz çökmemi emrettiler. Sonra, Amerikalıların Vietkong tutsaklarına yaptıkları gibi kollarımı dirseklerimden sırtıma bağladılar. Maria içeri girdiği zaman utandım ve onlardan donumu giydirmelerini istedim. Donumla pantolonumu giydirdiler. Ayaklarım çıplaktı ve Maria'ya ayakkabılarımı giydirmesini söyledim. Önümde eğildi ve bağcıklarımı bağladığı sırada ona fısıldadım: 'Cesaret Maria!'

Evangelos derin bir uykudaydı ve büyük gölgelerin arkalarında sürünen mikroskobik askerleri görmüyordu.

Bir ses tam bir Yunanca ile ona «Hello, Georgy! dedi, what news to-day?»[1] Ama Georgy işitmedi. Tam o sırada Steel'in eylemlerini nakleden transistorlu bir radyo ile meşguldü. Johnny'nin keskin sesini işitti... En saf Yunanca ile Hello, Johnny diye düşündü ve saatına baktı. İki dakika daha ve tahkimli yer bizim olacak! Two minutes,[2] diye kendi kendine alışılmış bir sesle tekrarladı. Fakat bunu nerede duymuştu? Evangelos bir kâbus geçirdiğini düşündü. Bu, onun uyurken gülümsemesine engel olmuyordu. Yoksa bir şarkı mı işitmekteydi? Fakat kaleyi ayaklandıran kimdi? Bu surların anlamı ne idi? Şimdiye dek kendisine bunlardan kimse söz etmemişti. Buna rağmen Johnny'nin sesi çok açık bir şekilde

[1] İngilizce: «Hey Georgy, bugün ne haber var?» anlamında. **(T. Çev.)**
[2] İngilizce: «İki dakika» demektir. **(T. Çev.)**

duyuluyordu: «One minute! One minute!»[1] Fakat bir dakika sonra ne olacaktı? Şimdi, transistorlu bir verici gibi ve tam bir Yunanca ile söylediği düşünceyi «dinleyebilirdi» de: «İn one minute! İn one minute!»[2] Evet, ne oluyordu? Elini boru gibi kulağına koydu. Şimdi, Georgy'nin kafasında cehennemi bir gürültü oluyordu. Uykusunda kendi kendine: «Acaba bu, Tanrı'nın sesi mi?» diye düşündü ve gülümsedi. Gerçekte sekiz milyon insan horluyordu. Ve uykularının üstünde Steel'in keskin ve kadınsı sesi duyulabiliyordu: «Okey Georgy!» Georgy transistoru havaya fırlattı ve kaba tenor sesiyle en saf bir Yunan homurtusu salarak raksa koyuldu: Zeero! Zeero! Zeero!.[3]

Sıfır, Sıfır, Sıfır... sanki küçük askerler bunu söylüyor ve derhal sırtüstü düşüyordu, bu arada gölgeleri ağır tehditler gibi yansıyordu ve balonlar gibi havaya yükselmeye başladılar.

En saf bir Yunanca ile ona aynı ses:

— Bravo Georgy, sen var olmak iyi bir çocuk!

3.650 m. uzaklıktaki bu ses bir parazit ıslığı ile boğuldu ve sonra anlaşılmaz sözcükler duyuldu: Bayo kanu bakavu..

Küçük askerler haç işareti yaptı ve bağırdı: «Sağol Efendimiz ve eserlerin kutlu olsun! Sen bizi uzun zamandan beri terketmiştin! Hepimizi hatırlıyorsun. Lûtfun artık başlarımızın üzerine iniyor!»

Hepsi bilinçsiz bir halde ellerini başlarına götürdüler: başları artık orada yoktu ve kendilerine güvenlik geldi. Kendi kendilerine, insanın başı olmadığı zaman yaşam daha kolay-

---

[1] İngilizce: «Bir dakika! Bir dakika!» **(T. Çev.)**

[2] İngilizce: Bir dakikada! Bir dakikada! **(T. Çev.)**

[3] Yazar buna İngilizcedeki okunuşunu vermek için «Zeero» diye yazmıştır ve bunun «Ziro» ya yakın bir şekilde okunması gerekir. Asıl İngilizce'de, Fransızca'daki gibi «Zero» olarak yazılır. **(T. Çev.)**

dır! dediler. Fakat hemen, bir başa sahip olmadan düşünmenin olanaksızlığını ve bunun sonucu olarak düşüncelerinin artık kendilerine ait olmadığını farkettiler. Bununla beraber baş daima vardı! 19 m.'lik dalga uzunluğuna ayarlanmış transistor yine Tanrı'nın sesini nakletti: Bayo kanu kababe bakavu. Johnny haber verdi: «Georgy, tahkimli yer bizimdir» ve o anda ulusal marş işitildi.

Horlama sabaha kadar şaşmaz halde sonsuz bir Bizans ilâhisi gibi devam etti. Fakat gün doğunca, dünya onu boğmuş gibi tamamen durdu. Georgy 3.650 m.'lik dalga üzerinden «Ben hepinizi good boys[1] yapmak» dediği zaman motor horultusuna benzer bir uğultu, sonra kuru bir öksürük duyuldu. Yoksa Ulu Tanrı, kazara soğuklamış mıydı? «Kapıyı kapayın! Evrenin kapısını kapayın, çünkü hava cereyanı oluyor!» Şimdi küçük askerler Ulu Tanrı Bakavu için dua ediyorlar. Ses ötesi süper-kalelerin emrinde Ulu Tanrı'ya soğuk aldıran hava cereyanlarının tam oluştuğu yerde Hıristiyan pilotların Tanrısı var. Tanrı soğukladığı zaman bütün küçük askerler hummaya kapılır ve kızıl hastalığına tutulurlar. Evangelos betondan yapılmış bir sığınağa doğru yöneldi. Georgy mavi beyaz bir bayrağın üzerinde uyuyordu. Sıcak içerde boğucu olduğu için, Steel onu mavi bir fular ile yelpazeliyordu ama zararlı sinek ve başka böcekler yoktu, çünkü orası aseptik hale sokulmuştu. Johnny bir bayrak direğine tırmanmış ve apaçık bir iştahla donuk bir eskimoyu yalıyordu. Başka bir köşede bir Başpiskopos diz çökmüş durmadan, sessizce durmadan secde ediyordu. Kimse Evangelos'a en küçük bir şekilde dikkat etmiyordu. İşte o sırada gizli hoparlörlerden alabildiğine açılmış hava ordusunun marşı yükseldi. «Bir daha yeryüzüne inmemek, gökyüzünün en yükseklerinde bulunup orada bulutları yırtmak için havacı olmak istiyorum. Ve eğer günün birinde ölürsem, ölüm öpücüğü beni öpmek için

[1] İngilizce: İyi çocuklar. **(T. Çev.)**

uçağıma gelsin!» Georgy kendi başarı aracındaymış gibi sıçradı ve ayağa kalktı. Johnny onu farkedince kendini bırakıp kaydı ve esas duruma geçti. Tıpkı Steel'in, heyecandan ağlarken Başpiskopos için yaptığı şekilde askerî bir selâmla kaskatı kesildiği gibi. Hava ordusunun marşı birden sustu ve Johnny boylu boyunca bayrağın üzerine uzandı. Georgy onu yelpazelemek için geldi. Steel bir köşede diz çöktü ve secde ederek göğsüne vurmaya başladı. Bu kez Başpiskopos vanilyalı buzu kısa kısa diliyle yalayarak direğin tepesine tırmandı. On dakika geçmemişti ki, hoparlörler tekrar ulumaya başladı. Bu sefer tam-tam'ların, gong'un, raspanın, kaynana zırıltısının ve ıslığın eşlik ettiği ulu Tanrı Kababe'ye mahsus vahşî, çılgın bir raks söz konusu idi. Başpiskopos buzdan borusunu attı, yere kadar kaydı, cüppesini kaldırdı ve Bayokanu raksına başladı; aynı zamanda diğer üçü bayrağın kıvrıntılarına bürünmüş olarak, tam-tam'ın ahengine uygun bir şekilde zıplıyordu. Sonra müziğin yerini, tamamen Yunanca bir ses şu anonsta bulununcaya dek bir parazit uğultusunu hatırlatan bir uzay füzesinin başlangıçta çıkardığı ses aldı: «Siz benim en lovely boy'larımsınız.»[1] Bunun üzerine bayrağın bir ucunu yakaladılar ve derin bir ulusal heyecanın etkisiyle ağlayarak ciğerlerini doldura doldura Yunan ulusal marşını söylediler. Son mısralarda (Selâm, selâm ey Özgürlük!) Georgy ilk olarak Evangelos'un varlığını farketti. O zaman hepsi aniden ciddî ve gösterişli bir tavır takındılar. Birliğin başında bulunan subay bir adım ileri çıktı, askerce selâm verdi. Eli titriyordu:

Bütün gücüyle bağırdı:

— Aera![2] İleri!

Georgy uludu:

---

[1] Lovely boy: sevgili çocuk (İng.) **(T. Çev.)**

[2] Aera: Yunancada hava da demektir. Savaşta bizim «Allah Allah!» ünlemimizin karşılığıdır. **(T. Çev.)**

— Aera! ve kulakları sağır edici bir gürültüyle harekete geçen yapay havanın sesi duyuldu. Subay yarım bir dönüş yaptı ve askerlerinin izlediği sığınağın dışına çıktı. Georgy, Johnny'nin kulağına bir şey fısıldamak üzere eğildi. Johnny bir sıçrayışta ata biner gibi Başpiskopos'un sırtına çıktı. O da Georgy ile Steel'in etrafında vücudunu hareket ettirerek büyük çemberler çizmek suretiyle sıçraya sıçraya koşmaya başladı. Johnny gerçek bir kovboy olarak bağırdı: «Liberty! Liberty! Liberty!»[1] diye. Sonunda, Johnny air-condition kolunu bir hareketle indirirken Başpiskopos beton duvarın dibinde durdu. O zaman Georgy, Evangelos'a hitap etti:

GEORGY'NİN İLK SÖYLEVİ

— Gerek bundan gerekse genel durumdan şu anlaşılıyor:
Büyük suçlu
biz olmuşuzdur
o biz ki bizim kendimizden başkası değildir
onlar ki vatandaşların en temel görevlerini bilmezler
hatta biz de vatandaşın bu temel görevlerini her zaman bilmeyiz,
sonuçta bu da bilmeye yarar
topluma karşı temel görevleri
o toplum ki
sadece bizim tümümüzden ve onun bir parçasından oluşur,
bu da topluma karşı olduğu kadar
kendine karşı da
en temel görevleri bilmeye yarar,
bu toplumun kendisi de ulusun salt bir parçası olan
bizden başka bir şey değildir.

---

[1] İngilizce: özgürlük demek. **(T.Çev)**

Ulus tüm olarak bizim salt ulusal birliğimizdir,
ve o soyun olması gerekene doğru
ilerlemesine yarar,
önce geçmişin anlayış biçiminden kurtulmayı
sağlayan utancı oluşturur
suçluların geçmişi,
bunu her şeyden önce unutmamızı
ve birey olarak
kendimizi yok olmama kavgasına vermemizi gerektirir
biz o kişileriz ki insanlığa karşı
en temel görevlerimizi bilmiyoruz.

Evangelos bir adım gerilemek istedi, fakat başaramadı, çünkü ayakkabıları bağlı idi. Başpiskopos sağ elinde gümüşten çarmıha gerilmiş İsa'lı bir ıstavrozu sallayarak Georgy'ye doğru yöneldi. Georgy dindarca bir hareket yaptı. Istavroz çıkardı, önce Başpiskopos'un elini, sonra İsa'lı haçı öptü. Bu hareketi (yavaşça) yedi kez tekrarladı; kapıları siper alarak gözetleyen gazete fotoğrafçıları gibi yapmıştı bunu.

Başpiskopos Evangelos'a hitaben şunları söyledi:

— Kör idin ve yeniden ışığa kavuştun! Dilsizdin ve yeniden konuşma yeteneğini kazandın, sakattın yeniden yürüme yeteneğine ulaştın! Zincire vurulmuştun, şimdi özgürsün!

Evangelos kollarını hareket ettirmeyi denedi ama, onları sırtına öyle sıkı bir şekilde bağlamıştı ki, en küçük bir hareketi bile yapamadı. Sadece şiddetli bir ağrı duydu. Ve istemeyerek bir çığlığı bastıramadı. Fakat ağzı ulusal renklerle yapılmış bir bezle tıkalı olduğundan yalnız hafif bir inilti çıkarabildi. Steel ile Johnny bir deprem oluyormuş gibi yerlerinden fırladılar. Bir kükreme! Bir kükreme gerçek bir ulusal bozguna eşittir: Bu kadar önemli bir ayrıntı gözlerinden nasıl kaçabilmiştir? Hızla Evangelos'un ağzını tıkadıkları bir paket hidrofil pamuk çıkardılar. Ama Georgy neşeli idi. Âdeta kendinden geçmiş bulunuyordu.

GEORGY'NİN İKİNCİ SÖYLEVİ

— Özgürlükten yoksun kalma düşüncesi bile
bende
alerji yaratır
çünkü inancıma göre
Özgürlük bireyin topluma bağlı
oluşuna benzer,
ben inanıyorum ki
özgür
bireylerin üzerinde
özgür toplum olamaz.
Ama o halde
toplumdan doğan görevlerini
yerine getirmeyen özgür birey
nedir,
o birey ki insan olarak
Ay'ı fethetmiştir,
yarından sonra Uzay'ı fethetmek için
o zaman ben geçmişe,
başka gerçek bir özgürlüğün olmadığı kadar
özgür
bir özgürlüğe dönemem.
O özgürlük ki Site'nin kendilerine vermiş olduğu özgürlük haklarını
erdemli olarak tanımadıkları kesin olan
kötü politikacıların özgürlüğüdür,
ama tam anlaşılmayan o Site
iyi çalışmamıştır
ama ben olsam
bir birey olarak
insanlığın ve Site'nin iyiliği için en ağır görevleri
yapardım,
çünkü ben kendim de

toplumun bir parçasından başka
bir şey değilim,
ancak var gücümle
tümün içinde yerimi alırım
«Aera!» buyruğunu Tanrı verdiğinde bana.

Steel, Johnny ve Başpiskopos hayranlık içinde: «Aera! Aera! Aera!» diye bağırdılar. Ve air-condition tekrar çalışmaya başladı.

Evangelos gırtlağını tıkayan pamukla boğuluyordu. Başka bir hareket yapamadığından, kendisini boğan pamuğu atmak umudu ile yerinden zıpladı.

Air-condition'ın gürültüsü içinde Başpiskopos Evangelos'u hayranlıkla seyrediyordu. Ona:

«Mûcize! Mûcize! demekteydi. Meflûç idin, şimdi ise zıplamaya başladın! Hep birlikte Yunanistan'ı koruyan ve onu yokluktan kurtaran Tanrı'ya dua edelim!»

Takdis etmek üzere gururla Evangelos'a doğru ilerledi. Fakat uzaklaşmak zorunda kaldı, çünkü gövdesi gazete muhabirlerinin, kapı deliğinden bakmasına engel oluyordu. Daha iyi bir yer bulunca takdis hareketini tekrarladı ve küçük bir kan dereciği meydana gelmeye başladı. O zaman Steel ilk resmî demecini okudu:

İLK DEMEÇ

«Kan dökülmesinin önüne geçilmiştir. Özgürlükler geri verilmiştir. Halk sevincini göstermektedir. Sloganımız şudur: BAYU - KANU - KABABE - BAKAVU, bunun anlamı şudur: «HIRİSTİYAN YUNANLILARIN YUNANİSTANI.»

1.650 m.'lik dalga üzerinde, mitralyöz takırtılarına benzeyen parazitler arasında şu konuşma duyuldu:

— İşliyor mu Georgy?

— Hayır şef.

— Takılıyor mu Georgy?
— Hayır şef.
— Konuşuyor mu Georgy?
— Hayır şef.
— Soluyor mu, Georgy?
— Yes Sir!
— Görüyor mu, Georgy?
— Oo, Sir, yes...
— Allah kahretsin, Georgy.
— Yes, Sir.

Şimdi Steel'in ağzından salyalar akıyordu. Düdüğünü aldı ve kararlaştırılan şekilde öttürdü. Bunu yirmi bir adet top atışı izledi. Kapı açıldı ve Naip içeri girdi. Başpiskopos hızla sterilize edilmiş «Kleenex» den yapma pembe konfetiler atmak üzere bayrak direğine tırmandı. Naip sağ ayağını Evangelos'un midesi üzerine götürdü ve hafifçe bastırdı. Hiç bir sonuç alamadı. Böğrüne daha sert bir darbe indirmeye karar verdi. O zaman ağır bir inilti duyuldu ve Johnny ses-ölçer'ini çalıştırdı. İbre 0,33'e, yani güvenlik eşiğinin altına indi.

Hepsi birden rahatlayarak iç geçirdiler. Mendillerini çıkarıp yüzlerindeki teri sildiler. Naip Georgy'yi hararetle bağrına bastı. Hepsi kendiliklerinden bayrağın çevresinde bir çember meydana getirerek bir şarkı söylediler:

SIFIR OTUZ ÜÇ'ÜN ŞARKISI

Ses-ölçer 0,33'ü gösterdi mi
özgürlük var demektir,
ama ses-ölçer güvenlik eşiğini geçerse
o zaman güvenlik tedbirlerini yoğunlaştırmak gerekir.
Yani sağlam bir Demokrasi'nin varlığı için
ibre asla 0,33'ü geçmemelidir.

Şarkı bitince ses-ölçer'in iki yeşil ışığı yandı, ardından üç kırmızı ve sonunda kararlaştırıldığı gibi dört mavi işaret. Johnny 0,9,00 üzerine 0,10 haberini verdi.

Işıkların yeniden yanıp sönmesi: aynı anda iki kırmızı, iki yeşil ışık, arkalarından altı mavi ve on sarı. Georgy haber verebildi: «Girsin!»

Kapı gazeteciye açıldı. Steel ona ulusal renklerde bir boyun mendili taktı, öteki bunu boynuna bağlamakta acele etti. Böylece artık sesi, sessiz ve sesli harfleri, sözcüklerin hepsi beyaz-mavi renk içinde yüzecek şekilde değiştirebilen nitelikteki bu renkli süzgeçten sadece arınmış olarak çıkıyordu. Başpiskopos onu lâcivert mendili ile yelpazeledi. Georgy bir direğe tırmanmış, sakin sakin bir dondurmanın tadına bakıyordu.

Gazeteci sözü aldı.

Steel sordu:

— Ne diyor, Johnny?

Johnny bir tercüman gibi araya girdi:

— Bay bir mucit-gazeteci'dir. İcat ettiği araç sayesinde bu adamın düşüncesini kontrol ederek ne düşündüğünü söyleyebilir...» Ve Johnny, Evangelos'u gösterdi.

Steel bağırdı:

— Bir fikir-ölçer!

— Tam bir fikir-ölçer. Elimizde olmayan şey de bu idi zaten.

Gazeteci büyük bir saygı ile eğildi. Saygı ile öpmek üzere Başpiskoposun cüppesinin bir ucunu tuttu. Fotoğrafları hoşuna gitsin diye bunu üç kez tekrarladı.

Georgy bulunduğu direğin tepesinden bağırdı:

— Bu araç nerede yahu?

Gazeteci korktu ve süzgecin bir melodi haline soktuğu bir çığlık attı. Georgy buna memnun oldu.

Gazeteci cebinden bir çift kerpeten çıkardı.

Steel:

— Kerpetenler mi? dedi.

Gazeteci eğildi ve Johnny'nin kulağına bir şeyler fısıldadı. Johnny onun ellerinden kerpetenleri aldı ve Evangelos'a yaklaştı. Ayakkabılarından birini çıkardı ve âletin ucu ile küçük parmağını yakaladı. Hepsi bir kahkaha attılar. Johnny, kerpeteni, ucunda kanlı bir tırnak parçası bulunacak şekilde sert bir hareketle yukarı doğru çekti. Evangelos'un vücudu bir kurşun yemiş gibi havaya fırladı ve bir çığlık havayı yırttı. Sonunda ağzındaki pamuk tıkaçı fırlattı, fakat gözleri kapandı.

Georgy bağırdı:

— Artık görmüyor! Artık görmüyor!

Gazeteci yine Jonnhy'nin kulağına eğildi. Sonra Johnny, Evangelos'a yaklaştı ve tam yüzüne doğru bağırdı:

— Özgür müsün, evet mi, hayır mı?

Evangelos EVET işareti yaptı.

— Zincire vurulmuş halde misin?

Evangelos HAYIR işareti yaptı.

— Kızıyor musun?

Evangelos HAYIR işareti yaptı.

— Ya biz, seni seviyor muyuz?

Evangelos keskin bir şekilde birkaç kez EVET işareti yaptı.

— Senin iyiliğini istiyor muyuz?

Evangelos iki kez EVET işareti yaptı.

Steel uzun uzun Gazeteci'yi bağrına bastı ve Başpiskopos onu takdis etmek üzere ayağa kalktı.

Georgy açıklamada bulundu:

— Sen bize bu fikir-ölçeri verdin, karşılığında biz de sana şu beyaz-mavi süzgeci armağan ediyoruz. Artık gerçeğin hizmetine girmen gerek.

Gazeteci yine süzgecin şarkı haline soktuğu bir inilti çıkardı. Naip mutluluktan gözlerini kapadı. Elini cebine soktu bir madalya çıkararak mucidin yüzüne attı.

Johnny 001 üzerine 013 ve Sıfır'a - 130 dedi, kapı açıldı. Artık Evangelos'un beyni öyle çok ve iyi bozuluyordu ki, fikir-ölçer'i yanlış bilgiler veriyordu. Kafasını bir tek fikir kaplıyor, rahatsız ediyordu: kalenin duvarlarını nasıl ayaklandırmalı, onlara nasıl ulaşmalı idi? Ve daha önce şu soruya karşılık bulması gerekiyordu: bu duvarlardan amaç ne idi? Evangelos kendi kendine gözlerini yeniden açmanın iyi olmayacağını düşündü. Zaten artık her şeyi biliyordu. Özgürlüğünü iyice yitirmişti, hiç bir suretle bilincine kavuşmamıştı. Birisi gelip ayağına çarptı. İtina ile gözlerini araladı ve şunları söylemekte olan Bilgin'i gördü:

— Solunumu iradeli bir şekilde düzeltmek için, artık bir tek çaremiz kalıyor, o da beyin kanamasını kesmektir. İlke olarak bu, söz konusu kimsenin fizyolojik ölümü ile sonuçlanmalı idi. Fakat, buna rağmen solunum aracını kendisi için kaçınılmaz olan oksijeni sağlayan, solunumu temin eden ve genellikle solunumun normal işleyişini muhafaza eden IB 5 118 aracına doğrudan doğruya bağlamamız mümkündür. Ondan sonra, küçük bir manometre sayesinde solunum miktarının tempo ve yoğunluğunu düzenlememiz mümkündür.

Steel onun sözünü kesti:

— Bu da açıkça, o manometreye ve örneğin solunumu uzaktan kontrol etme olanağına sahip bulunmam anlamına gelir, değil mi?

— Tamamen.

Georgy sordu:

— Peki, «onun kafa içi özel organizması»ndan neyi kastediyorsunuz?

— Bununla kafa içinin — ve onun sonucu olarak bütün sinir sisteminin — fizyolojik ölüm halinde olduğunu kastediyorum.

Johnny:

— Çok, çok, çok ilginç! dedi.

Başpiskopos Bilgin'e sordu:

— Bu takdirde hâlâ bilinçten söz edilebilir mi?

— Klinik bakımdan tamamiyle hayır. Fakat daha genel bir felsefî anlayışla, yaşamakta bulunan bir organizma ile karşı karşıya bulunduğumuza göre olumlu karşılık verilebilir.

— Ve size göre, bu organizmanın bir ruhu var mı?

— Kafa içinin dışında vücudun bütün diğer bölümleri yaşamaya ve gelişmeye devam ettiğine göre, tartışma kabul etmez bir şekilde evet.

Johnny eklemeyi gerekli buldu:

— O kafa içi ki, her durumda vücut için yararlı olmayacaktır.

Bunun üzerine Başpiskopos gösterişli bir tavırla açıklamada bulundu:

— Kilise için en önemli şey, insan varlığının ölümsüz bölümünü teşkil eden ruhtur. Kafa içi boşaldığı zaman, Tanrı'nın önüne bir gün bu ruh çıkacaktır. Sonuç olarak yok olabilen — kafa içi gibi — bir bölümün kesin ölümden SONRA ya da ÖNCE yok edilmesinin ne önemi vardır? Bana kalırsa, böyle bir sorun ortaya konmaz bile.. Kilise de kardeşimizi (o kardeşimiz ki, bizim yakınımızdır ve bizler, hepimiz onun mütevazi ve sadık hizmetkârlarından başka bir şey değiliz) daha mutlu kılacak olan bu davranıştan ötürü kutsamayı yapar.

Georgy bir tür sabırsızlıkla sordu:

— Peki Doktor, bu işlemi yapmak için ne bekliyorsunuz?

— Önce tutuklunun ameliyat odasına nakledilmesi gerekir.

Ötekilerin hepsi bir ağızdan bağırdılar:

— Tutuklu mu? Tutuklu mu?

Georgy kendi kendini inandırmak amacı ile Bilgin'e hitaben uluyarak yeniden sözü aldı:

— Burada bir tutuklunun bulunduğunu nerede gördünüz siz? Sadece kaçınılmaz (en kaçınılmaz) tedbirler alınmıştır. Çünkü yaşamı, kendi kuvvetleri tarafından tehdit ediliyordu. Eğer ayaklarını serbestçe kullanabilseydi bir binadan aşağı düşebilirdi. Eğer ellerini serbestçe kullanabilseydi yüreğine bir bıçak saplayabilirdi. Eğer serbestçe konuşabilseydi, beynini aptallaştıracak budalaca sözleri söyleyebilirdi. Ve eğer kendi düşüncesini serbestçe kullanmasına izin verilseydi, bu onu kendine karşı bir suç işlemeye itebilirdi. Gerçek bir intihara. Fakat ne yazık ki, çok meş'um, bizim, gördüğümüz gibi onu kurtarmaktan başka amacı olmayan eserimize karşı olduğu kadar bizim için de meş'um olabilecek bir şekilde ortaya çıkabilecek olan anlamsız bir tarzda soluk almaya devam ediyor. Sizi buraya davet edişimizin nedeni budur. Çünkü, serbestçe nefes almak, zatürree, zatülcenp, hava yutma ve daha başka tehlikeli hastalıklara yol açabilir. Yani yaptığımız iş derin bir şekilde *kurtarıcıdır*. Buna rağmen, bazı ayrıntıların, büyük ölçüde siyasal olgunluğa sahip bulunmayan herhangi birini, bundan yanlış sonuçlar çıkarma yoluna sevkedebileceğini kabul ediyorum. Sizin durumunuzda meydana gelen ve benim kabul edemediğim şey de budur, çünkü siz bir bilginsiniz, yani hayatını sadece soyut düşünmeye adayan ve ölümlülerin ortak çıkarını ilgilendiren sorunlardan çok uzaktasınız. Siz toplumsal bir seçkinler tabakası meydana getiriyorsunuz ve ben sizi asil meşguliyetlerinizin üstünde kalmaya davet ediyorum. Geri kalan şeylere nezaret etmek size düşer. Bizim yeniden hizmetlerinize ihtiyacımız olacağı zaman size işaret ederiz.

Bilgin, Evangelos'un kafa içi akımlarını kesmek amacıyle yapacağı işlemin teknik ayrıntılarına dalmışken gizlice öksürdü. Her şeye rağmen, önündeki şu zincire vurulmuş vücut kendisini ilgilendirmiyordu. Elbisesinden, bunun banliyöde oturan bir işçi olabileceğini farketti. Yıllarca önce oralara tedavi için gittiği olmuştu. O anda, muayene odasında her gün

olduğu gibi otuzdan fazla hastanın kendisini beklediğini haber veren zil özellikle çalmaktaydı. Beş yüz drahmi'den günde on beş bin drahmi ederdi. Yani ayda dört yüz elli bin drahmi. Hesapta olmayanları saymadan. Mutlaka yeni bir yat satın alması gerek. Şimdiden yeni yapılmış bir Hollanda tipini kafasına koymuştu bile.

Ancak o zaman, ilk kez olarak Evangelos'un başının altında meydana gelen küçük bir kan gölünü farketti. Ürperdi. Zavallının yarı kapalı gözlerinde bir şimşeği farketti. Bilgin, istemeden birkaç adım atarak geriledi. Kendi kendine, bana artık düşünce sahibi olmadığı söylenen bir insanın bakışında böyle bir gücün bulunması mümkün mü? diye sordu. Ve bu, bir delinin bakışı değil. Bana bir şey hatırlatıyor, ama neyi?

O zaman aklı yatı bırakarak, buna benzer bir bakışla karşılaştığı gündeki eski yıllara doğru gitti. Üniversite yakınında. Havada bayraklar dalgalanıyordu. Almanlar halkın arasına el bombaları atarken, her yandan marşlar ve çığlıklar yükseliyordu. Fakat bu halkın ilerlemesine engel olmuyordu. Nazi piyadeleri tankların arkasına saklanmaktaydı.

Yanında Yunan bayrağını tutan bir kız yürümekteydi. Tanklardan biri yaklaştı. Herkes kaçtı. Genç kız kımıldamadı. Bakışını o zaman gördü. Tank üzerine yürüdü, kızın vücudu paletlerin altında ezildi. Fakat bakışı kaldı.

Önünde uzanmış duran bu adamda aynen bu bakışı buluyordu. Yoksa hiç bir şey kaybolmamış mıydı? Ayda dört yüz elli bin drahmi, bu yılda üç milyon dört yüz bin drahmi eder. Fazlasını hesaba katmaksızın. Ya aşağıda bağlı bulunan adamın yerinde kendisi olsaydı? Durum tamamen böyle değil: bu düşünce onu rahatlattı. Hemen hemen yüksek sesle kendi kendine, herkesin yazgısı kendine, dedi... Ameliyatı daha az bir heyecanla düşündü.

Evangelos bayılmıştı. O zamandan beri de hiç bir şeyi

hatırlamıyor ve şu anda içinde bulunduğu bir arabada o ana kadar geçmiş olabilen hiç bir şeyi bilmiyordu.

Gerçekte olup biten şu idi:

Bilgin gider gitmez Georgy ile çetesi gerçek bir çılgınlığa kapıldılar. Hepsi birden zavallı Evangelos'un vücudu üzerinde raksedip sıçramaya başladılar. Bir ara Naip kafatasının dibine şiddetli bir çizme darbesi indirdi. Evangelos kendinden geçti. 3.650 m. dalga uzunluğundaki ses yeniden duyuldu; bu ses Georgy'den aldığı haberlerden ötürü daima çok memnundu. Evangelos'u acele ameliyat servisine götürmeleri emrini verdi. Fakat, çözülmesi hassas olan bir sorun ortaya çıkıyordu: bu ameliyat servisi tahkimli olan yerin surları içinde bulunuyordu. Şu halde kesinlikle kimsenin, ne Evangelos'u görmesi, ne de pek doğal olarak ameliyat amacının ne olduğunu bilmemesi gerekmekteydi. Aslında Georgy ile dostları, görünüşte bunları kendilerinin inşa etmiş olmaları ile övünmelerine rağmen, surlardan hastalıklı bir korku duyuyorlardı. Yani, başka deyimlerle bu surlar onların amaçlarına hizmet ediyordu.

Bu yaz mevsiminde, daha çok buz gibi bir hava vardı. Gece olunca Evangelos yüreğinde bir sızı duydu. Yatağının kenarına oturdu ve bilinçsiz bir şekilde ağır çizmelerini giydi, pijamasının üstüne pull-over'ini geçirdi ve bir düş kurdu: muazzam bir ovanın ortasında tek başına idi. Doğu'da güneş pembe bir renk alıyordu. O zaman ufkun ta öteki ucunda siyah bir çizgi gördü: bunlar surlardı. Ne horoz ötmesi, ne de kuş cıvıltısı duymadı. Fakat gün doğduğu için bin ağızdan birden çıkan, ama her birinin özel bir ses perdesi olan bir homurtu topraktan yükseldi. Surlar şarkı söylüyordu. Sırtını onlara döndürdü ve sarımtırak ovada bir yılan gibi bütün hızı ile uzayan, kayan kendi gölgesini gördü. Birden bir bombanın ateş alması, patlaması gibi bir şey duydu ve gölgesinin surları yıktığını anladı. Ağlamadı. Gökyüzünü görmek için

başını kaldırmakla yetindi. Fakat garip şey, artık gökyüzü yoktu. Güneşi görmek için doğuya doğru döndü. Şaşılacak şey, güneşin yükselmesi oranında surlar da yükseliyor ve şimdi homurtu billûrsu bir ses çıkarıyordu. Güneşin ışınları gökkubbenin merkezinde belirli bir hedefi göz önüne alıyordu. Evangelos gölgesini peşinde sürükleyerek koşmaya başladı. Keskin çığlığa benzer, ayaklarının dibine düşen ve orada derin bir uçurum açan bir sesi duyduğu zamana kadar koşması beş saata yakın sürmüştü. Birden durdu ve gözlerini kaldırdığında sanki kendisini selâmlıyormuş gibi sallanan binlerce, milyonlarca el gördü. O zaman surların canlı olduğunu anladı. Fakat uçurumun üzerinden atlayıp onlara doğru yönelmeye giriştiği anda bütün eller birden ölü yapraklar gibi düşüverdi. Korkunç bir gürültü sarımtırak havayı yırttı, surların yeniden küçüldüğünü, ufkun boynu etrafında sıkılan bir kolan gibi siyah çizginin tekrar belirdiğini gördü.

Hep uçurumun önünde duruyor ve gölgesi ovanın öteki ucunda bir meşe ağacına dayanıyordu. Garip şey, ova o zaman, kendi başına buyruk bir şekilde kımıldamaya başladı. Gölgenin İnsan'a yol göstermesi gereken saatin geldiğini anladı ve vücudu ile düşüncesini bu amaçla hazırladı. Dizlerinin üzerine öyle hızla düştü ki, kuvvetli bir ağrı duydu. Sonra gölgesinin kendi etrafında saat ibreleri gibi, ama tam hızla döndüğünü gördü. Her tam turun iki saniye sürdüğünü hesapladı. Hareketsiz duruyordu. İçinden, gölge hızının aynen, fakat ters yönde dönmeye başladığını hissetti. Bu, uzun bir süre dikkatini çekti. Düşünmeyi denedi ve artık düşüncesinin gölge ile aynı olduğunu anladı. Bu kesinlik onu sakinleştirdi. O zaman, ilk olarak binlerce, milyonlarca gözün kendisine aynı anlamla baktığını farketti. Yusyuvarlaktılar ve beyaz gözbebekleri bir bezelye boyunda idi. Kapakları yoktu ve açılıp kapanamıyorlardı. Fakat canlı idiler ve onlarda kelebeklere benzer yankıların geçtiği görülüyordu. Onlardaki ifade gücü, bir borozandan çıkan tunç seslerini hatırlatıyordu.

Evangelos kusmak üzere ayağa kalktı. Artık bütün o gözleri görmemek için eğildi ve elleriyle karnını tuttu. Birden gölgesi taş kesildi ve elinde olmaksızın TOPTAN GÖÇ (EKSODOS) diyen sesi duydu. Gözler kayboldu. Evangelos surların görme gücüne sahip olduklarını anladı.

Askerler uyuduğum zaman gelip beni tutukladı. Beni soydular ve diz çökmemi emrettiler. Sonra, Amerikalıların Vietkong tutsaklarına yaptıkları gibi kollarımı dirseklerimden sırtıma bağladılar. Maria içeri girdigi zaman utandım ve onlardan donumu giydirmelerini istedim. Donumla pantolonumu giydirdiler. Ayaklarım çıplaktı ve Maria'ya ayakkabılarımı giydirmesini söyledim. Önümde eğildi ve bağcıklarımı bağladığı sırada ona fısıldadım: 'Cesaret Maria!'

Nihayet! Porfiris'in şiir antolojisini aldım. Jandarma karakolunda iki gün incelenmiş, sonra daha sıkı kontrol edilmek üzere Dimitsana ve Tripolis'e gönderilmişti. Bana verilmesi için bir hafta daha beklemek gerekecekti. Müziğim için aradığım metinlerin çoğunu içinde bulacağım. Yiğitçe ve kaba bir dili olan geçen yüzyılın epik şairi Kalvos'tan başlayalım. Silâh başına çağrısı, Yunan duygululuğunun yüreğine dokunsa gerektir.

ARKADİA IV

DEYİŞLER

Şiir: Andreas KALVOS
Müzik: Mikis THEODORAKİS

I

Üçüncü Deyiş

VOLKANLAR

IX

Güneş'in sabah ışıkları,
Neye görünüyorsunuz?
Yoksa göklerin gözü
Seviyor mu seyretmeyi
Vicdansızların yaptığını?

XXV

Ey Yunanlılar, ey tanrılar,
Ey büyük tehlikelerde
Yorulmaz ve yüksek bir enerji
Gösterıneyi seven ruhlar!

XXVII

Nasıl, nasıl, böyle vicdansızların
Hain ellerinden kurtarmaya çalışmıyorsunuz
Çırpınan vatanın tâcını kurtarmaya?

XXVIII

Sayıları çoktur,
Görünüşleri de korkunç.
Ama bir Yunanlı,
Yürekli bir adam
Onları dağıtabilir.[1]

---

[1] Fransızca çeviride VOLKANLAR şiirinde görülen Roma rakamları yoktur. Bunlar asıl şiirden alınmış ve müziğe uydurulmuş bentleri gösterir. **(T. Çev.)**

II

Dördüncü Deyiş

SİSAM'DA

a

Korkunun tunç elinin
Ağırlığını üstlerinde duyanlar,
Kölelik boyunduruğunda kalsınlar,
Fazilet ve cesaret ister
özgürlük.

b

İkarosu' kanatlandırıp
(Masal burda Akıl ile Gerçek'i gizler)
Uçuran odur, tüyleri dökülüp
Boğulmuş olsa da
denizde.

c

Yüksekten düşmüşse de
Özgür ölmüştür o..
Bir zalimin alçak
Kurbanı olursan inan ki,
Mezarda alçaklık
bulursun.[1]

---

[1] Sisam'da şiirinin yine Fransızca çevirisinde bentler a, b, c, diye ayrılmamıştır. HAYIR DUALARI adlı şiir de aynı durumdadır. **(T. Çev.)**

III

Altıncı Deyiş

HAYIR DUALARI

a

Denizin kabarmış dalgaları
Boğsun yurdumu, yeğdir bu,
Umutsuz, yanlız kalmış
bir sandal gibi.

b

Karada, adalarda
Yeğdir görmem bir alevin
Her yana yayıldığını,
Kentleri, ormanları,
Halklarla umutları yediğini..

c

Yeğdir, yeğdir
Dağılmış olması Elenler'in,
Dünyada dolaşması
Elleri açık
ekmek isteyerek...

– XV

Kalkanınızı kaldırın Elenler,
Yere bakan gözlerinizi kaldırın,
Burada, - göklerde yalnız
Tanrı koruyucunuzdur.

XVI

Ve Tanrı ile silâhlarımız
Yok olursa eğer, daha iyidir
Türk Kitherona'sında[1]
Atların kişnemesi.

XVII

Daha iyidir çünkü,
Kör ve sağlam kanatlı
Zulmün, öylesine daha çabuk
kapıları açılır.

İleride görülecek olan BİLDİRİ'yi kaleme aldım. Gerek ülkede ve gerekse dışarda bulunan direnicilere daha geniş bir hareket için daha iyi bir temel olabilecek, tüm tutukluların daha büyük bir gösteri yapabileceği Kutsal Hafta ile Paskalya'nın buna bir neden olacağını düşünüyorum. Bu BİLDİRİ'yi Atina'ya göndermekle beraber, yanına şu bilgileri de ekliyorum:

1 — BİLDİRİ bütün kamplara, cezaevlerine ve tutuklu yerlerine ulaşmalıdır.

2 — Yabancı ülkelerde gerek Yunanlı, gerekse uluslararası destekleme komiteleri kurulmalıdır. Bunlar hükümetler nezdinde isteklerde bulunacak, müdahaleler isteyecek ve kamuoyunu harekete geçireceklerdir.

3 — Dünyadaki ve Birleşik Devletler'deki Yunan elçilik ve konsolosluklarında Yunanlılarla onların dışardaki

[1] Attik ile Beotia arasında bir dağın adı. **(T. Çev.)**

dostları destekleme niteliğinde açlık grevleri yapacaktır.

4 — Birleşmiş Milletler Örgütü binası ile Beyaz Saray'ın önünde, ortasında X işareti bulunan yüzlerce siyah bayrak sallandırılacaktır.

5 — Toplama kamplarının önüne siyah bayraklar dikilecektir.

6 — Bu nedenle Yunanistan'a kitle halinde yüzlerce yabancı gazetecinin akınını sağlamak gerekir.

7 — Açlık grevi en yüksek noktasını bulacağı zaman direnme şebekeleri onu desteklemek amacıyla gösterişli hareketlere gireceklerdir. Yunanistan'ın bir ucundan ötekine yüzlerce siyah bayrak dalgalandırılmalıdır. Öğrencilerin ve genç işçilerin yardımıyla Atina'nın merkezinde bir gösteri tertiplenmelidir.

Bu çapta bir eylem alanını hazırlamak üzere, daha önce bir ruhsal «şok» durumu hazırlamanın gerektiğine inanıyordum. Aynı anda açlık grevi yapan iki bin tutuklu herhalde direnme için önemli bir olay teşkil eder ve «suskun çoğunluk»un ayaklanmasına yardımcı olurdu. Sonuç, pekâlâ böyle bir fedakârlığa değerdi. Tabiî bu tasarımı karımla tartıştım. Bana:

— Çocuklar ne olacak? dedi. Senin ölüm halinde olduğunu görebilirler mi?

— Herhalde beni buradan götürürler.

— Peki, bu durumda biz ne olacağız? Bizi onların elleri arasında yalnız mı bırakacaksın?

— Yalnız olmayacaksınız. Yunan ulusu, bütün dünya sizinle beraber olacaktır.

— Fakat sen dayanamazsın. Geçen sefer, on üç gün sonunda gitmek üzere idin.

— Bunun için üç haftalık bir süre tesbit ettim.

— Senin sonuna kadar gideceğinden kuşku duyarım... Ya yalnız kalırsan.

— Başka seçme olanağım yok... Geçen her gün onların iktidarını güçlendiriyor. Bir şok yaratmak gerek... Bu umutsuz bir hareket değil, açık görüşlü bir siyasal davranıştır. Sol'dan, Merkez'den ve Sağ'dan iki bin tutuklunun girişeceği bir grevin yaratacağı etkiyi düşün.. Sonra, sen istiyorsan, bu yurttaşlarımızı tahrik için bir tarzdır diyelim. Bu, Cunta'nın pençesinde bulunan bizler için yeniden mücadelenin yönetimini ele alma tarzıdır. Bunda hayatımız tehlikededir... Yüz kadar genci, bizi desteklemeye ve bizi taklit etmeye, bu nedenle girişebileceğini düşünüyor musun?

Bu, zaman sorunu benim için bir kâbus halini almıştı. Diktatörlüğün başından beri daha hızlı davranmamız gerektiğini hissediyordum. Ne pahasına olursa olsun. İnsanlar bıkmadan önce.. Cunta her tarafta yerleşmeyi başaramadan.. Şimdi, Zatuna'daki dinlenmem sırasında onun her gün ilerlediğini görüyordum. Panagulis işi benim için acı bir «deneme» idi. İşte, cellâtlarına meydan okuma cesaretini gösteren genç bir öğrenci.. Mezbahaya imiş gibi sıkıyönetim mahkemesine götürülen bir genç.. Ayakta durabilmesi için desteklenmesi zorunlu olacak kadar yaralanan bir genç.. Ve o yargıçlarını ölüme meydan okuyan bir küçümseme ile karşılıyor! Hatta tahrik ediyor! Bu kahramanca davranış doğrudan doğruya bizim ulusal törelerimizden geliyordu, tek başına geleceği güvenlik altına almaktaydı. Böyle bir örneği taklit edecek ve Panagulis'in intikamını alacak en az on kişinin varolduğundan emindim. Fakat tehlike bir defa daha haklı çıktı ve kötülüğün çok ilerlemiş olduğunu anladım. Bu nedenle kendi kendime düşünüyor ve şöyle diyordum: «Sıran geldi. Verecek neyin kaldı? Fırsat ya da hiç bir şey! Belki böylelikle abse iyileşir...»

Evrakım arasında BİLDİRİ taslağını buldum, onu buraya olduğu gibi alıyorum:

«Kutsal Pazartesi günü kendimin ve binlerce yurttaşımın tutukluluğunu protesto etmek amacı ile uzun sürecek bir AÇLIK GREVİ'ne başlayacağımı açıklarım. Bütün siyasal tutukluları ve kamplardaki bütün sürgünleri, benim gibi yapmaya davet ederim. Şu kutsal günlerde, halkımızın dramı üzerine dünya kamuoyunun ayaklanması için yeniden Golgotha'nın yolunu tutalım ve fedakârlığa gidelim.

Bütün Yunan yurtseverlerini ve özellikle yabancı ülkelerde çalışan ya da öğrenimini yapan bütün gençleri, kavgamıza tam anlamıyla katıldıklarını göstermek üzere bizim gibi açlık grevleri tertipleyerek, enerjik bir şekilde bizi desteklemeye davet ederim.

Ülkemizin tarihine, şimdiki zamanda ve gelecekte Yunanistan'a sıkı sıkıya bağlı özgürlük ve demokrasi davasına büyük hizmette bulunacağımız gerçeğiyle kahramanlık törelerimizden ilham alalım ve bu yeni örnekleri gösterelim.

Nihayet, boyun eğmez ve mağrur ulusumuzu kesinlikle saflarımızda yer almaya ve davranışımızda, önünde sonunda zulmü silip süpürecek ve yurdumuza özgürlük, demokrasi ve ilerleme yolunu açacak kuvvetlerinin içine hareketimizle kattığımız güveni görmeye davet ediyorum.»

Myrto ile ben geceleyin, BİLDİRİ'yi yayma çareleriyle ilgileniyoruz. Hayalimiz hummalı bir şekilde çalışıyor. Bizi pençelerinin içinde tutan canavarın dikkatini bir kez daha aldatmalıyız. Ve her defasında olduğu gibi, «malzeme» nin «iyi bir liman» a ulaştığını bekleyerek sıkıntılı gün ve geceler geçiriyoruz.

Son mesajı yollamadan önce Myrto bana:

— Böylece, dedi, zar atılmış oldu! Buna sen karar verdin!

Ben gülümseyerek ona:

— Zar atıldı! dedim.

— Pekâlâ, ben de sana kendi kararımı bildireceğim.

— Söyle..

— Ben, yeni bir açlık grevi yaptığın takdirde yaşamıyacığını düşünüyorsun.

— Neden bunu söylüyorsun?

— Bundan kesinlikle eminim. Bunun için de çocukları ve kendimi öldürmeye karar verdim.

Ürperdim. Myrto'nun havadan konuşmak âdeti olmadığını biliyorum. Az konuşur ama, daima söylediğini yapar. Ona ne diyeyim? Açık biçimde bir karşılık arıyorum:

— Nihayet, babasız kalacak ilk çocuklar onlar olmayacaktır.

(Birkaç hafta sonra evimize gelecek olan Arkadia valisine tamamiyle aynı karşılığı verecektir.)

İki küçük çocuğumuzun uyumakta olduğu küçük odaya gittim. Kendilerini dünyaya getirenlerin onlar için bu kadar büyük kötülükler hazırladıklarından kuşku bile etmeksizin uykularında gülümsüyorlardı. Yüreğim burkuldu ve o geceden sonra Zatuna bir cehennem halini aldı. Yeniden ışığa kavuşmak ve yüzeye çıkmak için elimde kalan tek çare yaratmaktı. Ama bu kolay değildi. Çünkü biraz ışık, biraz mavilik görebilmem, evimizin balkonu altında kuşların yuvalarını yapıp şakıdıklarını işitebilmem için kendi ruhumla mücadele etmem gerekiyordu... Sen ki, günün birinde «Zatuna'nın Şarkısı» nı duyacaksın, bütün bunları hatırla ve bu tiksinti verici şeylerin tekrarlanmayacağı şekilde davran..

(O BİLDİRİ ne oldu? Bir yıl sonra, Ocak 1970'te aynı metni Oropos'dan yollayacaktım; Kutsal Hafta'da bir açlık grevi yapacağımı açıkladığım ve kamplarla cezaevlerine gönderdiğim bir BİLDİRİ.. Bu kararı, bazıları Yunanistan'da bazıları da yabancı ülkelerde bulunan birçok arkadaşla birlikte almıştık. Kuşkusuz onlarda bu BİLDİRİLER ve hatırlamadığım daha birçok metin bulunmaktadır. Bu değişik devirlerde göndermiş olduğum bütün bu metinlerin ne olduğunu ve nasıl kullanıldıklarını Yunan ulusuna anlatmalarını rica ede-

rim. Gerçekten bunlar gönderildikleri yere gitmiş midir? Bu konuyu tamamiyle açıklığa kavuşturmak ve hepsini yayınlamak gerekir. Bugün GERÇEĞİN SAATİ değil mi?)

Şubat

Demek Seferis sessizliği bozdu. Anna Sinodinu gibi.. Yoksa şafak söktüğünü haber mi veriyordu? «İleri Yaratıcılar!» Angelos Sikelianos'un tunç sesini duyuyorum. Dev bir melek gibi, bulutların arasında gidip geldiğini görüyorum. Gürültülü yollarda ilerlediğini görüyorum. «İleri, Güneş'i Yunanistan'ın üstüne kaldırmamıza yardım edin!» Sikelianos'un bu dizesi beni bir kasırga gibi sürüklüyor. Dışarda da kar yağıyor. Yalnızım. Gardiyanlar soğuktan titreşiyor. İçersi sıcak. Onlara küspe, ceviz ve kuru incirden yapılmış rakı veriyorum. Kaputlarını çıkardılar. Piyanoya oturuyor ve beste yapıyorum. Gözlerini faltaşı gibi açıyorlar. «Yeniden başlayalım..» Sikelianos'un şiirini başından alıyor ve bölümlerine geçiyorum. Yeniden küspe rakısı bölüşümü. Kar, ceviz ağaçlarını kapladı. Beste yapmayı kesiyorum. «Kahveyi bir dolaşsak, ne dersiniz?» Canları istemiyor. «Çalmaya devam edin!» Yine işime koyuluyorum. Müzik sayfasını doldurdum. Küspe rakısı şişesi boş. Artık kar yağmıyor. Yüzümüz kızarmış bir halde evden çıktık. Alkol ve müzik emmiş haldeyiz. Karlı yolu temizliyoruz. Kahveye girdik. «Yannis, herkese ısmarlıyorum!» Khronis bana: «Ne oluyor sana, diyor, evleniyor musun yoksa?» — «Tamam! Müziğimi Sikelianos ile evlendirdim!» Ve benim beste yapma çalışmamdan hiç bir şeyi kaçırmamış olan gardiyanlardan biri bağırdı: «İleri! Güneşi Yunanistan'ın üstüne kaldırmamıza yardım edin!» Bu defa araya Lambis girdi: «İçkileri ben ısmarlıyorum! Meze[1] bulmak için bakkala gidelim.»

---

[1] Yunanca aslında da sözcük «meze» olarak geçmektedir. **(T. Çev.)**

Fakat ben, çalışmamın ancak başındayım. Ertesi günü ve daha ertesi günü evde kapalı kalıyorum. Ve bu bir haftadan fazla sürüyor. Gardiyanlar birbirine soruyorlar. İlgi gösteriyor, söz konusu eseri tartışıyor, parçalar yakalamak için merdivenden yukarı çıkıyorlar. Lambis, açlıktan ölmeyim diye bana yiyecek gönderiyor. Hepsi benim başka bir dünyada olduğumu farkediyor ve etkileniyorlar. Kar tabakasının kalınlığı bir metreyi buluyor. Balkon kapısını açıyorum. Hava kristalleşmiş bir temizlikte. Gardiyanlar, komşu kadın Bayan Fotini'nin evi önünde bir ateş yakmışlar.

Soruyorlar:

— Ne haber?

— Tamam, bitti!

«Manevî Yürüyüş» doğmuştur.

ARKADIA V

MANEVÎ YÜRÜYÜŞ

Şiir: Angelos SİKELİANOS
Müzik: Mikis THEODORAKİS

Son odunu ocağa attığımda
(Zamana kapanmış yaşamımın odununu),
Senin yeni kurtuluşunun ocağına, Yunanistan!
Ruhum birden canlandı,
Tüm zaman tunçtanmış, ya da
Etrafımda Heraklit'in kutsal hücresi
Varmış gibi,
Hani onun yıllarca
Ebedilik için düşüncelerini dövüp
Silâhlar gibi
Efes Tapınağı'na asması gibi..

Kafamda yanıyordu
Dev düşünceler,
Ateş bulutlar ya da mitolojik
Bir Güneş batışında kızıllaşmış adalar gibi,
Bütün yaşamım yanıyordu birden,
Senin yeni kurtuluşunun kuşkusu içinde, Yunanistan!

Bunun için demedim ki
Bu, benim ölümlü ateşimin ışığıdır...
Senin tarihinin odunuyum! diye bağırdım
Ve işte, kütük gibi yansın zavallı cesedim!
Bu kütükte ben yürüyeyim
Son saata kadar
Ve sonunda dünyanın tüm
Köşelerini aydınlatayım,
Senin ruhunda,
Canında, vücudunda
Yol açayım Yunanistan!

Dedim ve yürüdüm,
Elimde tutarak yanan ciğerimi
Senin Kafkasın'a
Ve her adımım ilki idi.
Bana sonuncusu imiş gibi geliyordu...
Nasıl çıplak ayağım Senin kanlarına basıyordu,
Nasıl çıplak ayağım Senin kalıntılarına çarpıyordu
Çünkü vücudum, yüzüm ve tüm ruhum
Bir göldeki gibi Senin kanlarında yansıyordu.

Orada, al renkli aynada, ey Yunanistan,
Dipsiz, uçurumsu aynasında
Özgürlüğünün ve Susuzluğunun, kendimi gördüm,
Kızıl topraktan kabaca yoğrulmuş
Yaratalım en yeni yaradışın yeni Adem'ini,
Orada senin için geleceği yaratalım, ey Yunanistan!

Ve dedim ki:
Biliyorum, evet, senin Olymposlu
Tanrıların cehennemin temeli oldu,
Çünkü yabancılar bulamasın diye
Çok derine gömdüler onları.
Ve temel iki kez, üç kez sağlamlaştı
Düşmanların üzerine yığdıkları kemiklerle..
Yine biliyorum ki, ey Yunanistan,
Senin için hayal ettiğimiz yeni Tapınak'ın
Saçılan şarap ve kan için,
Gecelerce, gündüzlerce öyle çok kardeş aralarında
Birbirini kesti ki, o kadarı
Paskalya'da kesilen koyunlardan da çoktur.

Senin ve benim üç kere derinlemesine yazgımız
Sevgi'den, hem de büyük yaratıcıların Sevgisi'nden
Benim ruhum katılaştı, katılaştı ve artık
Senin yeni mücadelen için gerekli olan
Yeni yüreği yaratmak için, Yunanistan,
Çamurunla yüreğinin tâ içine girdi.
O hemen göğsüme sakladığım
Ve bugün sayesinde dostlara karşı konuştuğum yüreği:
«İleri, yardım edin kaldıralım güneşi Yunanistan'ın üstüne,
İleri, yardım edin kaldıralım güneşi dünyanın üstüne.
Çünkü gördünüz, tekerleği çamurda derine battı,
Ve bakın dingili kanın içinde derine daldı.
İleri çocuklar, güneş tek başına doğamıyor!
Dizleriniz ve göğsünüzle itin, onu çamurdan çıkaralım..
Bakın, biz onun kanlı kardeşleri ona dayanıyoruz.
İleri kardeşler, o bizi ateşiyle sardı,
İleri, ileri, alevi sardı bizleri kardeşlerim..
İleri yaratıcılar.. taşıyıcı hamlenizi
Başlarınızla, ayaklarınızla destekleyin ki, Güneş batmasın..
Bana da yardım edin kardeşler, ben de batınayayım beraber..

Çünkü artık içimde, üstümde ve çevremde,
Çünkü artık onunla beraber kutsal bir
Eksenin etrafında dönüyorum..
Bin boğanın sağrısı temelini tutuyor,
İki başlı bir kartal tepemde çırpıyor
Kanatlarını ve çırpınması başımda,
Yanımda, ruhumun içinde yankılanıyor...
Yakın ve uzak benim için birdir artık.
Duyulmamış ağır Armoniler çeviriyor etrafımı.
İleri arkadaşlar, yardım edin Güneş doğsun,
Güneş Ruh olsun..

Her şeyi, akıl, vücut, saf çeliği
Yeni aleviyle boyayacak yeni SÖZ yaklaşıyor..
Toprağımız yeterince beslendi insan etiyle..
Bu ilk sağanak banyosundan sonra daha zengin, daha derin, yağlı
Ve verimli topraklarımızın kurumasına izin vermeyelim...
Yarın her birimiz on ikişer çift öküz ile
Bu kanlı toprağı sürmeye çıkacak..
Defne çiçek açsın üstünde ve yaşam ağacı olsun
Ve yayılsın Bağımız Dünya'nın sınırlarına kadar

İleri çocuklar, Güneş tek başına doğamıyor...
Dizleriniz ve göğüslerinizle itin, onu çamurdan çıkaralım..
Göğsünüz ve dizlerinizle itin onu kandan çıkaralım..
Elleriniz ve başlarınızla itin ki, güneş Ruh gibi parlasın..»

Son odunu ocağa attığımda
(Zamana kapanmış yaşamımın odununu),
Senin yeni kurtuluşunun ocağına, Yunanistan,
Ruhum birden canlandı,
Tüm zaman tunçtanmış, ya da
Etrafımda Heraklit'in kutsal hücresi

Varmış gibi,
Hani onun yıllarca
Ebedilik için düşüncelerini dövüp
Silâhlar gibi,
Efes Tapınağı'na asması gibi..

Mart

Kalvos'u müziklendirdiğim için mutluyum. Bu şairin sözleri, bugünün Yunanlılarını kavrayacak ve ateşiyle onları etkileyebilecek gerçek bir lâv selidir. Bunun içindir ki, kendimi Rigas, Solomos ya da Kalvos'un eserleriyle bu kadar çok besledim. Kendimde onların çığlığını özgürleştirmek ve bu hamleye uymak için hemen hemen fizyolojik bir ihtiyaç duyuyordum. Diktatörlüğün daha ilk saatlerinden itibaren bu solukla canlanarak, bu ejderi yere serebileceğim ilhamına kapılmıştım. Çok sayıdaki Yunan gençliğinin Atina ve Selânik sokaklarını kaplayıp zalimleri kovduğunu peşinen görüyordum.

Sınırlarımızın dışında yaşayan gençlerimizin bir ırmak gibi boşanıp yeni kavgaya inançla karıştıklarını önceden görüyordum. Fakat görmüyordum ki...

Şimdi hücum borusunu çaldığımızdan ve boru sesimizin başlar üzerinde askıda kalışından bu yana geçen günlerle saatleri sayıyorum. Bunu işitenler sadece Lambrakistler, gençliğimizin öncüleri olmuştu. Fedakârlığa gruplar halinde gittiler ve zırhlar giymiş bir düşmanın hayvanca kudurganlığına karşı koydular.

Bir halk bestecisi olan bana gelince etrafımdaki okyanus bir fırtına ile her şeyi silip götürmesi ve boğması gerekirken küçük, dalgalı kumsalı sakin sakin yalamakla yetinerek mahzenlerle bölmelerden yapılmış bir gizliliğin içine girmiş ve halkımızın düşmanları tarafından bir av gibi kovalanmıştım.

Büyük bir tarihî şans kaçırılmıştı. Zalimler kendilerinden geçecekti ve zayıf bir baskı, kısa süreli bir mücadele ile birkaç fedakârlık onları devirmeye yetecekti. Fakat hiç bir parti ve hiç bir yönetici bu mücadelenin başlayışına katılmadı.

Halk umutsuzluğa düşüp yolunu şaşırmış olmaktan başka bir şey yapamazdı.

Şimdi ise, bu hatayı hepimiz ödemekteyiz.

Cunta ilk ayların kritik safhasını aşmıştır. Onu devirmek için uzun vadeli bir savaş vermemiz gerekecektir. Bundan böyle değişiklikler yavaş yavaş olacaktır.

Artık taktiğimiz bu durumu hesaba katmak zorundadır.

Nisan

Karımla çocuklar döndü. Kuzey rüzgârı düştü. Bulutlar zirvelere doğru çekildi. Ağaçlar küçük yeşil yaralarla kaplanıyor. Köyün tek genç adamı Makis, bahçe işlerinde bana yardım ediyor. Havuç, fasulye, lahana ve günebakanlar dikiyorum.

Zatuna Paskalya bayramını kutlamaya lâyıkıyla hazırlanıyor. Balkonumun önünde yükselen büyük ceviz ağacının dibinde üç yüz tane süt kuzusu kesilecek.

Kemancı çoban Daras, Teris'in kahvesinde kemanını çıkardı:

«Theodorakis Kolokotronis bekliyor
Kukumavın ötmesini...»

Yunanlıların Türklere karşı direnmesinden sözeden bu şarkı bitince bana:

— Yattığım zaman koçum gelip yanıma uzanır. Muhakkak ki, aynı rüyaları görüyoruz.

Köyden olup da bayramı ailelerinin yanında geçirmeye gelen Atinalılar görünmeye başladı. Bu yıl, benim burada oluşum olağanüstü bir hava yaratıyor. Kaçak gülücük ve bakışlar. Yine Atina'nın havasını buluyorum: o gergin atmosferi. Kiminle konuşmalı acaba?

Dağların mutsuz tanrıçası Kyra Lenio yuvasından indi. Kyra Lenio'nun da kendi hikâyesi var. Otuz yıl kadar önce, genç, güzel ve zengin olduğu sıralarda annesiyle kız kardeşi öldüğü için hayvanlarıyle dağa çıkmış ve ondan bu yana acısıyla yalnızlığının içinde kapalı kalmış. Kışın köye iner (böylece hiç bir şey söylemeden, her akşam kapımızın önüne küçük bir testi süt bırakır), yazın da dağa çıkar. Bu acıya bağlılık, bu gurur, yaşlı çoban Kyra Lenio'daki bu onur bana, bizim Yunan halkının niteliğini hatırlatır ve bu her şeyden çok teselli verir.

Bir an için eşiğimizin önünde durur:

— Meşeler, köklerinin üstünde sağlam olsun! der bana..

— Kökler karakolda sağlamdır!

— Açıkça konuşabilirsin. Ben kimseden korkmam. Sağlıklı ol. Sana süt göndereceğim. İnsanın gücünü korur.

Kilisede kandillerle şamdanlar binlerce ışıkla parlıyor. Meryem İsa'ya gülümsüyor. Kilise avusunun önünde yanından geçtiğim sırada papaz bana sordu:

— Paskalya şerefine bir ilâhi bestelediniz mi?

— Hayır, bir PEAN[1] besteledim!

---

[1] Fransızca çeviride PEAN sözcüğü alınmış. Yunanca olan bu sözcüğün «Thurion» şekli de vardır. PEAN aslında eski Yunanca olup Apollon şerefine söylenen marştır. Burada «Savaş marşı» anlamına geliyor. THURİON da aynı anlama gelir. Tirteas (Fr.: Tyrtée'nin) şarkıları böyle idi. **(T. Çev.)**

ARKADİA VI

PEAN
(THURİON)

Şiir ve müzik: Mikis THEODORAKİS

Kocaman dağlar kucaklar
Kayaları, uçurumları, insan ve çamları.
Türk ve başka galip ordularını gördüler,
Kahraman gövdelerini ve
Yiğit küfürlerini kabullendiler.
Perdikas'ın uykusuna gölge olan
Ağaçlar duruyor.
Ve Kolokotronis'in duymadığı kukumav
Gelip Zatuna'da yuva kurdu.
Muhafızlarım boş yere çalışıyor
Şarkımı kafese koymaya..
Su yarıkları omuzlarına alıyor onu
Ve çabucak zeytinliklere götürüyor.
Arkadia'nın dağları çok yüksek,
Denizlere hâkim onlar..
Ve Pan'ın flütü
Kışlaların homurtusunu bastırıyor.

Boa'lar, urangutanlar, maymunlar
Yargıç cüppeleri giymiş,
Ellerinde asalar...

---

[1] İskender'in generallerinden biridir (öl.: M.Ö. 321). Kitabın Yunancasında Theodorakis bu Perdikas'ın, 1947 - 1949 iç savaşı sıralarında bir partizan lideri olduğunu ve hükümet kuvvetlerince öldürüldüğünü kaydediyor. Herhalde Perdikas adı, partizanın takma adı olmalı. **(T. Çev.)**

Başpiskoposlarla Başkomutanlar
«Aera!» diye bağırıyorlar
Ve arkalarında yükseliyor
Tavuk tüyleri..

Paniğe kapılmış kahramanlar mermerleri bırakıyor,
Şairlerin mısralarından kaçıyorlar..
Lusios[1]un kıyılarında barınak buluyorlar.
Menalon[2] dağındaki kaynaklarda
Çayır kuşu ile gölgeleri bölüşürler.

Yiğitliğinin mutemedi dağlar, ey Vatan,
Düşlerinizdir Pean,
Tüfek de şarkınız.

Rigas Fereos, seni şakıyorum!
Avustralya'dan Kanada'ya
Ve Almanya'dan Taşkent'e kadar.
Cezaevlerinde, adalarda ve dağlarda
Dağılmış gitmiş Elenler...

Dionisios Solomos, seni şakıyorum!
Tutuklular ve tutuklayanlar,
İşkence edenler ve edilenler,
Emredenler ve edilenler,
Korkanlar ve korkutanlar,
Hükmedenler ve edilenler,
Bölünmüş Yunanlılar...

Andreas Kalvos, seni şakıyorum!
En parlak güneş inançsız,
Dağlarla çamlar da inançsız,

---

[1] Bir ırmağın adı. **(T. Çev.)**
[2] Arkadia'da bir dağ. **(T. Çev.)**

Deniz kıyıları ve bülbüller,
Ey güzellikle ölçünün beşiği Vatanım!
Bugün ölmenin yeri var..

Kostis Palamas, seni şakıyorum!
Başka hiç bir zaman bunca ışık böyle kararmadı,
Bu kadar yiğitlik korku,
Bu kadar güçsüzlük güç,
Ve bunca kahraman mermer büst olmadı.
Ey Digenis'in, Diakos'un vatanı, benim vatanım!
Ama bugün köleler ülkesisin.

Nikos Kazancakis, seni şakıyorum
Ölümlüler seni unutmuş gibi olsa bile,
Andrutsos'un dilinin konuşulduğu yerde,
Bellek zincirlerle gözetlemelerin ardında oturur,
Bellek taşlarda oturur
Ve gövdeni örten ölü yapraklarda
Yuvasını yapar, ey Yunanistan!

Angelos Sikelianos, seni şakıyorum!
Yurdumun ruhu sensin
Ey çok biçimli ırmak,
Kandan gözü kör olmuş,
Ulumadan sağırlaşmış,
Büyük nefretten hasta,
Ve bölüşmek için ruhunu
Tartışan büyük aşkın hastası..
Yurdumun ruhu işte:
İki ırmağa takılmış
İki kelepçe..
Taraçadaki sıraya
İplerle bağlanmış
İki tane dağ!..

Kırbaç altında şişen
Argos ovası
Ve söyletmek için
Uçak gemisinin büyük direğine
Dirseklerinden bağlanmış
Olympos...
Yurdumun ruhu,
Kayanın üstüne kök salmış
O tohumdur..
Sen tek başına
Denizlerle dağlara hâkim
Ve zamanla erkeklerin ısıttığı
Paskalya yumurtalarını
Kırmızı kanla boyayan
Anasın, karısın, kızsın..
Ah ne vakit gelecek
Zavallı vatanıma
Bütün Yunanlıların gerçek Paskalyası!

Meçhul şair, seni şakıyorum!

Pean'la ilgili notlar

«Türk ve başka galip ordularını gördüler.»

1949'da iç savaş bitince Demokratik Ordu Yunanistan'ın kuzeyine çekildikten sonra, Atina'nın güneyinde, Peloponez'de bulunan asiler (andartes) tamamiyle kuşatılıp kralcı kuvvetler tarafından yok edildiler. Birkaç hafta içinde katledilen kurbanların sayısı 12.000'den fazla oldu.

«Yalnız Perdikas'ın uykusuna gölge olan ağaçlar kaldı.»

Perdikas, 1947 - 1949 iç savaşında Peloponez'de bulunmuş «Kapetan» (Asi lideri) lardan biri idi. Baskın hücumları ve

adamlarını bir bölgeden diğerine nakletmekteki olağanüstü yeteneğiyle ün yapmıştı. Bir tuzağa düşürüldü ve kralcı ordu tarafından başı kesildi.

«Ve Kolokotronis'in duymadığı kukumav.»

Theodoros Kolokotronis 1821 İhtilâli'nin kahramanlarından biridir. Halk geleneği ona onlarca yıl şarkı yakıştırmıştır. Zatunalı çoban kendi kendini yetiştirmiş bir şarkıcı idi. Şarkı söylemek için yanında bir keman taşırdı. Özellikle Theodorakis[1] Kolokotronis'in gün doğuşunu selâmlamak için beklediği kukumavın ötüşünü andırır bir şarkıya tutkusu vardı: bu ötüş özgürlüğün gecikmeyeceğine işaretti.

Fakat bu yaşlı çobanın bu şarkıyı daha çok Cunta'ya muhalif olduğunu ve direnme hareketinden yana bulunduğunu göstermek için sevdiği besbelliydi.

Bu şarkıyı söylediği ve «Theodorakis» sözcüğüne geldiğinin her defasında sesini ölçüsüz bir şekilde yükseltiyor, kahvenin taraçasında bulunanların hepsi elleriyle tempo tutmaya başlıyor ve bakışları aydınlanıyordu. Jandarmaların çoğu bıyık altından gülüyordu, çünkü onlar da yüreklerinin derinliklerinden zalimlere karşı nefret duyuyordu. Yani Kolokotronis ile ilgili bu şarkı, sanki bir büyü ile bu küçük köy çapında bir tür ulusal birlik, ulusal törelerimizin en derinlerine demirlemiş bir birlik gibi idi. Bu konuda, polisin bütün Zatunalılara bana yaklaşmayı, benimle konuşmayı ve hatta selâm vermeyi yasak etmiş olduğunu da açıklamam gerekir. Ve bir tek istisnası olmaksızın bütün köylüler, Zatuna'da etrafım iki muhafızımla çevrili olduğu halde yürürken karşılaştıklarında tam yüzüme bakıyor, yüksek sesle ve cesaretle «Selâm sana!»

[1] Theodorakis aslında Theodoros'un küçültücü halidir. Bizdeki «Ali-Alicik» gibi. Burada Theodoros'un Theodorakis olması, bir bakıma da yazar ile Kolokotronis arasında bir yaklaştırmayı akla getiriyor. **(T. Çev.)**

diyorlardı. Hatta bu itaatsizliği yapan jandarma karakoluna çağrılıp tehdit ediliyordu. Ama bu, daha sonraki karşılaşmada onun «Selâm sana!» sını tekrarlamasına engel olmamaktaydı.

«Muhafızlarım boş yere çalışıyor şarkımı kafese koymaya...»

Zatuna'da «ON ARKADİA» adını verdiğim on şarkı serisi besteledim. Ve bütün bu eserleri gizlice Atina'ya, oradan da dış ülkelere göndermeyi başardım. Hangi yollardan?

Önce, bütün posta bağlantılarının olanaksız halde bulunduğunu söylemeliyim. Bana gönderilen her koli (içinde yiyecek olsun, kitap ya da giyecek bulunsun) yoklamadan geçiyordu. Göndermeme nadir olarak izin verdikleri şeyler Atina'daki K.Y.P.[1]ne, 2. Büro'ya bağlı servislerin eline geçiyordu. Evimize girip çıkan her şey gardiyanların titiz aramalarına tâbi oluyordu. Ekmeği, pastaları, bisküvileri kırıntılar haline sokuyorlardı. Pislikleri birer birer ellerine alarak incelemekteydiler. Buna rağmen, bütün bu titizlikler, her iki yönde ve durmadan işleyen ilişkilere engel olamıyordu. Bir gün Tripolis'e çağırarak şunu söylediler:

— B.B.C.'den hâlâ senin yeni şarkılarını yayınlamaya devam ediyorlar, yani sen onları kaçırmayı başardın ve biz de küfür yiyoruz.

Subaylara:

— Dinleyin, dedim, ben görevimi yapıyorum. Beni karım ve çocuklarımla birlikte sürdünüz. Bu benim mücadele etmeme engel olmaz. Ya siz, siz ne yapıyorsunuz?

— Biz kuklalardan başka bir şey değiliz...

— İyi silâhlanmış kuklalar..

— Evet ama.. Şu B.B.C. hikâyesiyle ne yapacağız?..

---

[1] Kitabın başındaki **SÖZLÜK** bölümüne bak.

— Bunların hepsi sadece çerezden ibaret. Daha kötüsünü de bekleyin..

Böyle bir güveni nereden çıkarıyordum? Şimdi bunu açıklamam zordur, çünkü olayları açıkça söylersem, Yunanistan'da Cunta'nın pençesinde bulunan namuslu insanları ele vermiş olurum. Sadece diyebilirim ki, Zatuna'da bize kendiliğinden yapılan bu yardım tecrit ediliş durumumuzu bozuyordu. Etrafımızdakilerin % 90'ı bizdendi, yurtsever, demokrat ve askerî diktanın dönmez düşmanı idiler.

Her şeyden tecrit edilmiş ve uzak olan bu köyde Cunta'nın bize karşı bir jandarma müdahalesini hazırladığı yolunda uyarıcı nitelikteki çok değerli haberlerin daima vaktinde bize ulaşması böyle olmuştur.

Bir gün polis transistörlü radyomuzu elimizden alınca, evimize kadar esrarengiz bir şekilde gelmiş iki tane radyo bulduk.. Başka bir gün, beni aşağılamak için piyanomla teypimi almaya ve beni de birkaç gün için jandarma karakolunun bodrumundaki müteferrikaya atmaya hazırlandıklarını haber aldım. O sırada bir açlık grevi yapmaya hazırlanıyordum. Güvenilir bir arkadaşıma teslim ettiğim dünya basınına hitap eden birkaç nüsha halindeki bir bildiri[1]yi yazdım. Bu dostun kahvede, «bisküvi isterim» dediğimi duyar duymaz Atina'da hazırlanmış metinleri yola çıkarması kararlaştırılmıştı. Bu, ertesi günden itibaren açlık grevine başladığımın işareti idi.

[1] Bu BİLDİRİ'nin metni şu idi:
«Zatuna polis karakolu komutanına.
Uzun zamandan beri her türlü kişisel özgürlükten — binlerce vatandaşım gibi — yoksun bırakıldığımı protesto için ve bana uyguladığınız barbarca, insanlık dışı ve isyan ettirici davranıştan ötürü bugün üç haftalık AÇLIK GREVİ'ne başlamaya karar verdim.

Yunan ulusunun önünde, benim ve ailemin başına gelebilecek olan her şeyden peşin olarak sizi — sizi, âmirlerinizi ve hükümeti sorumlu tutmaktayım.»

Her şeyi titizlikle hazırladığım için, artık karşı saldırıya geçmek amacıyla ilk saldırıyı beklemekten başka yapacağım şey yoktu.

Bir akşam onbaşı, Tripolis jandarma komutanının Zatuna'ya geldiğini ve karakola kadar gitmem ricasında bulunduğunu söyledi.

Vaktin çok geç olduğu ve gidemeyeceğim cevabını verdim... Yarım saat sonra bizzat komutanın geldiğini gördüm. İlk adımı kazanmıştım.

— Neden davetime cevap vermediniz?

— Bu konuda sizinle aramızda bir anlaşma var mıydı?

— Nazarınızda ne bir Yunanlı, ne bir Hıristiyan, ne de bir insan olmadığım iddiasıyla bir sarık taşımam gerektiğini onbaşıdan istediğiniz doğru mu?

— Doğru.

— Jandarma Liberis'e, kızınıza dokunduğu takdirde bütün ailesinden intikam alacağınızı söylediğiniz doğru mu?

— Tamamen. Bu konuda size olduğu kadar emrinizdekilere de, çocuklarıma ve karıma karşı hiç bir kötü davranışı müsamaha ile karşılamayacağımı doğrulamak isterim.

— Emirler...

— Üniformanızla rütbe işaretleriniz masum ve savunmasız çocuklara vurma yetkisini de veriyor mu? Ne olursa olsun, şahsen sizi temin ederim ki, bir daha karıma elinizi sürerseniz, ben de şu günlerin birinde sizinkini Tripolis alanında çırılçıplak soyarım..

Hiddetim boşanmıştı. Hatta kuvvetimi de ortaya koymak istiyordum. Ona birden:

— Ve bir adım daha atma tedbirsizliğini göstermeyin. Her şey düzenlenmiştir: tarafımdan verilecek bir işaret üzerine bütün dünya uzun süreli bir açlık grevine başladığımı öğrenecektir...

Saf yarbay yelkenleri mayna etmişti. Kötü bir adam olmadığını itiraf etmek zorundayım. Basit bir memurdu. Fakat,

kötü bir davaya bağlılıkla hizmet edildiği zaman sonuç aynıdır. Sonunda ne piyanomu almaya, ne de beni müteferrikaya sokmaya cesaret edemediler.

«'Aera!' diye bağırıyorlar ve arkalarında yükseliyor tavuk tüyleri...»

1969'un başında Papadopulos bilim adamlarına şu sözlerle hitap etti: «Siz piyade birliğisiniz, ben de sizin başınız. AERA! (İleri!) diye bağırdığım zaman arkamdan fırlayacaksınız!»

«Lusios'un kıyılarında barınak buluyorlar...»

Bu ırmak Lusios adını taşır, çünkü Zeus orada yıkanırdı (LUTRO: Banyo demektir.) Dimitsana ile Zatuna arasında akar, Gizli Okul (Türk egemenliği zamanlarından kalma) eteklerinden geçer ve Megalopolis ovasına dökülür. Kaynağı Peloponez'in merkezindedir.

Dışardaki dostlara mektup

İngiltere'deki Yurtsever Cephe (P.A.M.) Bölümüne.

(İşbu mektubun Yunan Diktası'na Karşı Komite'ye ulaştırılması).

Zatuna: 23 Nisan 1969

Sevgili dostlarım,

Şu 21 Nisan 1969'dan bu yana, Zatuna'da bulunduğum sekiz ay oluyor. Köy küçüktür, burada yirmi kadar aile yaşamaktadır. Üç yanı dağlarla çevrilmiştir. Dördüncü yanında 300 m. kadar derinlikte, içinden Lusios ırmağının geçtiği bir uçurum vardır. Zatuna'nın karşısında çamlarla örtülü Menalon dağı yükselir.

Evimiz köyün ortasındadır ve küçük bir meydana bakar: büyükçe bir oda ve çocuklarım olan Margarita ile Yorgos'un yattığı daha küçük bir oda daha.. İkisi de, bütün öğrencilerinin sayısı 25'i bulan köydeki resmî okula giderler.

Günümüz odada geçer. Bazen ben piyano çalarım, bazen ikimiz de okuruz. Çocuklar bizi sıkmaz. Karım Myrto evden hemen hemen hiç çıkmaz. Bütün sonbahar ve kış boyunca kar ve yağmur yağdı. Burada kar bazen 20 Mayıs'a kadar sürer.

Günde iki kez polis karakoluna gitmek zorundayım. Evimiz gece gündüz gözaltındadır. Kapı önünde iki muhafız nöbet tutmaktadır. Bir üçüncüsü de yol üzerinde devriye gezer. Geceleyin, köy karanlıklara gömülü olduğu sırada, bizim ev kuvvetli projektörlerle aydınlatılır. Devlet, ya da daha doğrusu Yunan vergi mükellefi bu aydınlatma işi için ayda 20.000 drahmi para öder.

Bütün dışarı çıkışlarımda yanımda iki muhafız vardır. Kimse ile konuşma hakkına sahip değilim. Bana selâm verme cüretini kim gösterirse büyük riskleri göze almalıdır: karakola çağrılır, sıkı bir sorguya çekilir ve üstü başı aranır... Kadınlardan bile soydukları olmuştur.

Başlangıçta, günün hangi saatinde olursa dışarı çıkmakta özgürdüm. Sonra 24 saatte 20 saat evde kalmaya mecbur edildim. Paskalya bayramından biraz önce kısıtlamanın dozu arttırıldı: 24 saatte 22 saat. Şimdi, yeniden sabah iki, akşam da iki saat dışarı çıkma iznini aldım. Gezinti köyün çevresi içinde yapılır. Bunun on metre dışına çıkmaya hakkım yoktur. Fakat bazen bu çıkma süresine uyulmadığı da olur. Yani böyle hallerde, hiç bir açıklama yapmaksızın beni oraya kapatırlar. Zaten hukukî durumum, Roma İmparatorluğu devrindeki bir köleninki gibidir. İktidarın keyfiliğine karşı kendimi ve ailemin fertlerini savunacak hiç bir çarem yoktur. Tabî, şerefimiz ve ideallerimiz söz konusu olduğu takdirde her

an, hayatımıza kadar her şeyi feda etme yolundaki kesin kararımız hariç. Bir gün ziyaretimize gelen bir jandarma subayına: «Sizi gördüğümün her defasında vahşî ormanın tam-tam sesini duyduğumu sanıyorum» dedim.

Mektuplaşmam kaldırılmıştır. Sekiz ay içinde topu topu iki mektup gönderdim, bunlar iki aylık gecikme ile yerlerine (Atina'ya) gitti. Köyün bütün mektupları Tripolis'te açılmaktadır. Haftada bir defa ana-babama telefon etmek iznini aldım. Ama bunda da serbestçe konuşmam yasaktır. «Nasılsınız?» «Biz iyiyiz!» den başka bir şey söylersem konuşma kesilir. Tabiî konuşmam sırasında yanımda iki muhafızım vardır ve en az üç ayrı servis tarafından gözaltında tutulmaktayım. «Muhafız birliğim» bir jandarma onbaşısı, bir kıdemli asker ve on dört jandarma erinden ibarettir. Bölgedeki T.E.A.[1] (Ulusal Güvenlik Taburları) özel bir görev almışlardır: Köye girişte bütün arabaları, şoförleri ve yayaları sıkı bir aramadan geçirmek. Her yabancının Zatuna'dan geçmesi yasaktır. Israr ederse ıslatılır; köye girmekte ısrar ettikleri için Dimitsana, Vyttina ve Tripolis'te vahşî bir şekilde hırpalanan birkaç Alman'a yapıldığı gibi..

Karım ya da çocuklarım Zatuna'dan ayrılmak zorunda kaldıklarının her defasında, onbaşının önünde, jandarmanın güvendiği bir kadın tarafından utanç verecek şekilde aranmaktadır. Köye ilk gelişimizde muhafızlardan biri ellerini havaya kaldırmayı reddeden dokuz yaşındaki oğlumu bir duvarın önüne itti ve köyün ortasında çırçıplak soydu. Çocuk bir sinir krizi geçirdi; eve geldiğinde hâlâ devam eden titremeler geçirmeye başladı. Halen bir ruh doktoru tarafından özel bir tedavi görmektedir. Okulda çocuklarımın, öteki çocuklardan ayrı olmaları için kesin emirler verilmiştir.

---

[1] Yunancası: Tağmata Ethnikis Asfalias. **(T. Çev.)** İç savaş sırasında (1947 - 49) Kuzey'deki köylük bölgelerde kurulmuş yardımcı askerî birliktir. **(y.n.)**

Fakat yaşam, emirlerden daha güçlüdür. Örneğin 25 Mart[1] *ta kızım Margarita okul müsameresinde verilen skeçte*[2] *«Özgürlük» rolünü oynamıştır. Bütün köy bizi seviyor ve yardım ediyor. Muhafızlarımız bile, şu ya da bu şekilde bize sempatilerini göstermeye çalışmaktadırlar. Yalnız Atina'dan gelen emirler insanlık dışı ve barbarcadır.*

Avrupa Konseyi Alt-Komisyonu'nun yakında Zatuna'ya geleceği haber verilince olağanüstü tedbirler alındı. Benim başka bir köye nakledilmem gerekiyordu. Hiç bir suretle Alt-Komisyon'un önüne çıkarılmayacağım. Üç defa ertelenen Atina Yargıtay'ındaki devam[3]*da böyle oldu. Ne söyleyeceğim kuşkusuz bilindiği için, mahkemeye gitmemi engellemek amacıyla şoseyi bozmak üzere bir ekip görevlendirilmişti. Sonunda kar imdatlarına koştu. Bunun sayesinde, güvenlik nedenlerinin mahkeme önüne çıkarılmama olanak vermediği sebebini buldular. Şimdi dava 25 Haziran'a ertelenmiş halde. Kutsal Pazartesi günü çocuklarımızı Atina'ya gönderdik: Yorgos ciddî sarsıntılar geçiriyordu. Kutsal Çarşamba günü Myrto sağlığını öğrenmek üzere telefon etmek istedi. Engellediler. O zaman balkondan muhafızlarımıza ne Hıristiyan, ne Yunanlı, ne de insan olmadıklarını haykırdım.*

Bu çatışma sonunda telefonu kullanmamıza izin verildi.

İlk kısıtlayıcı tedbirler 1968 Kasımı'nda bir Batı Almanya TV ekibinin ziyaretinden sonra alındı. John Barry'nin, seferberlik, tutuklama ve sorgulara yol açıp bütün bölgede büyük bir sinirlilik havası yaratan Sunday Times*'daki şahane röportajı ile zirveye ulaştılar.*

---

[1] Yunanistan'ın ulusal bayramı **(y.n.)**

[2] Anlaşılan çarpıklık resmî makamları sarsmamıştı: On kadar jandarma ile kuşatılmış babasının karşısında özgürlüğü temsil etmek üzere Margarita'nın seçilmesi. **(y.n.)**

[3] M. Th.'nin üç davası vardı, bunların birinde M. Th. hüküm giymiş ve yargıtaya başvurmuştu. **(Fr. çeviride dipnotu.)**

Önce her türlü telefon bağlantım, dışarı çıkmalarım ve kitapla dergi almalarım yasaklandı. Transistörlü radyomuz müsadere edildi. Böylece dış dünya ile son ilişkimiz de kesilmiş oldu. Şimdi mahallî otobüsü bile köyün giriş yerinde durdurup yolcuların üstünü arıyorlar. Bu tedbirlerin bizi sıkmaktan çok eğlendirdiğini söylemeye yer yoktur; kuşkusuz bu, bizim mazoşist oluşumuzdan ötürü değil, fakat bunun, sevdiğimiz dostların eyleminin dışarda güçlü bir yankı yarattığını bilmemizdendir. O Alman TV'na mensup muhabirlerin ya da bizim için onca fedakârlıklara ve tehlikelere katlanan John Barry'nin davranışlarına duyduğumuz şükran ve sevgiyi nasıl ifade edebilirim?

Ve bize yaklaşmalarına izin verilmeyen daha şanssız birçokları da var: Fransız, İtalyan, İngiliz, Alman, Hollandalı, Amerikalı meçhul dostlarımız. Onlara karşı şükran duygumuz daha az değildir. Keza, kavgamızda bize yardım eden bütün ülkelerin Yunanca radyo yayınlarına da teşekkür ederiz. Bu hava içinde enerjimiz dağılmaktan uzak olup güçleniyor, yoğunlaşıyor: zulüm yönetiminin yıkılacağına, özgürlüğün zafer kazanacağına olan inancımız gibi.

Besteci olarak her şeye karşı ve her şeye rağmen, ilhamıma dayanıp burada, Zatuna'da altı seri «ARKADİALAR» adını verdiğim şarkıları besteledim. Bu şarkılar — yazmakta olduklarım kadar dün yazdıklarım ve yarın yazacaklarım — insana, yaşama, adalete, demokrasiye, özgürlüğe inanan ve hayatlarının amacını bunların savunması için mücadele haline sokan sizlere ithaf edilmiştir. Bunlar özellikle Yunanlı özgürlük savaşçılarına ve güç kavgamızda bize yardım eden halkımızın yabancı dostlarına ithaf edilmişlerdir.

Susturulamayan müziğimi dünyanın dört bucağına yaydığım için kendimin yenilmez olduğumu biliyorum. Ne fikirlere, ne de onları kahramanca savunanlara karşı hiç bir şey yapılamaz. Yunan ulusuna karşı bir şey yapılamaz ve ben bunu dile getiriyorum.

Günü gününe tam iki yıl önce, bir mesajımda yeni kavganın uzun ve çetin, fakat güzel olacağını söylemiştim. Evet, her şey halk ve vatan için yapıldığı zaman özgürlük kavgası güzeldir, fedakârlıklar, yaralar, gözyaşları, zahmetler, acılar, yoksunluklar güzeldir.

O günden bu yana iki yıl geçti ve kutsal zafer anına kadar daha çok zaman geçecektir. Benim gibi, halkımızın her an daha çok birleşmiş olduğu bilinince nasıl zevk duyulmaz? İç bölünmelerin silindiği bilinince? Oligarşinin, şimdi ise diktatörlüğün çürümekte olduğunu farkeden kişilerin daima arttığı bilinince? Özgürlüğü savunmak için Yunan yurtseverlerinin daima daha çok olduğu bilinince? Bu çetin sınavdan sonra Yunan halkının kazanacağından kuşku edilebilir mi?

Ayrılıklar, güçsüzlükler, kavgalar, bencillikler, kuşkular, kötü hesaplar, ulusa karşı görev duygusu ile yok olacaktır. Burada, dünyada ve özellikle Avrupa'da boşalan eşsiz ve şifa verici panelenizmden ötürü bütün siyasal tutukluların, bütün savaşçıların, bütün sınanmış Yunan halkının şükran duygusunu yansıtmış olduğumu sanıyorum. Özgürlüğe gönül vermiş bütün uluslarla birlik olarak özgürlüğü yeniden bulacağız. Yazımı şu cesaret verici sözlerle bitirmeme izin verilsin:

Yurtseverlik birliğini oluşturunuz!

Özgürlük mücadelesini sağlam temeller üzerine kurunuz!

Kesin zafere kadar acımasız mücadeleden başka çıkar yol yoktur!

Ve asla unutmayalım ki Özgürlük verilmez, alınır!

Selâm!

Dış dünya ile ilişki
5 Mayıs

KÖLN RADYOSU: Anna Sinodinu'nun çağrısı. Avrupa Konseyi Dışişleri Bakanları'nın Yunan sorunu ile ilgili olarak aldığı karar.

MOSKOVA'da komünist gençlik organı *Komsomolskaya Pravda, Sunday Times*'da çıkan makaleyi iktibas etti.

Nikitas Venizelos karşı tutum aldı.

KÖLN RADYOSU: Bir Alman Sosyal-Demokrat Parti milletvekili, sürgünümle ilgili olarak Yunan hükümetinden bilgi aldı! Bu milletvekiline, rejimin bir görevlisi Brüksel'de, Mikis Theodorakis Yunanistan'da tamamen serbest dolaşma hakkına sahiptir, diye anlatmış!...

Gerçekten insanı kızdıran haberler de var: örneğin *Le Monde* gazetesinin Atina muhabiri Marc Marceau, 23 Nisan 1969'da, darbenin ikinci yıldönümü nedeniyle yayınladığı makale böyledir; işte, bundan alınmış bir özet:

Yeni rejim iki yıl içinde, ilke bakımından, daha öncekine oranla hissedilir derecede daha demokratik bir hukukî nitelik gösteren yeni bir Anayasa'yı onaylatmıştır. Devlet'te reforma girişmek ve modern bir teknik yönetim kurmak yolunda çok büyük bir çalışmaya başlamışlardır. Çoğu zaman Kilise ile Devlet arasındaki ilişkileri bozan çağ dışı bağları çözmeye çalışmaktadırlar.

Diğer taraftan yeni yöneticiler ulusal ekonomiyi kontrol altında tutmayı, mekanizmayı muhafazayı, üretime ait yatırımlar politikasını izlemeyi başarmışlardır. Çeşitli yabancı bandıralar[1] altında dünyaya dağılmış güçlü bir ticaret filosunu ulusal bandıra altında toplamaya çalışmaktadırlar. Aynı şekilde vergi kaçağı önlenmiştir ki, bu da Devlet gelirlerini artırmıştır. Nihayet ücretli, memur ve emekliler yararına tedbirler alınmıştır. Köylüler, iktidarın tüm kaygısı olmakta devam etmektedir. Hükümet aynı zamanda millî eğitim alanın-

---

[1] Bu, genellikle armatörlerin daha az vergi ödemek için başvurdukları bir yoldur. Gemilerine vergisi az olan ülke bandırasını asarlar. Bu genellikle Panama ya da Sierra Leone gibi küçük devletlerin bandırasıdır.

da alınan tedbirleri de kendi kâr hanesine kaydedebilir: yeni okulların yapımı, öğretmenlerin atanması, yoksul öğrencilere burs, bedava okul kitapları..

Le Monde, *23 Nisan 1969*

Ona, bu koşullara uygun bir şarkıyı ithaf etmekten kendimi alamadım:

BAY MARCEAU

Epeyce sürgünde yaşadım,
Her şeye rağmen özgürüm
Zindancılarıma itaatte,
Bay Marceau doğruluyor bunu..

Bir ağız tıkacını bir hayli taşıdım,
Her şeye rağmen iznim var
İniltiler çıkarmaya,
Bay Marceau doğruluyor bunu..

Bubulina Enstitüsü,
Gelişmesini de sağlıyor
Ulusal ekonomimizin,
Bay Marceau doğruluyor bunu.

Parya, köle, ya da forsa,
Hiç gördünüz mü bir ulusun
Özgürlük kölesi olduğunu?
Bay Marceau doğruluyor bunu.

ÖZGÜRLÜĞÜN SESİ *Sunday Times*'ın çağrısını bir daha yayınladı.

B.B.C.: Danimarka ve Kanada istasyonlarıyla Münich vericisinin istemiş oldukları «YEDİ ZATUNA ŞARKISI» nı kapsayan üçüncü radyo yayını.

Yorgos'un doğum yıldönümü. Myrto bir halva[1] pastası yaptı. Üstüne dokuz mum diktik. Yorgos heyecanlı.

6 Mayıs 1969

STRASBURG: Avrupa Bakanlar Kurulu Yunan hükümetine bir uyarma gönderdi.

BRÜKSEL: Uluslararası İşçi Konfederasyonu genel sekreterinin beyanatı.

CANNES FESTİVALİ: «Z» filmi konusunda Fransa ile Cezayir arasında diplomatik çatışma (bu film iki ülke tarafından ortak olarak çevrilmiş olup sadece Fransa tarafından sunulmuştur).

STOCKHOLM: On iki öğrenci Panagulis'in serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla Üniversite önünde açlık grevi yapıyor.

KÖLN: Banda aldırmış olduğum bir mesaj bir daha yayınlanıyor. *Frankfurter Algemeine Zeitung*'da bir makale çıktı. Alman Diyet Meclisi'nden bir milletvekili Bonn'daki Yunanistan büyükelçisinden kötü tutukluluk koşulları konusunda açıklama istiyor.

7 Mayıs

Ben ve muhafızım olan iki subay, kasap Mandzalas'ın dükkânında şarap içiyoruz. Şarap çok güzel ama başıma vurdu. Uykusuzluk. Soljenitsin'i okuyorum.

PARİS RADYOSU: Yazar Theotokas'ın dul karısı protestoda bulunuyor.

Eski Başbakan Kanelopulos'un Atina Akademisi önünde protesto hareketi.

---

[1] Bizdeki «Helva». Bu sözcük Yunanca'da halen «Halva» şeklinde kullanılmaktadır. **(T. Çev.)**

Bir direnme örgütü olan «Ulusal Direnme Hareketi» nin lideri General Akritas'ın bildirisi.

MOSKOVA RADYOSU: «Amnesty International»[1] hapsedilmiş Yunan milletvekillerinin serbest bırakılmasını istedi. On iki İngiliz şairi Yannis Ritsos'un serbest bırakılmasını istedi.

Panagulis kardeşlerin, Alekos'a uygulanan tutuklama koşullarını protesto etmesi.

8 Mayıs

Bölgede dört yabancı gazeteci var (Hollandalı mı?).

Yağmur ve soğuk. Sabahleyin jandarma karakolunda deftere imza atma işi. Akşam üzeri «refakatte» gezinti ve kahvelerin dolaşılması. Uzo'yu Lambis ısmarladı. Margarita radyoda Çaykovski'nin beşinci senfonisini dinliyor. Akşam üzeri Myrto hastalandı, kendini kaybetti. Tasis evinde eğlenceli bir toplantı tertipledi. *Amerika Yanıyor*'u okudum. Moskova Radyosu benim «Aksion Esti» oratoryomdan «Doğuş» (Yenisis) u okudu.

9 Mayıs

Soğuk dalgası devam ediyor. Öğle üzeri selden boşanırcasına yağmur yağdı. Havaların bozukluğundan ötürü kesilen otobüs servisi yedi günlük bir gecikmeden sonra yeniden başladı. Yorgos'un yıldönümü nedeniyle bir koli aldık. Olağanüstü kadayıflar...[2] Lambis, Yannis'in evinde «paça»[3] sıyla bol bir yemek verdi. Takis Verriopulos'un bir armağanı...

---

[1] Uluslararası Af Örgütü. Bu isim bizde de bilinmektedir. **(T. Çev.)**

[2] ve [3]: Buradaki «kadayıf» ve «paça» sözcükleri metnin aslında da Türkçe'deki söylenişleri gibi yazılmıştır. **(T. Çev.)**

'Yorgos okulda başarılı oluyor.' 'Bizim DKW için Atina'dan bir müşteri bulundu.' (Bunlar bizim kullandığımız gizli haberleşme ile ilgili şifreli sözlerdir).

11 Mayıs

KÖLN RADYOSU: Bir dinleyici müziğimin çalınmasını istedi.

ÖZGÜRLÜĞÜN SESİ: Şarkıcı Schültze tarafından harika bir şekilde verilen Ritsos ve Theodorakis'e ayrılmış yayın. Banda kaydetmiş olduğum bir mesaj yeniden yayınlandı.

BUDAPEŞTE: Melodilerimin bazılarına dayanan ve «Yalnız değilsin» adında bir eserin bir Macar bestecisi tarafından yazılışı.

ZATUNA: Üç Alman çevrede dolaşıyor. Acaba gazeteci mi? Jandarma onbaşı yardımcısı Papadimitriu çocuklarımızın günlük aranması için emir verdi.

Paris-Match'dan iki gazeteci, radyo mesajları aracılığıyla köye, sonra da evimize gizlice girmeye ve bir foto-röportajı yapmak için bizimle birlikte bir gece içerde kalmaya hazır olduklarını bildirdiler.

Koşullarımızı belirten bu belgelerin *Sunday Times*'da çıkan makale, ya da Alman yayınları kadar yankı yapacağını, yani özgür dünyanın dikkatini geleceğimiz ve Yunanistan'ın durumu üzerine çekeceğini umut edebilirdik. Yani bu ziyaretin mümkün olması için (karşı baskıların riski ne olursa olsun) her şeye başvurmak istiyorduk. Ama, benden sadece köyün ayrıntılı bir planını istiyorlardı. Yazık!. Gözlerini benden bir an bile ayırmayan muhafızlarımın bakışları önünde bunu yapmak olanaksız.

Fakat (o sırada 10 yaşında olan) Margarita'nın olağanüstü bir belleği var. Böylece her gün, topu ile oynayarak köyün

başka bir köşesine gidiyor ve benim istediğim değerli bilgileri getiriyordu: orada bir çeşme var, sonra yol dönüyor, orada bir ağaç ve üç ev, vb...

Yavaş yavaş, kesik parçaları birleştirme oyununun bütün bölümleri toplandı; sonunda titizcesine hazırlanan ve aslına uygun bir haritamız var.

Fakat Margarita'nın işi bitmemişti; bu planı ezbere çizmeyi öğrenmesi gerekiyordu, çünkü onu kâğıdı çizilmiş olarak gönderme tehlikesini göze alamazdık; zaten böylesi de, kuşkusuz yerine ulaşmış olamazdı.

Sonra, bir sağlık bakımı nedeniyle Atina'ya gitti. Onu yalnız göndermek gerektiğine — ve üzerinde eleverecek hiç bir şey bulunmamasına rağmen — iyice uyarmıştık: «Eğer arabanın durduğu bir yerde seni başka bir tarafa götürmek isterlerse, sana soru sormalarını bekleme... Kim olduğunu söyleyerek alabildiğine bağır.. Polisler, arabadakilerin önünde ısrar etme cesaretini gösteremeyecek ve seni bırakacaktır.»

Ama her şey iyi gitti. Margarita Atina'ya vardı, kararlaştırılan şifre ile dostlara telefon etti, sonra onların evine yerleşerek akıllı bir şekilde planını çizdi.

Bu plan *Paris-Match*'ın gazetecilerine verildi; onların köyden bir kilometre uzakta yakalanıp üstlerinin arandığını öğrendik.

Paris-Match'da röportaj çıkmadı.

DÜŞÜNCELER

Mayıs

Direnme emekliyor.. Objektif olarak kabul etmek gerekiyor ki, davada karşılaşılan muhalefet tek başına değildir: halkımız kendini güçsüz hissediyor ve liderlerinin ihanetine uğramış olduğu için kendi kaynaklarına karşı güveni yok.

Ben kendi hesabıma bu görüşe dayanmayı reddederim; bu hareketsiz kitleyi heyecanlandırmanın çaresini, bunun için de kalbine giden yolu bulmayı istiyorum.

Kendim için sorumluluğumdan kaçamak yapmak istemiyorum. Açıkça görmeye çalışmaktayım. Evrakım arasında bulunan şu metin o 1969 Mayısı'nda beni meşgul eden düşünceleri yansıtmaktadır:

«Askerî diktatörlük, Yunan yönetici sınıfının mantıkî sonucunun iflâsıdır. Şimdiki rejim sayesinde manevî değerleri saldırgan tutumu ile ezmeye çalışması, Yönetici sınıfın bu değerlere karşı takındığı aşağılatıcı tavrın uzantısından başka bir şey değildir: ülkenin entellektüel ve bilimle ilgili seçkin tabakasına karşı beliren saldırganlık bundan doğmaktadır.

Diktatörlük ruhu asla dışarıdan ithal edilmiş değildir: ulusal bir üründür (yabancılar tarafından zorla kabul ettirilmiş ve desteklenmiş olsa bile). Bu zayıflamış iktidar organizmasının yeni bir yarası değil, olgun hale gelmiş bir absesidir. Diktatörler bu yönetici sınıfın iflâs ettiğinin bilincindedirler. Siyasal geleneklerin bozuluşunu kınamaktadırlar ama, onlar bu dağılıştan doğmuşlardır.

Yunan vatandaşları, yöneticilerinin ihanetine uğradıktan sonra yalnız kendilerine güvenmelidirler. Bu yöneticilere bir şans daha tanımak, feci bir hayal olur. Namusumuz, 1821 İhtilâli zamanının o «Adsız Yunanlı»sının ruhunun en derin yerine sığınmakla yetinmemelidir.

Diktatörlük can çekişen çökmüş bir toplumun hırıltısıdır. Diktatörler halkın aşırı öfkesine nefreti de eklemişlerdir. Eski rejimin temsil ettiği ihtiyar, hasta hayvanın işini bitirmişlerdir ama, ergeç, meleyen sürünün hepsi mezbahaya götürülecektir.

Sorumluluklarımızın çapının bilincine varalım. Kendimizle alay edilmeyi kabul etmişsek, bu hepimizin hatasıdır.

Vatanı kurtaracak yetenekte olmak için, hiç olmazsa utancımızı üzerimize alma cesaretini gösterelim.»

Haziran'da hayatta kalmış biri

Yaz tantanalı şekilde geliyor. Hava henüz serin. Krizantemler açılıyor. Ağaçlar sık yapraklarla örtüldü. Onbaşı yardımcısı Makis ile birlikte yaptığımız günlük gezintide peynir yapım yerinin «sınırı»nı aşıyor ve Menalos dağının kocaman kitlesi karşısında, eğik bir kayanın üzerine uzanıyoruz. Daha aşağıda ışıldayan Dimitsana köyü var. Üstte, dağın omuzu üzerine hafifçe oturtulmuş olan Zygovitsi köyü; sanki bakışı ile uçuruma sorgu soruyor. Türk egemenliği devrinde gizli okul bu derin uçurumda imiş. Hırçın Lusios sularının neşeli bir gürültü ile boşanışına bakıyoruz.

Kurumuş iki ceviz ağacını kesip Lambis'in oraya götürdük. Myrto, sandalye ödevi görsünler diye eşek semerleri ısmarladı. İskeletleri ağaçtan yapıldı, sonra Lambis derileri seçip kaplama işiyle uğraşan «fabrika patronu» Çulias'a verdi. Eskiden Zatuna büyük mağazaları, sepiciliği ve dokuma atelyeleriyle ün yapmış, iki manastıra sahip bir kasaba imiş. Bu geçmişten bugün sadece bir anı ve toptancı bakkal Sotiropulos kalmış.. Bu adam, sadece yemeğini yemek için öğleye doğru dükkânından çıkar; zamanını kaybetmek istemezmiş gibi ayakta yemek yer, başka bir devrin çalışma, hareket ve temposuna alışmıştır; sonra, acele atelyesine, hemen hemen boş tezgâhına döner, ata biner gibi bir sandalyeye çökmüş olarak her zaman yok olmuş müşterilerini beklerken öğle uykusuna dalar.

Antolojimin bir sayfasından ötekine geçiyorum. Takis Sinopulos'un açık kitabına bakıyorum; «Hayatta Kalmış Biri» adlı şiirinde beni çeken, ilgilendiren bir şeyler var!

ARKADİA VII

HAYATTA KALMIŞ BİRİ

Şiir: Takis SİNOPULOS
Müzik: Mikis THEODORAKİS

Ey neresidir orası, neresi?
Hangi bayırda
Başı açıkta,
Güneşin çenesinde
Ve güneşin kudurganlığıyla aşınmış
Eller ve ayaklarla?

Ey, nerededir, nerede?
Upuzun çocuklarım,
Beyaz ve upuzun babam?
Ve beyaz, upuzun olan anam!

Ey nerededir, nerede,
Hangi bayırda,
Açık başla güneşin
Çeneleri altında?.
Ya ben neredeyim,
Hangi ülkede, hangi toprakta,
Toprağın altında,
Yakan hangi dağlarda?
Kuru kayaların altında
Bekleyen uykusuz gözle?

Duyarak adımları ve mırıltıyı,
Duyarak mırıltıyı ve emri,
Duyarak can sıkıcılıkları,

Ferahlığı duyarak
Ve daha sakin, daha sağlam
Öteki sesi?..

Ey nedir, ey ne?
Bu ve şu dağlara serpilmiş
Cam parçacıkları?
Bu ve şu dağlarda
Çürüyen çullar ve kâğıtlar!

Sessiz bağıran
Çok yüksek yıldızlar,
Ya ben neredeyim,
Neredeyim ben, ey?
Bir örümcek ormanını aralayarak
Durmadan kaçarak
Tam-tamlı bir ormanda
Sesimin duyulması için
İnat ederek..
Bu devirlerde
Kapanan kapı ve pencereleri
Vurarak ve vurarak
Bu devirlerde
Araştırıcı bir yüzle
Geceyi haber vererek,
Gecenin içinde, toprakta
Var olduğu gibi varolan
Tohumu,
Küllenmiş ateşteki kömürü,
İnsan sesindeki acının
Ve korkunun varoluşu gibi...

5 Haziran

İnsan sürgün hayatının sakin ve monoton geçtiğini sanır. Hiç de öyle değil. Önce, «iktidar»ın sebebiyet verdiği tedirginlik ve heyecanlarımız var. Ben kendi adıma, muhafızlarla olan zorunlu ilişkilerimize olağan bir hava imiş gibi bir görünüş vermeye çalışıyorum. Gezinti, karakol, kahve, ev. Buna rağmen çeşitli türlerden emirler her zaman gelip bizi rahatsız ediyor.

O zaman beni tamamen eve kapatıyorlar. Sonra yavaş yavaş emirler sertliğini yitiriyor ve alışılmış duruma dönüyoruz.

Tabiî kendilerini öyle değil, yani meşru bir iktidar olarak değil de, daha çok bir gangster çetesinin suç ortakları olarak kabul ettiğim ve sık sık da bunu kendilerine söylediğim için özellikle kızan zindancılarımla çatışmalarımız da oluyor. Muhafızlarımdan biri bana: «Şimdi hepsi Kanun Dışı Durum'un hizmetinde olduklarını biliyorlar», yahut da bir başkası «basit robotlardır» dedi. Yani, inanmadan kendilerine ne söylenirse onu yapıyorlar. Hatta tamamen onların aksini düşünenler de var! Ama korkudan ve yapacakları başka bir şey olmadığı için, buna rağmen boyun eğiyorlar. «Çok küçük» oldukları ve «her yanda muhbirler bulunduğu» için, vb...

7 Haziran

Seferis[1] konuştu. Bundan sonra, kitle halinde bir entellektüeller ayaklanması bekleniyordu. Nihayet on altı entellektüel — en çok gözde olanlar değil — Seferis'i izledi. Sonra, sessizlik. Hepsi bu kadar. Arkadan büyük kadın komedi sa-

[1] 1963 Nobel Ödülü'nü alan Yunanlı şair. **(y.n.)**

natçısı Sinodinu çıktı. Umutlar canlanıyor. Ama zaman geçiyor. Hiç bir şey yok.. Şimdi cephe başka tarafa döndü: Devlet Konseyi'ne! Yargıçların «isyan» ı hukukî bir kaos yarattı. Gerçekten bu, rejimin yüreğine indirilen güçlü bir darbedir. Umutlar bir kez daha uyanıyor. Kimin peşinden gitmeli? Kilise adamlarının mı? Bilim adamlarının mı? Yoksa işçilerin mi? Ya da öğrencilerin mi? Hayır!

Yargıçların gösterisinden az önce kara ve hava ordusu generalleri arasında tutuklamalar olmuştu. Bu, Cunta için korkunç bir darbe oldu: subaylar arasındaki son dostlarını yitirdi. Son iki üç ayın olayları bunlar. Çok mu? Belki! Fakat bize çok hafif görünüyor.

Yunan toplumunun ağır şekilde hasta olduğunu düşünüyoruz; en ağırlarından olan toplumsal bir hastalık çekiyor: «Duyarsızlık». Zira, kuşku yok ki, siyasal analiz ve açıklamalara konu olabilecek sorunlar kesinlikle var. Fakat kişisel onur da var. Ve asıl yok olan budur, çünkü aldırmazlık tarafından yutulmuştur.

Şiddetin karşısında tek gücü, örgütlenmiş bir mücadeleye katılmak olan başıboş ve basit olan silâhsız vatandaştan bir şey istenemez. Örgütlenme olmadıkça — ki bunun sorumluluğu partilere düşer — adsız ve soyut vatandaşlardan ciddî bir direnme beklenemez.

Ama, *ünlü* vatandaşlar için ne diyeceğiz? Seferis ile Sinodinu'nun durumu, bütün kalburüstü Yunan entellektüel ve sanatçılarının ruhsal çöküşünü ispatlar. Selânik üniversitesinin, diğer yüzlerce profesörün manevî otoritesini sıfıra indiren üç profesörünün durumu da aynıdır. Devlet Konseyi üyelerinin davranışı bütün yüksek yargıçlar, subaylar ve yüksek memurlarla, iktidarı alanlara kefil olmakta devam eden diğer kişiler için bir ders teşkil etmektedir.

Ve öğrenciler. Teorileri ne kadar derin olursa olsun, öğrenci gençliği rejime karşı uysal tutumunun haklı olduğuna

beni asla inandırmayacaktır. Partilerin güçsüz oluşunun, örgütlerin, işlenen hataların vb. burada bir rolü olduğunu kabul ediyorum. Ama, bunun ötesinde öğrenciler, malûm kahramanca gelenekleriyle Yunan öğrencileri vardır. Öğrencinin eyleme geçmesi için yeterli olan şey nedir? Sadece cesaret! Çağdaş örnekleri yok mu? Ve Kiaos, Dariotis, Panagulis? Ya kanun dışılığın ve işkencelerin çetinliklerini seçmiş olan ve hâlâ cezaevi ile sürgünün acısını çeken yüzlerce kahraman öğrenci? Üç öğrenciden oluşan bir grup korkunç bir güç olabilir. On üçlü Üniversite'yi sarsabilir. Yüz üçlü Diktatörlüğü devirebilir. Bin üçlü zulmü yıkabilir.

Bu arada «Özgür Yunanlılar» için ne demeli? Dışarda bulunanlar için? Kuşkusuz çeşitli ve değişik engeller var. Ama 21 Nisan 1967'den bu yana 25 aydan fazla bir zaman geçti. Neden söz ettiğimi biliyorum ve yargım katıdır.

... Bana kalırsa, belirli bir zaman içinde sıradan vatandaşı ortaya çıkarmadan, daha çok iradesiyle inancını çevreleyerek, grup halinde, zulümden nefret edenlerle dirsek dirseğe hareket ettiği zaman *kuvveti*'nin kazandığı önemi kendisine göstererek kavgayı öğreten, diktatörlüğe karşı *kollektif* mücadele şekillerini bulmak gerekirdi. Bu konuda, ne karışık tahliller, ne de açıklamalar değil, her defasında, koşullara uygun duruma sokulmuş mücadele formülü ile onun sistematik ve açık bir şekilde halka seslenen bilgi ve belirtilerini bulmak gerekir.

Basın boykotunu ve arkasından Cunta propagandasının bütün çarelerini bu şekilde karşıladık.

Ondan sonra, bireyler ve gruplara somut bilgiler vererek, kademe kademe aktif direnişe geçilmelidir.

Bunun yerine yapılan nedir? Gevezelikler, dalaşmalar, genel açıklamalar, vaadler. İşte bunun için, burada, sürgünde sakin durulamıyor.

12 Haziran

Bugün büyük bir gün: akşam saat dokuzda B.B.C. Paskalya günü bestelemiş olduğum «PEAN»ı yayınlayacak. Baskıların neler olacağını düşünüyoruz! Bu defa ne yapacaklar acaba?..

17 Haziran

«Arkadia dağları çok yüksektir ve Pan'ın flütünden çıkan melodiler kışla homurtularını bastırıyor.» Homurtular daha da güçlü bir hal alıyor. İyi belirti! Bugün Devlet Konseyi'nin yedi üyesinin daha istifa ettiği ilân edildi: Stasinopulos polis nezareti altında. Telefonu kesildi, evi kuşatıldı. Rejim kendi kendini yiyor. Şimdi sizi ısıran şu yılan generaller, bakanlar, yüksek yargıçlar ve Devlet danışmanları koynunuzda ısınmış değil miydi? Hitler için de aynı şey oldu. Kapitalistler, Stalin'i yesin diye onu beslemişlerdi, fakat yedikçe iştahı arttığı için o, her şeyi yutmak istedi! Churchill ile Stalin'in kuvvetlerini birleştirip onu bertaraf ettikleri güne kadar. Yunanlılar, ancak kendi kuvvetlerini birleştirmek suretiyle kendilerini ve vatanı kurtaracaktır.

18 Haziran

Yeni bir sol fikri beni hiç bırakmıyor. En sadık dostlarımla devamlı temas halindeyim; onlara geçmiş ve şimdiki zamandan ders almaları ve geleceği hazırlamaları için yazdığım bütün bu metinleri gönderiyorum.

15 Temmuz

Haziran'ın başında İtalyan gazetecisi Nerio Minuzzo'nun sahte bir isimle ve tabiî mesleğini saklayarak çevrede yerleşe-

ceği bana bildirilmişti. Muhafızlarımın burnu dibinde gerçek bir mülâkat yapacak şekilde tertibat aldık. Bu soru üstüne soru oyununu iyi sonuçlandırmak ve yürütmek için hemen hemen bir hafta geçti.

Bugün babamdan gelen bir pakette, günlük bir Yunan gazetesine kesilerek yapıştırılmış halde bu röportaj bulundu; ancak kendi fotoğrafımı görebilecek kadar zaman bulabildim... ve beni tutukladılar.

Meraktan ölüyorum. Bu röportajda neler yazılı olduğunu bilmeyi çok isterdim. Nihayet, birkaç gün sonra yabancı radyolar bundan geniş parçalar vermeye başladı. Paha biçilmez arkadaşım olup bütün susma talimatını bozan küçük transistörlü radyomu okşadım.

NERİO MİNUZZO İLE YAPILAN (Yazışma yolu ile) MÜLÂKAT

(3.VII.1969 tarihli haftalık İtalyan dergisi *EUROPEO*'da yayınlanmıştır.)

SORU: İki yıllık diktatörlükten sonra, en azından bir çıkış yolu görülebilir mi?

CEVAP: Cevabım bir seri görüşe dayanır. Her şeyden önce bugün Yunanistan'da Sol'un derin bir siyasal kriz geçirdiği ve bunun güçlü bir direnme hareketinin örgütlenmiesinde doğrudan doğruya menfi sonuçlar yaptığı kabul edilmelidir. Sağ ve Merkez'deki diğer siyasal kuruluşlar da daha iyi koşullar altında bulunmamaktadır. Zaten uluslararası durum korku dengesine dayandığı için Yunan halkına hiç bir yardım getirmemektedir. Bu özellikle, Sovyetler Birliği'nin Yunanistan'a karşı tutumuna bağlıdır. Bu, aynı zamanda 1944'te ve daha sonraki iç savaş sırasında

açıkça ortaya çıkan tutumun aynıdır: katı tarafsızlık tutumu.

Öne sürülecek başka bir görüş de şudur: her ne kadar şimdiki diktatörlük bir Sağ ürünü ise de, eylemleri ve amaçlarıyla, siyasal bakımdan Sağ'ı temsil edenlerin elinden çıkmıştır. Hatta, buna rağmen diktatörlüğü hazırlamış, desteklemiş ve desteklemeye devam eden Amerika'nın amaçlarının da aşılmış olduğu söylenebilir. Şimdiki Yunan rejiminin bizzat Amerikan politikasına yarardan çok zarar getirdiğini farketmek kolaydır.

S.— Albaylar daha uzun zaman dayanabilecek midir?

C.— Zannedersem eski dışişleri bakanı ve Sağ'ın üstün sözcüsü Bay Averof milliyetçi adı verilen dağılışın yarattığı korkuyu herkesten daha iyi belirtmiştir. Averof, baskıcı dikta ağırlığının halkımız arasında derin anlaşmazlıklara yol açtığını söylemiştir: özellikle gençlik, Sol'a sürüklenebilir. Bunun için Papadopulos'a «köprü» politikasını, yani «milliyetçi» siyaset adamlarıyla askerî Cunta üyelerinden oluşmuş bir geçiş hükümetinin kuruluşunu teklif etmektedir. Köprü-hükümet, mümkün olan sınırlar içinde, tehlikedeki Sağ'ı kurtarabilir. Fakat bu çözüm yolu kabul edilemeyecek ve olanaksız bir şeydir: bugün diktatörlerle işbirliği yapmaya kalkan kim olursa olsun ulusal çerçevenin dışına çıkacak ve soyutlanmış olacaktır. Şimdi bulunduğumuz noktada diktatörlüğü hiç bir şey kurtaramaz. Averof tarafından salık verilen çözüm yolu Yunan halkının demokratik, yenilikçi ve ilerici iradesi karşısında sadece umutsuzluk ve paniği ifade eder. Diktatörlük bizzat Amerikan politikası ve NATO'nun Avrupa'daki çıkarları için kötü bir hata olmuştur.

Biraz daha ileriye bakarak, yarının özgür Yunanistan'ını bizzat diktatörlüğün doğuracağını söyleyebilirim. Hatta kesin gelecek de askerî rejim için karanlıktır. Bu kez Yunan halkı unutamayacaktır.

S.— Şimdiki muhalefet, gerçek bir silâhlı mücadele halini alabilir mi?

C.— Bence Yunan halkı, ancak diktatörlükten kurtulmanın başka yolu kalmaması halinde silâhlı mücadeleye girişme kararını verecektir.

S.— Başka somut muhalefet olanakları var mıdır?

C.— İdeal olan bir tane var: bütün demokratik kuvvetlerin birleşmesi, tek bir yönetim altında ortak bir direnme cephesinin kurulması ve nihayet bu mücadelenin takviye edilerek genişletilmesi.

Fakat ikinci bir çözüm yolu da var: Rejime muhalif olup başlıca amacı ülkeyi parlamenter demokrasiye götürmekten ibaret olacak, özellikle Merkez ve Sağ temsilcilerinin yaratacağı ulusal bir cephenin kurulması.

Birinci çözüm yolu çok zaman ve büyük fedakârlıklar isteyecektir. Buna karşılık köklü değişmelere varacaktır. İkincisi diktatörlüğün sonuna yol açacak, fakat arkasından, hemen arkasından demokrasinin sağlamlaştırılması ve kaçınılmaz tarihî değişikliklere ulaşmak için siyasal kavgalara ve kitle halindeki eylemlere neden olacaktır.

S.— Kesin hedef hangisidir?

C.— Diktatörlüğü yıkmak; gerçek hedef budur. Buna ulaşmak için yararlanılabilecek bütün kuvvetleri toplamak gerekir: aşırı sağdan, aşırı sola kadar. Varoldukları oranda, Amerikan çevrelerinin elverişli durumlarına kadar her şeyden yararlanmak zorunda olduğumuzu da ekleyeceğim. Tahmin ederim ki, ikinci çözüm yoluna dayanarak, kan dökülmeksizin diktatörlüğü yıkacak bütün olanakları tüketmeden birinci çözüm yolunun düşünülmesi olanaksızdır.

S.— 1967'de hükümet darbesini bu kadar kolaylaştıran şey nedir?

C.— Saray, Ordu'nun yüksek kademeleri, Devlet cihazını kullanan kimseler, Sağ ile Merkez'in politikacıları, Amerikan ekonomik yardımıyla büyüyen bir askerî ve polis organizması, bir baskı âleti yaratmayı başarmışlar ve sonunda Papadopulos'a teslim etmişlerdir. Şimdiki diktatörlüğün adamları, bir Fransız sosyologunun bildirdiğine göre, Amerikan halkına bir milyar 489 milyon dolara malolan bu dev cihazın sadece düğmesine basmıştır. Bu para sadece binlerce insanın baskı altına alınması ve susturulması, binlerce memurun, askerin ve polisin basit çarklar halini alması, bir muhalefeti temsil eden Yunanlılar'ın tutuklanabilmesi için harcanmıştır: binlerce solcu, binlerce Merkezci ve kraliyet taraftarı birkaç düzine general.

Bu demektir ki, dev makinenin kendi mantığı vardır; sonunda bizzat kendini yapmış olanlara karşı isyan etmiştir.

S.— Yunan siyasal güçlerinin sorumlulukları nelerdir?

C.— Kuşkusuz ki, bu kaoslu ve felâketli durumu yaratan Albay Papadopulos değildir. O sadece bunu tamamlamıştır. Gerçek sorumlular biz Yunanlılarız, istisnasız olarak.. Ama, daha özel şekilde hata partilere, politikacılara, entellektüellere ve sözün gelişi seçkin tabakaya mensup olanlara düşer.

Şimdiki halde karşılıklı suçlamalarda bulunmak ve özel sorumluluklar aramak hatalı olur. Örneğin, başlıca üç Yunan kuvvetini birer birer ele alalım. Sol'dan başlayalım. Onun sorumlulukları özellikle 1943 - 1949 arasındaki devreye kadar uzanır. Bu yıllarda Sol, belirli bir anlamda bölünüşün kökünü teşkil eden seri halinde büyük hatalar işlemiştir.

Sonra Sağ'a gelelim: 1952'den 1963'e kadar, büyük ulusal sorunlardan bir tekini çözümlemeden tek başına iktidarda kalmıştır. Halkın artan isteklerine karşı verdiği biricik cevap kısır antikomünizm ile polis baskısı ol-

muştur. 1963 ve 1964 yıllarında Yunanistan'da Merkez Birliği'ni iktidara getiren halk patlamasına böyle gelinmiştir. Buna rağmen, 1964 seçimlerinde oyların % 53'ünü alan bu parti, hükümet etmekten âciz kalmıştır.

Yurdumuzda, benim görüşümle dışarda henüz doğru bir şekilde değerlendirilmemiş olan bir şey olmuştur: Yunan burjuva partilerinin ve özellikle Sağ'ın, halk iradesinden kaçabileceklerini sanmaları. En basit siyasal ve toplumsal sorunları bile çözmek istememişlerdir. Fiilen, 1950 - 1967 arasındaki devrenin tümü boyunca iç savaşın koşullarını olduğu gibi muhafaza etmişlerdir. Onlar için, çoğunluğun zararına olarak ekonomik bir oligarşinin imtiyazlarını kurtarmak söz konusu idi. On yedi uzun yıl boyunca uygulanan bu halk ve ulus aleyhtarı taktiğin etkisi, sadece burjuva kuvvetlerinin siyasal yıpranması olmuştur. Halkçı kuvvetler uyanıyordu. Buna karşı koyamadıkları ve de komünizm korkuluğunu sallamakla ulusal duygular üzerinde baskı yapamadıkları için, sonunda geleneksel seçim müşterilerini de yitirmek üzere iken muhafazakâr kuvvetler son silâhlarını hazırlamışlardır.

S.— Dolaylı bir şekilde de olsa, dış kuvvetler Yunanistan'da kalkınmayı ne dereceye kadar etkilemiştir?

C.— Bütün hatalarımıza ve noksanlıklarımıza rağmen, bizi yalnız bıraksalardı, ilerleme ve iyileşmenin yolunu bulmuş olurduk. Yunanistan'ın bütün trajedisine bu açıdan bakmak gerekir. Gerçekten, işgal günlerinden bugüne kadar yurdumuz, nisbî anlamda da olsa asla bağımsız olmamıştır. Yunanistan bir nevi «dominyon», yeni tip bir sömürge idi.

Siz Avrupalılar, tüm «manevî değerler» ile «özgür dünya»nın bütün ideallerinin her türlü anlamının tam burada, Yunanistan'da yolunmuş olduğunu anlayamazsınız. Bu, bize çok pahalıya mal olmuştur. Fakat nihayet Yunanistan bu şekilde kendini feda ederek Avrupa ulus-

larının bilincini aydınlatabilmişse, belki bu zahmete değmiş olabilir. Bununla beraber Avrupa'da hiç kimse, bir noktada kuşkuya düşmemelidir: Yunanistan adını taşıyan volkanın patlaması gerçekleşecek ve onun lâvı o zaman, hayallerinizin çoğunu yakacaktır.

S.— Yunanistan'da, bütün enerjilerin diktatörlüğe karşı birliği zorunlu hale soktuğu bir anda niçin Sol bölünmüştü?

C.— Sol kuvvetlerin bölünmesi kaçınılmaz bir şeydi. Zaten kriz yıllardan beri içten içe hazırlanıyordu. Ülkemiz için bu kadar güç bir devrede patlak vermiş olması acı bir şeydir.

Yunan Sol'u Direnme sırasında büyük kitleleri kazanmıştı. Arkadan iç savaş geldi. Ve bizim için bozgun.. K.K.E. yasa dışı edildi, on binlerce üyesi maddî şekilde yok edildi, kadroları yıkıldı... Ve sürgün geldi: 60.000 kişi sürgün yolunu tuttu. Geri kalanlar, yıllarca süren cezaevi, iç sürgün ve işkence ile karşılaştı.

Sonunda E.D.A.'ya gelindi, Sol'un yeniden toparlanmasına ve yakın zamanlardaki mücadelelere. Her şeyi söylemiş olmak için, asla normal bir faaliyetimiz olmamıştır. Hepimiz aynı şeyleri söylüyorduk ama, aslında hepimiz kişisel deneylerimizle aynı bakımdan birbirimizden farklı idik.

Şimdi bir komünist partisinin kurulması hata idi: artık aynı program ve aynı isimle iki partimiz var ki, bu da fiilen bir Parti'miz var demektir. Biri diğerini, ikisi birden yenilinceye kadar tecrit etmeye çalışmaktadır.

S.— Şimdi Atina'da herkes Theodorakis'in durumunun ne olduğunu soruyor.

C.— Komünist Partisi'nin iki bölümü, uzun ve güç mücadele yıllarından beri kendilerine bağlı olduğum dostlardan oluşmaktadır. Hepsi beni sever, fakat bana haber verme olanağına sahip değillerdir. Bu durumda, kişisel durumum gerçekten dramatiktir.

Ben, diktatörlüğün ilk günlerinden beri kendisiyle birlikte Yurtsever Cephe'yi kurduğum Antonis Brillakis gibi kişileri inkâr edemem. Aynı şekilde Brillakis'in şimdi bu Cephe'yi dışarda fiilen temsil ettiğinden de kuşku edemem. Bence kendileriyle birlikte çalıştığım Brillakis, Drakopulos, Votsis ve Sol'u temsil eden diğerleri unutulması olanaksız dostlar mücadele arkadaşları olmakta devam etmektedir. Misios Khronis, Aristidis Manolakos, Andreas Lentakis, Sotirios Anastasiadis, Hristos Reklitis gibi daha ilk anda mücadeleye katılan ve bundan ötürü tutuklanıp işkence edilen Lambrakist Gençlik örgütü kadrolarına karşı da aynı duyguları beslemekteyim. Şimdi, K. K. E.'un Siyasal Bürosu ile anlaşma halinde oldukları ve başka bir K. K. E. kurdukları için onları bilmezlikten gelemem.

Diğer taraftan, ötekilerin tanımayı reddettikleri Siyasal Büro üyesi Grigoris Farakos gibi bir adam var. Farakos büyük bir savaşçıdır. Şimdi cezaevindedir ve yakında iç savaş devrine kadar giden nedenlerle sorguya çekilmek üzere tekrar mahkemeye çıkarılacaktır. Hayatı tehlikededir. Hepsi onu korumak için müdahale etmelidir.

Takis Benas da yardım görmeli ve korunmalıdır. Mahir ve sadık bir arkadaştır. Aylar önce tutuklanmıştır. Buna rağmen, kimse ondan söz etmiyor. Neden? Yabancı radyo istasyonları da artık Benas ile ilgili haberler vermiyor. Oysa, istisnasız hiç biri için işkence ve acılar kabul edilir gibi olmamalıydı. Şimdi Benas'ın da yeni K. K. E.'a dahil olması muhtemeldir.

Ben, yeni bir partinin kuruluşunun hata olduğuna inanıyorum. Fakat kendi durumum bakımından, diktatörlük sürdükçe Yurtsever Cephe'ye dahil olmakta devam edeceğim. Birlik için çağrılarda bulundum ve bulunmakta devam ediyorum ama, pek dinleneceğimden umutlu değilim. Buna rağmen Direnme'nin içinde kalmaktayım. Şu

anda partizanca tartışmalar beni ilgilendirmiyor. Tek bir düşmandan, diktatörlükten başkasını görmüyorum. Ve bir tek hedefim var: onun yıkılması. Bu amaçla, kimle olursa olsun, siyasal sorunlarla asla ilgilenmeksizin işbirliği yapmaya hazırım.

Diktatörlüğün yıkılmasından sonra geleceğim, birçok faktörlere bağlı olacaktır. Kendimi sanat faaliyetime, müziğe tamamen vermek istiyorum. Şu anda olduğu gibi, başka türlü yapamayacağını görmeden politikaya dönmeyeceğim. İlerici bir hareket olan Yunan Sol'una mensubum, fakat diktatörlükten sonra, sadece tamamiyle yeni, gerçekçi olduğu kadar iddialı bir programları olan ilerici kuvvetlerle işbirliği yapmaya çalışacağım.

KHARİS[1] 1944

29 Temmuz 1969

Bugün doğum yıldönümüm.

Şimdi bütün gün evde kalmaya zorluyorlar beni. Tek dışarı çıkış: öğleye doğru saat on birde karakola imza atmaya gitmek için. Akşam üstü, ben ve Myrto balkonda oturuyoruz. Karşımızda, kendi balkonunda oturan Madam Marigo örgü örüyor. Solumuzda, balkonunda Madam Fotini örgü örüyor. Bu iki eski komşu birbirinden nefret ediyor ve daha bizim gelmemizden önce bozuşmuşlar. Onların dinmek bilmez düşmanlıklarının seyircileriyiz. Alanda arsaları ayıran belirli (tabiî görünmez) çizgiyi aştıkları zaman her ikisinin de tavuklarını çağırdığını duyuyoruz.

---

[1] Eski Yunan'da üç tanrıça. Aynı zamanda insan adı olarak da kullanılır. Aslında «Haris» diye okunur, fakat bizdeki «hırslı» anlamına gelen sözcükle karışmasın diye böyle yazdık. **(T. Çev.)**

Onlarla aramızda muhafızlar var. İnsanlar bu alandan ve «gezinti yeri» ni teşkil eden sokaktan geçiyorlar; böyle bir yol bütün Yunan kasabalarında bulunur ve öğleden sonraları kasabalılar orada buluşurlar. Bize bakıyor ve kaçamak olarak selâm veriyorlar. Binbir itina ile. Sonra sokak yeniden tenhalaşıyor.

En genç muhafızlar benden rica ediyorlar:

— Bay Mikis, bize yazdığınız «Kharis» şarkısını söyleyin.

İstediklerini yapıyor ve açıklamada bulunmak üzere tekrar dışarı çıkıyorum:

— Kharis ölüm değildir. Çünkü ona hâlâ ihtiyaç vardır. Biz ki burada, şu evde kilide vurulmuş ve kuşatılmış haldeyiz. Siz ki şu köyde kilide vurulmuş, kuşatılmış haldesiniz. Askerî fermanlarla kilide vurulmuş, kuşatılmış olan Yunanlılar.

Onlar bana:

— Hepimiz aynı yere oturtulmuşuz... diyorlar.

«Hayatta Kalmış Biri» ni tamamen bitirmeden önce, Manolis Anagnostakis'in «Kharis» ve «Konuşuyorum» adlı iki şiiri üzerinde çalışmaya başlamıştım. Bu işbirliğini nice yıllardır tasarlıyordum! Fakat şimdi zamanı geldi.

Daha yeni gelmiş bir onbaşıya yeni bestemi çaldım. Yaşlı bir adam bu. Müzik onu itiraflarda bulunmaya itiyor:

— Bir de, iç savaş sırasında ben seni öldürmek için her tarafta aramıştım. Bugün ise, seni gözetmem, tuvalete bile gittiğin zaman peşini bir adım bırakmamam gerekiyor! Seni tanıdığım şu anda, kötülük yapan bir hayvan gibi sana davrandığım için içimden bir isyan duygusu geliyor.

Ona bir bardak küspe rakısı verdim. Müziği büyük bir heyecanla dinliyor. Çalmayı bitirdiğim zaman öteki muhafızlardan korkmaksızın beni kollarının arasına alarak yüksek sesle:

— Seni şu tuzağın içine kapamaya nasıl cesaret edilir; sen ki, yüreklerimizi titrettin! dedi.

Bunun üzerine jandarma karakoluna gitti ve bir rapor vermek üzere komutanını görmek istedi.

— Ben, dedi, Mikis'in yanında nöbet tutuyordum. Bana piyano çaldı. Artık daha fazla bu karakolda kalamam.

Bir aylığına hapsedildi. Bir karısı ve bir çocuğu var.

Astsubaylarla jandarmalar çalıp şarkı söylediğimi dinlemek üzere bana kadar geliyor. Köylülere gelince, bana haber yolluyorlar: «Çaldığın zaman pencereni açık bırak. Bahçede oturup senin çalmanı bekliyoruz.»

Ben de pencereleri alabildiğine açıyor ve «Kharis» i söylüyorum.

ARKADİA VIII

Şiir: Manolis ANAGNOSTAKİS
Müzik: Mikis THEODORAKİS

KONUŞUYORUM

I

Yenilmiş askerlerin
Son boru seslerinden,
Bayramlık giysilerimizin
Son çullarından,
Yolculara sigara satan
Çocuklarımızdan..
Mezarlarda solan
Çiçeklerden konuşuyorum.

Yağmurun çürüttüğü,
Dişleri dökülmüş
Kafatasları gibi açık
Penceresiz evler için
Konuşuyorum,
Göğüslerindeki yaraları
Göstererek dilenen
Kızlar için konuşuyorum.

Yıkıntılarda sürünen
Çıplak ayaklı analar için,
Sokaklarda yığılmış cesetlerin
Bulunduğu yanmış kentler için,
Geceleyin eşiklerde
Sürünen boynuzlu
Şairler için konuşuyorum.
Gün doğarken
Işık azalınca,
Sonsuz geceler için,
Yüklü kamyonlar
Ve ıslak taşlarda
Ayak sesleri için konuşuyorum..

Cezaevlerinin avlularından
Ve idam mahkûmunun gözyaşından
Konuşuyorum.
Ama daha çok konuşuyorum
Balıkçılara,
O'nun
Adımlarını izlemek için
Ağlarını bırakan
Ve o yorulduğunda
Kendileri dinlenmeyen,
O kendilerine ihanet edince,

Onlar inkâr etmedi
Ve o ululandığında
Gözlerini döndürmedi...
Arkadaşları da tükürüp
Onları çarmıha geriyordu,
Onlar ise sakin,
Yola koyuluyorlar
Sonu olmayan,
Bakışları kararıp dalgınlaşmadan.
Dik ve yalnızlar
Kalabalığın ıssızlığı içinde.

II

KHARİS 1944

Hepimiz beraberdik
Ve açıyorduk saatların yumağını
Yorulmadan.
Rengârenk görüntülerle yüklü
Gelecek günlerin
Yavaşça söylüyorduk şarkısını.
O şarkı söylüyor,
Biz susuyorduk,
Sesi küçük yangınları
Uyandırıyordu.
Gençliğimizi yakan
Binlerce küçük yangınları.
Her köşe, her sokakta
Gece gündüz saklambaç
Oynuyordu.
Kendi vücudunu unutarak,
Başkalarına bir İlkbaharı

Sunmak için can atıyordu.
Hepimiz beraberdik
Ama sanılırdı ki o
Herkes idi.
Bir gün birisi kulağımıza
Fısıldadı: «Kharis öldü!» diye.
Öldürüldü, ya da öyle bir şey..
Her gün duyduğumuz sözler..
Kimse görmedi onu,
Alacakaranlıktı..
Her zamanki gibi
Ellerini sıkmış olmalıydı.
Gözlerinde belirdi
Sönmeyecek biçimde
Yeni yaşamın sevinci..
Ama bütün bunlar basitti
Ve zaman da az..
Kimse ulaşamaz amaca.
Hep beraber değiliz:
İki üç kişi gurbete çıktı.
Biri anlamsız bir tavırla
Uzaklara gitti.
Kharis de intihar etti.
Bazıları gitti,
Bazıları da yanımıza geldi;
Yenilerle doldu yollar,
Çekilmez bir kalabalık yayıldı,
Bayraklar yine dalgalanıyor havada,
Rüzgâr şarkıları kırbaçlıyor,
Kaosta dalgalanıyor şarkılar..
Akşam üstü duvarları
Acımasızca delen
Sesler arasında
Birini farkedersen, bu onundur,

Küçük yangınları ateşler,
Binlerce küçük yangını..
Bizim uslanmaz gençliğimizi yakan yangınları..
Kalabalıkta uluyan,
Çepeçevre güneş gibi
Dünyayı kucaklayan
Ve acıları kılıçla biçen,
(Bize parlak Güneş gibi görünen)
Güneş gibi önümüzde
Gerçek ve huzurlu ışık gibi
Önümüzde açılan
Aydınlık kentleri.

Bir ses ne kadar uzağa gidebilir? Bir şarkı nereye kadar seyahat edebilir?

Hayalimiz hummalı bir şekilde çalışıyor: «malzemenin gizlice çıkması» işine ne pahasına olursa olsun devam etmemiz gerekir. Mesajları ekmeğin, pisliklerin, giysilerin, ayakkabıların içinde saklıyoruz. Şunun ya da bunun suç ortaklığı ile. Binlerce kaçamaktan yararlanarak. Değerli suç ortaklarını ele vermeksizin bazı hileleri açıklamam olanaksızdır, fakat şarkılarımı kalemizin «duvarlarından» çıkarmak için nasıl çalıştığımızı anlatabilirim. Kaydedilen her şarkıdan sonra manyetik bandı keser, onun üzerine de çok sıkı şekilde bir parça band sarardım. Böylece, yaklaşık olarak iki santimetre çapında küçük bir disk elde ediliyordu. Myrto bunlar için özenle aynı boyda mukavvadan birer kılıf yapardı. Bunların üzerini de bir bezle düğme şeklinde kaplayıp Atina'ya giden Yorgos'un paltosuna dikerdi. Tabiî ayakkabılarının tabanlarına kadar titizlikle aranırdı ama düğmeler hiç bir şekilde dikkati çekmediğinden Yorgos karnında şarkıların bulunduğu halde gururla gidiyordu.

B.B.C. on gün önce bestelemiş olduğum şarkıları üç defa

yayınlıyor. O sırada bütün köy dinlemektedir. Biz de, büyük bir heyecanla sakladığımız yerden küçük transistörlü radyomuzu çıkardık.

Üzerinde bir sürü resmî mühür bulunan taahhütlü bir mektup verdiler. Önce Zatuna - Dimitsana - Tripolis - Vilâyet yolundan gitmiş, sonra Tripolis - Dimitsana - Zatuna yolunu tersine geçmişti. İhtiyatî kayıtlar, tedbirler ve işaretlerle dolu bir mektup. İçinde iki şiir derlemesi var. İmza: Kostas Kalantzis. Zatuna'daki sürgünümün resmen bir yıl uzatılmış olduğunu bildirmek üzere beni karakola çağırdılar. Yeni bestemin sonuna bu haberi açıklayan tumturaklı cümleleri hiddetten çok sevinçle ekleyeceğim.

ARKADİA IX

SÜRGÜNÜN ANASI

Şiir: Kostas Kalantzis

Müzik: Mikis Theodorakis

Barbarlar eğer sana kapıları kapadı
Ve başına dikenli taç koydularsa,
Bilinmeyen bir tanrının yolladığı
Aynı mermi alacaktır onları oğlum.

Senin oğlum burada, bu karanlık
Kentte ölmeni istemem.
Ben zavallıyı artık umutsuzluk,
Yere yıkacak kadar dövüyor.

Bana bu acıyı tattırma oğlum,
Gözlerimin açık gitmesini dileme.

Bir de son oğlum elimden giderse
Yüzyıllar sayısız olur artık.

Geceden daha karanlık olacağım
Tam bir hayalet gibi dolaşacağım,
Şimdi dışarda duyuyorum köpeğimizin
Çok acıklı ulumasını!

Dolaşacağım ve bana soracak
Dağlar, uçurumlar, ovalar, akıntılar,
Ben geçerken kaynaklar duracak,
Göğsümde ateşler yanacak!

Bana soracak yıldızlar, Ay,
Güneş, ama cevap verecek aklım olmayacak.
Yazık ki sen, her şeyi almış olacaksın,
Vücudum sükûnet bulmayacak.

Acılı mektubunu aldım,
Haberlerin nasıl da kara idi,
Gel filizim, bekliyorum seni..

Gel, ben bahtsız kadın kanatlarımı açacağım,
Tatlı tatlı saracağım seni.
Yüreğim sonsuz bir haz duyacak,
Yanında sen oldukça, oğulcuğum.

Eceli çok kereler yedirdim,
Ağır, doyurucu yemler verdim ona,
İhtiyarlığımda ey Tanrım, senden
Bir şeyler almak istiyorum, yeter artık!

Arkadaşlara bir mektup

Eylül

YUNAN SOLUNUN TARİHÎ GÖREVLERİ

(Arkadaşlarıma açık mektup)

Şu anda, emperyalist kampta neler olup bitiyor? Önce belli başlı olaylara değinelim: a) kapitalist ülkelerde gittikçe artan bir toplumsal kaynaşma, b) Amerikan taraftarı dikta rejimlerine karşı halkların mücadelesi.

Aralıklı para krizleri, kitle halindeki grevler ve öğrenci gençliğin kıpırdanışı, burjuva ekonomistleriyle politikacılarının gözünde bütün toplumsal sorunlara çözüm getirmesi gereken «tüketim toplumu»nu temellerine kadar sarsıyor.

Buna rağmen istatistikler gösteriyor ki, «zengin halklar daha zengin, yoksul halklar da daha yoksul» olmaktadır. Bu da, ileri sanayi ülkelerinde zenginliğin temeli, büyük uluslararası tekeller tarafından gitgide daha fazla sömürülen geri kalmış ülkelere dayandığı anlamına gelir. Yani, örneğin Birleşik Devletler, Lâtin Amerika'dan (1959 - 1965 süresi içinde) 4.046 milyon dolar, Asya'dan 5.154 milyon dolar çekmektedir ki, bunun 4.823 milyon dolarlık bir kısmı Avrupa'daki yatırımlara gitmektedir (bak: Claude Julien'in *Amerikan İmparatorluğu*, s. 230). İşte, yoksul halklar, zenginlerin daha zengin olmasına yardım etmektedir.

Birleşik Devletler, askerî ve stratejik ekonomilerini dünya çapında hareket ettirmek için daha çok iki usule başvurmuşlardır: İleri sanayi devletleri için, ekonomik hayattan başlayıp bu ülkelerin siyasal yaşamını derinlemesine kontrol altına alabilmelerine olanak verecek bir yayılma tarzını uygulamışlardır. Batılı iktisatçılar bunda kapitalist dünyanın

bir başarısını ve özellikle iç rekabetlerin aşılmış olduğunu ve kapitalist sistemin birleşmesine doğru gidildiğini görmekten zevk duymaktadırlar.

Gerçekte ulusal ekonomilerin birleşik Devletler ekonomisi ile birleşmesi değil, daha çok ve mutlak surette kontrol altına alınması söz konusudur.

Yukarda Birleşik Devletler'in Avrupa'da çok büyük yatırımlar yapmış olduğunu söylemiştik. Şu halde, bundan «yararlanan» ihtiyar Kıt'a ülkelerinin ekonomik bir patlama devresi geçirmeleri normaldir. Fakat, bu yatırımların hangi temeller üzerine yapıldığını bilmek söz konusudur. Hiç kuşku yok ki, hedef olarak alınmış ülkenin toplumsal ve zorunlu tarihsel çıkarlarına cevap veren ulusal ekonominin kalkınma çıkarlarına göre değil, Amerikan tekellerinin ve bu sermayeleri yatıranların, yani Amerikan plutokratlarının çıkarlarına göre yapılmışlardır. Bundan, o ülkelerin bu türdeki ulusal ekonomilerinin er ya da geç, çalışan kitlelerin derin çıkarlarıyla çatışacağı sonucu çıkar.

Birleşik Devletler, geri kalmış ülkelere karşı çok basit bir ilkeyi uygulamaktadır: bu Devletlerde, onları yeni tip sömürgeler haline sokacak şekilde mutlak bir ekonomik, siyasal ve askerî kontrol kurmak. Burada bir paralel kurmama izin verilsin. Eski tipteki sömürge kölelik sistemine, yenisi ise kölleştirme sistemine dayanır. Böylece köle uluslar, serf uluslar haline sokulmuştur. Benim görüşümle, bu bakımdan Amerikan politikasının, er ya da geç, çok pahalıya ödemek zorunda kalacağı ağır bir tarihsel hata işlediğini görmek zor değildir: bir dizi tarihsel değerleri küçümsemiş, ulusu hesaba katmamıştır. Sonuç olarak, bir ülkedeki egemenliğini güvenlik altına almak için, onun mekanizmalarını kontrol altına almanın yeterli olduğunu sanmıştır; bu mekanizmalar yönetim mekanizması, Ordu, Polis, ulusal ekonomi, vb.'dır; gerekirse bir de alışılmış ihtiyaçlar: sıkıyönetim, baskı, sansür ve beyinleri yıkamak...

Bir halkın (özellikle geri kalmış bir halkın) bütün modern aşağılama, baskı, şantaj vb. yollarla işlenince artık onun için, mutlak surette iktidarın iradesine uymaktan başka bir çaresi kalmadığı sonucuna varmak için kaç asker, politikacı, psikolog, polis ve başka uzman çalışmak zorunda kalmıştır. Bu demektir ki, onlar halka bir sürü gözü ile bakıp ona göre davranmış ve bu «insan» sürüsünü, tam bir hayvan sürüsüne hükmedercesine kırbaç ya da kovboy kementi kullanıldığı gibi gütmek üzere bütün çareleri bulmaya çalışmışlardır. Kimin çoban olacağını bilmek sorunu ikinci derecede kalır. Bu çobanın a) efendilerinin emirlerine uyması, b) Amerikan «yardımının» emrine bol bol verdiği bütün baskı çarelerini iyi kullanması yeter. Amerikalılar askerlerin faziletlerini değerlendirmişlerdir. Disiplin, evet! Hayal, hayır! Ve özellikle halkların siyasal, kültürel ve toplumsal isteklerine karşı hiç bir ilgi yok!

Bu tarzın birçok ülkede tekrarlanması bir şemanın var olduğunu, C.I.A.'nın seçme subaylarını ve genel bir şekilde yurdumuzdaki Amerikan politikasını bu şemayı uygulama ile görevlendirdiklerini gösterir.

Birleşik Devletler'in birçok ülkeye karşı bu kötü tarzdaki davranışlarını ilerici kuvvetler, bütün dünyadaki askerlerin kontrolu altında bulunan ilerici hareketler nasıl kendi yararlarına döndürebilirler?

Bu paranoyak politikanın başlıca çizgisi — yalnız en reaksiyoner ve oligarşik çevreler bunun dışındadır — bütün siyasal ve toplumsal kuvvetlerin eşit bir düzeye getirilmesidir. Bundan sonra, bu taktik tahrik ettiği tepkilerle, herhangi bir siyasal bağıntı olmaksızın, ulusun zinde kuvvetlerinin birleşmesine objektif bir şekilde yol açar.

Bu, direnmenin ileri saflarında yer alan ilerici kuvvetler için, bir ulusal bağımsızlık, demokrasi ve toplumsal ilerleme programı temeli üzerinde bütün ulusal kuvvetlerin birleşmesini gerçekleştirmede değerli bir tarihsel fırsat yaratır.

Şu halde bu birliğe, bir ulusun kurtuluş mücadelesinde temel koşul gözü ile bakmak gerekir.

Açıkça Yunan ilerici hareketini ilgilendiren somut sorunlara geliyorum.

İç savaşı izleyen yıllarda karşı-devrim kuvvetlerinin kazandığı zaferin bütün sonuçlarına katlanmak zorundaydık. Yunan ulusunu reaksiyoner ideolojiden kurtarmak, iç bölünmeleri yıkmak, ulusal başıboşluk rejimi ile onun siyasal ajanlarının maskesini indirmek, Sol'un çöküşünü durdurmak, halka değişikliğin zorunluluğunu göstermek, işçileri örgütlemek, Atlantik-ötesi kozmopolitlik saldırılarına karşı halk kültürümüzü savunmak, halk kitlelerini demokrasi bayrağı altında birleştirmek, halk ve ulus düşmanı kuvvetleri tecrit etmek, demokrasinin zaferini güvenlik altına almak gerekiyordu.

Bu yıllarda, başlıca safhaları bilinen ve sonucu 1964 seçim oranlarında kendini gösteren gerçek bir epopeyi bu suretle yazdık: demokrasi % 65, ulusal başıboşluk % 35.

15 Temmuz 1965'ten itibaren düşman karşı hücuma geçer ve bazı taktik başarılar sağlar ama, siyasal kuvvetlerin temel ilişkisini kendi yararına değiştirmeyi başaramaz. Aksine, 28 Mayıs 1967 seçimleri yapılmış olsaydı, demokrasi bundan, % 75'e ulaşan bir oranla daha da güçlü çıkacaktı.

Birleşik Devletler beyinleri tarafından geri kalmış ülkelere karşı uygulanan bu ünlü diktatörlük şekli Yunanistan'da panik havası içinde kalacak olan Yunan halkının bu stratejik zaferden yoksun bırakılması için uygulanmıştır. Buna rağmen taktik bakımından militaristlerin iktidarı ele geçirmeyi başarmaları ve onu bugüne kadar muhafaza etmeleri stratejik açıdan tamamen ters sonuçlar vermiştir! Diktatörlerin *daima halk birliğini güçlendir* şeklindeki taktiği ne kadar doğru ise, fazladan olarak da halka dinamik ve kararlı bir karakter verir, yani onu ulusal kurtuluşu almak için yeteri kadar güçlü kılar.

Bugün, otuz aylık diktatörlükten sonra Yunan ulusu her zamankinden daha çok birleşmiş durumdadır. Diyebiliriz ki, Amerikalılar, halk kitleleri üzerinde yaptıkları baskı oranında, onları volkana dönüştürmektedirler.

Bununla beraber, bizzat bu durum, Sol'un temsilcilerine özel tarihsel sorumluluklar yüklemektedir. Çünkü, devrimci bir durumun kendini gösterdiğinin her defasında, bunun yararlı olması için, devrimci kuvvetlerin bu mücadele içinde yönetimi ele almaları gerekir. Bu görev tamamen bize düşmektedir.

Belirtiler iyimserlik vericidir. Şimdilik, halen yurdumuzda beliren krizin çözümü için görünen iki yol vardır:

a) Her zaman diktatörlüğü «içerden» yıkmak ve Amerikan taraftarı politikacılarla (Karamanlis, Mavros, Mitsotakis, vb..) bir hükümet kurmak olanağı vardır. Bu hükümet sıkıyönetimi kaldırabilir ve seçim yapılacağını ilân edebilir. Oysa Amerikalılar, kendileri için şu Yunan ulusunun anlayış tarzından kuşku duymaktadırlar. Pekâlâ biliyorlar ki, anti-amerikanizm, halkın muhafazakâr tabakalarına kadar bulaşmıştır. Böyle bir çözüm yolunu (halkımızın baskısı altında) kabul etmekle, bir yandan ülkenin siyasal yaşamının kontrolunu, diğer yandan da uluslararası kamuoyunu aldatmak için bir demokratlık hayaletini ellerinde tutmak amacıyla çok ince bir özgürlükler çizgisini bırakmaya dikkat edeceklerdir. Bence bu çözüm yolu pek önemsiz bir ilerleme olmazdı.

b) Fakat bu «esnek» çözüm yolu kabul edilmezse, bu takdirde mücadelenin devam etmesi zorunluluğu belirecektir. Bugün Yunan halkının büyük bir kısmı, iç krizimizin bu «normal» çözümüne inanmakta devam etmektedir. Bundan, direnme hareketimizin, Yunan halkının doğrudan doğruya bu hayali bırakma kararına ve sadece kendi kuvvetlerine güvenmesine bağlı olduğu sonucu çıkar.

Bu gelişmede üç safha görüyorum: Diktatörlüğe karşı tüm halk kuvvetlerinin 1) Sağlamlaştırılması, 2) yayılması ve

3) kesin saldırıya geçmesi. Bence birinci safha en güç, fakat en kesin olanıdır. Bugün, otuz aylık diktatörlükten sonra, bunun henüz son bulmamış olduğu söylenebilir. Bunun kusuru, büyük kısmı ile bize, Sol'a düşmektedir.

Oysa, ondan sonra, bu halk kuvvetlerini, ortaya çıkması muhtemel olaylara karşı yönetebilmek zorunda kalacağız.

İç durumumuz, bizi bekleyen ve boyuna çoğalan karmaşık görevlere karşılık vermeye henüz hazır olmadığımız kritik bir aşamaya girmek zorundadır.

Şu halde Sol'un bütün üye ve kadroları olayların şimdiki durumunu bozguncu olmayan bir anlayışla karşılamalıdır. Yüzeydeki birtakım yenilgiler onların şu gerçeği görmelerini engellememelidir: tarihsel görevler almış galipler olarak, özellikle Yunan halkının ayakta ve daha kesin zaferlere götürülmeyi bekler halde oluşunu düşünerek davranmak gerektiği...

Bunun için, ilerici hareketin bütün mensupları ve temsilcilerinin, ortak bir mücadele programı temeline dayanan bir yeni sosyal-politik direnme bloku halinde kesin birleşmesini tarihsel bir gereklilik olarak kabul ediyorum.

Bu birleşme, yalnız Yunan halkının tarihsel zorunluluklarına değil, aynı zamanda daha geniş bir dünya hareketi gereksinmesine de cevap vermektedir. Gerçekten, Sol taraftarlarının tümünün esas parolası bütün dünyada, Ho Şi Minh'in siyasal Vasiyeti'nde ifade edilmektedir: Bütün ilerici kuvvetlerin ortak bir savaş çizgisi üzerinde birleşmesi.

Bu kadar büyük amaçlar bizi beklerken enerjilerimizi kavgalarla çarçur etmemiz gerçekten gariptir.

Bana kalırsa, ilerici hareketimizin birliğini elde etmek ve bilinen kurulu partiler temsilcileri olarak değil, şu son zamanlarda Sol'un içinden çıkmış olan bütün eğilimlerin temsilcileri olarak, Yunan Solu'nun en tanınmış kişilerinin katılacağı bir konferansı en kısa zamanda toplantıya çağırmak en emin yoldur. Bu konferansın amacı, E.D.A. örneği üzerine, daha önce tarif etmiş olduğum ortak mücadele ile sınırlı bir

program etrafında toplayacak yeni bir örgütü yaratmak olacaktır.

Şimdiki devrede, bu yeni siyasal örgüt Yurtsever Cephe'nin belkemiğini teşkil edecektir. Bu suretle bugün dağılmış olup daima kendi aralarında kavga eden bütün Sol direnme kuvvetleri tek bir yeni yönetim altında birleşmiş olacak ve direnme hareketimizi daha yoğun bir mücadeleye doğru götürecektir.

Bugüne kadar, bu girişime başlayacak birinin ya da birilerinin bulunacağını umuyordum. Fakat zaman geçiyor ve tarih ile olan randevumuzu kaçırma tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyoruz. Onun içindir ki, hiç birini ayırmadan, istisnasız olarak, şanlı ilerici hareketimizin bütün sorumlu kadrolarına hitap eden şu notla, bunu kendim yapmaya karar verdim.

Aynı zamanda, şu anda seslerini duyurmaktan alakonmuş olan, zincire vurulmuş bütün arkadaş ve dostlarımızın isteklerine tercüman olduğuma da inanıyorum.

Uluslararası anlaşmaların tanıdığı tüm fırsatlardan halkımızın yararlanabilmesi için, yapılması gereken ilk iş Sol'un birleştirilmesidir. Halkımızın bir kez daha ağır tarihsel görevleri yüklenebilmesi ancak bununla mümkün olabilir.

Zatuna, 10 Eylül 1969 Savaş selâmları

Not: Bu mektup da, diğerleri gibi Zatuna'dan yola çıkmıştır. Yerine varmış mıdır? Henüz bilmiyorum.

Zatuna'da Son Günler

Eylül

Cevizler ağaçlardan dökülmeye başladı. Yapraklar sararıp düşüyor. Ailemin buradan gitmesini ve babamın birkaç

gün için gelmesini istedim. Myrto artık kendi gölgesinden başka bir şey değil. Bitkin halde. Ev işleri kendisini çok uğraştırdığı zaman yatağımızın dibinde saatlarca oturuyor. Hiç dışarı çıkmıyor ve muhafızlara kadar bütün köylüler hava alması için boş yere dışarı çıkmasını rica ediyorlar.

Geçirdiği sarsıntıya çare olur diye teskin edici ilâçlar veriyorum. Durumu biraz düzeliyor ve balkona çıkmayı kabul ediyor.

Çocuklarımız için yaşama koşulları hiç de daha iyi değil. Devamlı olarak beni muhafızların yanında görüyorlar. Bunlardan biri, içerde kapalı tutma emrini aldığı Margarita'yı izlemeye başladı. Kızımın basamakları dörder dörder çıkarak kendini, gözyaşları içinde divana attığını gördüm. Akşama kadar hıçkırdı. Bunun için üçünün de acele gitmesi gerek. İkinci kışı burada yalnız başıma geçireceğim.

Hatta bunu karşılamak üzere kendi kendimi hazırlıyorum. Şömineyi hazırladım. Odun topladım. Bir fıçı dolusu koyun peyniri ısmarladım. Pergialis'in bir şiirinden (Eleftherios'unkinin dışında bana ulaşan tek el yazması) yeni bir oratoryoya başlamak için hazırlanıyorum. Kendim için bir çalışma programı yaptım. İngilizcemi tamamlamak ve Rusça ile İtalyancayı öğrenmek üzere çalışmak niyetindeyim. Elime geçen bütün kitapları son satırlarına kadar okuyorum. Önemli olan şey, çalışınam için gerekli daha fazla malzeme toplamam..

Nihayet karımla çocuklarıma gitme izni veriliyor. 21 Eylül'de Myrto ile son gezintimiz. Köyün giriş yerindeki Ayia-Eleusa kilisesine kadar gitmemize izin veriyorlar. Fakat daima sıkı bir muhafaza altında olduğumuzu söylemeye gerek yok. Bütün manzarayı son defa olarak görmek ve köy ile küçük çam ormanına yukardan bakabildiğimiz kilise arkasındaki yontma taştan yapılmış sıraya oturmak istiyoruz. Orada kaç saat geçirdik!.. Muhafızlar utanma sonucu olarak bir-

kaç metre bizden uzaklaştı. Dönüşte veda için kahveleri dolaştık. Bir assubay motosikletle geldi.

— Komutan yardımcısı Kostas Steryiu, yarın sabah saat dokuzda karakolda, karınızla çocuklarınızın aranmasını emretti.

Hiddetimden boşalıyorum. Assubay korktu. İşte komutan yardımcısı Steryiu'ya raporunu vermeye gitti; o da aramanın evde yapılmasına nihayet razı oldu.

Geceyi, her şeyi titizlik içinde gizlemekle geçirdik. Çocuklar, yumrukları sıkılmış halde uyuyor. Ben de durmadan, yarın yalnız kalacağını düşünüyorum.

Ertesi sabah köy kuşatıldı, ev tecrit edildi, muhafızlar takviye aldı. Meydanda bir jeep durdu. İçinden, evimize doğru muzaffer bir eda ile ilerlemek üzere bir subay indi. Bizden yana şiddetli bir tepki gelmesin diye karıma bir müsekkin verdim, bir tane de kendim aldım. Karıma: «Cesaret, dedim, Bir şey değil bu! Belki seni hapsedeceklerdir. İkimiz de sabırlı olmak zorundayız.» Beni mutfağa kapadılar. Saatlar geçiyor. Arama bitmiyor. Çığlıklar duyuyorum. Sonra sessizlik. Elimden geldiği kadar kendimi tutuyorum. İki yamağının yardımıyla aramayı yapan bu alçak subayın bir anda tek başıma hesabını göreceğimi bilyiorum. Boynundan yakalamam ve ötekiler karşı koyacak zamanı bulamadan onu... Ama neye yarar? Bunun hesabını sonunda kim verecek? Daha kibarca bir çarem kalıyor: onun haysiyetini öldürmek ve yarın sokakta herkesin suratına tüküreceği şekilde yüz karası ile bırakmak. Bir kâğıt peçete alıyor ve beni çıkarmaları için bağırıyorum. Kapı açılıyor. Jandarma subayı, burundan çıkan bir sesle bana bağırıyor: «Karınızla vedalaşmanız yasak!» Myrto gözyaşları içinde beni uzaktan selâmlıyor. Çocuklar bir pencereden kaçınayı başarıyorlar ama muhafızlar çabucak onları yakalıyor. Onları tekrar arabaya sokuyorlar. Balkona çıktım. Bütün köyün bize olan sevgisini hissediyo-

rum. Araba hareket edecek. Şikâyete benzer bir çığlık atmaktan kendimi alamıyorum:

— Myrto!

Bir subaya ısrarla bakıyorum. Bakışıma dayanamıyor, topuklarının üzerinde dönüp hızla uzaklaşıyor. Herhalde gözlerimden bir katil şimşeğinin geçtiğini görmüş olmalı. Jandarmalar gözlerini yere indiriyor.

Bu ayrılıştan sonra, her zamanki muhafızlarım olmaksızın evden çıktım. Kimse karşı koymaya cesaret edemiyor. Utanç onları felce uğrattı. Teris'in kahvesine gittim. Uzo içerek sarhoş oldum. Eve dönünce kendimi divanın üzerine attım ve kütük gibi bir uykuya daldım. Uyanınca piyanoya oturdum ve «Adım Kostas Steryiu'dur» şarkısını besteledim. Muhafızlara çıkıp dinlemelerini söyledim. Onlara şarkıyı söyledikçe yüzlerinin rahatladığını görüyorum. Şimdi köyde herkes — jandarmalar dahil — teğmen Kostas Steryiu'dan nefret ediyor.

ARKADİA X

22 Eylül 1969
Saat sabahın 10'u

(Çocuklarla Myrto'nun aranması devam ettikçe..)

Şiir ve Müzik: Mikis THEODORAKİS

I

ADIM KOSTAS STERYİU'DUR

Adım Kostas Steryiu'dur,
Vizigotlardan, Ostrogotlardan,

Mavrogotlardan[1] gelmeyim.
Mağarada oturur,
Sahici sopalar yontar,
Kafataslarında su içerim.
Mesleğim: ölüm.
Ama geçici olarak beni
Arkadia'ya salan
Büyük Dev'e itaat ediyorum.
Cildimin üstünde
Üniforma var.
Omuzlarımda yıldızlar,
Sopamı titizlikle
Kaputumun altında gizliyorum.
Adım Kostas Steryiu'dur,
Memlûklardan, Mavrolûklardan,[2]
Susuluklardan gelmeyim.
Neanderthal ile kurtun
Birleşmesinden olmayım.
Ama şimdi, geçici olarak
Jeep'le geziyorum.
Çocuklarla kadınlara
Korku salarım..
Arama yapmada ustayım,
Korkuyu damla damla vererek
Yasayı zorla kabul ettiririm,
Büyük Dev'in Yasası'nı,
Beni şimdilik
Arkadia'ya gönderen...

---

[1] Yunanca «Mavro» siyah anlamına gelir. Burada şair K. Steryiu'yu aşağılamak için bir de «Siyah Gotlar» sözcüğünü uydurmuş. **(T. Çev.)**

[2] «Mavrolûk» ve «Susuluk» da şairin uydurduğu aşağılayıcı sözcüklerdir. **(T. Çev.)**

II

ÜÇ CANIM VARDI[1]

Üç canım vardı,
Birini yeller aldı,
Ötekini yağmurlar,
Üçüncü canım ise
İki bakış içinde kapalı iken
Gözyaşlarında boğuldu.
Canım, canlarım olmadan
Yalnızım,
Canlarımın birini yeller aldı,
Öbürünü yağmur.
Ben ve Dev, büyük
Mağarada yalnız kaldık.
Kalkan taşıyorum, kılıç taşıyorum.
Ben seni boğacağım, seni öldüreceğim,
Ben söndüreceğim seni, silkeleyeceğim
Hayatımın üstünden.
Çünkü üç canım var,
Biri acımak,
Öbürü istemek,
Üçüncüsü de yenmek için.

Babam geldi. Etrafında muhafızlar olduğu halde jandarma karakolunun patikasını çıkıyor. Üstünü aramak için götürmüşler.

Albay Mitropulos'a:

— Ak saçlarına karşı saygınız olmadığı kadar Bizani'de

[1] Bu şiir, eserin Fransızca çevirisinde yoktur. Oysa, asıl şairin yalnız kalışındaki duygularını göstermesi bakımından önemlidir. Bu nedenle buraya çevirisini aldık. **(T. Çev.)**

dövüşürken aldığı yaralara karşı da saygınız yok! dedim. Her şeyi çiğniyorsunuz.

Albay bana cevap verdi:

— Biz robotuz, emirleri yerine getiriyoruz.

Babam güçlükle gülümsemeyi başarıyor. Yolculuk ve sıkıntı verici davranışlardan bitkin halde.

Tepki göstereceğimden korktuğu için durmadan bana tekrarlıyor:

— Bana karşı çok dürüst davrandılar.

Onun varlığı sayesinde daha derin soluk alıyorum. Yeniden güçlendim. Birlikte çıkıyoruz. Zatuna'nın kahvelerinde masa başında oturmaya gittik. Herkese ısmarladık. Karşılığında onlar da bize ısmarladılar. Beraber yemek yedik. Uzandık ve vakit geçirmeden çene çalmaya başladık. Babam da benden ayrılacağı zaman kendimi gerçekten yalnız hissedeceğim. Bu evin üstünde, dağların tepesinde meleyen teke-insan Koca Pan ile yalnız. Büyük soğuklar yine başlıyor. Babama şarkılarımı çalıyorum. Ona notalarımı, düşüncelerimi okuyorum. İçerde kapalı kalmak zorunda olduğum zaman, o da ancak muhafızların refakatinde dışarı çıkabiliyor. Notis Pergialis'in bir şiirinden ARKADİA XI'i iyice oluşturdum.

ARKADİA XI

GÜNEŞİM DOĞ

Şiir: Notis PERGİALİS
Müzik: Mikis THEODORAKİS

Üç yiğit karar verdi
Cehennem'den çıkmaya
Bir Cumartesi akşamı.
Yeni elbiselerini giymişler
Günün bitmesini bekliyorlar

Ama işte, göklerin tepesinden
Güneşin doğduğunu gördüler.

Babamın hatırı için Girit ritmlerini alıyor ve onlarla ilk koroyu oluşturuyorum:

Güneşim doğ,
Doğ güneşim,
Delikanlım benim..
Doğ ki gençliğimi
Tekrar bulayım,
Bulayım gücümü ve çekiciliğimi.
İki dağı kaldırıp da
Gelip sana ulaşayım diye...

Şimdi de kadınlar korosuna başladım:

Direnin,
Direnin,
Tunçtan zincirlere karşı
Direnin,
Direnin katilin pençelerine karşı.
Yükseğe, yükseğe, daha da yükseğe
Başınızı kaldırın şiddete karşı.
Daha, daha çok derinden
Kanınızla ırmakları kabartın
Ve ileri, ileri çocuklar, hep aynı yürekle
Dünyayı ateşe dönüştürelim..

Babamı bir daha karakola çağırdılar. Ayrılacağı için bir kez daha aramak üzere..

Onu bir daha, ancak Oropos kampının dikenli telleri arasından, çakıl yolun öteki ucunda ve bir cumartesi akşamı, Atina'daki Sotiria hastanesinde, Paris'e hareketimden iki gün önce göreceğim.

OROPOS:

KAMP

Ekim 1969

Babamın gidişinden birkaç gün sonra beni karakola götürdüler. Steryiu (Vizigot) tarafından kabul edildim. «Oropos kampına nakledileceksin. Şu andan itibaren ağır hapis rejimine tâbi olacaksın. Bu akşamdan başlamak üzere hücrede yatacaksın.»

Beni, bir örtü vererek bodruma attılar. İki gün sonra birinci kata çıktım ve dördüncü gün, hareketten önce arama nedeniyle eve götürüldüm. Götüreceğim eşyayı seçtim. Ertesi günü, şafakta, 1969 Ekim ayının o son pazar günü beni götürmek üzere bir kafile araba geldi. Tripolis'te muhafızlarım değişti. Korent'te, sonra da Atina'da aynı uygulama. Nauplion körfezinin denizini bir daha görüyorum. Korent kıstağı. Kutsal Yol. Atina'da Sclânik otomobil yoluna saptık. Çamların arasında sağa doğru bir direksiyon kırışı, deniz tarafına: işte, Eube adası göründü. Oropos onun karşısında, kıta kıyısı üzerinde. Kampa giriyoruz. Bir koğuşun kapısı açıldı. Arkadaşlar kollarıma atıldılar.

Başlangıçta kendimi garip bir şekilde «serbest» hissediyorum. Nihayet yanımda, topuklarıma yapışmış bir muhafız olmaksızın yürüyebilmekteyim. Dip tarafta deniz ışıldıyor.

Çiçek ve sebzeler dikilmiş bir bahçe var. Oropos bana bir cennet gibi görünüyor! Yemekhanede Andreas Lentakis, Tundas ve Polizos'un yanına oturdum. Thanasis, Mihalis, Theodoros ve Dimos ile beraber denize en yakın odacıkta yattım.

Yemekten sonra onlara yeni repertuarımı dinlettim. Bir kaç gün sonra bir koro kurdum. Sonra birden hava ve ufuk değişti. Deniz bir sınır oldu. Bir baraj. Kamp gözlerimde daralıyor. Dikenli teller yükseliyor. Konuşma yerinde, üç ayda iki kez ziyaret. Mektuplaşma sınırlı. Kamp angaryaları, zorla çalışmalar, hastalıklar. Tutukluların ortalama yaşı: 56. Mahkûmiyet ortalaması: 12 yıl. Ve hepsinin üstünde de bizim partizanca kavgalarımız, grupların fanatizmi.

Kasım 1969

Konuşma yeri. Hoparlörler adımı söylüyor:

— Theodorakis konuşma yerine!

Karımla babam. İki ayda bir iki kişilik ziyaret hakkı. Beni görmek isteyenlerin hepsi için gelmek olanaksız. Ya annem? Çocuklarım? Belki iki ay sonra olur. Gardiyan üzerinde «MADE IN POLAND» yazısı bulunan kocaman mandalı dikkatle kapıyor.

Kamp müdürlüğü binasına giriyorum. Soldaki birinci odada karımla babam beni bekliyorlar. Beni öpmek için ayağa kalktılar. Sonra karşı karşıya oturuyoruz. Aramızda, astsubaylarla gardiyanlar konuşmamızın her kelimesini izliyor. Az da olsa, sıkı aile çerçevesinin dışına çıkan bir şey söyledik mi kuru bir emir patlıyor:

— Ondan söz etmek yasak!

— O da yasak!

Myrto gülümsüyor.

— Gülümsediğini görüyorum, neden?

— Mutluyum, çünkü herkesin bize karşı nasıl sevgi, saygı ve bağlılık gösterdiğini tahayyül edemezsin.

Assubay bağırıyor:

— Yasak!

Ben ona:

— Yasak olan nedir, diyorum, sevgi mi?

Babam şiddetle müdahale ediyor:

— Böyle bir duyguyu yasaklayamazsınız!

Myrto:

— Biliyor musun, diyor, kimse paramızı kabul etmek istemiyor. «Hayır, diyorlar, bizi incitmiş olursunuz! Bize çok şey verdiniz siz! Karşılığında, bırakın da, biz de size bir şey verelim...» Ve bu her yerde aynı: dükkânlarda, taksilerde, sinemada. Her tarafta!

Ben:

— Halk bizimledir! diyorum.

— Yasak!

Besteci Yannis Hristu bir kazada ölmüş. Bu haber beni sarstı. Ölüm körü körüne ve çılgınca vuruyor. İşte, ben de yeniden Seferis'ten ilham aldım. 15 Ocak 1970'te şiirlerinden bir başkasını, «Raven» i besteleme işini bitirdim. Kamptaki gezinti arkadaşım Tındas ile birlikte, boş mutfakta «ilk dinleme» yi tertipledik. Çinko masanın üstünde, konser'den sonra içeceğimiz bir şişe bira var.

RAVEN[1]

(Halk şarkıcısı, halk koro ve orkestrası için 7 - 10 Ocak arasında Yorgos SEFERİS'in 1937'de yazdığı bir şiirden bestelenmiş ırmak-şarkı)

Şiir: Yorgos SEFERİS

Müzik: Mikis THEODORAKİS

---

[1] Karga. **(y.n.)**

(Yannis HRİSTU'ya ithaf edilmiştir.)

Yıllar kanatlar gibi.
Hareketsiz karga ne hatırlar?
Ağaç diplerindeki ölüler ne hatırlar?
Ellerinin, düşen elma gibi
Bir rengi vardı.
Ve o daima alçaktan tekrar başlayan o ses.
Yolculuk edenler bezle yıldızlara bakar,
Rüzgârı işitirler,
İşitirler rüzgârın ötesinde
Öteki denizi,
Yanlarındaki kapalı bir
Kabuk gibi
Başka hiç bir şeyi
İşitmezler.
Selvilerin gölgesi içinde aramazlar
Kaybolmuş bir yüzü,
Bir parayı..
Kuru bir dalda bir kargaya bakarak
Ne hatırladığını araştırmazlar.
Biraz daha üstte, saatlarımın üzerinde
Gözsüz bir heykelin ruhu gibi durur,
Bu kuşun içinde bir kalabalık toplanmıştır.
Unutulmuş bir insan,
Silinmiş buruşuklar,
Issız kalmış bağırlar ve bitmemiş gülüşler,
Bitirilmemiş eserler,
Sessiz istasyonlar,
Altın damlacıklardan derin bir uyku.
Hareketsiz duruyor,
Saatlara bakıyor,
Neyi hatırlıyor?
Görünmeyen insanların içinde

Çok yaralar var,
İkinci Görünüş[1]'ü bekleyen
Askıda kalmış tutkular,
Toprağa yapışan küçük istekler
Akşam karanlığında yorulan
Öldürülmüş kadınlarla çocuklar.
Sarı ağacın köklerinde kim çökmüş,
Kim çökmüş omuzlara,
Başka insanların omuzlarına,
Bır damla suya dokunmaya cesaret edemeyen
Acayip fizyonomilere.
Hiç bir yere yaslanmadığını kim bilir?
Ellerinin bir ağırlığı vardı,
Ama suyun içinde,
Deniz mağaralarının içinde,
Hafif bir ağırlık,
Düşüncesiz,
Kötü bir düşünceyi kovmak için bazen yaptığımız
hareketle,
Ufukta, adalar arasında
Denizi örterek...
Ova yağmurdan sonra ağırdır.
Gri gökyüzüyle insan arasına sıkışmış
Örtülü kara duman neyi hatırlar?
Kara kılıcın yaraladığı el ile yara arasında
Ova yağmuru içerek kararda,
Rüzgâr düştü.
Benim soluğum yetmiyor,
Bellek içinde boşluk,
Kadın ve erkek olmak için çabalayan
Gölgelerin arasında
Şaşkın bir kalabalık,

---

[1] İsa'nın Dirilişi demektir. **(T. Çev.)**

Uyku ile ölüm arasında
Duran yaşam..
Ellerin daima
Açık denizin uykusuna karşı
Oynardı,
Yavaşça yükselen rüyayı okşayarak,
Okşayarak altın örümcek ağını,
Güneşin içine yıldızlar kalabalığını getirerek,
Getirerek kapalı gözkapaklarını
Ve kapalı kanatları.

Kamp müdürü, tutukluların Kızıl Haç'a yazılmış şikâyetlerini bana geri gönderdi. Bizim yaptığımız gibi ortaklaşa olarak değil de dilekçelerin her tutuklu adına birer birer masasına konması konusunda ısrar ediyor. Bana iade ettiği dosyanın üzerine ek olarak not koymuş: «Kurallara uymadığından iade edilmiştir.» Akşam üzeri yemekhanede bu idarî klişeciliği anlatıyor ve doğaçtan buna uyan bir şarkı söylüyorum; adı şu: «Kurallara uymadığından». Kamp korosu için «Oropos'u Unutma», «Oropos'ta», «En İyi Yıllarımız» gibi adlar taşıyan şarkılar besteleyeceğim:

KAMP ŞARKILARI:

KURALLARA UYMADIĞINDAN

Mavi dalganın, mavi göğün ötesinde
Bir anacık yıllardır bekliyor kendisini görmemi,
Bir anacık bekliyor yıllardır kendisini görmemi
Mavi dalganın ve mavi göğün ötesinde.
Kurallara uymadığından...

Yıl başlıyor, yıl bitiyor, tel arasında yürüyorum,
Seni tekrar göremeden kara günler geçecek,

Tekrar seni göremeden kara günler geçecek,
Yıl başlıyor, yıl bitiyor, tel arasında yürüyorum.
Kurallara uymadığından...

Halikarnassos, Partheni, Oropos, Koridalos,[1]
Kahraman Özgürlük ışığını bekliyor,
Özgürlük ışığını bekliyor kahraman,
Halikarnassos, Partheni, Oropos, Koridalos.
Kurallara uymadığından.

OROPOS'U UNUTMA

Baba sürgünde, evimiz öksüz,
Zulüm içinde yaşıyoruz, koyu karanlık içinde,
Sen de, acı çekmiş halk, Oropos'u unutma.

Şimdi yalnız ana da ağlıyor, dağlar ağlıyor,
Yurdumuzda kucak kucak öksüz akşamlıyor,
Sen de, acı çekmiş halk, Oropos'u unutma.

Teller arasına kapatılmış, ama yüreğimiz hep canlı,
Hep aynı yemin sürüyor: Özgürlük ve ilerleme,
Sen de, acı çekmiş halk, Oropos'u unutma.

EN İYİ YILLARIMIZ

En iyi yıllarımızı, açık deniz gibi olan,
Teller arasında geçiriyoruz, tatlı anacığım.
Bir düş için, bir ideal için,
Bin gün, bin gece, bin iç çekiş..
Halk yine düşmanlarını

[1] Cezaevi ve kamp adları.

Azgın ırmak gibi silip süpürecek,
Boğacak onları kan içinde,
Nefret ve utanç içinde..

OROPOS'TA

Oropos'ta bulacaksın, bir Yunan toprağı ki,
Yiğitler onu tanrısal bir inançla suluyor,
Özgürlük uğruna
Anaları, kızları, evleri ve çocuklarını bırakıyorlar.

Ey Fereos[1]un kardeşi Yunanlılar,
Gururla okuyun özgürlük marşlarını.

Yine Yunanlı tenimizi kesen
Testerenin yok olması için,
Savaş'ta birleşmiş olalım,
Yeni halk zaferi parlasın diye.

Ben Oropos'a vardığımda doksan iki tutuklu iki gruba ayrılmıştı: Kolianis'in peşinden gidenler yaklaşık olarak kırk kişi idiler, yirmi üç kişi «boşluk» ta idi. E.D.A.'ya sadık olanlar ise örgütlenmiş değildi. İki ayrı soruna karşı koymak zorunda kaldım. Birincisi: geçmişin analizini yapmak ve partinin planı üzerinde görüşlerimizi tesbit etmek. İkincisi: şimdiki durumu ve özellikle kamptakini gözönüne almak.

Birinci noktada, «boşluk» ta olanlardan bazılarıyla aynı fikirdeyim, çünkü eski etiketleri reddederek yeni bir yol arıyorlardı. (Özellikle de kendilerinin bu «boşluk» takiler sıfatını almalarına yol açan şey bu «hiç bir şey» e ait olmalarıdır).

---

[1] RİGAS FEREOS adında gizli öğrenci örgütü. **(y.n.)**

İkinci noktada Kolianis taraftarlarıyla aynı fikirdeydim. Fakat İç Büro'daki dostlarla da bir iki sorun üzerinde hemen hemen anlaşıyordum.

«Boşluk» taraftarları kamp içindeki yaşamla, mücadelenin örgütlenmesine karşı tam bir aldırmazlık içindeydiler. Daha sonra bunu, bütün ilgilerini sözü geçen amaca çevirmiş olan Kolianistler'e karşı bir tepki olarak yaptıklarını anladım.

Kolianis taraftarları geçmişle ve hareketin geleceği ile ilgili sorunlar üzerine hiç bir tartışmayı, dostça da olsa kabul etmiyorlardı. Bir açık oturum yapmak girişiminde bulunduğum zaman, aksilikler çıkarıyor ve taraftarlarına artık benimle konuşmama «işareti» ni veriyorlardı. Hemen hepsi bir tek şeyi öne sürüyordu: «Biz, uluslararası hareketin desteğinden yararlanan partinin bir bölümünü oluşturuyoruz.» İçlerinde sadece «Parti biziz.» diyenler de vardı.

Kamp içindeki çıkarlarımızı savunmak için hiç bir temsilcimiz olmadığını görerek Oropos'daki yönetime ve arkadaşların sorumluluğuna karşı bir utanç duymaktaydım. Benim anlayışıma göre, aramızdaki farklar ne olursa olsun, ortak düşmanın karışısında ortak bir tutumu kabul etmek zorunda idik. Bir aya yakın bir süre zarfında, bütün kamp için tek bir komite kurmak amacıyla girişim ve tartışmalar yapıyordum. Bu arada, hemen örgütlenme işine girişen İç Büro'ya sadık birkaç arkadaş geldi.

Bir gün onların başkanı ile tartışıyordum:

— Planımı neden kabul etmiyorsunuz?

— Çünkü bu ilkelere aykırıdır.

— Hangi ilkelere?

— Parti'*min* ilkelerine (..*min* hecesini daha kuvvetle söylüyordu.)

Eski Lambrakist Gençlik kadrosu olan Kolianistler'in başkanı ise bana aynı şeyi söylemekteydi: «... Parti'*m* şuna

karar verdi... *Benim* Parti'*m* buna karar verdi..» Yani bizler, partisiz kaldık! Örneğin on dokuz yıl hapis ve üç yıl sürgün yaşayan ve dava için cömertçe kendini veren Dimos şimdi «partisiz» dir, çünkü birbirini izleyen «sahipleri» yaptıklarıyla kalmış olup kendisi de böyle yapacağına, Parti'nin onun adıyla gurur duymasını düşünmüştü.

Konuşmalar başarısızlığa uğradı. Koğuşları yalnız başıma dolaşmaya karar verdim. Kolianistler ile işe başladım:

— Kampın temsilcisiz kalmasının kabul edilemeyecek bir şey olduğuna inanıyorum. Ortak bir Komite kurma yolundaki çabalarım boşa gitti. Bunun için tek başıma geliyorum. Temsilciliğe adaylığımı koymaktayım. Seçildim mi, ayrı ayrı komiteleri ben seçeceğim. Yalnız koğuş sorumluları, koğuşlar tarafından seçilecek. Yalnız şu tek şartı koyuyorum: En az oyların yüzde doksanını almak. Aksi halde köşeme çekilirim ve bunun sorumlusu siz olursunuz.

— Peki, bizi temsil etmek isteyen sen, kimsin dostum?

— Sizin milletvekilinizdim ve bu vasıfla, fazla sorumluluklarım olduğunu sanıyorum.

— Sorumlulukları biz yükleniyoruz, Parti'ye mensup olan biz.

— Peki! Öyle ise, aleyhimde oy kullanın!

Nihayet oyların % 99'unu alarak seçildim.

Çalışma hemen organize edildi: mutfak ile kantin kireçle badana edildi; duş yerleştirildi; avlu temizlendi; edebiyat ve sanat suareleri ile öğrenim kursları tertiplendi; bir tenis ve voleybol sahası düzenlendi; bir masa uyduruldu ve diğer masa tenisi parçaları sağlandı; bir satranç şampiyonası tertiplendi. Artık geçerli sorunlar için bir Komite'miz ve ondan ayrı bir de uluslararası Kızıl Haç Komite'miz vardı. Nihayet temsil yetkimizi kamp komutanlığına kabul ettirdik. Otuz gün içinde kamp, en azından bu düzeyde birleşmiş oldu.

Dışarıdakilerle muntazam temas halindeydim. Kampta işlerimi sıralamış ve iş arkadaşlarımı seçmiştim. Yani, kampın günlük yaşamı ile ilgili sorunlarda özellikle Kolianis ve İç Büro taraftarları ile işbirliği yapmaktaydım; siyasal ve ideolojik sorunlarda, daha çok hiç bir gruba bağlanmamış ve benim de istediğim gibi köklü bir yenilenmeye yönelmeyi isteyen dostlarla beraber çalışıyordum. Araştırmaları henüz soyut bir şekilde sonuçlanmamış olduğu ve saflarında en aşırı fikirlerin duyulduğu gerçek olduğu için kendilerine sadece «boşluk» değil, «kozmik» adı da verilmişti!

Birkaç dost ile ben «esnek» çözüm yolu, yani Karamanlis'in çözüm yolu görüşünü (cezaevleriyle kamplarda bu çok yaygındır) yeniden kurmuştuk. Benim kendisine bir mektup yazarak, bu çözüm yolunu kabul ettirecek yol konusundaki görüşlerimizi geniş bir şekilde açıklamam için anlaşmıştık. Bir arkadaş kişisel değil, ortaklaşa görüşü yansıtan kesin metni kaleme almakla görevlendirilmişti. Mektup normal şekilde yola çıktı ama muhatabına varıp varmadığını ve herhangi bir yankı yapıp yapmadığını bilmiyorum.

Oropos Kampı, Noel 1969

Saygıdeğer Bay Konstantinos Karamanlis'e

Bay Başkan,

İçinde bulunduğum ve kuşkusuz ki sizce de bilinen şartlardan doğan belirli bir gecikmeye rağmen, iki ay önceki açıklamalarınız konusunda, Ulus'un ve ondan sonra da son zamanlardaki gelişmeleri ilgilendiren sizinkilere benzer uğraşlardan ileri gelme bazı düşünceleri formüle etmeyi kendime görev bilmekteyim.

Her şeyden önce, bu açıklamaları, yurdumuzu albaylar diktatörlüğünden tamamen kurtarmak için halkımız ve politika dünyası tarafından gösterilen genel çabaya önemli ve yapı-

cı bir yardım olarak kabul ettiğimi size temin etmek isterim, Bay Başkan. Ben bunu aynı zamanda normal bir dönüş ve yeni bir demokratik evrim yolunda mücadele etmekte olan diktatörlük aleyhtarı kuvvetlerin toparlanmasında bir temel vazifesi görebileceğine inanıyorum.

Diktatörlüğün uzamasının Ulus için teşkil ettiği tehlike ve faciaları haklı olarak gösteriyor ve belirtiyorsunuz ve ben, diktatörlüğü devirmek için dürüst kişilerle orduya derin bir sorumluluk ve zorlama duygusu ile çağrıda bulunma kararını verdiğinizi tamamiyle anlıyorum.

Bununla beraber çağrınızdan bu yana iki ay geçtikten sonra herhangi bir cevabın verilmemesinden ötürü — ki bu cevapsızlık benim anlayışımla orduda mevcut özel güçlüklerden ileri gelmektedir — bu çağrının, ihtiyatlılığıyla şu ya da bu şekilde mücadeleye katılabilecek kuvvetlerin çapını azaltma amacını güttüğü ve eşsiz bir zulüm yönetiminin ortadan kaldırılması için kitle halinde mücadeleye katılacak olan halk tabakalarının kesin önemini, ağırlığını ve etkinliğini bilmediğini formüle etmeme izin veriniz.

Emin olun ki, Bay Başkan, bu düşünce felsefî görüşler, dünya görüşü ve düşünme tarzı bakımından sizinle benim aramda var olan ayrılıklardan doğmamakta, her zaman bütün halkların tarihinin verdiği dersten ileri gelmektedir.

Gerçekten, askerî birlikler tarafından desteklenen ve iyi ayarlanmış baskı ile aşağılama mekanizmalarını kullanan bir zulüm yönetimi, asla benzeri çarelere başvurulmadan ve halk kitlelerinin desteği olmadan kaldırılamamıştır. Yalnız güçlü halk kuvveti kaynaklarına sahip olan zulmün sonuçlarını teninde duyup tarihin emirlerini kendiliğinden anlayan bir halkın fedakârlık ve kahramanlığına nüfuz etmiş geniş çaptaki bir hareket, mücadeleyi kesin zafere kadar götürebilecek kapasitededir.

Demecinizden, ayrıca tarihin şu dersini de çıkarıyorum. Size göre, diktatörlüğün yıkılışını izleyecek günlerde takviyeli

yetkilerle kendini gösterecek olan bir geçiş devresi söz konusudur.

İddialarınızı eleştirmek ve yargılamaktan uzak olarak, şunu belirtmek isterim ki, sorunu bu şekilde ortaya koymak, halkın bir kesimi için, şimdiki diktatörlüğün yerine konan yapmacık bir planı getirmeyi gizlemek amacı güdüldüğü, yahut da demecinizdeki temel ve olumlu olan şeyleri örtebilecek yıkıcı eleştirilere bir neden sağlamayı (ki bu daha önce görülmüştür) yaratma tehlikesini göstermektedir.

Ben kesinlikle inanıyorum ki (örneğin belirli sayıdaki edebiyatçıların, siyasal kişilerin ve bütün diğer eğilimlerin esprisinde) halkımızın isteklerine tercüman olan ve demokratik bir işleyişin temel koşullarını teşkil eden açık bir amacın tarifi ve açıklanışı, halkın diktatörlüğü kaldırmak için yaptığı mücadelede en kesin teşviki yaratacaklardır.

Bay Başkan,

Albaylar, Cuntası'na karşı yaptığınız enerjik çağrının yalnız subay ve askerlerle sınırlanmasının derin nedenlerini, daha geniş halk tabakalarına hitap etmekteki kararsızlığınızı olduğu gibi anlıyorum. Buna rağmen, sizinle aynı korkuları paylaşmam için izin verin. Yunan halkı defalarca, tarihinin ciddî devrelerinde sorumluluklarını yüklenmeyi bildiğini ispat etmiştir. Bugün, yakın bir geçmişin acı tecrübesiyle güçlenmiş ve olağanüstü bir siyasal anlayış kazanmış olarak, her türlü kötü niyetli girişime karşı demokrasinin iyi işleyişini yeniden kurmak için mücadeleye hazırdır; yeter ki, önünde isteklerini gösteren bir program olsun ve bunun, kendi haklarına, temel çıkarlarına karşı saygıyı garantilediğini görsün.

Daha ilk anda, Bay Başkan, demecinizin ağırlığını ve kesin öneminin değerini anladım. Özellikle Cunta'nın, Avrupa Konseyi kararı ile onaylanan uluslararası çaptaki tecrit edilişinden sonra. Eski Meclis Başkanlığı sıfatının size verdiği otorite ile Ulus'un önemli bir kısmını etkileyen siyasal kişiliği-

nizin bu mücadele için değerli bir yardımı olacaktır. Ve bu mücadelenin başına geçmekle Ulus tarafından hakedilmiş olacaksınız.

Bir entellektüel ve halk ile Ulus hizmetinde bulunan Yunan gençliği yöneticisi olarak, içinde neşe ve şarkı seslerinin yeniden işitilebileceği demokratik ve özgür bir Yunanistan için hangi fedakârlık olursa olsun tek dileği onu yapmak olan ve hizmetinize girmeye hazır bulunan benim, değindiğim hususlarda aynı fikirde olacağınızdan eminim.

Bizzat kendimin ve Oropos kampında benimle beraber tutuklu olanların derin saygı ve savaş selâmlarını kabul etmenizi rica ederim, Sayın Bay Başkan.

Mikis THEODORAKİS

NOT: Bu mektubu istediğiniz şekilde, serbestçe kullanabileceğiniz tabiîdir ve ben de sizden, aynı şeyi yapma hakkımı mahfuz tutmam için izninizi rica ederim.

Değişik devrelerde buna benzer metinleri başka politikacılara ve kimselere de gönderdik.

Noel yaklaşıyor. Kanımca kamp varlığını savaşçı bir şekilde gösterecek. «Bağımsızlar» tereddüt ediyor: Kolianis taraftarları ile birlikte gösterilere katılmayı kabul etmiyorlar.

24 Aralık. Koğuş sorumlularını çağırıyor ve kendilerine, Noel günü yemek yemeyip dışarı çıkmamaya karar verdiğimi söylüyor, fakat herkesin uygun gördüğü şekilde davranmakta serbest olduğunu bildiriyorum. Daha önceden, dışardakilerle anlaştım. Gazetecilerle fotoğrafçılar kampı ziyaret edip fotoğraf almaya gelecekler. Ağaçlarla, dikenli tellere siyah bayraklar asmaya çalışacağız. Sonunda «bağımsızlar» gösteriye katılmamaya karar veriyorlar.

Noel günü sabahı arkadaşlarımız bizi ziyarete geliyor. Onları kovuyorlar. Köpüklü bir denizin üzerine ağır ve kara bu-

lutlar çöküyor. Setin üzerinde karımla babamın siluetlerini farkettim. Jandarmalar onları kovalıyor. Fakat yine kıyıya geldiler. Dikenli tellere tutunmuş olarak kanatıncaya kadar dudaklarımı ısırıyorum.

Bu tamamen «Yunanlı-Hıristiyan» hava içinde bir piskoposun, bir diyakosun ve Nauplion asıllı bir serseri olan Emniyet komutanının kampa girdiğini görüyoruz. Çok kızdık. Hepimiz birinci koğuşa koştuk. Sözcükler ağzımdan güçlükle çıkıyor. Eski ırlayıcı Zuzulas devam ediyor... Kapanış nutkunu da Tsokas verdi. Müthiş bir şey! Bu suretle piskopos ile Emniyet'ten gelen adamı tam iki saat ayakta suçlama söylevimizi dinlemek zorunda bırakıyoruz. Yüreklerimiz rahatladı...

Çocuklarımızla akrabalarımız bayram sofrasının çevresinde öksüz gibi duracakken sivil ve dinî makamların bu ihanetine nasıl hoşgörü ile bakılabilir? Yaşlılarımızın yanında çocukları bulunmayacak. Karılarımızın yanında kocaları olmayacak. Doksan tutuklu, adam, arkadaş bir an için bu ortak kırgınlıkla birleşmiş haldeyiz.

Fakat işte, bazıları hemen koğuşlarına çekildi, bazıları da kantine gitti. Nihayet, yirmi üç arkadaş tutukluluğumuzu protesto etmek için açlık grevi yapmayı reddediyor. Buna rağmen, Emniyet'in adamı onları saymak için içeri girince şahlandılar. Tek bir adam gibi dikilip sözünü kestiler: «Özellikle protesto etmediğimizi sanma. Bizi de grevcilerin listesine kaydedebilirsin.» Fakat sonunda, partizanca fanatizm ortak bir eyleme galip geliyor.

Daha sonra Dimos bana açıklıyor:

— Belirli bir şekilde birleşmiş bulunuyoruz. Kolianis taraftarları bir yönde gitti mi, biz otomatik olarak aksi yönde gidiyoruz...

— Sonuç olarak politikanız başkalarına muhalefetle mi tayin edilmiştir? Öyle ise «bağımsız» değilsiniz.

— Sen bizi anlayamazsın: Sen Lakki[1] kampında yaşamadın.

Aynı gün «bağımsızlar» benimle merhabayı kestiler. Bazıları bana karşı ölümcül bir kin beslediğini belli ediyor. Bana haber veriyorlar: «Artık seni temsilci olarak tanımıyoruz.» Hatta koğuşu da değiştirmek zorunda kalıyorum. Bütün bunlar, Kolianis taraftarlarının yanında bir gösteriye katılmayı kabul etmemden ileri geliyor.

Bana bağlı kalanlar, benimle beraber büyük bir gösteriye gitmeye karar verdi. Kendilerine görüşümü açıkladım: «Kampı belirli bir heyecan yaratan iyi örgütlenmiş ve ayarlannıış dövüşçü bir eyleme doğru yönetmek zorundayız. Bunun sonuçları çok olacaktır. Dünya kamuoyunun ilgisini uyandıracağız. Etrafımızda birliğe elverişli bir hava yaratacağız. Faaliyetimize bir hedef tayin edeceğiz. Kurtuluşumuza yardım edeceğiz.»

Bir metni kaleme aldım. Başka herhangi birine oranla düşmanın beni vurması daha zor olduğu için, bunu tek başıma imzalamamı kararlaştırıyoruz. Propaganda yapmak için bunun kopyalarını bütün kamp ve cezaevlerine gönderiyoruz. Amaç: hep birlikte, ayarlanmış bir şekilde bir açlık grevi hareketini başlatmak (her tutuklu yerinin kararına göre, 48 saattan sınırsız bir süreye kadar). İlk cevaplar bir ay sonra gelmeye başlıyor. Filânca cezaevi 48 saatlik bir greve, falanca kamp 3 günlük bir greve karar verdi. Örneğin Farakos 7 günlük bir greve karar veriyor.

Bunun üzerine, tekrar birleşmiş bir Yurtsever Cephe fikrimi hatırlıyorum. Kampa değerli bir dost geldi, Lambrakis Gençlik örgütünün yüksek kademelerinden biri. Aramızdaki

---

[1] Leros adasında iki kamp vardı: Partheni ve Lakki. Sonuncusunda Kolianis taraftarları ezici bir çoğunluğa sahip olup kelimenin tam anlamıyla muhalifleri korkutuyorlardı. **(y.n.)**

anlayış tam. Onunla tam bir serbestlik içinde ve yapıcı bir şekilde tartışabiliyorduk. Rahat bir soluk aldım. İnsanın yanında anlaştığı bir dost ve arkadaşın bulunması büyük bir güç oluyor. Diktatörlüğe Karşı Birleşik Yurtsever Cephe'nin nasıl olacağını kaba hatlarıyla beraberce çiziyoruz.

Bunun ayrıntılarını tartışmak üzere üç grubun sorumlularını davet ettik. İç Büro taraftarları önerimizi heyecanla kabul ettiler. «Bağımsız» lar bazı ihtiyatlı davranışlarla. Kolianis delegesi bunu şiddetle ve tüm olarak reddediyor. Koğuşlara, konuşmaya gideceğimi söyledim. Aynı akşam birinci koğuştaki arkadaşlarla konuşmak suretiyle başladım. İçlerinden dördü kabul ediyor. Yeni bir Kolianis'ci bana sordu:

— Madem ki kamp örgütü var, tek bir P.A.M.'a sahip olmak neye yarar?

— Buradaki yaşamımız, Direnme koşuluyla yüksek bir amaç için birleşebileceğimizi göstermiştir. Kuşkusuz, Parti içindeki kendi angaje durumumuzla ilgili tartışmalarımız var. Fakat P.A.M. kendi safları içine merkeziyetçileri, sağ taraftarlarını da kabul etmiyor mu?

— Siyasal çizgiyi kim tâyin edecek?

— Burada biz, hepimiz, seçilmiş olan temsilcilerimizle. Hep birlikte koyacağımız ve ortak bir davranışla eylemi hedef tutacak olan kurallara göre her kampta ve her cezaevinde durum aynı olacak.

— Bu olamaz. Çizgiyi tâyin edecek olan, sadece bizim parti, yani öncü parti olacaktır.

Konuşan şimdiye kadar komünist olmuş değildi. Geçen ay, Kolianis taraftarı önderlerinden biri olan damadı tarafından partiye çekilmişti. Ve kime hitap ediyor? Birimiz 19 yıl hapis yatmış, şimdi de 3 yıl daha yatmakta. Bir başkası 16 yıl yatmış, vb.

Bundan sonraki koğuşa geçtim. Konuştum. «Dinleyici» lerden biri okuyormuş gibi yaptı. Barbastathis birden sözümü kesti:

— Dinle, sevgili Theodorakis'im. Ben seni pekâlâ dinlemek istiyorum. Bana elimi vermemi söylüyorsun. Fakat biliyorsun, benim elim temizdir...

— Bana vermekle kirletmiş mi olacaksın?

Alaycı bir tavırla:

— Bilmem! dedi.

Bu yetti. Kamp temsilciliğinden istifa etmek üzere koğuşuma döndüm.

Ertesi sabahtan itibaren Kolianis taraftarları artık selâmımı almıyor. Tuhaf şey! Kısa zamanda, öğleden sonra saat beşten itibaren bana selâm vermemek için talimat aldıklarını öğrendim! Bundan şüphe etmeliydim: Tutuklularla örgütlenmiş siyasal gruplar arasında dayanışma birbiriyle bağdaşamaz. «Bağımsızlar» ın hakkı varmış. Yeniden iki kısma ayrıldık. Şimdi bir yanda İç Büro ile «Bağımsızlar», öteki yanda da «Kolianis taraftarları» var. Bunları anlamam için aylar geçmesi gerekti. Bütün kamp için bir örgüt yapmak istermiş gibi yapıyor, fakat onu kontrol etmek üzere kendi gruplarını muhafaza ediyorlar. Bu demektir ki onlar, tek yani etkili bir örgüt istemiyor, yani kavgayı reddediyorlar. Fakat kampın eylem birliğini sabote etmiş oluyorlar.

İlkbahar

İlkbahar kararsız. Bazen yağmur yağıyor, bazen rüzgâr esiyor, bazen de Güneş kararsızlıkla doğuyor. Bugün çok güzel bir hava var, deniz ışıldıyor, yeni açmış yapraklar titreşiyor.

Öğle yemeğinden sonra dikenli tellerin önünde, denize karşı gezinti. Oropos ile Eube arasında gidip gelen feribotlar sanki önümüzde raksediyor. İki yüz metre uzaktan birden döndükleri ve dalgakıranın arkasında kayboldukları görülüyor. Bugün «ziyaretçi» görmedik: uzaktan bizi selâmlamak için dalgakıranın üzerine gelmekte kusur etmeyen dostlar.

Yalnız kaçamak gözlerle bize bakan birkaç grup var. Gezinti yavaş yavaş bitiyor. Gidip uzanıyor ve kendimi bu ilkbahar gününün tatlı sıcağına bırakıyorum.

Gelip beni uyandırdıkları zaman yarım saat kadar uyumuş olmalıyım:

— Dalgakıranın üzerinde senin şarkılarını söyleyip kampa doğru bakan adamlar var.

— Ya gardiyanlar?

— Sanki hoşlarına gidiyor. Müdahale etmiyorlar.

Acele giyinip dışarı çıkıyorum. Sessiz rüzgâr şarkılarımdan birinin bildiğim sözcüklerini bana kadar getiriyor:

«Seni gülsuyu ile suladım
Sen beni zehirle suladın..»

İki ya da üç sesi farkediyorum. Bildiğim sesler. Yaklaşıyor ve dikenli tellere asılıyorum. Yükselmek ve daha iyi görmek için elimi uzattım.

Bir gardiyan bana sordu:

— Sizin bir şarkınız mı bu, Bay Mikis?

Bir tutuklu da soruyor:

— Kim bu acaba?

— Bu ses bana bir şeyler söylüyor. Durun! Onu yürüyüşünden tanıyorum: Manolis Şiotis[1] bu...

Uzak ziyaretçilerimizi kovmak gibi kötü bir ünü olan jandarma assubayı kamptan çıkıp onlara doğru gidiyor. Onlara uzaklaşmaları için işaret ediyoruz. Fakat onlar dinlemeden şarkıya devam ediyorlar. Birkaç saniye sonra assubay onların kimliğini isteyecek ve onları müdürlüğe, oradan da Nea İonia (Yeni İonia) jandarma karakoluna götürecek.

---

[1] Yunanistan'ın en tanınmış şarkıcı ve buzuki çalıcılarından biri. **(y.n.)**

Arkadaşlarım yanımda Şiotis'in şarkısını alçak sesle devam ettiriyorlar:

«Büyük ormanların kartalı,
Yalnızlığın şahini...»

Ürperdim. Bu set üzerindeki dostlar sanki gösterişli ve kutsal bir görev yapıyorlar. Yavaş adımlarla uzaklaştılar. Dik duruyorlar. Israrla bize bakmaktalar. Açık bir şekilde şarkı söylüyorlar ve meltem seslerini kâh uzaklaştırıp kâh yaklaştırıyor.

1959'da Likurgos Sokağı'ndaki küçük Columbia stüdyosunda ilk karşılaşmamı hatırlıyorum. Buzukiyi büyük bir dikkatle kılıfından çıkardı. Sevilen ve nazik bir varlıkmış gibi onu yavaşça çıkardı. Sonra!..

Sonra stüdyo kristalli kaynaklar, rengârenk güneşlerle doldu...

Ona eserim KİTABE'yi çalıyordum.

— Burada diyordu, tempo senin çaldığın gibi olmamalı...

— Yani?

— Bu bir «Zeybekikos»[1] temposudur. Hem de oturaklı bir «Zeybekikos». Örneğin, benim şu pasajımı dinle...

Eserimin çeşitli parçalarını çaldı (Bir Mayıs Günü - Hüküm Sürdün Yıldızım, vb.) ve bunlar Manolis Şiotis'in sihirli parmakları altında gerçek ruhlarını, onun her zaman için kendilerine verdiği yeni «zeybekikos» temposunu ortaya çıkardılar. KİTABE'den sonra da onun sayesinde çok başarılı olan «Kaçaklar», «Kent» ve «Paskalya» geldi: Şiotis'in müzik dehası her zaman için eserimle bağlandı.

Birlikte çalıştığımız zaman beraber ve öylesine derin, öylesine yakın bir ilişki kuruyorduk ki, çocukluğumuzdan beri ortaklaşa çalıştığımıza yemin edilebilirdi.

---

[1] Yunanca'da «Zeybek havası» anlamında aynen kullanılır. **(T. Çev.)**

Ve işte, bugün Şiotis beni tekrar görmeye geliyor. Buraya! İçine bir vahşî hayvan, bir katil ya da bir kuş gibi konduğum dikenli tellerle yapılmış bu kafesin içinde. Geçmişte beraber defalarca çalıp söylemiş olduğumuz ve bütün dudakların kaptığı, bütün yüreklerin muhafaza ettiği bu eserleri çalmak ve söylemek için geldi. Bunun için o anda, muhafızlar silâhlarını kullanmaktan vazgeçip dokunaklı melodilerin serbestçe yüreklerinden geçmesine olanak veriyorlar: rumluğun teni ve sesi bu.

«Bir gül fidanı al,
Al bir biberiye
Ve geceyarısını çalınca saat
Susamış bahçeye çıkmak için
Mehtap tazeliğini giy...»

Assubay onların grubuna yaklaştı, fakat Şiotis ona kimliğini uzatınca basit bir uyarma ile yetindi. Yavaş adımlarla bunu bir kez daha, gösterişli, papazca bir tavırla yaptı. Kıyıda asılmış bembeyaz bir balıkçı ağı onları bizden gizlemeden önce bize bir kez daha kollarını sallayıp veda ettiklerini gördük.

Dikenli tellerden uzaklaştım. Yüreğimde bir ağırlık var ve sanki ruhumdan tamamen ayrılmışım da et ve kemiklerim kalmış gibi bir duygu içindeyim. Ne göğe, ne de denize bakamıyorum. Gözlerimi yere dikmiş öylece bakıyorum.

Ertesi günü gazetelerden Manolis Şiotis'in ani ölüm haberini aldık.

«Manolis Şiotis dün Oropos'a gitmiş ve geri döner dönmez bir kalp krizine tutulmuştu.»

İlkbahar çevremizde o derece tahrik edici olduğu halde niçin ısrarla yere baktığımı o zaman anladım.

21 Nisan'da açlık grevini organize etmekteyiz. İç Büro'lularla «Bağımsızlar» bir toplantı yaptık. Benim yedi günlük bir

açlık grevini başlatmamı kararlaştırdık: kutsal pazartesi'den et yenen pazartesi'ye kadar. Grevde bana üç Lambrakist genci refakat edecek. Kolianis taraftarlarının 24 saat grev yapacaklarını öğrendik. Ötekiler Paskalya pazarı 48 saatlik bir grev yapacaklar, çünkü aralarındaki anlaşmazlık hep birlikte açlık grevi yapmalarına engel oluyor... Buna rağmen, bir birlik olması için ben herkesle birlikte grev yapacağım, yani ben kendim için 7 gün ve herkes birden bitirmiş olacak.

Şimdi programımızın kesinlikle açıklanışına geçmek gerekiyordu. Bu maksatla bir metin hazırladım ve tartışmaya koydum. Yeniden hepimiz bir arada toplandık: K.K.E. İç Büro'su ve «Bağımsızlar.» Metin geniş çapta bir tartışmaya konu oldu. Üzerinde değişiklikler yapıldı. Nihayet hepimiz, kesin metin üzerinde anlaştık. «Yollamak» üzere bunun kopyaları hazırlandı. 25 Mart'ta bütün Evangelos[1]lar akraba ve yakınlarıyla konuşmak üzere buluşma yerinde. İlk kopyalar 25 Mart'ta yola çıktı. Nereye ve ne zaman ulaşacaklar? Ne olursa olsun, Paris'e Nisan ayında benimle beraber vardılar.

Koğuşu değiştirdim. Andreas Lentakis yerini bana bıraktı. Şimdiki komşularım Rambavila, Mihalis ve Vayopulos. Yattığım yerden pencerenin üstündeki gözetleme yerini görüyorum. Gardiyan Manolis orada nöbet tutuyor. Daha Zatuna'da iken de beni o gözlüyordu: orada benim altımda idi, burada üstümde. Roller tersine döndü. Lânetli hastane-cezaevi Sotiria'nın koridorunda da onunla karşılaşacaktım. Bir Girit şarkısı: «Manolis, bir kuğu kuşu gibi dönüyor, yine dönüyorsun.» der.

Saatlarca yatağıma uzanmış halde duruyorum. Çok okuyorum. Hava iyi olduğu zaman da, denize karşı oturmak için

---

[1] İsa'nın Dirilişi'nin Meryem Ana'ya haber verildiği tarih olan 25 Mart Yunanlılarda «Evangelismos» adını alır ve Evangelos'un isim günüdür. **(y.n.)**

koğuşlardan dışarı çıkıyorum. Leopold Sedar Senghor'un bir şiirini bestelemeye başladım. On iki şiirlik yeni bir şiir dizisi yazmayı tasarlıyorum. Sotiria'ya nakledileceğim için, bunların ancak üç tanesini besteleyebileceğim. Bir daha da kampa gelmeycceğim.

Uzun zamandır rutubet, kötü mesken ve yiyecek koşulları ve her şeyden önce kamptaki cesaret kırıcı güç ilişkilerin sonucu olan rahatsızlık ve ruhsal acı sağlığının üzerinde kötü etkiler yapmıştı.

Daha Zatuna'da (1.100 m. yükseklik) iklimin anî değişmesi beni sersemletmiş ve hummaya tutulmama sebep olmuştu. Zaman zaman dayanılmaz acılarla birlikte izahı olanaksız krizler geçiriyordum. Hemen hemen bir hafta yatakta kalıyordum. O zaman bunu mide bozukluklarına atfediyorlardı. «Eczane» yi yöneten jandarma onbaşısı Tsurulas, Dimitsana'daki köy doktoru ile, bana en etkili müshili vermek için büyük bir çaba ile uğraşıyordu. (Daha sonra, 1970 Mayısı'nda, İtalyan gençliğinin NATO aleyhine tertiplediği mitingde Santiago Carillo ile beraber katılmak üzere Paris'ten Roma'ya giderken benzeri bir rahatsızlığa kapılmıştım. Beni muayene eden İtalyan doktorları derhal ameliyat odasına götürdüler. Sık sık geçirdiğim krizlerin sonucu olan kronik bir apandisit teşhisi koymuşlardı. Anlaşılan hastalık ilerlemişti. Apandisitteki bozukluk karaciğere yayılmış ve sonunda mitinge katılmam sırasında peritonit kendini göstermişti.) Belki de bu iltihabın ilerlemesi Oropos kampında kaldığım sırada vücudumda beliren şişmeleri de izah eder. Gerçekten hatların gitgide öyle değişti ki, karım beni seyrek karşılaşmalarımızdan biri sırasında gördüğü zaman kelimenin tam anlamıyla şaşkına dönmüştü.

Kısa bir süre sonra kan tükürmeler başladı. İlkbahar ve güneş gelinceye kadar bundan bahsetmemeye karar verdim. Beni arkadaşlarımdan ayırıp bir hastane-cezaevine kapatacaklarından korkuyordum. Bu arada durumum kötüleşiyordu.

Bir akşam, odamdaki üç arkadaşım olan Vayopulos, Mihalis ve Andreas Rambavila ile bunu tartıştım.

(Burada bir parantez açıyorum: yukarıda son olarak söylediğim arkadaş benden sonra serbest bırakılarak Paris'e geldi. Sevgili dostumuz profesör Milliez'in ilgisi sayesinde hastaneye yatırıldı, profesör bize: «Çok ileri bir lösemisi var. Fazla yaşamaz.» dedi. Belirli bir dalgınlık sırasında Oropos'taki yaşamımızı gözümün önünden geçirerek ona bakıyordum. 1937'den beri bir kamptan ötekine nakledilmişti. Rahat bir geliri olup yazar ve gazeteci idi ama, kendini eyleme ve halka adamıştı. Ölebileceğine inanmıyordum. Benden bir hafta önce bir hastane-cezaevi'ne gitmek üzere Oropos'tan çıkmıştı. Yazı masasını, lâmbasını, sandelyesini bana bırakmıştı. Komaya girmeden önce ısrarla beni görmek istedi. Fakat o anda Paris'te değildim. Ben dönmeden öldü. Acaba bana ne söylemek istiyordu? Tevazu içinde, gürültüsüz, son nefesine kadar halkımızın özgürlüğe kavuşacağına olan inancını muhafaza etmiş bir halk militanı daha gitmişti.)

— Odanın sağlık bakımından korunması sorunu var. Hastalığım bulaşıcıdır. Gitmem gerek... dedim arkadaşlara.

İtiraz ettiler:

— Sen bizi düşünme.. Yatacaksın. Biz seni kurtaracağız.

Beni götürmemeleri için sırrı aramızda muhafaza etmeye karar vermiştik.

O sırada ek bir sıkıntının da içinde yaşadığımızı hatırlıyorum. Ordudan bir birliğin, kampın öteki ucunda bulunduğunu öğrenmiştik. Üstelik bu birlik Papadopulos'un kardeşinin emrinde olup kampa girmek ve aramızdan öldürmek üzere birkaçımızı kaçırmak isteyen aşırı faşistlerden oluşmuştu. Korunma tedbirleri almıştık: kapılarla pencerelerde barikat kuracak ve arkasında yatak ve yastıklarla bir set meydana getirecektik, hücum olduğu takdirde köyü ayaklandırmak için bağırınayı da kararlaştırmıştık.

Komutan bir şeylerin yolunda gitmediğini anlamış olmalı. Boş yere ben örtülere bürünmüş bir halde, hiç bir şey olmadığına inandırmak için soğuk ve rüzgâra rağmen dışarı çıktım. Bir gün kamp doktoru beni odasına çağırdı.

Kendisine:

— Bir faydası olmaz, dedim. Gardiyanların nezaretindeki bir sanatoryuma götürülürsem, vaktinden önce ölürüm. Daha iyisi bana ilâç verin. Yakında bahar gelecek, hava ısınacak, ben de kurtulacağım...

Hastalık haberim yayılmıştı. Cunta bundan endişe duyuyordu. Gizlice fotoğrafımı alan gazeteciler gönderiyordu.

P.A.M. örgütünün birleşmesi ve 21 Nisan'da açlık grevini başlatmak için müzakere halinde olduğumuz bir sırada komutan beni çağırdı:

— Vitalis ile birlikte Devlet Hastanesi'nde muayeneye gideceksiniz. Hastaneye yatacak değilsiniz.

— Bizi hastaneye taşırlarsa açlık grevine gireriz.

Çünkü bunun anlamı arkadaşlardan uzak, muhafızların merhametine kalmış halde tecrit edilmekti.

— Namusum üzerine söz veriyorum...

Ertesi sabah bizi yeniden çağırdı:

— Yanınıza hiç bir şey almayın. Akşama dönmüş olacaksınız.

Jandarmanın İngiliz malı siyah, Özel Servis arabaları muhafızlarla birlikte geldi; muhafızlar da siyahlar giymiş. Dört araba. Birine beş muhafızla Vitalis bindi. Ötekine de beş başka muhafızla ben. Diğer iki araba bize refakat için bekliyor.

Hemen Devlet Hastanesi'nin önüne geldik. Beklediğimiz sırada muhafızlarıma üzerinde şu sözlerin yazılı olduğu mermer plakayı gösterdim: «Konstantinos Karamanlis'in Başkanlığı sırasında kurulmuştur.»

Alaylı bir şekilde:

— Neden bu plakayı muhafaza ediyorlar? dedim. Bu bir

haindir. Sizi Cunta'ya karşı ayaklanasınız diye kışkırtmadı mı?

Ses yok.

Yanımda duran jandarmaya fısıldıyorum:

— Söyle bana, kalbini açsalar hangi fotoğrafı bulurlar içinde? (Bu cümleyi bana Zatuna jandarmaları öğretti).

Etrafına kaçak bir göz attı ve alçak sesle:

— Adını ettiğinin fotoğrafını..

Nakil işiyle görevli subay acele olarak merdiveni indi. Yine gidiyoruz. Arabalar gürültü ile yola çıktı.

— Nereye gidiyoruz?

Ses yok. İmitos dağına çıkan bir kır yoluna girdik. İki tarafta selviler var...

Jandarmanın biri bana gülerek:

— Seni idam mangasının önüne götürüyorlar, dedi.

Ürperdim. Yaklaşık olarak bir ay kadar önce buna benzer bir nakil sırasında, Atina yakınındaki Ayia Paraskevi'nin dar sokaklarında kaybolduğumuzu hatırladım. O zaman beni gizli ve «özel» bir yere götürdüklerinden emindim. Fakat şimdi önümde, içinde Vitalis'in bulunduğu arabayı görüyorum.

Kısa bir susmadan sonra:

— Gücünüz yetmez... dedim.

Jandarma devam etti:

— Ah, bizimkiler ne budala! Ben onların yerinde olsaydım sizi bıçakla öldürürdüm.

Başka bir jandarma:

— Yavaş ol, dedi, ben kandan korkarım!

Ve hepsi birden kahkahayı bastı.

Sağa saptık. Çıkmaz sokak! Solda büyük bir cezaevi kapısı. «SOTİRİA» sanatorium-cezaevi. İndim. Tanıdığım binbaşıya itiraz ettim, çünkü daha önceki vizite de üstümü o aramıştı. Hiç bir tepki göstermedi. Beni büroya götürdüler. Eller havada. Bir jandarma teğmeni koltuklarımın altını aradı. «Pabuçlarını çıkar!» «Paranı teslim et!» İtiraz ettim:

— Bunlar gangster usulleri. Kamp komutanı bana namus sözü vermişti..

Gülüyorlar.

Binbaşıya:

— ... Ne olursa olsun, şu andan itibaren açlık grevine başlıyoruz. Bundan şahsen sizi sorumlu tutuyorum.

Herhangi bir tepki yok. Paramızı alakoydular. Kimliğimizi tesbit ettiler. Âdet üzere biz, kaydedilen eşyadan başka bir şey değiliz: devir, teslim. Sonra bizi cezaevinin içine sokuyorlar. Hücreler kapalı. Geçerken, bizi götüren gardiyan, tutukluların bizi görmesini engellemek için dikiz deliklerinin kapağını indiriyor. Kapılar, merdiven, merdiven, kapılar... Yeni sıvanmış geniş bir hücre. Etraftaki bütün pencerelerin hepsi parmaklıklı: gerçek bir tavuk kümesi.

Vitalis:

— Buraya ölüleri korlar... dedi.

Muhafız komutanı bana nazikçe:

— Özel olarak sizin için hazırladık, dedi.

Onunkine eş bir nezaketle:

— Mahçup ettiniz! dedim.

Bizi içeri kapıyorlar. Pencereler bahçeye bakıyor. Yirmi kadar hasta tutuklu günlük gezintilerini yapıyor. Bizi gördüler ve gülümsediler, bazıları da kaçamak işaretler yaptı. Birçoğu selâm işareti olarak saçlarını okşuyor. İki üç tanesi bizi tanımıyor. Geri kalanların hepsi hayret, sevinç ve heyecanlarını gösteriyorlar. Bize sempatizan olduklarını anlattılar.

Hastanenin müdürü olan doktor içeri girdi. Boş saatlarında resim yapıyor. Bölgenin iklimini, manzaranın güzelliğini övüyor bize; kuşların sabah şakımasını! Lirik bir adam! Birkaç dakika sonra Atina'ya dönmek üzere arabasına binecek. Biz içerde, o dışarda. Eşyanın tabiatından ileri geliyor bu. Bizim sıkıntılarımızla pek ilgilenir gibi görünmüyor. Buna rağmen ilgisiz kalamaz... ne olursa olsun, ben de bir sanatçıyım!

Bize:

— Tam bir muayene yapmam için üç gün lâzım! diyor.

— Bu, cumartesi günü gidebileceğimiz anlamına geliyor.

Süreyi bu şekilde tesbit ettik. Açlık grevini o güne kadar erteledik.

Birisi dikiz deliğinden taşa sarılmış bir kâğıdı attı: «Sevgili dostlar, biz burada hepimiz size yardıma hazırız! Emrinizi bekleriz. Ne için isterseniz. Hangi görev için olursa olsun. Biz dış dünya ile temas halindeyiz. Bana güvenmenizi rica ediyorum... Öğleden sonra beni, büyük ağacın gölgesinde bulacaksınız. Bana, aynı şekilde bir not gönderin... Biz «kamu hakları»ndan tutukluyuz. Binanın öteki ucunda Leros kampından gelme üç arkadaşınız var. Durumları çok ağır. Geldiğiniz kendilerine haber verilmiştir. Sizi öperler. Selâm!»

Cevabı hazırladık: «Bize burada, gerçek gangsterlerin yapacağı şekilde davrandılar. Pazardan sonra da burada kalırsak açlık grevine gideceğiz. İşaret: Parmaklıkların önünde sırtımız dönük olarak oturacağız. Siz ötekilere yardım edin. Telefon No.... Ellerinizden sıkarız. Arkadaşlarımız hakkında ayrıntılı bilgiler isteriz. Öperiz. Selâm!»

Ertesi ve daha ertesi günü muayene için bizi laboratuvara götürdüler. Cumartesi vizite günü. Konuşma yerinde babamla Myrto beni bekliyor. Kaç yıldır onların, cezaevlerinde ve cezaevi revirlerinde birlikte beni görmeye geldiklerini görüyorum! Meyveler, kitaplar, küçük bir satranç takımı, kâğıt ve kalemler, iki tabak, bir diş fırçası, sabun getirdiler... Yeni malzeme!

Dün Papadopulos konuştu.

Babama sordum:

— Serbest bırakılmamız konusunda ne kadar şansımız var?

— Yüzde beşten fazla değil!

Buna rağmen ikisi de sakin! Bizim için cezaevi işkencesi, başkalarına, akraba ve dostlara verdiğimiz acıdır. Onlar bu-

nu duymasalar tutukluluk bizim için bir oyundan başka şey olmaz!

— Ordu kurmay başkanının bütün emirleri kaldırıldı; ikisi hariç: eserinin yasaklanmasıyla ilgili olanı.

Babam bunu açık bir gururla söylüyor.

Kamp hakkında onlara abartma sözler söylüyorum. Kampın harikulâde olduğuna kendim de inanmak istiyorum, onları da inandırmak. Bahar yaklaşıyor. Gül ağaçlarımız çiçek açacak. Kendimi çalışmalarıma vermek için çamların altına uzanacağım. «Sanatçı credo'm» adını verdiğim çalışma iyi yolda. Yaratıcı çalışmadan yana tam yolumdayım. Esenlikli, hatta lirikim! Ayrılıyoruz. Onları bir daha ne zaman göreceğim?

Aynı akşam gezmemize izin verilmesi için başvurduk. Bahçe yasak ama, uzun bir balkon var.

Pazar. Öğle vakti. Kapı açıldı. Bir saatlik bir gezinti. Saat tam birde doktor geldi. Radyografileri banyo edecek zaman, yani pazartesi öğleye kadar bizden beklememizi istiyor. Kabul ettik. Pazar günü bitmeyecekmiş gibi. *Gece Uçuşu*'nu okuyorum. Satranç oynadık. Öğle üzeri balkonda gezme. Hücreler boş. Orada kaç yüz arkadaş son nefeslerini verdi acaba? Plumbidis[1] burada tedavi edilmişti. Onu idam etmek üzere buradan götürdüler. O sırada K.K.E.'un genel sekreteri bulunan Zahariadis: «Plumbidis'in idamı yalandır» demiş ve hatta «ajan Plumbidis sağ salim Güney Amerika'da bulunuyor» diye de eklemişti. Ertesi günü gazeteler kurşunla delik deşik olmuş vücudunun resmini yayınladı. Ey örnek bürokrasi! Senin en büyük şerefin uğruna ne cinayetler işlenmiştir!

---

[1] N. Plumbidis K.K.E. Siyasal Büro üyesiydi. 1952'de tutuklanmış, mahkûm olmuş, ertesi yıl idam edilmişti. O zaman K.K.E.'un genel sekreteri olan Zahariadis, Eleftheri Ellada (Özgür Yunanistan) radyosunda onu Emniyet ajanı olmakla suçlamıştı (bu her yanı ile yanlış ve uydurma idi). Ancak 1956'da eski hakları kabul edildi. **(y.n.)**

Pazartesi, 13 Nisan 1970

Gelip bizi götüreceklerini gösteren hiç bir kanıt yok. Açlık grevine başlamaya karar verdik. Öğleden sonra, sırtımız dönük olarak parmaklıkların önünde olacağız.

Öğle gezintisi için bizi dışarı çıkardılar. Yanımdaki jandarma bana dertlerini anlatıyor. Bir araba kiralamış. Araba başka bir araba ile çarpışmış. Zararı ödemiş ama, kira bürosunun sahibi yakasını bırakmıyormuş. Kendisi ve arkadaşları arabaya kız almışlar mıymış? Biraz sarhoş değil miymiş?

— Fakat, senin jandarma olduğunu biliyor mu?

Sanki sorum onu kızdırdı:

— Fakat... Bu Fakat neden? Herifin geniş nüfuzu var.

— Cunta'nın koruduğu biri mi?

— Öyle anlaşılıyor..

— Neden herifi ıslatmadın? Sen jandarma mısın, değil misin?

— Sonrasını düşünüyorum... bir nakil işi filân...

— Öyle ise kafanı daha mı patlatacaksın?

— Ne yapacağımı bilmiyorum.

Başgardiyan girdi:

— Bay Theodorakis, hazırlanın. Gidiyorsunuz. Siz Vitalis, burada kalacaksınız..

Vitalis bağırdı:

— Olanaksız! Ben de beraber gitmezsem açlık grevine başlayacağım.

Onu bir kenara çektim. Çok zayıflamış. Kan tükürüyor. «Herhalde, dedim, idarî bir şeydir. Yarın, ya da öbür gün aramızda olacaksın. Sabret! Şimdi beni götürdüklerine göre, seni de götürmeleri gecikmez. Perşembe günü buradan götürülmezsen bütün kamp ayaklanacaktır. Ben voleybol takımlarını hazırlayacağım.» (Bunu gülümseyerek söyledim, çünkü Vitalis çok iyi bir voleybol oyuncusu idi). Kucaklaştık.

Geçit.. Merdiven.. Kapı.. Merdiven.. Kapı... Garip şey! Başgardiyan yalnız. Her zaman yanında adamları bulunur. Ön avluya çıktık. Sürpriz! Ön avlu boş. Muhafızlar nerede? İlerliyoruz. Siyahlı bir adam bize yaklaştı. Bana elini uzattı ve kendini takdim etti.

— Albay İoanidis.

Herhalde karakol komutanıdır diye düşünüyorum. Hastane-cezaevi'nin büyük kapısı aralandı... Myrto! Ne oluyor? İyi haber mi var, kötü haber mi? Bunu düşünecek vaktim yok. Karım bize yaklaşıyor, dudaklarında muammalı bir gülücük var.

Gözlerindeki sessiz konuşmayı anlamaya çalışıyorum. Keder mi? Umut mu? Umutsuzluk mu?

— Yanımda kimin bulunduğunu görmüyor musun yoksa?

Sesi çınlıyor. Ancak şimdi J. J. Servan - Schreiber'in varlığını farkediyorum.

— Bay Schreiber! Burada ne arıyor?

— Başbakan'dan izin aldı. Seninle konuşmak istiyor.

— Nerede?

— Arabada. Acelesi var. Havaalanına gitmesi gerek.

Büroya gitmek istiyorum.

— Ne yapacaksın?

— Para. Onu Vitalis'e bırakmak istiyorum.

— Parayı bırak!

— Üstüm aranmayacak mı? (bir «alışmış» olmaya başlıyordum.)

Albay bana:

— İlerleyelim! dedi.

— Bay Schreiber, ne tesadüf! Kampa dönüşümde dostlarıma kitabınızın tahlilini yapmam gerekecek, şu *Amerika Meydan Okuyor*'u. Birden neşem söndü... Başbakan'ın iznini almış. Refakatsiz geliyor. Öyle ise, geniş bir tuzak söz konusu. Dikkat!

Myrto'nun elinde bir gelincik var. Büyük kapıyı geçtiğimiz sırada bana alçak sesle:

— Sembolik bir şey bu! diyor ve kırmızı çiçeğin başını acayip bir şekilde sallıyor.

Bir sürpriz daha! Küçük çıkmaz sokak boş. Burada da muhafız yok! Siyah bir arabadan başkası yok. Albay bize arka kapıyı açıyor. Bana: «Karınızın yanına oturun» dedi. Öteki tarafa Servan-Schreiber yerleşti. Albay da şoförün yanına oturdu. Hareket ettik. Herhalde polisler biraz ötede saklanmış olmalı, diye düşündüm. İlk dönemeçte öteki arabalarla karşılaşacağız.. Viraj.. Hiç bir şey yok.. Yalnızız! Tuhaf! Konuşmanın başlamasını bekliyorum, fakat Schreiber susuyor. Büyük duman rengi gözlükler takmış. Ona yandan bakıyorum. Aklı başka yerde imiş gibi. Yorgun ve koltuğuna uzunlamasına uzanmış.

Aradaki soğuk havayı dağıtmak için ona:

— Paris'te *L'Express*'i muntazam okuyordum, dedim. Myrto beni diziyle dürttü. Bir baş hareketiyle albayı gösterdi. Ne oluyor? Hilton otelinin önünden geçiyoruz. Truman'ın heykeli. (Garip şey! Kaç gece hayalimden onu havaya uçurmayı geçirmiştim!). Karım bana alçak sesle:

— Gidiyorsun! dedi.
— Nereye gidiyorum?
— Paris'e.
— Ya siz?
— Daha sonra.
— Nasıl?
— Bir daha gelecek.
— Kim?
— Schreiber.

Yoksa bu baştaki tarafından yapılmış bir kaçırma mı? Nice nice kaçmaları tasarlamıştık! Belki de bunlardan biri uygulanma yoluna sokuldu. Kuşkulanmaya başlıyorum. Fa-

kat, o takdirde önümde oturan herif sahte bir albay olmalı. Etrafıma bakıyorum. İçgüdü ile elimden geldiği kadar koltuğumda büzüldüm... Vuliağmeni Bulvarı.

Nihayet Schreiber düşüncemi okumuş gibi:

— Sizi kaçırıyorum! dedi.

Hayır, bütün bunlar gerçek değil, diye düşünüyorum. Havaalanında tutuklanacağız. Emniyet'te yeniden sorgular.. Hapse atılma. Hayır, bir kaçırma söz konusu değil-aldanmışım. Albaylar benden kurtulmak için bir yol bulmuşlar. Ya kamp? Ya ilkbahar? Ya arkadaşlarım? Ya çalışmalarım? Derin bir üzüntüye kapılıyorum. Yani özgür bir insan olacağım! ÖZGÜR! Başım dönüyor. Kendi kendime: «İhtiyatı elden bırakma!» diyorum. «Gafil avlanma! Nerede ise Askerî Polis (E.S.A.) önünde bulunacaksın... Yeni acı ve zahmetlere hazırlan...»

Schreiber gözlüklerini bana veriyor: «Tanınmamanız daha iyi.» Arabadan indi. Albaya hitap ediyorum:

— Yoksa siz E.S.A. komutanı mısınız?

— Hayır! İsim benzerliği var. Ben Bay Başbakan'ın kabine şefiyim. Sizi Bay Schreiber'in uçağına götürme emrini aldım.

Makronissos kampında bir sandalyeye çıkıp bize nutuk çeken öteki İoanidis'i hatırladım. 26 Mart 1946'da idi. O sırada üsteğmen ya da yüzbaşı rütbesindeydi. Tam onun karşısında bulunuyordum. Ben ayakta, o sandalye üstünde. Yüzlerimiz birbirine çok yakındı. Soluğundan alkol kokusu çıkıyordu: «Bulgar[1] olmayıp Yunanlı olanlar sıralardan çıksın. Ötekiler ölecek!» Üç yüze yakın kişi idik. Yalnız on üç kişi çıktı. Üç gün üç gece bizi dövdüler.

---

[1] Yunanlılar Bulgarlara çok kızar. Birine Bulgar demek, bir Yunanlı için hakaret sayılır. Yani, buradaki «Bulgar» sözcüğünün başka bir anlamı yoktur. **(T. Çev.)**

Tekrar yola koyuluyor ve siyah bir arabayı izliyoruz. Üstün sayılan yabancıların köşküne geldik. Bir garson «bir şey almak» isteyip istemediğimizi sordu.

Bir Devlet Başkanı edasıyla ona:

— Bir viski! dedim.

Rahat koltuklara yerleştik. Aklım Vitalis'e doğru gitti. Böyle bir şeyi nasıl aklından geçirebilirdi?.. Hiç olmazsa, yemeğini yiyor mu, yoksa açlık grevine başladı mı, acaba?

Albay telefon ediyor:

— Evet Bay Başkan, yanımda... Hayır, pasaportu yok... Uçak hazır... On dakikada..

Telefonu yerine koydu: «Bay Başbakan size selâm ediyor» dedi.

Nihayet gidiyoruz. Tekrar arabaya bindik... İşte uçak. Güzel bir «stewardess» marka uçak. (Oropos kampında oturan ve taşkın gençliğinden ötürü sürekli acı çeken o arkadaşı düşünerek: «Tundas bunu görseydi..» diye düşündüm.) Schreiber ile yanındakiler yaya olarak arkadan geliyorlar. Kabine başkanının elini sıktım. Karımı öptüm. Uçağa girdim. Kuşağımı bağladım. Küçük tepkili uçak bir oyuncak gibi havalanıyor.

Aşağıda karımla albay gözleriyle bizi takip ediyorlar. Pilot bir dalış yapıyor: son selâm. Özgürlük yolu bir yürek buruntusu ile başlıyor. Sevdiğim, sevmiş olduğum her şeyi bırakıyorum. Ben gitmekteyim. Ama *yaşamım*, o kalıyor arkamda. Ben ve yaşamım, ben ve ayaklarımızın altında, denizin maviliğiyle, dağların gri rengi birbirine karışırken ışıldayan çok güzel vatanımın birleşmesi için dövüşeceğim.

Schreiber'e döndüm. Derin bir şükran duygusu hissettim. Gözlerinin içine bakıyorum. Bir dost bu!

— Teşekkür ederim! Başka bir şey söyleyemiyorum.

Uzun bir sessizlikten sonra yeniden sordum:

— Karımla çocuklarım ne olacak?

— Cumartesi günü onları bulmak için yine geleceğim. Papadopulos bunu bana vaadetti.

Bütün müziğimi de arkamda, Oropos kampında bıraktım. Bir müzik ırmağını. Bir hayaller, umutlar ve umutsuzluklar ırmağını.

Kurtuluşumdan ve Paris'e varışımdan birkaç gün sonra kamp arkadaşlarım bir mektubu bana ulaştırdılar. Paha biçilmez bir armağan.

Sevgili Mikis,

Bizden ayrıldığın on gün oldu ve biz senin yokluğuna alışamıyoruz. Her an kapıyı açacağını ve bütün odanın gülücüğünle aydınlanacağını sanmaktayız. Avluya çıktık mı, seni dikenli tellerin arkasında, düşünceye dalmış olarak denizi ve dalgakıranı seyrederken görür gibi oluyoruz. Ekseriya sana daha yakın olmak için yatağının yanına gidiyoruz. Yemekhaneye girdiğimizde şarkıların hâlâ kulaklarımızda yankılanıyor. Koroyu yönetmek için kollarını kaldırdığında seni yeniden görmüş gibi oluruz.

Sevgili Mikis, hasretini çok büyük acı ile çekiyoruz. Fakat senin yeniden özgürlük havasını teneffüs ettiğini görmekle, her şeye rağmen teselli buluyoruz. Sana güvenimiz var. Bu kadar yaralanmış halkımızın kurtuluşu, bütün tutukluların özgürlüğe kavuşması için mücadelede bir an bile durmayacağını biliyoruz. Dünya gazete, radyo, basın ajanslarının hep senden söz ettiğini yeni öğrendik ve heyecanımızla gururumuz sonsuz. İnsanların mutluluk ve şerefi için, en asil idealler için yaptığın savaş daima güç olan yolumuzda bize öncülük edecektir. Biz hepimiz, Oropos toprak dilimi içinde, dudaklarımızda senin şarkıların olarak, bizim için değerli olan herkesin, arkadaşların, bütün insanların endişesiyle ayakta kalacağız.

Sevgili Mikis, seni selâmlıyor ve bir tek dilekte bulunuyoruz: Kısa zamanda, yurdumuzun kent ve köylerinde hep birlikte YENİDEN DİRİLİŞ'i kutlarken özgürlük ve demokrasi konserlerini yönetmek üzere başımızda senin bulunman.

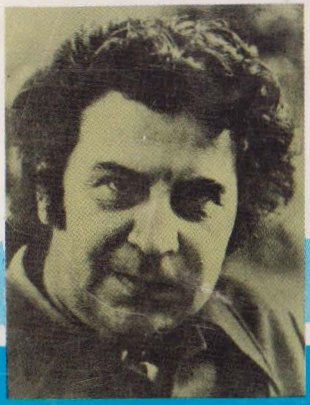
Selâm sana Mikis

25 Nisan 1970

Oropos Kampı'nın Siyasal Tutukluları

İÇİNDEKİLER

Mikis Theodorakis ve yapıtı	7
Kronoloji	11
Yunan direnmesinin sözlüğü	41
Yeraltı	65
Averof	149
Vrahati: Nezaret altında özgürlük	213
Zatuna	261
Oropos: Kamp	379

M. Theodorakis

...Yunanistan'da 1967 Nisanı'ndaki albaylar Cuntası'nın ilk baskı tedbirlerinden biri Mikis Theodorakis'in şarkılarını yasaklamaktır. Bu, Amerika'nın Atina'dan Saygon'a dek özgürlüğe karşı açtığı savaşların uluslararası stratejik organı olan diktatörlüğün ilk hareketidir. Theodorakis, Ağustos 1967'de tutuklanır ve bu kez Averof cezaevinde hapis ve işkenceler yeniden başlar. Sonra affedilir ve tutukluluk 1968'de Zatuna'da, 1969'da da Oropos'ta nezaret halini alır. Nisan 1970'de Avrupa Topluluğu'nun protestoları üzerine Mikis Theodorakis serbest bırakılır, fakat Yunanistan'dan çıkarılır. Mücadelesine başka araçlarla devam etmek için Fransa'yı seçer: "Eğer bu şarkılarda, herhangi bir etik değer varsa, diye yazar, bu her şeyden önce yaratıcılarının etik durumuna bağlıdır. Eğer diz çökersem, eğer cesaretim kırılırsa, eğer yanlış bir adım atarsam, o zaman şarkılarım da değerlerini yitirirler."

Bütün polis kontrollerine rağmen Yunan halkının özgürlük için yaptığı mücadele ve nefreti haykırmaya devam etmektedir. Mikis Theodorakis yenilmez bir umutla Cunta'yı küçümser: "Sizin tanklarınız var. Benim şarkılarım var. Sizin için kötü olan şey, Amerikalıların henüz şarkıları öldürecek silahı bulamamış olmalarıdır... Ben sizden güçlüyüm, çünkü zaman silahları eskitir, şarkıları ise güçlendirir..."

Roger Garaudy

25 LİRA